

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ლედი ბარამიძე

სმოვანმონაცვლე ზმნები
ძველ ქართულში

თბილისის
უნივერსიტეტის
აპოლონოლოგია

წიგნში წარმოდგენილია ხმოვანმონაცვლე (ე. წ. ფუძედრეკადი) ზმნების შესწავლის შედეგები ძველსა და საშუალო ქართულში. ყურადღება გამახვილებულია ე-ი ტიპის ხმოვანმონაცვლე ფუძეებზე, დადგენილია მათი მნიშვნელობები სხვადასხვა შემთხვევაში.

წიგნი განკუთვნილია ძველი და ახალი ქართულით დაინტერესებულ იმ პირთათვის, ვინც ამ საკითხებზე მუშაობს. ძველი და საშუალო ქართული-სათვის ამ ტიპის ზმნათა ასეთი სრული სია ლიტერატურაში არავის აქვს წარმოდგენილი.

რედაქტორი

ფილოლ. მეცნ. დოქტორი,
პროფ. **დარეჯან თვალთვაძე**

რეცენზენტები:

ფილოლ. მეცნ. დოქტორი,
პროფ. **ნათელა ქუთელია**

ფილოლ. მეცნ. დოქტორი, პროფ.
პროფ. **დამანა მელიქიშვილი**

შესავალი

ხმოვანმონაცვლე ანუ ფუძედრეკადი ზმნების შესწავლას ჩვენში დიდი ყურადღება ექცევა. ე-ი ტიპის ხმოვანმონაცვლეობა დიდი ხანია შენიშნულია ქართულში. მასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა საკითხზე საუბარია ნ. მარის, 1925, გვ. 140; ა. შანიძის, 1973, გვ. 404; 1976, გვ. 86-88; ვ. თოფურიას, 1936, გ. 227-233; გ. ახვლედიანის, 1949, გვ. 209-211, 292-299; ა. ჩიქობავას, 1940 და სხვათა ნაშრომებში. ამავე საკითხს მიეძღვნა მონოგრაფიები — თ. გამყრელიძისა და გ. მაჭავარიანის სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, 1965 და სხვა.

ჩვენ მიზნად დავისახეთ ხმოვანმონაცვლე ზმნათა შესწავლა ძველსა (V-XI სს.) და საშუალ ქართულში (XII-XVIII სს.) უპირველეს ყოვლისა, საჭიროდ მიგვაჩნია მათი გამოვლენა, აღრიცხვა, მნიშვნელობათა დაზუსტება. მათი რაოდენობა სხვადასხვაგვარად არის წარმოდგენილი ლიტერატურაში. ა. შანიძე ასახელებს (ჩამოთვლის) სულ 117 ფუძეს, 1980, გვ. 390-393, 403-407. დ. მელიქიშვილი აღნიშნავს, რომ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში „ფუძედრეკად ზმნათა რაოდენობა დაახლოებით 240-მდეა“ (დ. მელიქიშვილი, 1979, გვ. 87; 2001, გვ. 144).

გ. გოგოლაშვილის, ც. კვანტალიანისა და დ. შენგელიას ზმნური ფუძეების ლექსიკონშიც ე-ი ტიპის 240-მდე ხმოვანმონაცვლე ზმნაა.

რ. ქურდაძე თავის წიგნში, რომელიც თანამედროვე ქართულს ეხება, აღნიშნავს, რომ მას წარმოდგენილი აქვს 398 ზმნური ფუძე (რ. ქურდაძე, 2005, გვ. 134).

ერთ საკანდიდატო დისერტაციაში, რომელიც ძველ ქართულს მიეძღვნა და ხმოვანმონაცვლე ზმნებს განიხილავს, საუბარია ასამდე ფუძის შესახებ (თ. ცოფურაშვილი, 1988).

ფ. ერთელიშვილი თავის მონოგრაფიაში — ზმნური ფუძეების ფონემატური სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები ქართულში — საუბრობს 460 ზმნური ფუძის შესახებ (ფ. ერთელიშვილი, 1970, გვ. 100).

რ. ქურდაძე ამ უკანასკნელის შესახებ ამბობს: „ე-ი ტიპის ხმოვან-მონაცვლე ფუძეთა ასეთი დიდი რაოდენობა ჩემთვის ცნობილი არ არის“-ო.

იმის გასარკვევად, თუ რას გულისხმობს ფ. ერთელიშვილი, საკმარისი იყო მკვლევარს (რ. ქურდაძეს) ჩაეხედა ამ ნაშრომის ლიტერატურის (ანუ წყაროების) სიაში, საიდანაც ჩანს, რომ მას ქართული ენის განვითარების ყველა საფეხური აქვს მხედველობაში. ამასვე მიუთითებს წიგნის სათაურიც. მაშასადამე, ფ. ერთელიშვილს ხელთა ჰქონია (მოუპოვებია) 460 ზმნური ფუძე მთელი ქართულის მიხედვით. ცალკე არ არის გამოყოფილი ახალი, ძველი და საშუალო ქართული. აქვე მოცემულია დიალექტური მასალაც¹.

თ. გამყრელიძისა და გ. მაჭავარიანის წიგნში (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, 1965) დამოწმებულია ქართულის 54 ფუძე: ბზეკ — ბზიკ, გლეჟ — გლიჟ, გრეხ — გრიხ, გუმერ — გუმირ, დგენ — დგინ, დრეკ — დრიკ, ვლენ — ვლინ, ზელ — ზილ, თმენ — თმინ, თქუმევ — თქუმივ, კრებ — კრიბ, კუმევ — კუმივ, კუნეტ — კუნიტ, ლხენ — ლხინ, მზერ — მზირ, რლუევ — რლუივ, რჩევ — რჩივ, სმენ — სმინ, სრევ — სრივ, სტუენ — სტუინ, სუმევ — სუმივ, სხლეტ — სხლიტ, ტევ — ტივ, ფენ — ფინ, ფლეთ — ფლით, ფრენ — ფრინ, ფრეწ — ფრიწ (ფხრეწ — ფხრიწ), ფრფენ — ფრფინ, ფშეკ — ფშიკ, ქმნევ — ქმნივ, ღრეჟ — ღრიჟ, ყმედ — ყმიდ, ყულეფ — ყულიფ, შრეტ — შრიტ, ჩენ — ჩინ, ჩხერ — ჩხირ, ცდენ — ცდინ (ცთენ — ცთინ), ცუეთ — ცუით, ცქუეტ — ცქუიტ, ძლევ — ძლივ, წევ — წივ, წვენ — წვინ, წმედ — წმიდ, წნებ — წნინ, წრეტ — წრიტ, წყუედ — წყუიდ, ჰერ — ჰირ, ჰმევ — ჰმივ, ჰყლეტ — ჰყლიტ, ხელ — ხილ, ჯდენ — ჯდინ, ჯლეჩ — ჯლიჩ, ჯურეტ — ჯურიტ, ჯენ — ჯინ.

¹ სამწუხაროდ, მკვლევარს თავის ნაშრომში მოცემული არ აქვს (ე-ი) ხმოვანმონაცვლე ზმნათა სრული სია. დამოწმებულია და გაანალიზებული აღნიშნულ ზმნათა მცირე ნაწილი (50-60 ფუძე).

ხმოვანმონაცვლე ზმნათა უძველეს სუფიქსებს ეხება აგრეთვე პ. ფოგტის გამოკვლევა (1947 წ.)². ავტორი ითვალისწინებს ქართველ მეცნიერთა (ა. შანიძის, ვ. თოფურიას და სხვ.) ნაშრომებს და (ე-ო ტიპის) ხმოვანმონაცვლე ზმნებში გამოყოფს უძველეს სუფიქსებს (ებ, ეფ, ეპ, ედ, ეტ, ეთ, ეკ და სხვ.). მათ შორის არის ევ და ენ სუფიქსები. მასალის დიდი ნაწილი მკვლევარს თვითონ მოუპოვებია, ნაწილი ქართველი ავტორებისაა. სულ გაანალიზებულია 137 ზმნური ფუძე. ავტორის მსჯელობა და ანალიზი საყურადღებოა.

საინტერესო დაკვირვებები აქვს ე-ო ტიპის ხმოვანმონაცვლეობის შესახებ ფ. ერთელიშვილს.

1. მონაცვლეობა ჩვეულებრივ ერთმარცვლიანი ფუძეებისათვის არის დამახასიათებელი (ფ. ერთელიშვილი, 1970, გვ. 103).

2. ე-ო ტიპის ხმოვანმონაცვლეობა „არსებითად სტრუქტურულ-ფონემატური გარემოთია შეპირობებული“ (ფ. ერთელიშვილი, 1970, გვ. 100): ა) ე იცვლება ი-დ, როცა ფუძისეულ ხმოვანს მოსდევს სონანტი: კდემ, კბენ, ჰყერ...; ბ) როცა ფუძისეულ ხმოვანს წინ უსწრებს სონანტი: წყვეტ (მოწყვეტს — მოწყვიტა), ცვეთ (გაცვეთს — გაცივთა), ... გრეხ (დაგრეხს — დაგრიხა), კრებ (შეკრებს — შეკრიბა); გ) ფუძისეული ხმოვანი სონანტებს შორის არის მოქცეული: ბღვერ (დაუბღვერს — დაუბღვირა) ... მღვრევ (აამღვრევს — აამღვრი(ვ)ა) ...

„ფუძედრეკადი ზმნების სტრუქტურის თავისებურებას შეადგენს აგრეთვე ის ფაქტი, რომ, როგორც წესი, ანლაუტში ერთზე მეტი თანხმოვანი გვაქვს“ (ფ. ერთელიშვილი, 1970, გვ. 100).

ანლაუტში შეიძლება თავმოყრილი იყოს 2 (ბრეც/ბრიც), 3 (ბლნეჟ/ბლნიჟ), 4 (თქვლეფ/თქვლიფ) და ზოგჯერ 5 თანხმოვანი (მსხვრევ/მსხვრივ) (ფ. ერთელიშვილი, 1970, გვ. 101, შნშ. 1).

საყურადღებო მოსაზრება აქვს გამოთქმული ა. შანიძეს: „თემის ნიშანთაგან... სიცოცხლის უნარი მხოლოდ სამს შესწევს; ესენია: ავ, ებ, ობ. ... ყველა დანარჩენი თემის ნიშანი (ი, ევ, ამ, ემ, ოფ) უნაყოფოა, რადგანაც არც ერთ მათგანს არ შეუძლია აწარმოოს ახალი ზმნა. იგივე ითქმის ხმოვანმონაცვლეობის შესახებაც..., ყველა ესენი ძველი დროიდან ნაანდერძევი ქონებაა, რომელსაც შეიძლება დააკლდეს, მაგრამ აღარა მოემატება რა“ (ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, მორფოლოგია, 1973, გვ. 422, § 476).

² ვიკენბთ მის ქართულ თარგმანს: პანს ფოგტი, 1968.

ამასთან დაკავშირებით ახალ ქართულში ყურადღებას იქცევს ე-ო ტიპის ხმოვანმონაცვლე ზმნათა დიალექტური ფორმები, რომელთა რიცხვი საერთო რაოდენობის 398 ერთეულიდან 118-ს აღწევს (რ. ქურდაძე, 2005). ეს ფუძეები ხშირად გვხვდება ერთს ან რამდენიმე დიალექტში, მაგრამ არა — ყველაში. იშვიათი გამონაკლისის გარდა, მათ არ იცნობს ძველი, საშუალო და ახალი ქართული სალიტერატურო ენა. მათი მნიშვნელობებიც განსხვავებულია. ეს მასალა უნდა იყოს ის წყარო, საიდანაც საზრდოობს სალიტერატურო ენა. როგორც ჩანს, ფუძეთა რაოდენობა იცვლება, იცვლება მათი ლექსიკური შინაარსიც და ამ ტიპის ზმნებიც ცვალებადობას განიცდის, ისე როგორც სხვა გრამატიკული კატეგორიები. მათ „შეიძლება დააკლდეს, მაგრამ ალარა მოემატება რაო“ (ა. შანიძე). ძველი და საშუალო ქართულის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ ზოგი ფუძე იკარგება, მაგრამ ახალი ფუძეებიც იჩენს თავს. მხოლოდ დაკლება რომ ხდებოდეს, მათი რაოდენობა უნდა მცირედებოდეს, მაგრამ ასე არ არის. ამ ტიპის ზმნები ცოცხალი ორგანიზმია, რომელიც ცვალებადობას განიცდის: ზოგი ერთეული ხმარებიდან გამოდის, მაგრამ ამასთან ერთად ახალი ფუძეებიც იჩენს თავს.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ახალი ქართულის დიალექტებში არსებული ეს ზმნები შედარებით ახალი წარმონაქმნია. ზემოთ ნათქვამში რომ დავრწმუნდეთ, რ. ქურდაძის წიგნის მიხედვით მოვიყვანთ ანბანის რიგზე დალაგებულ ამ ზმნებს.

ახალი ქართულის ხმოვანმონაცვლე ზმნათა სიაში შეტანილი დიალექტური ერთეულებია:

1. **ბლეც/ბლიც** — ხევს. = სვამს, თქვლევს, ცეცხლავს: შაბლიკეს.
2. **ბლემ/ბლიმ // ბლენ/ბლინ** — ქართლ. = გამოთრობა, გალემვა: გამობლემა/გამობლენა.
3. **ბლენ/ბლინ** — იმერ.; გაბლიხული, გაბლიხვა, იბლიხება = უადგილოდ ჩერდება სადმე, გაეჩხირება.
4. **ბელლეთ/ბელლით** — ხევს. = უშნოდ სახის მანკვა: რას იბელლითები?
5. **ბრემ/ბრიმ** — ხევს., ფშავ.; ბრემა = თვალების პრაწვა, ბრიალი. გადატ.: ბღვერა, ცუდი თვალით ყურება.
6. **ბრენ/ბრინ** — ხევს. = ბღვერა; ელმად ყურება. გვხვდება მოხერსა, მთიულურსა და ინგილოურშიც. ბრინი = ელამი (მოხ.); დაბრევა ინგილოურში = დაბრეცა, დაღრეცა.

7. **ბღენკ/ბღინკ** — იმერ., გურ. = უშნო, დაბალი და პატარა: დაბღინკული.

8. **ბღლეჲ/ბღლიჲ** — იმერხ. = დახევა, დაფლეთა: დაბღლეძილი // დაბღლეწილი.

9. **ბღლეჲ/ბღლიჲ** — ხევს. = ღმეჲა. ღრეჲა: ბღლეჲს, დაბღლეჲა.

10. **გვლეჲ/გვლიჲ** — ხევს. = გლოვა.

11. **გვლეჲ/გვლიჲ** — ხევს. = დაპოხვა, ცხიმის წასმა.

12. **ღგვლეჲ/ღგვლიჲ** — იმერ. = მიჯახება: მიაღგვლეფს.

13. **ღრეც/ღრიც** — ქიზიყ., ფშავ., ჭავჭავ., ინგილ., ხევს. = გაჭიმვა, გაჭგიმვა; წიხლის ჩართვა; მოხრა, გაღრეცა...

14. **ღღვრენ/ღღვრინ** — ქართლ., იმერ., კახ. = დასქელება, გაფართოება.

15. **ზველ/ზვილ** — ხევს., დაუზველს — დაუზვილა, ზველა = გამოჯავრება, დაცინვა.

16. **ზვებ/ზვიბ** — ხევს., ზვებს, იზვიბების = 1. სცემს, ტყეპს, 2. დინჯად, აუჩქარებლად ლაპარაკობს; გაზვებს, გაიზვიბების — გატყეპს, გაიტყიბება.

17. **ზნევ/ზნივ** // **მზნევ/მზნივ** — ქართლ. = ავნებს, ზიანს მიაყენებს.

18. **ზღებ/ზღიბ** — ხევს. = წაიქცევა, გაიშლართება: დაეზღიბების.

19. **თნებ/თნიბ** // **თნეფ/თნიფ** // **თნვებ/თნვიბ** — ფშავ., ხევს. = ტალახით გასვრა, გათხუპნა (წიწოლამ ლაფით გაგვთხიფა — ვაჟა).

20. **კვრეც/კვრიც** — ხევს., ფშავ.: აკვრეცა, გაკვრეცა = თმის შეჭრა.

21. **კრენ/კრინ** — ქართლ. = გაჩუმება, დაღუმება, ხმის გაკმედა: გაკრენს, გაკრენილი, კრინი, კრინტი.

22. **კრენტ/კრინტ** — მოხ.: თვალის ჩაკრენტა = თვალის ჩაკვრა.

23. **კრენჩხ/კრინჩხ** — ინგილ.: მაკრატლით გაკრეჲა: ჰკრენჩხენ, გაკრინჩხა.

24. **ლხევ/ლხივ** — ხევს.: ქალთან კავშირის დაჭერა.

25. **მბღრევ/მბღრივ** — მოხ., ჩაჭიდება, მობღაუჭება.

26. **მღჟღევ/მღჟღივ** — მოხ., ცემა, ტყეპა, მტვრევა.

27. **მღღევ/მღღივ // მღღევვ/მღღივ // ნღღევ/ნღღივ // ნღღევვ/ნღღივ** — რაჭ., იმერ. = ერთმანეთში აირევა, აითქვიფება.

28. **მღევ/მღივ** — ხევს. = ხბოს მიერ თივის კამის დაწყება. ემლე-
ვა = თივას ეტანება.

29. **მქშევ/მქშივ** — ლეჩხ. = ნაყოფის ძირს ჩამოყრა; ჩამომქშევა:
ქარმა ჩამოამქშია ვაშლი.

30. **მშენევ/მშენივ** — ჭავჭავ., ფუძისეული ვ იკარგებაო: ეს ქონება
ვერ შეიმშენივა.

31. **მცნევ/მცნივ** 2. ძაფის ნემსში გაყრა (იმერ.): გოუმცნიე (/ გო-
უფცნიე) ძაფი ნემსში.

32. **მწკენ/მწკინ** — ხევს.: აბრწყინებს, აციმციმებს: ამწყინებენ თეა-
ლებსა.

33. **მწკნევ/მწკნივ** — მთიულ.: ჩვენ ათას რამეს ვემწყნევით = ვედე-
ბით, ვებლაულებით.

34. **მწლევ/მწლივ** — იმერ.: პრანჭვით, გატყლარჭვით ლაპარაკი.

35. **მწვერევ/მწვერივ** — იმერ. = (და)მწყვედევ. ინდექსში არაფე-
რია მოცემული, მხოლოდ ეს წყვილია.

36. **მჟუვლევ/მჟუვლივ** — იმერ. = დანამვა, შესზურება.

37. **ნღგღევ/ნღგღივ // ნღგრევ/ნღგრივ** — ხევს. = გრიალი, გრუ-
ხუნი.

38. **ნოქრევ/ნოქრივ** — ფშავ. = ზანზარი, რყევა (ა. შანიძე).

39. **ნოქრევ/ნოქრივ** — ქართლ. დაანოქრევს — დაღვრის, დააქცევს.

40. **ნოგღევ/ნოგღივ** — ხევს. = თავქუდმოგღეჯილი გაქცევა.

41. **პლევ/პლივ** — ქართლ. = დაიგლისება, გაიზინთება (ქონი,
ტუჭყი). **გაპლევზილი** მოსვრილი, გათხუპნული — მთიულურ-გუდამაყრ.

42. **პჟუვრევ/პჟუვრივ** — იმერ. = გამონათება, გამოკყეცა; პჟუვრევა,
გამოაპკყვრია.

43. **სკვლევ/სკვლივ** — იმერ. = თვალების კუსვა.

44. **სკლევტ/სკლიტ** — ხევს. = ბღვერა, ტუქსვა, წყრომა.

45. **სლეც/სლიც** — ხევს. = ამოლოცვა, ამოტლეცა.

46. **სმეტ/სმიტ** — რაჭ. = გაჟლეტა, გასრესა; რწყილი გასმიტა;
გასმეტილი გველი.

47. **სრევ/სრივ** — თუშ., ფშაური, ხევს., მთიულ., მოხ.; ასრევს — ასრია = ესერის — ესროლა.

48. **სრეჲ/სრიჲ** — ქართლ.; გაისრეჲება = ცულად გამოცხება (პური).

49. **სრენ/სრინ** — მოხევ. = გადაისვამს, შემოისვამს: გადაისრინა ცხენზე.

50. **სხდენ/სხდინ** — მოხევ. = შეაწყობს, შედებს: ღომელჩი პურები შაასხდინა.

51. **სხებ/სხიბ // სხეებ/სხვიბ** — ქართლ., ჭავახ. = მარცვლის გაცლა, ხილის გაყრევეინება.

52. **ტლეჲ/ტლიჲ** — ხევს.; ტლეჲს — უშნოდ ზელს (ცომს).

53. **ტრენჲ/ტრინჲ** — აჭარ.; ამოტრინჲვა = ამოზნეჲა, ამობურცვა.

54. **ტრეტ/ტრიტ** — იმერ., რაჭ.: ერთობის დროს სულ მოვტრითეთ, რაც ღობრები იყო = დარღვევა. გატრეტა — გახევა; ძლიერ დათრობა.

55. **ტრეს/ტრის** — ხევს. = ბლვერა, თვალების კაკლევა; გადაუტრესს, მაუტრესს, შამაუტრესს.

56. **ტვრეტ/ტვრიტ** — ფშავ., ხევს. = თვალების მიშტერება; ბლვერა, თვალების ქუეტა.

57. **ტყლეჲ/ტყლიჲ** — ინგილ.; გატყლეჲამ, გატყლიჲა = გაჭეჭვა, გაჭყლეტა.

58. **ტყლეჲ/ტყლიჲ** — რაჭ., ლეჩხ.; გატყლეჲა (გატყნეჲა) = ლითონის ზედაპირზე დაწოლით ჩაღრმავება; შეტყლეჲა, ჩატყლეჲა.

59. **ტყუეშ/ტყუიშ** — მოხევ.; დატყუეშს, დატყუეშილი = 1. დასუსნება (ჰინჯრით); 2. გაწყებულა, ცემა (ჰამრით).

60. **ფრეშ/ფრიშ** — რაჭ.; (ყარს, ფანჯარას) მთლიანად გაალებს: რავა მოგიფრეშია კარი ამ სიცივეში.

61. **ფცჰეჲ/ფცჰიჲ** — იმერ.; ფცჰეჲა (აფცჰეჲეს) = ფრჭეჲა, მიმობნეჲა, ფანტვა; სულის გაფრთხობა, სიკვდილი: გააფცჰეჲა სული.

62. **ფხლეჲ/ფხლიჲ** — ხევს.: მახტხლეჲს = მოუსვამს, მოკურცხლავს.

63. **ფხრენჲ/ფხრინჲ** — ინგილ. = გაფხაჲნა: გაფხრენჲამ, გაფხრინჲა.

64. **ქლება/ქლიბ** — ხევს.; იქლიბების, ქლება = უგვანოდ, უმნოდ სიცილი.

65. **ქრეჯ/ქრიჯ** — ხევს.; მიბაძვა ხმაში, მოქმედებაში (ა. შანიძე, 1980).

66. **ღერ/ღირ** — მოხ. = აუშვერს, აუწევს: მანქანას ქელი აუღირე და გაგიჩერებს; მოწაფემ მასწავლებელს ქელი აუღირა.

67. **ღვლებ/ღვლიბ** — ქართლ., გადატ. ტიტველი, ლატაკი.

68. **ღვლებ/ღვლიბ** — რაჭ.; დაღვლერქს // დაღვლირქავს = დაგრეხს ღვლეჭივით. რ განვითარებულია.

69. **ღმენ/ღმინ** — მთიულ.; ღმენა — ლაპარაკში გამოჯავრება; ილმინება — იჭლანება, გამოაჯავრებს ვისმე.

70. **ყენწ/ყინწ // ყენჭ/ყინჭ** — ხევს. იყენწების/იყინწების = კისრის აჭიმვით იხედება. აქედან — ყინწორა = გრძელკისერა (გურ.).

71. **ყლებ/ყლიბ** — გურ., აჭარ., იმერხ. = თვლების კარკვლა, ბლვერა.

72. **ყრევ/ყრივ** — ხევს.; გადაიყრევს = გადაიხდის, მოიძრობს. გადაიყრივნა ნაბადნი.

73. **შვლებ/შვლიბ** (სვლევ/სვლივ) — იმერ., რაჭ. = გამოლება; გარტყმა; შიშვლება (იშიშვლა), გახდა: გადავაშვლეჭიე ფოშტის ფული; ისვლიტა რხმალი.

74. **შეიტ/შეიტ** — ქართლ. = აჩვენებს, დაანახვებს ისეთ რასმე, რის ჩვენებაც პატრონს არ უნდა: პურეფს ესე წაშეეტილს ხო ვერ წავიღეფ? (= დასანახვებლად).

75. **შლეკ/შლიკ** — ხევს.; დაშლეკილი, მაშლეკილი = უსახური, შეუხედავი, დონდლო.

76. **შრენტ/შრინტ** — თუშ.; **შრენტვა, შრინტვა** (!) დროდადრო ცხვირიდან მაგრად და სწრაფად ამოსუნთქვა.

77. **შტრენქ/შტრინქ** — იმერ., გამტრენქვა (გაიშტრინქება) — საგულდაგულოდ გამოწყობა, გამოჭიმვა, გამოჯგიმვა: გეიშტრინქა ყაზახი ახალ ტანისამოსში.

78. **შხებ/შხიბ // შხეფ/შხიფ** — ქართლ., გარეკახ.; გაშხებეს = გატოპავს: ქართლ. გაშხვიპა წყალში. ვ განვითარებულია. ამოდონა წყალ ხელით აშხეპამს (= წმენდს, ამშრალებს).

79. **შხრენ/შხრინ** — ქიზიყ.; გულის შხრენა — ღელვა, გულის ღრენა: სისხლ ნუ მიშხრენ (= ნუ მალელებ).
 80. **ჩეც/ჩიყ** — ქართლ.; ფუძედრეკადია მხოლოდ ქართლურშიო: გამოჩეკს წიწილებს: „გამოჩიკამს წიწილეთსა“.

81. **ჩვეტ/ჩვოტ** — ხევს.: სჩვეტს = ჩიჩქნის.

82. **ჩლეჩ/ჩლიჩ // ჩლეთ/ჩლით** — ქართლ., იმერ.; პირველი ვარიანტი ქართლურშია, მეორე — იმერულში = დაგლეჯა, დაჭიჭგნა: სიმინდები სუ დაჩლეჩილია სეტყვისაგანა (ქართლ.); სახოვი (= სახვევი) მაქ დაჩლეთილი (იმერ.).

83. **ჩმეც/ჩმიყ** — ხევს.; **ცხვიარაჩმეცოლო** ცხვირაპაჭუა. ცხვირჩმიყი — იგივე.

84. **ჩქვეფ/ჩქვოფ** — ხევს., მოხ.; ხევს.: აღელვდა ქელმწიფეები, შა-მაიჩქვიდენს ზღვანია (წყალში საგნის ჩაყარდნის ხმა); მოხ.: გასჩქუნფს — ფეხით გავა წყალში: მდინარე სუნჯა გასჩქუნიფს.

85. **ჩქლეთ/ჩქლით** — ხევს.; გასჩქელეთს (დაშლის, გათქვეფს, გაჩქლეთს); გაიჩქლითების (გაიშლება, გაითქვიფება). ვ ჩართულიაო.

86. **ჩხეც/ჩხიყ** — ქართლ.; ჩხეკავს (თიბავს); გამოჩხიკავს (ცოტას გამოთიბავს).

87. **ჩხვებ/ჩხუბ** (ასეა!) — თუშ.: ქელშიგ ეკალ შემჩხუბ (შემი-რ-კო); შეჩხვეპაჲ (ჩხვლეთა).

88. **ჩხვერ/ჩხვირ** — მოხ.; დაჩხვერა — რქენა, დაჩხვირაო ჩვენ ის ვიცით (ა. შანიძე). ქალი ძროხამ დაშხუირა. ეს ფუძე ფშაურში, ხევსურულში, თუშურსა და იმერხელში არ არისო ხმოვანმონაცვლე.

89. **ჩხმეც/ჩხმიყ** — მოხ.; გაჩხმეკს (= გაწმენდს); გაჩხმიყე ჩირალი, თორო გონჯა ენთება.

90. **ცქვეფ/ცქვოფ** — იმერ.; გაცქვეფს (გაძარცვავს): დახვთერიენ ყაჩაღები და გოუცქვეფიათ ვინცები (გაუძარცვავთ); გაცქვეფი-ლი (არაფრის მქონე, ღარიბი, გატაკი).

91. **ცქლეფ/ცქლოფ** — სხვადასხვა დიალექტში სხვადასხვა მნიშ-ვნელობა აქვს. მოცქვლეფილი (პატარა ტანისა, მოლეული), ქართლ.; ცქვლიფი (პატარა, ჩია), იმერ.

ცქვლეფს (= თქვლეფს, სვლეპს), ფშაგ., მთიულ., ხევს., მოხ., ცქვლე-ფა (სცქვლეპა) = უშნოდ, დამცინავად გაღიმება — ხევს.

92. **ცქრენ/ცქრინ** — თუშ.; ცქრენა (უადგილო სიცილი, ღმეჭა, ღრეჭა): რაღს იცქრინები? იცქრინ — იღრიჭა.

93. **ძლეძ/ძლიძ** — ჭავახ., აჭარ., იმერხ. = დაგლეჭა, დაფლეთა, დაძიძგნა ზორცისა: ეგ ძვლები გადაყარე, ძალები დაძლეძენ (იმერხ.); შეიმწყვვრია კლანჭებში... არწივმა და... დაძლიძა (აჭარ.); მაგ ოხერ გელ სულ დაეძლიძა ცხვარი (ჭავახ.); ძლეძა (იქვე).

94. **წეავ/წიავ** — გურ., იმერ. = წყვეტა; წეწა, დაგლეჭა; მაგალითები არ არის წარმოდგენილი. იმერ. — გამოწეკ (= გამოწევს): მავთული..., გამოწიკე და გეილება კარებიო.

95. **წვრეთ/წვრით** — ხევს.; დასწვრეთს (დაჭრის, დაკუწავს).

96. **წენტ/წინტ.** თავისებურია, ერთსა და იმავე კილოში ხან ხმოვანმონაცვლეა (ე-ი), ხან — არა (მხოლოდ ე გვაქვს). ასეა ქართლურში, მოხეურში, მთიულურში, ინგილოურში.

97. **წალეტ/წალიტ** — ხევს., ფშავ., მოხ.; წალეტს (= წრეტს); ამოწალეტს (= ამოწრეტს, ამოაშრობს) გადასწალეტს (= გადაწურავს), დაწალეტა (= დაწრეტა, დაშრობა). ღვინო სულ არ ამოსწალიტო. მეორე მნიშვნელობაა „გაქცევა“.

98. **წარენ/წარინ** — მთიულ.; დაწკარენა (= დალეჭვა, დაწმენდა), დაიწკრინება (დაილეჭება, დაიწმინდება).

99. **წარეტ/წარით** — გარეკახ.; დაწკარეტა (დაწრეტა), დაუწკარეტავს (დაუწყვეტს წყალს): ვიღაცა წარამარა დაუწკარეტამს ზოლმე წყალსა; სანამ რუვი სუ არ დაეწკარიტება, ვერ მიხვდება.

100. **წრეკ/წრიკ** — მოხ.; გაწრეკს, გაიწრიკება, გაწრეკილი (= მტკიცედ, მეტისმეტად დაგრეხა): უღვაშები გეეწრიკა; გაწრეკილი თოკია.

101. **წრეხ/წრიხ** — ქართლ., მთიულ., ხევს., თუშ., იმერხ.; ქართლური: (ბავშვი) ლაშს იწრეხ-იგრეხს (მიზეზობს, ჰინჯულობს); მთიულური: გადაწრეხს (გადაგრეხს); იმერხ.: წარბები აწრიხა. გურულსა და იმერხეულში (ამ უკანასკნელში, ხანდახან) გვაქვს დაწირეხავს, რაც აღარ არის ხმოვანმონაცვლე.

102. **ჭდევ/ჭდივ** — ხევს.; ჩართულია კ: შჭკდევს — ნაჭდევს იკეთებს: დროშაის ტარზე შჭკდევიან.

103. **ჰაემ/ჰაიმ** — ფშავ.; დაჰკემს (წვეტიანი რამ დააწვება და ატყენს, უჩხელეტს): ამკიდეს ნაკრის (ნეკრის) კონამ, დამჰკიმის. დაეჰკიხოდი (ვაჟა-ფშავე. ლექსიკ.).

104. **ჰლეჲ/ჰლიჲ** — მოხ.; მაჰლეჲა (მაჰლეჲს, მაიჰლიეჲა, მაჰლეჲილი) ოთახის დასვრა ტალახიანი, თოვლიანი, მტვრიანი ფეხით; არევ-დარევა, მიყრა-მოყრა; რაისთჲი მაჰლეჲე აქაობა?

105. **ჰმეხ/ჰმიხ** — ხევს. (აჰმეხა = შეჰმეხენა).

106. **ჰრეხ/ჰრიხ** — ფშავ., ხევს., თუშ., მოხ., = დანაოჰება, დაგრეხა; თუშურში — მოხატვაც; მოხეურში — მოხატვა, მოჩუქურთმება; ხელების გაშლა, თამაში (ცეკვის დროს). დასჰრეხს, მასჰრეხს, ჰრეხა — დაჰრეხა, მაჰრეხა.

107. **ჰყეჲ/ჰყეჲ** — ხევს. = 1. გულდასმით ბანს, რეცხავს; 2. ჰყელეტს. ჰყეჲა, გასჰყეჲს, დასჰყეჲს, იჰყეჲბების.

108. **ჰყერ/ჰყირ** — იმერ.: ზამთარში მზე რო გამოვა, იტყვიან ამეიჰყვირა მზეო.

109. **ჰყვლეჲ/ჰყვლეჲ** — ქართლ., ხევს.; **ბ/მ** მონაცვლეობით: დასჰყვებს — ხევსურულში (დასც... ფეჲი და დაჰყვებნ), დაჰყვლეჲავს — ქართლურში (ხილს რო ჩავყრით საარაყეთა, უნდა დავჰყვლი-მოთ).

110. **ჰყვრენ/ჰყვრინ** — ქიზიყ.: გამოჰყვრენა — გამოჩენა, გამოძვრენა.

111. **ჰყლეჲ/ჰყლეჲ** — ინგილ.: გაჰყლეჲმს (/გატყლიმპავს), გაჰყლეჲმა: ცოტამ დაჰრჩა, მეშინმა არ გაჰყლეჲმპა; გვხვდება აგრეთვე: განჰყლეჲთაი.

112. **ხენც/ხინც** — გარეჲაბ.; ახენცავს, ახინცავს — ერთად შეყრის ღიდ-პატარას, ერთმანეთში არეგს.

113. **ხრენც/ხრინც** — მოხ. (მოხრენცს, მოიხრინცება, მოხრენცილი) მოხრა, მოკაუჭება: მოხრენცილი ჯოხი; მარჯილს წუერები მოუხრინცა.

114. **ხრეშ/ხრიშ** — ფშავ., მოხ., ქართლ.; დახრეშა (დახრეშს, დაიხრიშება, დახრეშილი) = დახეხვა, დაბანა; ხახუნი: ქობები გახრიშე; კატაი ფევებზე მეხრიშება (= ეხება, ეხახუნება), მოხვეური. ქართლური ხვრეშ/ხვრიშ, დახვრეშს, რომელშიც ვ ბგერა არის განვითარე-

ბული, ამავე ფუძეს უნდა უკავშირდებოდესო. დახვრეშ, დახვრიშავს = დააქუცმაყებს, ხვრიშად აქცევს. შღრ. ხრეში — მსხვილი ქვიშა.

115. ხჩენ/ხჩინ — იმერხ.; ნეტაი რას ხჩენს კბილებ?! (კბილებს აჩენს, კბილებს ვერ მალავს სიხარულით).

116. ჳრეწ/ჳრიწ — ხევს.; მაწრეწს (გულდასმით მოწმენდს, მოასუფთავებს // წააქცევს, დაახეთქებს) — ქიზიყელ ეგრე მავხტრიწე, როგორც ნაცარი, მტვერაათა.

117. ჳგვნეტ/ჳგვნიტ — ლეჩხ.; დაჳგვნეტა — დაჩხვლეტა: ნეფსმა ხარაზს თითები დოუჳგვნიტა; დაჳგვნეტილი — დაჩხვლეთილი.

118. ჳლეტ/ჳლიტ — თუშ.; გაჳლეტაჲი — რქოსანი საქონლის მიერ ადამიანის თუ ცხოველის დაშავება, ზოგჯერ სიკვდილიც: გუშის წინ ვახტომი ქარმ გაჳლიტ.

119. ჳღერ/ჳღორ — მოხ.; (გაჳღირავს, გაიჳღირება, გაჳღერილი)

1. გაჩხერა, გაჩაჩხვა: ძროხამ ფეცები გაჳღირა და ველარ გამაავლიეს;
2. გაჳიუტება, ფეხების მისობა: ბევრი ვეხვეწე, მაგრამ გაჳღირა ფეხები(!) და არ მამყიდა.

ავტორის (რ. ქურდაძის) დასკვნა ასეთია: ხმოვანმონაცვლე ე-ი ტიპის ზმნურ და სახელზმნურ ფორმათა წარმოების მხრივ სალიტერატურო ქართულსა და ქართულ დიალექტებს შორის შეინიშნება თვალსაჩინო მსგავსება, მაგრამ ქართული კილოები განსხვავებულ ვითარებასაც გვიჩვენებენ როგორც ერთმანეთთან, ისე სალიტერატურო ქართულთან მიმართებაში (რ. ქურდაძე, გვ. 189).

დიალექტებში არსებული ვითარების მიხედვით ჩანს, რომ ამ ტიპის ზმნებიც იცვლებიან და სწორედ დიალექტები არის მასაზრდოებელი წყარო სალიტერატურო ენისათვის.

ნაშრომის მიზანი და ამოცანები

ახლა ორიოდ სიტყვით იმის შესახებ, თუ რა მიზანი აქვს ჩვენს ნაშრომს. ხმოვანმონაცვლე ზმნათა შესწავლასთან დაკავშირებით დაისმის კითხვები: 1. რა ადგილი უჭირავს ენაში (ძველში, საშუალსა და ახალ ქართულში) აღნიშნული ტიპის ზმნებს? 2. რა ფუძეები გვხვდება ენის განვითარების სხვადასხვა მონაკვეთში; 3. საერთო და განსხვავებული ფუძეები; 4. რა მნიშვნელობა (/ მნიშვნელობები) აქვს თითოეულ ფუძეს; 5. ზმნისწინი — და ფუძეთა მნიშვნელობები; 6. როგორია ფუძეთა აგებულება? (უძველესი სუფიქსები, უფრო გვიანდელი); რა აღნიშნულება უნდა ჰქონოდათ ამ სუფიქსებს? 7. ფუძედრეკად ზმნათა ნიველირების პროცესი; მისი მოქმედება ენის განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე და შედეგები (განსხვავებული მნიშვნელობით შენარჩუნება, რაც ამდიდრებს ენის ლექსიკას: „თვითმფრინავი“ და „შეუღმფრენი“).

უპირველეს ყოვლისა, შევეცადეთ, რომ რაც შეიძლება სრული ყოფილიყო წარმოდგენილი მასალა. ამ მიზნით გამოვიყენეთ არამხოლოდ ლექსიკონები (განსაკუთრებით სიმფონია-ლექსიკონები), არამედ ამასთან ერთად შესწავლილი გვაქვს სქელტანიანი წიგნები — ძველი და საშუალო ქართულის უმნიშვნელოვანესი გამოცემული ძეგლები.

ჩვენს ნაშრომში ფორმები დალაგებულია ისე, რომ სრულად გამოჩნდეს ხმოვანმონაცვლე ზმნათა აგებულება და მასთან დაკავშირებული მნიშვნელობები. ჭერ მოცემულია უზმნისწინო ფორმები, რაც აღნიშნულია ნულთ (0), შემდეგ ანბანის რიგზე მოდის ზმნისწინიანი ფორმები და ყველა შემთხვევაში მითითებულია მნიშვნელობები. ზოგიერთ სიტყვას მრავალი და ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობები აქვს, რაც დაკავშირებულია ზმნისწინებთან. მნიშვნელობათა მრავალფეროვნება ზოგჯერ ერთსა და იმავე ზმნისწინთანაც იჩენს თავს. მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ **კრებ — კრიბ** ფუძე. **აღ-** ზმნისწინიანი ფორმების მნიშვნელობებია:

1. აღება, შეგროვება ბევრისა; აწვევა;

2. მოსპობა; ქონების ჩამორთმევა;
3. (ქვეშაგებლის) აკეცვა;
4. განქარვება, გაქრობა;
5. ნაშთი (ანაკრები).

მრავალი მნიშვნელობა აქვს ამავე სიტყვის **და-** ზმნისწინიან ფორმებსაც:

1. შეერება, შეგროვება, შენახვა;
2. ქვისა დაკრება (= ჩაქოლვა);
3. ბრალისა დაკრება (= დაბრალება; ბრალის დადება);
4. თუალთა დაკრება (= მიცვალებულისათვის თვალების დახუჭვა).

შე- ზმნისწინიან ფორმათა მნიშვნელობებია:

1. შეგროვება, თავის მოყრა;
2. გონების მოკრება („შეიკრება გონებად თუსი“);
3. ხელის შეყოფა („ყრმამან პირველად გამოყო კელი და მერმე შეიკრება“ = შეყო).

ასეთი შემთხვევები ხშირია, რასაც ამ ნაშრომის მკითხველი ალბათ მიაქცევს ყურადღებას. მოყვანილ მაგალითებში მნიშვნელობათა სხვაობა თავს იჩენს ერთი ზმნისწინის ფარგლებში; განსხვავებული ზმნისწინები კი მნიშვნელობათა სხვაობას თავისთავად გულისხმობს.

თუ გვინდა მიახლოებით მაინც განვსაზღვროთ ფუძედრეკად ზმნათა როლი და ადგილი ენის განვითარებაში, ეს ყველაფერი უნდა აღიროცხოს.

უძველეს ძეგლებში (თითქმის მთელს ძველ ქართულში) ძლიერია ფუძედრეკად ზმნათა სხვა ზმნებთან გათანაბრების პროცესი. საამისოდ მათს თავდაპირველ ფუძეს დაერთვის ჩვეულებრივ **ებ** თემის ნიშანი, შედარებით იშვიათად კი — **ავ**.

ამ საკითხის შესახებ საწყისის წარმოებასთან დაკავშირებით საუბარია ჩვენს ერთ აღრინდელ (1976 წ.) ნაშრომში, რომელიც საერთოდ გამორჩენიან მხედველობიდან ამ საკითხზე საუბრის დროს თ. ცოფურაშვილსა და რ. ქურდაძეს და იმოწმებენ ზ. სარჯველაძის შედარებით გვიანდელ (1984 წ.) წიგნს.

მოგვიანებით (ძველი ქართულის ბოლო პერიოდში კი) იწყება ახალი პროცესი — უძველესი ფორმების აღდგენა, რაც გრძელდება საშუალო ქართულშიც. უაღრესად საყურადღებოა, რომ ძველი (ამოსავალი) ფორმები და გვიანდელი შეცვლილი — ორივე პოულობს თავის ადგილს ენაში, ლექსიკურ სხვადასხვაობას გადმოსცემს.

წყაროების მითითებისას გამოყენებულია ლექსიკონების ავტორთა მიერ მოცემული შემოკლებები (ილია აბულაძისა და ზ. სარჯველაძისა...); ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალის მითითებისას შემოკლება გვეკუთვნის ჩვენ. ეს ერთგვარ სიჭრელეს ქმნის, მაგრამ სამაგიეროდ კარგად ჩანს მასალის წარმომავლობა.

საშუალო ქართულის მასალა მთლიანად ჩვენ მიერ არის ამოწერილი.

ჩვენი მასალების მიხედვით ძველ ქართულში ფუძეთა რაოდენობა აღწევს 190 ერთეულს, საშუალო ქართულში კი — 143-ს. სულ ეს შეადგენს 333 ფუძეს.

ინტერესს აღძრავს საბას ლექსიკონის ილია აბულაძის ორტომიან გამოცემაში წარმოდგენილი მასალა. ეს მასალა სხვადასხვა წარმოშობისაა — ნაწილი ძველი ქართული ძეგლებიდან არის ამოკრებილი (წყაროებიც მითითებულია), ზოგიც, როგორც ჩანს, საბას ცხოვრებისა და მოღვაწეობის პერიოდს ეკუთვნის, ე. ი. XVII-XVIII საუკუნეებისაა. ჩვენ ამოწერეთ მთელი მასალა და დავალაგეთ ფუძეთა მიხედვით. სულ (ამ ორტომეულის მიხედვით) ხმოვანმონაცვლე ზმნათა რაოდენობა აღწევს 177-ს.

საჭიროდ მიგვაჩნია ჩვენს წიგნს ბოლოში დავურთოთ ხმოვანმონაცვლე ფუძეთა სია: 1. ძველი ქართულისა, 2. საშუალო ქართულისა და 3. საბას ლექსიკონისა (აღნიშნული გამოცემის მიხედვით).

ხმოვანმონაცვლე ზმნები ძველ ქართულში

ბ

1. **ბღუნ** / ბღუნავ-ბღუნ = წვა.

გვხვდება მიმღეობის სახით: მბნდუნვარე // ბნდუნვარე // მდუნვარე = ნელი, შენელებული ცეცხლი. ენაცვლება „კუმოლა“ - მკუმოლარე.

პატრუკი მბნდუნვარე (მდუნვარე D) არა დაშრიტოს, მ. 12,20 E. შდრ.: პატრუკი აღნთებული არა დაშრტეს, იქვე C; პატრუკი მბნდუნვარე (მბღვინვარე I)¹ არა დაშრიტოს, O, ეს. 42,3. გვხვდება კიდევ ერთი შემთხვევა, სადაც მ ჩამოცილებული აქვს: ცეცხლი რაჟამს ეღებინ ბღუნვარედ და არა ალატყინის იგი ქარმან, არა დაშრტის, კაც. აგებ. 171,29.

ამ სიტყვაში გამოყოფენ **ბღუ** ფუძეს (ლაზ. ღვ- < ბღვ-; სვან. ბღ-/ბიდ-).

თავში ნ გაჩენილია: ფენრიხი. სარკველაძე, ეტიმ. ლექსიკონი, გვ. 110.

ამის მიხედვით შეიძლება აღვადგინოთ ხმოვანმონაცვლე ზმნა **ბღუნ-ბღუნ** (იბღუნენ-იბღუნა).

2. **ბზეკ — ბზიკ** (ამო-): კირჩხიბი გამწყრალი, კუდ-ამო ბზეკილი, ლომისა ჭანგთა ქუეშე იყო, ვისრ. 59,32.

3. **ბნედ — ბნიდ** (და-, შე-) დაბნედა, გულის წასვლა.

და-: კაცსა უკრავად დაბნედლის ხმა ტარიელის ხაფისა, ვეფხ. 1416,1.

გნ.: ანუ ეგრე რად დაჰბნდები, იქვე 1279,1; იგი დაითროს და დაბნდეს, უდაბ. მრ. 198,19; დაბნედასა მიეწურა, ვეფხ. 322,3; ერთი ესე მე ვარ... არაწმიდებითა ჩემითა დაბნედილი, იოანე ბოლნ. 11,19-20; კვლა დავეცი დაბნედილი, ვეფხ. 350,4;

¹ ასეა: ილ. აბულაძე, ლექსიკონი, გვ. 224.

შე- შეებნიდა სისხლსა გული, იქვე 197,3;

შემბნედელი (დამწველი — ზ. სარჯველაძე, ლექსიკონი), პარიზის მარხვანი, 100v,1-2.

4. ბნევ — ბნი(ვ) = გაბნევა, ფანტვა; ყრა (0, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, მიმოდა-, მი-, მო-, შე-, შთა-).

0: გიბნევიან საფასენი, ვითარცა ნაგვენი, მ. ცხ. 51r.

აღმო- (= დაბნევა, გაფანტვა: ი. იმნაიშვილი, სინ. მრ. ენა, გვ. 128): რამთა აღმოაბნევდენ ივინი გონებათა, სინ. მრ. 139,19.

გამო- (= გამოყრა): გამოუბნია სავაჭრომ იგი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 40,24.

გან- (= გაფანტვა; გაყრა): ღუმილი იუნჯებს, ხოლო ზრახვამ განაბნევს, ნოველები I, დ. 7,2; მსახურთა შორს განაბნევდა, მეტაფრ. 338,24; მუნ განვაბნიე ნიჭი იგი, მინჩხი 190,9; ასი ესე დრაჰკანი, რომელი განებნია, საკ. წიგ. II, 119,4; პილენძი მათ განუბნია, ი. 2,15.

იკ- შენ განმიბნევ მე ჭურჭერსა ბრძოლისასა, იერემ. 51,20.

ი ვნებ.: ვითარცა მტუერი ქუეყანისამ განიბნევის, მინჩხი 183,9; განიბნია (შდრ. ახ. ქ. გაიბნა) მთავრობამ ჭურიათამ, მეტაფრ. 132,2.

როგორც ვხედავთ, (ე-ი) ხმოვანმონაცვლეობა ვნებითშიც შენარჩუნებულია.

მონებად განბნევითა მათითა, მეტაფრ. 326,6-7; სიტყუა პაერად განბნევადი არს, Ier. — 16, 215r,26-27; ექმნების განმბნეველთა მათ სამკაულ, ბას. კესარ. სწავლ. 212,26.

გარდა- (= გადაყრა): ჭურჭელი ნავისამ გარდააბნიეს, საქმე 27,19; ცეცხლითა დაწუვად და მტუერი გარდაბნევად თავსა კერპისასა, მოქც. ქართ. 126,7-8C.

ი ვნებ.: ვითარცა მტუერი გარდაიბნივნეს, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 395,7.

გარდამო- ქუე გარდამოაბნიის, ფიზ. XVII, 10.

და- (= გადაყრა) (ახ. ქართულში გონების დაფანტვასაც ნიშნავს): დააბნია ვეცხლი იგი, მ. 27,5; დააბნია სამოსელი თუსი, მრ. 10,50; ცუდად... არა ჯერ-არს დაბნევამ საკმართამ, მ. ცხ. 46v.

მიმოდა- (= მიმოფანტვა): სიტყუთა მხილებისამთა აყენებდა და მიმოდამაბნევდა, მეტაფრ. 255,13-14.

• ვნებ.: ყოველნივე მიმოდებიანიცნეს, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 219,109.

იწყეს მიმოდებნევედ ბაიასა მისსა, მ. ცხ. 189v; მიმოდამაბნეველი (= მიმომფანტველი), შატბ. კრებ. 261,4.

მი-: ცეცხლი ესე უცხოდ მიაბნიეთ მუნ, რიცხ. 17,2S.

მო-: მოაბნიეთ, იქვე 16,36.

შე-(= შეყრა): მომცეს მე (ოქრომ) და შევაბნიე ცეცხლსა და გამოვდა ვბომ ესე, გამოსლვ. 32,24OBS (= შევყარე ოქროს ნივთები). შებნევედ სახლსა მას, რომელი-რამ პოვოს (არაწმიდებამ), ნოველები II, 272,26.

შთა- (= ჩაყრა): კორცი შთააბნევს (საზრდელსა) სტომაქად, მამ. სწ. 176,12; დადაცათუ რამე დიდფასისამ აქუნდეს სიმძიმჲ, ზღუად შთააბნევენ, ბას. კესარ. სწავლ. 212,14; დამუსრა (ვბომ) იგი მწულილად და შთააბნია იგი წყალსა, გამოსლ. 32,20OBS.

• ვნებ.: ურწმუნოებისა მთხრებლსა შთაბნია, მეტაფრ. 395,42; ბრძანა... შეკრებამ ძუალთა მათთამ და შთაბნევამ მათი მდინარესა მას, საკ. წიგ. II, 91,9; მთხრებლად შთაბნეულთა მათ აღმოყვანებასა ილუწიდეს, დიდი სჯ. 100,17.

5. ბრდღუნ — ბრდღუნ (ბრდღუნ) (= მუქარა, ბრდღვინვა, ღრი-ალი):

•: ლომი იგი იბრდღუნენ, მამ. ცხ. 15,17; განიწყო გული და იბრდღუნენდა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 15,13; ეშმაკი სახედ ლომისა... იბრდღუნენდა, კიმ. II, 147,35; რომელნი იბრდღუნენდინ², ვითარცა ლომნი, II სჯ. 28,49BDES; იბრდღუნენა და შემოუტივა, ამირანდარეჯ, 524,3; შენი იგი ბრდღუნენამ რაოდენცა დიდ არს, ჟამიერ არს, მეტაფრ. 440,8.

6. ბრწყენ/ბრწყინებ — ბრწყინ (აღმო-, გამო-, გან-):

აღმო- (= ამოსვლა, ამონათება, გამობრწყინება): აღმოჰბრწყინდის მზჲ და დაჰცდის, სინ. მრ. 227,6.

გამო-: გამოგვბრწყინა უკუდავებამ, სინ. მრ. 74,7.

ვნებ.: გამოუბრწყინდების უხილავი ღმრთეებამ, იქვე 74,19; მათ დღეთა გამობრწყინდეს მზჲ იგი სიმართლისამ, იქვე 227,2.

გამობრწყინვებასა წმიდისა სამებისასა, მეტაფრ. 467,8.

² ასეა! მოსალოდნელი იყო: „იბრდღუნენდინ“.

გან- გუამი თესი უმჯობესითა ძალითა განაბრწყინვა, კიმ. II, 112,18.

არის მოსაზრება, რომ ეს ზმნა მომდინარეობს *ბერწყ-/ბრწყ- სახელური ძირიდან და იგი უკავშირდება „ნაბერწყალ“-„ნაპერწყალ“ ფორმას (პ. ფენრიხი, ზ. სარჩველაძე, ეტიმ. ლექსიკ., გვ. 105-106). ეს ზმნური ფორმა ხმოვანმონაცვლეა და აწარმოებს -ენ/-ინ სუფიქსი. ამოსავალი ფორმის ერთი ნიმუში გვხვდება ბესიკთან: ვარსკვლავს სურს შენი ბრწყენა, 498,1,3. ამ ზმნურ ფორმას ადრევე დაერთო -ებ, -ავ სუფიქსები, ხან ერთი მათგანი, ხან ორივე ერთად, რამაც მისი თავდაპირველი ფორმები მოშალა. ამ მხრივ საინტერესოა პოეტ ი. გრიშაშვილის ერთი სტრიქონი, სადაც გვხვდება „ბრწყენა“ ფორმა: „ხოლო ხანდახან ეგ თვალთა ბრწყენა ჩემს თვალზე სხივად აცეკვდებოდა“. ი. გრიშაშვილს შემთხვევით არ აქვს გამოყენებული ეს ფორმა, ის ხელოვნური არ არის და ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონშიც ამიტომ მოხვდა (ტ. I, გვ. 1150).

-ავ სუფიქსიანი ფორმების მაგალითებია: რამსათეს მზე ბრწყინავს, სინ. მრ. 144,29; ნაყოფნი იგი წმიდისა სულისანი ბრწყინვენ, ფსევდომაკარი 292,19.

7. ბრჟენ — ბრჟინ (და-): და-ა-ბრჟენ-ს — და-ა-ბრჟინ-ა.

და-ა: ყელსა დანა დააბრჟინა, ვეფხ. 238,4.

ე-: ებრჟინებოდის, იოანე ბოლნ, ღვინის მსუმ. 84,18.

8. ბლნეჟ — ბლნიჟ (და-): და-ბლნეჟ-ს — და-ბლნიჟ-ა: დადრეჟა, დამწუხრება.

ჟდა და პირი დაებლნიჟა, ვეფხ. 868,2.

9. ბლულეჟ — ბლულჟი (// ლულიძ) (გამო-) = გამოხევა, გამოგლეჯა: გამობლულიძის სიმტკიცემან მან ახლისამან, მ. 9,16E.

ი: გამოიბლულიძის სიმტკიცემან ახლისამან, იქვე 9,16D; გამოილლიძის დგმულმან მან სამოსლისა მისგან, მ. 9,16C; გამოილლიძის სწორად თვსა, მრ. 2,21C.

ბ

10. გლეს — გლის (გან-, შე-); საბა: გლესა არს გაჩითა, ცარცითა და რამთა კედელი შეგოზო. მითითებულია: ვგლესდი, მგლესელი, მოპგლისე, ჩაგლესა, ჩაგლესილი, გვ. 166. მოგოზა მოგლისა, გვ. 499.

ძველ ქართულში გვხვდება ასეთი ფორმები:

0: რომელნი მიდრეკილსა და დაცემად მიახლებულსა კედელსა გოზდენ და გლესდენ, გლესითა მით ვერ განამტკიცებენ მას, Ier. — 32, 118r, 31-34b.

მეორე მაგალითი შატბერდის კრებულში გვხვდება და ასეთია: და აქუს თუალსა ამას ძალი გამოცდით ესრით: გლესის ზედა საგლესელსა მკურნალისასა, არა თუ მეწამულად გამოსცის წყალი ლესვასა მას მსგავსად ფერისა მის თვისისა, არამედ სძის ფერ არნ, სპეტაკ ნალესავი მისი, შატბ. კრებ. 129, 40.

ამ წინადადებაში ერთმანეთს ენაცვლება ორი სიტყვა: „გლესა“ და „ლეს(ვ)ა“, რომელთა შინაარსი სხვადასხვაა. საბას მიხედვით, „ლეს(ვ)ა“ არის წამალთა და ხუროთა გლესვა, ხოლო „გლესა“ — განგოზა, შეგოზა კედლისა, გვ. 166, 499. შინაარსის მიხედვით მოცემულ წინადადებაში ორივე შემთხვევაში მოსალოდნელია „ლეს(ვ)ა, რადგანაც ლაპარაკია წამლის შემზადებაზე. უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ „გლესის“ არ არის კანონზომიერი ფორმა, II სერიაში მოსალოდნელი იყო „გლისის“.

გან- (= შელესვა, გადატ. გამშვენიერება, გალამაზება): სახლიცა განგლესილი საკვრველ გიჩნდეს, A — 1104, 271, 2-3; სადა იყოს მაშინ ჯამლები იგი განგლესილები, მ. სწ. 94, 10; სადა იყვნენ შუენიერებანი სამოთხეთანი და კეთილად მოქმნილებანი სახლთანი განგლესილებითა და მოწერითა, A — 162, 104r, 25-29b; ვიქადლით განგლესილებითა თუ მათისა, A — 129, 191r, 12-13a.

შე- (= შემოსვა): შავითა რად ტანი შეგიგლესია, ვეფხ. 1580, 2.

11. გლეჯ — გლეჯ (გა-, და-, მო-).

0: ჰგლეჯდეს თმათა, მ. ცხ. 194v; ვერ ძალ-მიც უცხოთა ეკალთა გლეჯად ჴელითა ჩემითა, იქვე 368r.

ი-: იგლეჯს და იცემს ყველაი, ვეფხ. 825, 3; იხოჳს და იგლეჯს, იქვე 1591, 1.

გა-: ყორანსა გაჰგლეჯს ხშირ-ხშირად, ვეფხ. 1342, 2.

მა-: თმისა ტევრსა გაიგლეჯდა, იქვე 226, 2; თმა გაიგლიჯა, იქვე 1590, 2; თავი სრულად გაეგლიჯა, იქვე 868, 3; თავ-გაგლეჯილი, იქვე 568, 3.

და-: დაეგლიჯა თმა და წვერი, ვეფხ. 828, 2.

• ვნებ.: წუერნი, რომელ დაიგლიჯებიან, მ. ცხ. 238, 13-14; წუერთა დაგლეჯამ, ჰაგ. ძგ. ლექსიკ. II, 72, 22.

მო- მოკლიჯოს ფილითა, რიცხ. 11,8G; მოკლიჯნეს ძუძუნი მჭურვალთა გაზითა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 431,18.

12. გრგენ — გრგინ (0, ი/უ-, მო-) = გაღიზიანება, შეშფოთება; ბრძოლა.

0: მოვალნ იგი დლითი-დღე საწოლსა მას ლომისასა და გრგენნ და აიძულებნ, რამთამცა განაძუნა(!) (მოსალოდნელი იყო „განძუნდა“), მ. ცხ. 106r.

ი/უ- ოდესმე ლოცვასა აბრკოლებნ და ოდესმე უგრგენნ. უდაბ. მრავ. 78,35.

მე ამისთვის გრგენაი ჭაბუკთა ზედა თავს-მიდებიეს, მამ. ცხორ.-ნი 13,6; გცვედი მახეთაგან და გრგენათაგან ეშმაკისათა, ბალავ. 103,1.

მო- (მოგრგენა = გაკვირვება, ილ. აბულაძე): სიკეთემან სისპეტაკისა მისისამან მოაგრგინის თუალთა, O, ზირ. 43,18.

13. გრეხ — გრიხ (0, შე-, წა-).

0: მგრეხელი არს საბლისაი... გრეხს, მ. ცხ. 435r; კარავი იგი ჰქმნე ათ ეზოდად ზეზისაგან ძახილისა... და მეწამულისა გრეხილისა, გამოსლ. 26,1 OB (ძოწეულისა გრეხილისა AK).

შე- შეუძლებელ არს მისგან საბლისა წულილისა შეგრეხაი (ლაპარაკია კანაფზე), ფსევდომაკარი 373,31; შეგრეხილი ძოწეული (მოართუან), ლევიტ. 14,4G.

წა- წალმავე წაგრეხს სოფელი კვლა მისგან უკუ ნაცარსა (= ნასთარსა, ა. შანიძე, ვეფხ. სიმფ. გვ. 036-037), ვეფხ. 1613,4; წალმავე წაგრეხს საქმესა, იქვე 1615,3.

14. გრძნებ — გრძნობ = მისნობა, კუდიანობა, ჯადოქრობა (პგრძნებდა და განაკვრებდა ნათესავსა მას სამარიტელთასა, საქმე 8,9).

ხმოვანმონაცვლეა ამ ზმნის **შე-** ზმნისწინიანი ფორმა: შპე-გრძნებს — შეგრძნობა: მიუგდეს მას ჯორცი იგი შეგრძნებულთა, აგიოგრ. ლიტ. ძეგ. II, 137,25; რამთამცა დაწუა ქალაქი მავრაონი და ეკლესიაი მისი ზეთითა მით შეგრძნებულთა, ქრესტ. II, 72,19; შემგრძნობე შენ მე, sin. — 11, 317r; მიუგო... გრძნეულსა მას, რომელ საქმელი იგი შეგრძნობა, sin. — 11, 247r.

ძველსავე ქართულში ამ ზმნას ვხვდებით -**აგ** თემის ნიშნითაც, რომელიც II სერიის თემას დაერთვის: განკურვებულ ვარ მე, ... თუ ვითარ, ანუ რომლითა სახითა შეჰგარძნიბავ ნადირთა ველისათა და სწუშელ მათ თვნიერ ბრძოლისა და პურობისა, Ath. - 20, 50,5-8b; გარძობადობითა სიტყუათამთა შეჰგარძნიბავს სასმენელთა შენთა, A - 689, 156r,18-21b; წორცსა შეეჰგარძნიბავთ და დავსდებთ ადგილსა მას, სადა მვეცნი იგი მოვიდოდიან, აგიოგრ. ლიტ. ძეგ. II, 137,13.

15. გრქემ — გრქიმ = ჩქმეტა, **იჿ-** (იმოწმებს ზ. სარჯველაძე თავის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში, გვ. 54.) უგრქიმოს უკუშ ფრჩხილითა, გელათის ბიბლია 11v,16-17. სიტყვა საწყისის ფორმით (გრქემა) შეტანილია აგრეთვე იმავე ავტორის ძველი ქართული ენის სიტყვის კონაში, რომელსაც ტექსტზე მითითება საერთოდ არ ახლავს.

ჩვენთვის ცნობილ სხვა ლექსიკონებში ეს სიტყვა არ გვხვდება.

16. გუმერ (გმერ) — გუმირ (გმირ), ბგერათა გადასმით: **გურემ — გურიმ** (მახვილი იარაღით დაჭრა, გაკვეთა სხეულისა; მახვილის კვრა, ჩხლეტა; სასიკვდილოდ დაჭრა; მოკვლა). O, ი/უ-, გან-, და-, შე-.

O: ესრეთ ჰგურემნ მოყუასსა თვსსა სიტყუთა უჯეროდთა, ფსევდომაკარი 245,12-13.

იჿ- რკინათა მიერ მახვლთა უგუმერდით გუერდთა მისთა, მეტაფრ. 160,33; უწყალოდ გუერდსა უგუმერდეს, იქვე 160,44; ლახურითა უგუმირა (უგმირა C) გუერდსა მისსა, ი. 19,34; რომელთა იგი უგუმირეს მას, გამოცხ. 1,7.

• ვნებ.: კუდებითა ვითარცა საწერტელითა იგუმირების, მეტაფრ. 198,28; მიჩუენებდა მე გუმერილსა ლახურითა, კიმ. II, 75,25.

გან- ვითარცა მახვლითა, განგმირა იგი სიტყუთა ღმრთისადთა, ლიმ. 101,21; მისითავე ჰორლითა განგუმირა, 2 მეფ. 23,21.

• განიგმირა დანაკითა მით თავი თვსი, ლიმ. 36,20.

• ვნებ.: იძლევიან იგინი და განიგურიმებიან საღმრთოთა მით ტრფიალებითა, ფსევდომაკარი 263,5-6; რომლითა განიგუმირე, ვითარცა კაცი, მინჩხი 204,18.

გეულებოდა განგუმერამ (განგურეამ DL) თავისა თვსისამ, საქმე 16,270.

განგუშერელი, Ier. – 9, 152r,13-16a; სულნი მათნი განგუ-
რემულ იყვნინ, ფსევდომაკარი 329,16-17; დისა მთავრისა განგუ-
შერილისა დღესა მას, რიცხ. 25,18AK.

და- (დედაკაცი ბოროტი ქმარსა თვსსა) ღამით და დღით სიტყუთა
დაჰგუშერნ, სინ. მრ. 214,17; დაჰგუშერდი მათ მახულითა, O,
იერემ. 23,47; დაგუშირეს ადამი, უდაბ. მრ. 149,18; თუმც მაქუნდა
მახული ჭელსა შინა ჩემსა, ... დაგგუშირიმე შენ, რიცხ. 22,29S.

• ვნებ- უკუეთუ სული... უფალსა ოდენ სურვილით არა ეძიებდეს,
ეგევითარი იგი დაიგუშირიმის ეკალთაგან სოფლისათა, ფსევდომაკარი
257,14.

რამსათვს ესრეთ დაგუშრემულ ხარ სიყუარულითა ოქრომსამთა,
ბას. კეს. სწავლ. 105,27-28; დაგუშრემულნი ტრფიალებითა საღ-
მრთოთა, ფსევდომაკარი 263,18.

შე- შემიგუშირა მე კუერთხითა მით სამ გზის, სინ. მრ. 64,4.

გურღევ – გურდი(ვ) ნახე: იგურღევ – იგურდი(ვ).

გურემ – გურიმ ნახე: გუმერ – გუმირ.

17. ღგენ/ღგინებ – ღგინ (O, აღ-, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-,
შე-, შთა-, წარმო-).

O: ღგრიალი ცხენთა ღგენისა, ვეფხ. 1122,4.

აღ- 1. აყენება, მკედრის გაცოცხლება, 2. აღძვრა ვინმეს წინააღ-
მდეგ, ამხედრება. 3. აღღგენა, განგრძობა; მიცემა; გაჩენა, შექმნა;
4. სარგებლის (პროცენტის) მოტანა.

I სერიაში ღგენ ფუძეს ინარჩუნებს ზმნათა მცირე ნაწილი, ჩვეუ-
ლებრივ კი გვაქვს ღგინებ, რომელიც გართულებულია **-ებ** სუფიქ-
სით, რაც ხმოვანმონაცვლეობის მოშლას იწვევს.

I (აგრეთვე III) სერიაში ღგენ ფუძის გამოყენების მაგალითებია:
უკუეთუ ღმერთი მკუდართა აღადგენს, ფსევდომაკარი 195,30; ქარი
ჩრდილომსაღ აღადგენს ღრუბელსა, იგ. სოლომ. 25,25px; უწესოდ
სიცილად და კმამაღლობად აღადგენს (სულსა), თარგმ. ეკლ.
101,21-22; აღადგენდა მას უზრუნველად მწოლარებისაგან, Ier. – 16,
94r,19-21b; თვისისა მის თავისა... მიმართ... რისხვად აღადგენდა,
მეტაფრ. 359,8-9; ვინ აღადგენდეს დაცემულთა გონებითა, ჰაგ. ძეგ.
ლექსიკ. III, 104,14; მოშურნე-ყოფად მისდა აღადგენდიან, მეტაფრ.
221,19.

•**იკ-**: იგი გლოვასა მწარესა აღუდგენს რაქელს, ფსევდომაკარი 402,14; ლელვამ დიდი აღუდგენია შენ ზედა ეშმაკსა, ნოველები I, ე, 7,13.

მარადის უცხო იყო ცუდად მოქადულობისაგან და — უჩინოდ ქადებითა აღდგენისათა, A — 129, 207r, 13-16a.

დგინ-ებ ფუძე

აღადგინებს მკუდართა, საკ. წიგ. II, 12,1; მკუდართა აღადგინებს, სინ. მრ. 166,17; საქმე 26,8; ღმერთი... ღღეს აღადგინებს, მინჩხი 256,18; ასევე: თარგმ. ეკლ. 63,19; საქმე 26,8; ფსევდომაკარი 342,5; 342,11 და სხვ. მეფენი აღადგინებენ ძლევასა, მეტაფრ. 315,28; შურად საღმრთოდ აღადგინებენ, იქვე 53,10-11; ღმრთეებით აღადგინებდა, მინჩხი 257,31; ძიებად აღადგინებდა, მეტაფრ. 422,45; ასევე: ნოველები II, 200,12; ცხ. ანტ. 18,17-18; ლოცვად აღგუადგინებდენ, ცხ. ანტ. 23,9; აღმიდგინებდა ჩუენ აღნადგინებისა მის ვაჟსა, სინ. მრ. 42,20; 42,21; მკუდართა აღუდგინებდა, მოქც. ქართ. 111,369.

მხალსა ვპყიდი და აღვიდგინებ, ნოველები II, 181,19.

ეციხევთ ჭუარსა და არა გიკვრს აღდგინებაჲ, მამ. ცხორ.-ნი 44,27; ლაზარეს აღდგინებაჲ, მინჩხი 254,17; განცხოველებაჲ და აღდგინებაჲ, სინ. მრ. 264,20; იქმოდა... მკუდართა აღდგინებასა, მეტაფრ. 443,41; მკუდართა აღდგინებისა წილ, მინჩხი 152,37; აღდგინებითა საუკუნითანთა მძინარეთათა, მეტაფრ. 325,23; მკუდრეთითა აღდგინებად შემძლებელ ხარ, ებრ. 11,19; დგას დაცემად და აღდგინებად, ლ. 2,34DE; უკუეთუ შემძლებელ ხარ მკუდარსა აღდგინებად, შუშ. XIII, 16.

აღმადგინებელი, ჭავ. აღწ. 147,39; სინ. მრ. 126,33-34; 162,31; 252,36; მინჩხი 219,2; 252,16. აღნადგინები (= სარგებელი, პროცენტი) აღნადგინებითურთ, მ. 25,27; აღნადგინებად განსცა, ეზეკ. 16,13(გელ.).

II და III ხერაიხ ფორმები

აღმადგინა მე, ლომ. 121,17; რისხვად აღადგინა, მეტაფრ. 349,36; სიტყვს-გებაჲ აღადგინის, O. იგ. სოლ. 17,11; აღვადგინო იგი, ი. 6,39C; ღრეკილი აღადგინეს, მ. სწ. 170,2; შეკრიბეს ლოდები და აღადგინეს (= აღმართეს) ბორცუ, დაბ. 31,46.

აღ- აღგუდგინა ჩუენ რქამ ცხორებისამ, ლ. 1,69; აღუდგინის მათ უფალმან მსაჯული, მსაჯ. 2,18BDS; აღუდგინოს მკვლარი ძმასა თუსსა, მ. 22,24DE.

ენეა ვინმე... მდებარე რვა წელ აღედგინა, მეტაფრ. 188,31.

გამო- (= გამოყვანა (ნავისა), (ნაპირთან) მოყენება): ჰბრძოდეს, ვითარმცა ჳმელად... გამოადგინეს ნავი იგი, უდაბ. მრ. 127,15; გამოადგინეს ნავი ჳუეყანად, ლ. 5,11;

გამოდგინებად ნავისა თუსისა გებულად, ნოველები II, 241,12.

გან- 1. (= გაყვანა, (ცალკე) დაყენება; ჩამოშორება): განადგინა ერი მრავალი, საქმე 5,37D; წინაშენ ვინმე მისნი წმიდამან პეტრე დაიმოწაფნა და განადგინნა მისგან, სინ. მრ. 249,31; განადგინეთ ელიანოს თუსა მაგათგან, კიმ. II, 33,24; განადგინეს გული ერისამ, ისუ ნავე 14,8G; გა-რე-იდგინა იგი პეტრე, მრ. 8,32C; მკედართა მათ თუსაგან განიდგინეს ევსტათი, მეტაფრ. 377,35.

ეგულეზოდა... განდგინებამ ნავისამ მის, საქმე 27,39LD; ბრძანე მისი თუსაგან განდგინებამ, კიმ. II, 34,5-6.

2. შეზავება (ზ. სარჯველაძე) მნიშვნელობა სრულიად განსხვავებულია. საზრდელ მისა იყო ფქვილი წყლითა გადგენილი, A - 689, 209r,27-29a.

შდრ.: გადგინება ძლიერად გაქნა (საბა, გვ. 132).

გარდა- (= გადაყენება, შეცვლა): (ღმერთი) დაადგინებს მეფეთა და გარდაადგინებს, O (გარდაადგენს, მცხ. ბიბლ.), დან. 2,21; გარდაადგინა, რადთა არლარა იყოს წინამძღუარ, 3 მეფ. 15,13; ფლაბიანოს, სამეფუფომისა ქალაქისა მთავარეპისკოპოსი, გარდაადგინა და განაძო, კიმ. II, 185,25; რომელი გარდაედგინა ხარკისათუს სამეფუფომისა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 33,38.

• ვნებ.: გარდაიდგინა ფელიქს, საქმე 24,27LD; ბრძანა მწრაფლ გარდადგინებამ ელიამის ეპისკოპოსებისაგან, კიმ. II, 185,38-39; მაკედონის გარდადგინებასა ურჩ ექმნეს, მამ. ცხორ. 99,15; გარდადგინებად სცა, საქმე 9,40C; გარდადგენილ იქმნა ჳელმწიფებისაგან თუსისა ფავსტოს, Ath. - 20, 46,1-2a.

შდრ. გარდადგინებული.

გარდამო- (= გამოყრა): გარდამოდგინებად სცა ყოველი იგი ამბოხი პეტრე, საქმე 9,40.

და- (= დაყენება, შეჩერება; გაჩერება; დაყენება, დასმა, დანიშვნა): (ღმერთი) დაადგენს მეფეთა და გარდაადგენს, დან. 2,21; (მკურნალი) მცირედითა ჰირითა საღმობასა მას დაადგენს (= შეაჩერებს) ერთისა ასომისა განკუთვითა, ვიდრემდის არა ყოველსა გუამსა განფენილ არს სენი იგი, ბას. კეს. სწავლ. 57,17; ოდეს შეკიმილიესა ახალსა დაადგენედ, ლომ. 84,7; დაადგინებს მეფეთა და გარდაადგინებს, O, დან. 2,21; დაადგინებდეს ლევიტელთა მათ... ზედამდგომელად, O, II ეზრა 3,8.

დამადგინა მე ფერქთა ჩემთა ზედა, ეზრა სუთ. 3,15C; ვინ დაგადგინა მთავრად და მსაჯულად ჩუენ ზედა, გამოსლ. 2,14OBAKCS; არავინ იყო კაცი, რომელმანმცა შეიყვანა იგი სახიდ და და-მცა-ადგინა (დააყენა თავისთან), მსაჯ. 19,15BDS; უფალო, დაადგინე (= გააჩერე) მზმ, ნოველები II, 38,29; განაპო ზღუად და... დაადგინა წყალნი, ფს. 77,13; დამიდგინებთ (დაგადგენ CB) მე შენ... ყოველსა ქუეყანასა ეგვპტისასა, შესაქმე 41,41OAKS.

ძე- კრებულთა მათ ზედა დაუდგინა, მეტაფრ. 464,11.

სხუსამ დადგინებამ (= დასმა, დანიშვნა) აღიღსა მისსა, სინ. მრ. 250,34; ბრძანა... დადგინებამ მისი გარეშე კართა, მეტაფრ. 483,3; შემძლებელ იყო მზისა დადგინებად ცათა შინა, ნოველები II, 53,25.

დამადგინებელი... დიაკონთა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 125,9; დადგინებულ იყვნეს, ფსევდომაკარი 134,7; დადგინებული ქუმილვად, რიცხ. 3,32SAKBG; სასყიდლით დადგინებული, ლევიტ. 25,40AKSB.

მი- (= მიყენება): მიმადგინა მე კარსა ზედა, ლომ. 60,5; მიადგინა იგი კარსა საიფქლისასა, მამ. ცხორ. 192,4; მიედგინა კარაული და გამოჰკრებდა ჭურჭელსა მისსა, ნოველები II, 124,18.

მო- მოადგინეს მათ ნაგები, ი. 6,24; ფაროსანნი მოადგინეს, რიფს. 167,30; ამან მის ზედა ზღუად მოადგინის, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 132,24; მსახურებამ იგი გარე-მოადგინიან (= გარშემორტყმა, შემოვლება), ბას. კეს. სწავლ. 185,35; მოგადგინონ მცველი გარემო შენსა, O, ეზეკ. 23,24.

შე- (= შეყენება; მიყოლება): შეადგინა (დაავალა, შეუყენა) იგი შეშისა კრებასა, მამ. ცხორ. 245,38; უნდა, რადთამცა ამის სოფლისა საქმესა შეადგინა იგი, ნოველები II, 113,23.

იჲ- ესრეთ კაცად-კაცი უწინარსსა მას შეხუდგინებდა სიტყუად, სინ. მრ. 117,26; შეუდგინე ამას ღღენდელით ღღითგან მოსაჴსენებელად, საჲ. წიგ. II, 121,4; ამისსა შემდგომად მოქალაქობისა ქებასა... შეუდგენს, მეტაფრ. 400,12; ხოლო რამეთუ მკლავცა სახელ-ედების, შეუდგენს, ვითარმედ: იჴსენ მკლავითა შენითა ერი შენი, იჴვე 320,36; მყის მოჴსენებასა შეუდგინა ქველისმოჴმედებაჲ, იჴვე 152,23; ამას შეუდგინეს (= მიაყოლეს, დაუმატეს) ქმნილი იგი ნავსა შინა მიტაცებაჲ ღედისაჲ, იჴვე 383,40-41.

პრომთა სკიპტრაჲ ტრაიანე მიითულა და შედგინებით დაამტკიცა კაცთმოყუარებაჲ ეჴსორობასა შინათა უჴმოწოდებისაჲ, იჴვე 15-16; ერთა სიმრავლესა შედგინებად ბრძანა, იჴვე 384,22.

შთა- (= ჩაყენება): მოთხარეს მოხრები(!) და შთაადგინეს იგი მას შინა, კიმ. II, 57,40; შთაადგინა იგინი ჴურსა ორნივე, ნოველები II, 79,15.

წარ- (= მიყენა, წარდგენა; დაყენება, წარმოჩენა): წარადგინებს მათ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 93,9; წინაშე მეფეთა... წარგადგინებდენ, მეტაფრ. 346,14; ოდეს წარადგინებდენ განსაკითხავად, ბალ. 39,30; წარადგინა ღელაჲ იგი მათი, მეტაფრ. 345,10.

იჲ- წარუდგენს თავსა თჴსსა, თარგმ. ეკლ. 20,15; წარუდგინებთ თავთა ჩუენთა, 2 კორ. 4,2; რაოდენთაჲ უძლო, მათცა მასვე წარუდგინებ, მეტაფრ. 62,5; წარუდგინებდე მათ ჴრისტესა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 316,16; წარუდგინა თავი თჴსი, საჴმე 1,3; ცოდვილნი წარუდგინნა... ღმერთსა, სინ. მრ. 156,9.

რადსათჴს ეგულების მაჴსიმიანეს წინაშე თჴსა წარდგენაჲ მისი, Ath. - 20, 56,4-66; აღმოიყვანეს ყრმაჲ იგი იერუსალმმდ წარდგინებად წინაშე უფლისა, ლ. 2,22; ისწრაფე თავისა შენისა რჩეულად წარდგინებად, II ტიმ. 2,15.

წარმო- განკითხვად წარმომადგენ მე? მეტაფრ. 439,40-41; კეთილად წარმომადგენს და გამოაჩენს ყოველთა ქმნილთა ღმრთისათა, თარგმ. ეკლეს. 39,25; აჴა წარმომიდგენიეს ესე, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 195,22.

წარმომადგინებს ამას კუალად წიგნი, სინ. მრ. 116,3; აწ ორთა სიტყუათა წარმოვადგინებთ, სინ. მრ. 47,13.

იჟ- წარმოგუდგენს ჩუენ მერმესა მას საუკუნესა, ფსევდომაკარი 117,31; მრავლითა სიტყუებითა წარმოუდგენს უჯერობასა ცოდვისასა, A – 689, 69r,3-7a.

აწ შენ ყოიანთა წარმომიდგინება? უდაბ. მრ. 155,21; სინ. მრ. 128,34; აღდგომისა მისისათჳს შოვა წარმომიდგინებს ჩუენ წამებათა, იქვე 156,19-20; ჩემი ესე ნებად... წარმომიდგინებიეს შენდა, მეტაფრ. 66,30.

ერისაგან წარმოადგინეს ალექსანდრე, საქმე 19,33; რომელნი მოწამენი წარმოადგინეს, ბას. კეს. სწავლ. 104,35.

იჟ- წარმოუდგინეს მას ერთი თანა მღები ბევრისა ქანქრისამ, მ. 18,23.

დაყოვნებად და სიძნელე მუნ წარმოდგენისამ, მეტაფრ. 262,22.

ბრძანა წარმოდგინებად მეორისამ მის, O, დან. 13,56; წარმომადგინებელი მიზეზთამ, დიდი სჯ. 203,22; წარმოდგინებულ იქმენინ, მეტაფრ. 127,5; წინაშე თულთა წარმოდგინებულნი, Ier. – 6, 36r,30-34b.

რთულ ზმნებში

გულს-დგენ/დგინ; გულს-მო-დგენ/დგინ; კუალს-დგენ/დგინებ:

გულს-დგენა, გულს-მოდგინება მონდომება, ერთგულება, მცდელობა, გულმოდგინება: გულს-იდგინეს და აღწოცნეს სავნებელნი ჩუენნი, სინ. მრ. 182,7; ჩემი გულსმოდგინებად დააყენო, მეტაფრ. 452,2.

კუალს-დგინება კვალზე, სწორ გზაზე დაყენება, რჩევა, სწავლება: (ანგელოზნი) მარადის კუალს-ადგინებენ უმეცართა, უდაბ. მრ. 227,29; რამთამცა კუალს-ადგინა იგი, O, ეს. 40,13; შემძლებელ არიან კუალს-დგინებად, სინ. მრ. 110,27.

18. დევ — დი(ვ) (O, მი-, მო-, მიმოდა-) მიყოლა, წაყოლა; გადევნება, მიდევნება.

O: ხოლო მე... უკუანა გდევ, უდაბნ. მრ. 179,22; ვსდევ ეგრე, რამთა ვეწიო, ფილიბ. 3,12; უკუანა სდევდა პიტიახშსა, შუშ. X, 19; სდევდეს მათ და ეწინეს, სინ. მრ. 253,37; სტუმრის მოყუარებასა სდევდით, ჰრომ. 12,137b.

მისთა დიდებულთა არლარა სდიცეს, ვისრ. 51,18.

რომელი პირველ მდევარ ვიყავ, სინ. მრ. 165,30; მოუძღვრდეს მდევარნი მათნი, იქვე 256,6; მდევართა ზენთა ულოცვედ, ბას. კეს. სწავლ. 148,3.

მი- ვიეთნი ჭეშმარიტსა მისდევენ, კიმ. II, 47,9-10; ცხოვარნი იგი მისდევდ მას..., ზ" უცხოთა არა მისდევდ, ი. 10,4C; 5C; მისდევდა მას ერი მრავალი, მ. 4,25; დაუტეოს კაცმან მამამ თუსი და დედა თუსი და მისდევდეს ცოლსა თუსსა, სინ. მრ. 231,2-3.

მიდევნამ: არა უქმს სამოსელთა, გინა ფერჭთსასხმელთა მიდევნამ მოლუაწესა, A - 689, 184v,38a-2b.

მიდევნებამ: არავინ უტევა მიდევნებად მის თანა, მრ. 5,37.

მო- მე ვიცნი ივინი, და მომდევენ, ი. 10,27C; მოსდევდა მას ერი მრავალი, მ. 8,1; იგი მოგუდევდა პავლეს და ჩუენ, საქმე 16,17; რომელნი-იგი მოსდევდეს იესუს, მ. 27,55C; რომელი მომდევდეს მე, ი. 8,12C.

მიმოდა- მკედრ მიმოდასდევნინ... მათ ყოველთა, შუშ. 21,4.

19. დენ/დინებ — დინ (= დენა, დინება): 0, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, დამო-, მო-, შთა-, წარ-, წარმო-.

0, ა: ბორცუნი აღენდენ სძესა, იოველ 3,18; ღრუბელნი აღინებენ ცუარსა, იგ. სოლ. 3,20; აღინებდენ წყალთა, იოველ 3,18.

იკ- ისრაჲლსა წყალი უდინა კლდისაგან, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 99,7.

დინებამ, მოქც. ქართლ. 117,23C⁹; დინებასა, მ. 9,20C; დინებისა, მეტაფრ. 87,43; დინებითა, მინჩხი 229,33; დინებად, ნოველები I, გ. 34,10; მადინებელი, მეტაფრ. 399,22; სადინებელი Ier. - 32, 68r,26-27b.

ერთგან გვხვდება: სადინელად, შატბ. კრებ. 84,15-16.

საერო ძეგლებში ჩვეულებრივია **დენ — დინ** და არა — **დინებ**. „ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება: აღენს, 813,3; აღენდა, 583,4; ვიდენტ, 199,3; უსარგებლო ცრემლთა დენა, 795,1.

ასევეა „ვისრამიანსში“: ჭონსა ვადენ, 160,38; ცრემლსა მადენ, 270,35; ცრემლსა მადენს, 164,36; ცრემლთა... აღენდა, 52,30; სისხლისა ცრემლსა იდენდის, 64,17.

იშვიათია — მადინებელნი, 684,32.

აღმო- (აღმოადენს/აღმოადინებს — აღმოადინა): აღმოადინებდა... სწავლათა საღმრთოთა, ზარზმ. 326,34; შორის ველებსა მას წყაროის-თავები აღმოვადინო, O, ეს. 41,18.

მრავლისა ქებისა მიმთხუეულ არს... მდიდრად მცენარეთა აღმოადენისათჳს, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 85,6.

აღმოივსო თვთ აღმომდინარისა და მარადის აღმომადინებელისაგან, (= ამომდენისა), A — 162, 165v,4-6b.

გამო-: გამოადინებს... ნაკადულთა, სინ. მრ. 11,7; გამოადინებს სძესა და თაფლსა, II სქ. 26,15; განაბე კლდე იგი უღალი და გამოადინე წყალი, რიფს. 171,10; გამოადინა წყალი კლდისაგან, ფს. 77,16^L; ურწყულთა წყალი გამოუდინა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 408,3.

ვერ შესაძლებელ არს ერთისა თუალისაგან წყაროისა გამოადინებაი ტკბილი და მწარე, კლარჯ. მრავალთ. 213,14.

ვერ შესაძლებელ არს ერთისა თუალისა წყაროისაგან გამოადინებად ტკბილი და მწარე, Ath. — 11, 223v.

ქუეყანასა გამოადინებელსა სძისა და თაფლისასა, გამოსლვ. 3,80BAKS; განაჴმნეს გამოსადინელნი მათნი, O, ოვსე 13,15; გამონადინები იგი თუ ვინმე ასუას დედათა, შატბ. კრებ. 145,5.

გან- (განდინება გადინება, გასვლა): დადნის წინაშე ცეცხლსა და ვითარცა წყალი განიდინა, A — 1103, 267r,11-13b.

გარდა-: გარდასადინელსა მის ტბისასა დავიძინე, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 116,20^L.

გარდამო- (გარდმო-): გარდამოადენს/გარდამოადინებს: გარდამოადენს კეთილთა მისთა, Sin — 36, 212, 9-10a; გარდამოადენს ნაკადულსა ცრემლთასა, მ. ცხ. 92r.

გარდამოადინებენ ცრემლთა, ნოველები II, 284,19; წამნი თქუენნი გარდამოადინებედ წყალსა, იერემ. 9,180; ცრემლთა გარდამოადინებდა, მეტაფრ. 409,19; 382,29-30; გარდამოადინებდეს (ივინი) ცრემლთა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 323,17; ცრემლსა გარდამოადინებდეს, მეტაფრ. 378,34-35.

გარდამოადინა ცრემლნი, საკ. წიგ. II, 143,19-20; გარდამოადინენ ვითარცა ნალუარევი ცრემლნი O, გოდ. იერემ. 2,18; რამთა... გარდამოადინონ სისხლი მისი ქუეყანად, მეტაფრ. 358,13.

გარდამოდინებასა შინა სისხლთასა, მეტაფრ. 336,2; გარდამოდინებითა ნაკადულთა სისხლისა, იქვე 134,10; გარდამოსადინელსა მას ტბისასა მოვჰყევ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 117,21⁹; მსგავსად ნილოსისა გარდამომდინარეთა ცრემლთა, იქვე III, 293,23.

და- (დადენა/დადინება): დაადენდა ცრემლთა სუეტსა მას ზედა, მოქც. ქართ. 138,39¹⁰.

ცრემლთა მათთა გზასა ზედა დაადინებდეს, საკ. წიგ. II, 141,20.

უკუეთუ არა დაადინო წყალობამ შენი მონასა შენსა ზედა, მ. სწ. 147,25.

დადინებამ... სისხლისამ, მეტაფრ. 28,23; დადინებად ნაკადულსა ცრემლთასა, A – 162, 83¹¹,32^a.

დამო- (დამოდენა/დამოდინება): ცრემლთაცა განცხადებულად დამოვადენ, მეტაფრ. 356,36-37; ცრემლსა დამოვადენდა თუალთაგან, იქვე 178,19; წმიდამ იგი... დამოვადენდა ცრემლთა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 139,29¹².

ვითარცა მთანი საცნაურნი დამოვადინებენ სიტკბოებასა, მეტაფრ. 122,3; ცრემლთა დამოვადინებდა, იქვე 44,36; 174,8-9.

რუმ სისხლისამ დამოვადინა, ფლკტ. 139,22; ნაკადული ცრემლთამ დამოვადინეთ, მეტაფრ. 55,5; მკუდარსა ზედა დამოვადინენ ცრემლნი, O, ზირ. 38,16.

დამოდინებასა, თარგ. ეკლეს. 101,23; დამოდინებით, რიფს. 168,2; დამოდინებად, მეტაფრ. 370,31; 376,8; 424,21.

დამომადინებელ... იყვნეს, იქვე 167,23; დამონადინები, ათონ. მრავალთ. 97¹³რ, 14-15^b.

მა- მიავლინის იგი მისადინელთა მათ, შატბ. კრებ. 125,2-3; (მღრ.: მიიწიის სადინელთაგან თვსთა ღუძლად, იქვე 125,4).

მო- (მოადენს/მოადინებს): კლდე... ლოცვით ცემული წყალსა მოადინებდა, მეტაფრ. 455,19; მოედინეს მდინარენი ცრემლთანი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 305,23.

შე- (შეადენს/შეადინებს): წყალნი იგი, რომელ შეადინნა ქალაქსა მას, O, 4 მეფ. 20,20.

შთა- (შთადენს/შთადინებს): ზღვსაგან მიიღებენ ღრუბელნი წყალსა და შთადენენ მას მდინარეთა შინა, თარგმ. ეკლეს. 16,3;

მდინარე... თუსსავე გამოსავალსა შთაედინოს, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 175,9.

მუნ ბრძანა შთადინებამ ნამეტნავისამ, მეტაფრ. 249,18.

წარ: მცირედლა ჟამი შუა წარიდინა, მეტაფრ. 460,6.

ხმ დანერგული თანაწარსადინელსა წყალთასა, მამ. ცხორ. 145,35.

წარმო-: უკუანადსკნელ ჟამთა ლუარებრ წარმოადინა, Ier. - 1, 72r,34-36a; მოძღუარსა თუსსა (პავლეს) ჰბაძვიდა... მდინარეთა უმდიდრშსსა წარმოდინებითა სიტყუათამთა, იქვე 31v,16-19.

20. ღრეკ — ღრიკ (0, გან-, გარდა-, და-, მი-, მიმო-, მო-, შე-).

0 (= მიხრა, მიტყევა): (ღუნომან) ყოველთა გონებამ ღრიკის და გარდაქციის სიხარულად, ეზრა ზორობ., თავი გ, 20C.

•**ღე-**: მუკლთა გიდრეკდენ (შენ), ნოველები I, დ, 19,10-11.

(პავლე იყო) მტიერი თავითა, კირ ღრეკილ (წვივებრუდე), მეტაფრ. 404,20.

გან- (= განშორება, განდგომა, აშლა): ნუ განსდრეკ სარჩელსა მწირისასა, II სჯ. 24,16M; დიდებულნი ყოველნი განდრიკნეს, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 97,20; ნუუკუე კუალად განგდრიკონ შენ, იქვე I, 61,15.

არა დასცხრეა განდრეკად გზათა მათ უფლისათა, საქმე 13,10; წარმოადგინეთ... კაცი ესე ეწა განმდრეკელი ერისამ მაგის, ლ. 23,14; გასადრეკელად, 2 ტიმ. 2,14; განდრეკილი, სინ. მრ. 199,19.

გარდა- (= გადახრა, გამრუდება): ნუ გარდასდრეკ სასჯელსა, II სჯ. 16,19BDES; რომელ დაწერილა ღმრთისა მიერ მართლ, და ძენი ეშმაკისანი გარდასდრეკენ მრუდად, სინ. მრ. 48,4; გუაცთუნებს და გარდაგუდრეკს გზისაგან საღმრთოისა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 164,24; გარდადრიკეს იგი კეთილისა მისგან, ნოველები II, 85,10.

გარე მიატყევდ ორკერძოვე მიღრეკასა და გარდადრეკასა, მეტაფრ. 215,10; საღმობითა აზმნობნ გარდადრეკად სულსა მას, ნოველები II, 243,23-244,1.

და- (= დახრა): ხოლო მან ჴელითა დამდრიკა ჴუეყანად, მოქც. ქართლ. 141,24L; მოუვლინნე მას დამდრეკელნი და დადრიკონ იგი, იერემ. 48,12JG; დაიდრიკონ ჴედი მათი წინაშე მტერთა მათთასა, ისო ნავე 7,12BDS; დაედრიკნეს პირნი მათნი ჴუეყანად, ლ.

24,5; არა ღირს ვარ მე დადრეკად, მრ. 1,7C; თავდადრეკილი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 125,15; ქედ-დადრეკილი, ებრ. 4,13.

მი- (= გადახრა, მიკერძოება, მიდგომა): ნუ მისდრეკ გულსა ჩემსა, ფს. 140,4L; არა მისდრეკდენ მშავრსა, II სჯ. 16,19; მიდრეკა გონებამ მისი სრულიად, ლიმ. 125,20; ვერცა ერთმან ჭირმან მიმდრიკოს, მეტაფრ. 450,5.

მი- მიიღრეკა თავი და განუტევა სული, ი. 19,21; სადა თავი მიიღრეკოს, მ. 8,20.

იწყო ღლემან მან მიდრეკად, ლ. 9,12; თავისა მისადრეკელი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 175,9; მიუდრეკელი (უშიშარი, სწორი, მართალი), იქვე I, 206,37C; მიდრეკილნი (გადაბირებულნი), ბას. კესარ. სწავლ. 179,7.

მიმო- (= მოხრა, მოღუნება; მორყევა, მოშლა; მიმოხრა): მუცლნი არა იტვრთვიდიან, არამედ მიმოდრეკებოდიედ ღაცემად, ბას. კესარ. სწავლ. 118,21-22; მიმოდრეკამ თავისამ, შატბ. კრებ. 122,29; სასწორსა მიმოდრეკილსა მიემსგავსებიან, რომელი არაოდეს სწორ იქმნებიან, იქვე 53,35.

მო- (= მოხრა, მოზნევა; დამორჩილება; შედგომა, შეჩერება; უკან დახევა): სხვთა სახითა მტერთა მოსდრეკენ, ბას. კესარ. სწავლ. 81,15; ხოლო შენ არა მოგდრეკენ ვნებამ იგი, იქვე. 90,35; მომდრეკს შენ ზედა საბელი შვილობისამ, ბალავ. 129,37-38; მოდრიკე გული ჩემი, ფს. 118,36; მოსდრიკენ ცანი, ლიმ. 51,30

მო-ი- მოვიდრეკ მუცლთა, ეფეს. 3,14.

მოიღრეკა ისრაელმან ქედი, ისო ნავე 7,8BDS; მუცლნი მოიღრეკნა, საქმე 9,40; მოიღრეკენტ ბეჰნი თქუენნი, ბარუქ 2,21C; მოგიდრეკია ქედი, ფსევდომაკარი 173,33; მოუღრეკა ქედი მახვლსა, მეტაფრ. 349,18.

მუცლთ მოდრეკამ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 300,20; მომდრეკელი, იქვე III, 139,3; მოუდრეკელი, ბას. კესარ. სწავლ. 5,22; მოდრეკილი, O. ეზეკ. 29,18.

შე- ზურგი მათი მარადლე შედრიკე, ფს. 68,24; დაღათუ შეიღრიკო, ვითარცა გრკალი, ნოველები II, 118,3.

შედრეკილი (= შეხრილი), უდაბ. მრ. 211,12.

21. დრეს — დრის (ხეხვა, ხახუნი; წასმა, სრესა, შეზელა; დაჩეჩვა), ა(ღ)-, მი-, შე-.

ა(ღ)- დაასწო(!) წყლულთა მაგისთა ძმარი მარილსა თანა აღრეული და აღრისეთ იგი ფლასითა ძლიერად, ჭავახ. აღწ. 180,7.

მე- იხილა ვირმან მან ანგელოზი იგი ღმრთისამ და მიიღრისებოდა (მიედრისებოდა B; შეუმჯუქლო კედელსა AK) იგი ღობესა მას, რიცხ. 22,25S.

შე- ერთსა შინა ღღესა ბაიასა დააწყობდა მამამ იოვანე და მწუერვალსა მას მახვლსა ქვასა შეადრესდა, რამთა არა დაშწნებდეს კელთა საქმრისა ჟამსა, ნოველები II, 87,21; (ეშმაქმან) მოილის, რომელი-იგი შეუდრესიენ ფურცელი, იქვე II, 87,25.

ბრძანა... დაჭრამ კორცთა მათთამ მახვლითა და კეცითა დრესამ და ხუეტამ, საკ. წიგ. II, 85,1; ოქრომსა განყოფილებასა ქვასა ზელა დრესითა ვიხილავთ, ბას. კესარ. სწავლ. 39,32.

22. დრტუნ — დრტუნ (იდრტუნს — იდრტუნა):

ი- არა ოდეს იდრტუნა მან ღმრთისათეს, ნოველები I, ზ, 16,3; აღდგეს... და იდრტუნეს წინაშე მეფისა, კიმ. II, 81,4; იდრტუნეს ღმრთისა და თქუეს, ფს. 77,19; იდრტუნეს მისთვის კრებულსა თანა თქუმად სიტყუასა ბოროტსა მის ქუეყანისათეს, რიცხ. 4,36SAKG.

ი/ე- ქურიეიცა იგი გლახაკი... განვიდა კუალსა მისსა..., რამთა უდრტუნოს წინაშე მეფისა, იოვ. ოქრობ. ცხოვრ. 73,23 (= უჩივლოს).

მღვწვარე ნახე ბლუნ — ბღუნ.

23. ვლენ/ვლინებ — ვლინ (0, აღ-, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, მი-, მო-, შე-, შემო-, შთა-, წარ-, წარმო-) = ტარება, გზავნა; გაშვება, გაგზავნა; შეგზავნა, შეყვანა, შეშვება.

0, ა- ავლენს იგი ნავთა, სინ. მრ. 133,20; (ჯამლნი) შეასხნეს მას და ავლენდეს, H — 2251, 354r; მკელობელთა ავლინებს, ბალავ. 28,19; საკიროთა და იწროთა გზათა ავლინებდეს კაცთა, ბალავ. 73,13; მარტომ ვერ ავლინებდა ნავსა, სინ. მრ. 273,12.

მკელობელნი ავლინნა, კიმ. II, 48,5; ავლინე კაცი თავსა ზედა ჩუენსა, ფს. 65,12; არცა მკელობელნი ევლინნეს, სინ. მრ. 150,5-6.

ბრძანა... ვლინებად უბანთა შინა ქალაქისათა, A — 129, 114v, 10-14b; მავლინებელსა ყოველთავე მიმართ საღმრთოთა ცნობათა, A — 684, 90r,7.

აღ- მართლ მდგომარე აღავლენნ... (ლოცვათა), მეტაფრ. 30,22; ფრიადსა მადლობასა მეუფისა მიმართ აღავლენდა, იქვე 475,10; განმარჯუებულებასა თვსსა კერბთა მიმართ აღავლენდა (= მიაწერდა), იქვე 479,41; ლოცვათ ღმრთისა მიმართ აღავლენდეს, იქვე 351,45; აღავლენდიან, იქვე 32,14-15; აღავლენდენ, იქვე 492,7; ქებასა აღვავლენდეთ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 207,19.

აღმვლენელი ლოცვისა, იქვე IV, 417,16; აღმავლენელი, იქვე III, 131,22; 133,2; 271,32; 272,29.

გიკმდა შენ შიშით და ძრწოლით აღვლინებად, A - 162, 180v,38-40b.

აღმო- მზმ აღმოავლინის ბოროტთა ზედა და კეთილთა, მ. 5,45.

გამო-, ა: აჰა, მე გამოვავლენ თქუენდა იფქლსა, იოველ 2,19; გამოავლინე იგი წმიდათაგან ცათა შენთა, სიბრძ. სოლომ. 9,10; გამოავლინე ერი ჩემი, გამოსლვ. 9,130C; გამოავლინა ანგელოზი მისი, ფს. 151,4; გამოავლინა უფალმან მიმოსლვად ქუეყანასა, O, ზაქ. 1,10; გამოვავლინო (გამოგზავნი) სიყმილი, O, ამოს 8,11.

იკე- კუერთხი ძლიერებისამ გამოგივლინოს შენ უფალმან, ფს. 109,2.

გამოვლინებამ, გამოსლვ. 9,2(OBC); იქვე 10,27(OB); იქვე 8,32(OBAKCS).

გამომავლენელმან ნათლისამან, ბარუქ. 3,33^ლ; გამომავლინებელად ქრისტე გულისცმა-იყოფების, Ier. - 1, 61r,20-23; გამოვლინებული (= გამოგზავნილი) შენი, Ier. - 1, 118v,36-37a.

გან-, ა: განვავლენ ყოველთა კაცთა, ზაქარია 8,10; ამას... განავლინებ ეკლესიით, მეტაფრ. 293,20; იხილა რამ, ვითარმედ ვერ განავლინებს (გაგზავნის) ორთავე ზოგად, ... შვილთაგანი ერთი წილ-იყვანა, იქვე 371,6; განავლინებდა მეძიებელთა მისთა, იქვე 414,5.

(მანამ) განავლინა თავსა მისსა და მოკლა, მსაჯ. 5,26BDS; მაშინ განავლინა იგი გარე, ლომ. 79,31; განავლინე დიაკონი ესე, იქვე 67,20; განავლინა იგინი და წარვიდეს, ისო ნავე 2,21BDSG; პეტრე განავლინა გარე ყოველნი, საქმე 9,40^ლ; სხუთ გზით განავლინა იგინი, იაკ. 2,25^ლ.

განვლინება, ლ. 4,18; განვლინებამ, ფსევდომაკარი 315,23; მოკუდეს... სიყმილისა მიერ... და განვლინებითა, ბარუქ. 2,25^ლ (= გელათის ბიბლ.); განვლინებად იგი განვლენასა მას, ლევიტ. 16,10^გ.

უზითვოდ ქორწინებულისა უსიტყუელად განმავლენელი (გამ-შვები) ქმარი მისცემს მას მეოთხედსა საკუთრისა სიმდიდრისა მისისასა, დიდი სჯ. 204,18.

გარდამო-, ა: გარდამოავლინა უფალმან... ვარსკულავი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 74,17; გარდამოავლინე ჩუენ ზედა წყმამ კურთხევისა შენისამ, მ. სწ. 66,22.

იკ-: პირველად... თვსთა მოწაფეთა გარდამოუვლინა, ფსევდომაკარი 368,37; მადლი... გარდამოგვცლინე ჩუენ ზედა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 64,2; სული წმიდამ ჩემი თქუენდა გარდამომივლინებოეს, მეტაფრ. 217,2.

უცხოისა ცეცხლისა გარდამოვლინებითა ადგილსა მას ზედა, პაბო 80,2; გარდამოვლინებად მისსა ცუარნი წყმისანი, მეტაფრ. 217,19.

მი-, ა: რომელთა მიმართ მე მიგავლენ შენ, ეზეკ. 2,4; ღრმაბაგისა და ენამძიმისა მიგავლენ შენ, იქვე 3,5^ლ; მიგავლენ მე შენ სახლისა მიმართ ისრაშლისა, იქვე 2,3^ლ; მიგავლენ, იქვე 2,4^ლ; მიგავლენთ, ძლისპირ. 25,50; 95,140,3; 107,167,7; 160,302,1; სიტყვსმიცემად მიავლენ, ბას. კესარ. სწავლ. 112,35; ნუ მიავლენ მისა (= ღედაკაცისა) თუალთა შენთა, ბას. კესარ. სწავლ. 135,21 (ნუ შეხედავ); მიავლენნ, მეტაფრ. 53,10; 171,26; მსახურთა მათ... მიავლენდა, იქვე 159,8.

იკ-: მრავალთა სიტყუათა მიუვლენნ მას, ლიმ. 12,32 (შეუთვლიდა ხოლმე).

მი-, ა-ებ: მე მიგავლინებ თქუენ, მ. 10,16; მიგავლინებ შენ, O, ეზეკ. 3,6; მე მიგავლინებ აღთქემასა მამისა ჩემისასა თქუენ ზედა, ლ. 24,49^გ; რომელთა მიავლინებნ მისა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 177,33.

მიგავლინე თქუენდა ტიმოთე, 1 კორ. 4,17; მიავლინა ერი თვსი, მ. 22,7; მერმე მიავლინა ჯოჯიკ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 15,14.

საშველი სიმღერით მიუვლინე, O, სიბრძ. სოლომ. 12,25; მიუვლინა ძე თვსი, მ. 21,37^გ.

მივლინებაჲ თქუნდა, საქმე 15,25^{LD}; მივლინებითა მტარ-
ვალთაჲთა, 483,38.

მივლენილი: მღდელი, მამისა გრიგოლის მივლენილი, გარდაიც-
ვალა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 283,31.

მივლინებულნი, მეტაფრ. 390,28-29; 482,7; 469,25; ამცნეს
მივლინებულთა მათ, იქვე 34,20.

მო-ა: რადისათჳს შენ, შესმენილი ეგე, იმაღვი და უბრალოსა მას
სიტყუს-მიცემად მოავლენ, ბას. კესარ. სწავლ. 112,36; უკუეთუ
სულთ-ითქუნეს სულმან მან ღმრთისა მიმართ..., მოავლენს მისა
შემწედ სულიერსა ამას მოსეს, ფსევდომაკარი 321,4.

მო-ა-ებ: უკუეთუ მოავლინებ ძმასა ჩუენსა, შესაქმე 43,4
(O = ოშკის ბიბლია); შენ არა გამოძიხადებ, ვის-იგი მოავლინებ
ჩემ თანა, გამოსლვ. 33,12(OBS); ქრისტესა მოუვლინებთიე მე შენდა,
მეტაფრ. 434,3; მე მომივლინებთან იგინი შენდა, საქმე 10,20^{LD}.

მო-ი/ე-: მომივლენს შეწვენასა ტაძრით წმიდით, მეტაფრ. 81,3-
4; მათ უფროდსა... შრომასა მოუვლენს ეშმაკი, ფსევდომაკარი
182,11-12; გულის-თქუმასა მოუვლენს ცორცთა, ნოველები II,
130,20; მოუვლენს გულსა მისსა ბოროტსა, ფსევდომაკარი 115,35;
მოუვლენს, იქვე 257,4; ამას მომივლენს წინამოსაჯული იგი ჩემი,
ნოველები II, 59,30; (ეშმაკი) მოუვლენდა მას გულის-სიტყუათა მა-
ღალთა, ნოველები I, ი, 41,13; მოუვლენდის, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III,
130,18.

მე მომივლენიან იგინი შენდა, საქმე 10,20^C; მონაზონნი სხუა-
ნი მოუვლენიან თეოფილეს, იოვ. ოქროზ. ცხოვრ. 85,17-18.

მო-ა: მოვავლინე ანგელოზი ჩემი, გამოცხ. 22,16; მოავლინა
ძმ თჳსი, I იოვ. 4,10; შენ მომაველინე მე, ი. 11,42.

მო-ი/ე-: ყრამი ეგე მომივლინე, ლიმ. 36,17-18; მომივლინა
სწავლად ესე, იქვე 7,5; მოუვლინა მას... მოქმედნი კვისანი, O, II
მეფ. 5,11; ცუარი მოუვლინე მათ, მეტაფრ. 337,39.

მოვლინებაჲ იგი... მოძღუართად, მეტაფრ. 475,20; მომაველი-
ნებელი იგი და მოვლინებულნი... ერთ არიან, ფსევდომაკარი
238,2-3; მოვლინებულსა მომაველინებელი არა დაივიწყებდა,
მეტაფრ. 81,3-4.

მდრ.: იქმნებოდეს... ღმრთივ მოვლენილნიცა წყლულებანი, Ier. – 22, 13r,24-27a; ევედრე... მეფისა მიერ მოვლენილთა მოწყა-
ლე-ყოფად ჩუენდა, Ier. – 3, 191r,14-15.

შე-ა: რამთამცა შეავლინა იგი მეფისა, O, II მეფ. 14,29; შეავ-
ლინეს ზადად მისა, მრ. 3,31C; შეავლინე ნავი ეგე ღრმად, ლ. 5,4.

არცა ურწმუნობასა აქუს აღგილი ბოროტთა შევლენისად, A –
162, 150r,7-8b.

შემო-: შემოავლინე საცთური ქალაქსა ამას, ფილეტ. 153,22.

შთა-: ნუ შთაავლინებთ სიბერესა მას მისსა მწუხარებით ჟოჯო-
ხეთა, საკ.წიგ. II, 60,21-22; შთაავლინოთ სიბერჲ ჩემი მწუხარებით
ჟოჯოხეთა, შესაქმე 42, 38 O (ოშკის ბიბლია).

წარ-ა: წარავლენ ძმასა მსახურებად ჩემდა, ნოველები I, გ.
25,3; წარავლენ, ვითარცა მკუდარსა, ბას. კეს. სწავლ. 186,36; ზე-
ნამსა და საცნაურისა იერუსალიმისა მიმართ წარავლენს... მსმე-
ნელთა, თარგმ. ეკლ. 5,2; ბოროტისა აღსასრულისა მიმართ წარავ-
ლენენ იგინი მოქმედთა მათთა, იქვე 40,9; ყოფადისა საუკუნომსა მი-
მართ წარმავლენს ჩუენ, იქვე 33,13; ბრძანებათა ზედამსზედა წა-
რავლენდა, მეტაფრ. 91,28; თანა-მოსწრაფებით წინა წარავლენ-
დეს მათ, სიბრძ. სოლომ. 19,20; რამთა წინმავალთა(!) წარავლენ-
დენ, ბალავ. 22,28-29.

რომელ მე წარმივლენიეს, ნოველები I, 25,10-11.

კაცისა წარვლენამ არა ეგებოდა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 45,20.

წარმვლენელი, ბას. კესარ. სწავლ. 168,22.

წარ-ა-ებ: ვითარცა მამაკაცსა სრულსა წარგავლინებ, მოქც.
ქართლ. 120,20-21C; წარგავლინებ ქადაგებად შენისა ღმრთეებისა,
იქვე 114,5C^L; წარგავლინებ ანგელოზსა ჩემსა, მ. 11,10C; ნუ წა-
რავლინებ მას ველ-ცარიელად, O, ზირ. 29,12; წარავლინებს
ზღუასა ზედა მძევლებსა, I, ეს. 18,2; ნუ წარავლინებ, ნოველები II,
116,21; წარავლინებდა... კრებად მზლისა, ნოველები I, იგ. 5,4.

წარგავლინე ეფესოს, 2 ტიმ. 4,12; წარავლინა ერი იგი, 2
ნემტ. 7,10; წარგავლინენ თქუენ თვნიერ ბალანტისა, ლ. 22,25;
წარავლინა იგინი, მეტაფრ. 438,21.

წარვლინებაი, მეტაფრ. 303,6; წარვლინებასა, იქვე
181,37.

წარმავლინებელი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 194,31C; წარვლინებულის, ბას. კესარ. სწავლ. 23,24.

წარმო-: აწ უკუე წარმოავლენ თუ ძმასა ჩუნსა ჩუნ თანა, შესაქმე 43,4CB; უკეთუ არა წარმოავლენ ძმასა ჩუნსა, იქვე CB; შენ არა გამოგიცხადებდეს ჩემდა, რომელსა თანა წარმოავლენ ჩემ თანა, გამოსლვ. 33,12AKC; წარმომივლენიეს, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 178,3; წარმოვლენილნი, იქვე I, 326,8.

წარმოავლინა იგი გუნდით, საკ. წიგ. II, 108,17; შენ წინაშე წარმოავლინა, საქმე 24,7LÖ.

წარმოუვლინებით ჩუნ უფალსა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 92,12; წარმო-უკუე-გვვლინებთან იუდა და შილა, საქმე 15,27LÖ.

წარმომავლინებელი, A – 162, 64r,21-23b; წარმომავლინებელსა, მეტაფრ. 463,8; წარმოსავლინებელი, Ier. – 6, 6r,8-9a; წარმოვლინებულის, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 177,3.

24. ზელ – ზილ (= დაზელა, ფეხით ტკეპნა, თელვა; დასრესა, ჩასახვა; გამოყვანა, შექმნა, მოწყობა; მოზელა); O, აღ-, გან-, და-, მო-, შე-, წარ-.

O: არცა ვის (მიუტევებდის) მოღებად ზელად ქვშისა კირსავე თანა A – 85, 343r,25-343v,1; გული ჩემი, ვითა ცუილი, საზელად გაქუს, ვისრ. 92,16.

აღ-: აღვზელ თქუნ ზედა ბოროტა, იერემ. 18,11G; აღ-ჰზელდე ბზითა, ნაუმ 83,14; შთავედ თიჯასა და აზილე ბზითურთ, ს. გაბ., მოც. საჯს. 96,20.

• ვნებ: კელთა მიერ უვრწნელთა აღვიზილენით, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 85,22.

პირველ ჩემგან აღზელამდე მუტელსა შინა, გიცი შენ, იერემ. 1,5w.

გამო-: მოვედით, გამოვზილნეთ ალიზნი და გამოვაცხუნეთ იგინი ცეცხლითა, შესაქმე 11,3CBAS. მოიგე კარაბამ გამოზელილი კაცისამ, იერემ. 19,1G.

გან-: ესრე თქუა უფალმან, შემქმნელმან ქუეყანისამან და გან-მზელელმან მისმან, იერემ. 33,2G.

და-: ვითარცა თიჯამ უბნისამ დავზილნე იგინი, O, II მეფ. 22,43.

• ვნებ.: ცული არა თუ დაღბეს და დაიზილოს, ვერ მიიღებს საბეჭდავსა კეთილად, მ. ცხ. 206v.

• ჰ-: დამიზილა და მწუარი შემდგა ნაკუეთსა მას ზედა, ნოველები II, 257,13.

შო-: ჯელნი მტკივანთა ასოთა ნელიად შეხებითა და მოზელითა მოატკობენ, ბას. კესარ. სწავლ. 52,10.

შე-: შეზილა ცომი, ფსევდომაკარი 347,8; მეკეცემან ჩჩული შეზილის მიწამ, O, სიბრძ. სოლ. 15,7C; მუშეი ვარდისა წყლითა შეზილეს, ვისრ. 37,7; შეცოდება მასცა გუარსა თანა შეუზელია, იქვე 249,18.

• ჰ-: შეუზილა მას ქელი იგი მისი, საკ. წიგ. II, 122,39.

ე-: ვარ ზატ ღმრთისა და შევეზილე თიჯასა თანა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 206,14C; ვისცა ესრე მიჯნურობა სულთა შიგან შეჰზელია, ვისრ. 245,9.

ჯერ-იყო წინა შეზელამ თიჯისამ, მეტაფრ. 144,14; მრავალმარცულობამ იფქლისამ ერთი პური იქმნების შეზელითა მით, Ier. – 9, 6v,3-5a.

არა კელ-ეწიფების მეკეცესა მისვე თიჯისაგან შეზელილისა შესაქმედ... კურკულად, ჰრომ. 9,21.

წა-: კაცთა ფუნეცა მცირისა აღსუარულისა წაზელითა და თორნესა შინა ცხოვითა იჰამებოდა მათგან, A – 162, 148r,36-38b.

25. ზრზენ/ზრზინებ — ზრზინ (O, აღ-) შფოთი; წინააღმდეგობა, ურჩობა; აღძვრა, წაქეზება, გაღიზიანება, ამხედრება.

O, ა: რამსა გაზრზენს შენ უკეთურებამ შენი? O, IV მეფ. 14,10; რომელნი აზრზენენ ოდესვე ჯორცთა, საკ. წიგ. II, 139,28; ესე აზრზენნ, ზოლო მას სირცხელ უჩნ ესე, მამ. ცხორ. 12,18; ეშმაკნი აზრზენედ ვნებულსა მას, ნოველები II, 87,24; ეშმაკი... აზრზენდა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 296,11; მცირეთათჳს სურვილთა აზრზენდინ, მეტაფრ. 334,21; რამთა... აზრზენდენ ყოველსავე ჟამსა, ბალავ. 124,11.

რომელნი სახვე იყენეს ზრზინებითა, თეკლა 100,9B.

აღ-ა: სხუამ ნულარა ვინ აღაზრზენს, რამთა არა ღართოს შეშამ აღსა ზედა მისსა, ფსევდომაკარი 114,2; (ღვწომ) ვნებათა და გულისტუქმათა აღაზრზენს, ბას. კესარ. სწავლ. 187,26; უსახურთა განზრახვათა მიერ აღაზრზენენ სიმრავლესა ერისასა, დიდი სჯ.

310,27; რომელი აღაზრზენდეს და მოაგონებდეს საშუებელთა ამა-
ომსა ამის სოფლისათა, ბალ. 83,8; გულისთქუმანი ბოროტნი აღაზ-
რზენდენ სულსა შენსა, ბას. კესარ. სწავლ. 27,27.

ებ სუფიქსით გართულებული ფორმები I სერიაში არ შეგვხვდრიოა.
ისინი იშვიათად გვხვდება ნაზმნარ სახელებშიც.

II სერია: აღაზრზინა ათასისთავი იგი, სინ. მრ. 60,14; აღაზ-
რზინა ეშმაკმან, ფლკტ. 157,26; აღაზრზინნეს... გულნი წარ-
მართთანი, საქმე 14,2; რაითა... უმეტეს აღაზრზინონ, მეტაფრ.
413,4-5.

ზრზენა, აღზრზენა: ზრზენამ იგი და აღძრვამ... ჳორცთა ზედა
ჩუენთა მოვალს, ბას. კესარ. სწავლ. 27,30; იქმნეს კაცი ცხენ მცბიერ
აღძრვისა მისთვის და ზრზენისა, იქვე 10,9; დაიწყლოდა ზრზენი-
თა მათითა, ბალავ. 126,13.

ბილწთა გემოთა სურვილად აღზრზენით ალატყინებენ, დიდი სჯ.
404,20; ზრზენადი, სინ. მრ. 101,34.

ზრზინება, აღზრზინება: მე უწყი ზრზინება ეგე თქუენი, 2 სჯ.
31,27; სავსე იყვნეს ზრზინებითა, თეკლა 100,1; ვითარ იხილა...
აღძრვამ იგი და აღზრზინებამ ჳაბუცისამ მის, ლიმ. 131,33.

მაზრზენელნი გულის-თქუმისანი, ბალავ. 66,18; იხილნა დედანი
იგი მაზრზენელნი მისნი, იქვე 126,33.

მაზრზინებელი, sin. — 11, 145v.

იყვნეს აღმაზრზენელ ჳურიათა ნათესავისა, Ier. — 1, 142r, 12-
14a; ტანჯვათათეს უფრომს და უმეტეს აღმაზრზენელი, მეტაფრ.
72,10; იხილა იგი აღზრზენილი, ლიმ. 125,25; ეშმაკისაგან ესრეთ
აღზრზენილი, მეტაფრ. 100,15.

26. ზულევ — ზულივ, და- (= დაშლა, დარღვევა, ჩამოქცევა, დახ-
სნა).

და- (უნიშნო ვნებ.): რაჟამს ესრეთ ესე ყოველნი დაზულეხო-
დიან, 2 პეტ. 3,11; წესნი იგი დაიწუნენ და დაზულენ, იქვე 3,10.

• ვნებ.: რამთა ესრეთ დაიჳსნენ ნაწეარნი მისნი, დაიზულევ-
ნენ სანაწევრონი, მეტაფრ. 100,22P.

ეს ფორმა გამოცემაში სქოლიოშია ჩატანილი, ძირითად ტექსტში
არის „დაღძრვენე“; P-თი აღნიშნული ზელნაწერი (A-70) XIII საუკუნით
არის დათარიღებული.

გინა ბგერამ განმაკრთობელი და დაზულეცამ კლდეთამ, სიბრძ. სოლომ. 17,18C.

ზ. სარჯველაძე თავის სიტყვის კონაში იმოწმებს მიმღეობის ფორმას: დაზულეული (დაშლილი, დანგრეული), რომელსაც ტექსტზე მითითება არ ახლავს. ძველი ქართული ენის ლექსიკონში მას მოჰყავს „დაზულობა“ ფორმა. ნივთთა მათ... დაზულობამ, რომელ არს დაჯსნამ, Ier. – 16, 252v, 16-17.

სიტყვა იშვიათი ხმარებისა ჩანს.

იხ. კიდეც: **ზელევ — ზელივ.**

27. ზღვევ — ზღვი(ვ) (ვნების, ზარალის, ზიანის მიყენება; სამაგიეროს გადახდევინება, ანაზღაურება).

0, ა: შემასმინა და მაზღვია მაგის მიერ ასი ლიტრამ ოქრომ, იოვ. ოქრობ. ცხოვრ. 75,2; გუემონ იგი და აზღვიონ ასი სასწორი ვეცხლი, II სჯ. 22,19BDES.

• ვიზღვევ სულსა ჩემსა, ნოველები II, 172,25; დღეს მისცემს და ზვალე მოუღებს და მერმე იზღვევს, ბალავ. 107,6C; სულსა თვსსა იზღვევს, ნოველები II, 47,27-28.

იზღვე-ა სოფლისაჲ რამე, ბას. კესარ. სწავლ. 40,9; სოფელი ესე შევიძინო და სული თუისი ვიზღვიო, ჭავ. აღწ. 172,40; უკუეთუ იზღვიო სული შენი, რამ მისცე ნაცვალად სულისა შენისათვის, სინ. მრ. 48,16; უკუეთუ სცენ დედაკაცსა მიდგომილსა, ... ზღვევით იზღვიოს, გამოსლვ. 19,22(OBAKS).

• ვნებ.: ყოვლისაგან ვიზღვიე, ფილიპ. 3,8; რომლისა-იგი საქმე დაიწუეს, იგი იზღვიოს, 1 კორ. 3,15.

ჭირი და ზღვევამ ყოფად არს, საქმე 27,10; ზედვიდა ზღვევასა სულისა თვსისასა, ნოველები II, 173,4-5.

28. თევ — თი(ვ) (ღამის თევა) 0, გან-

0-ა: ღამეთა ათევნ, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 65,9; ღამესა ათევედ, რამთა იხილონ ნათელი იგი, ლიმ. 33,12; ღამესა ათევდა ლოცვითა, ლ. 6,12; ღამესა ათევდეს, საკ. წიგ. II, 82,4.

ვათიეთ ღამე და ვილოცვედით, მოქც. ქართლ. 151,10C; ღამეთა-ცა ვიყვნით თევით, ვეფხ. 1224,3; ღამეთა მთეველი, იქვე 864,2.

გან-ა: ღამე იგი განვათიეთ, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 28,26; მამათა ღამე... განათიეს, იქვე I, 328,17; განათიეს ღამე იგი უძილად, შუშ. IV, 16.

29. თმენ — თმინ (0, და-, დამო-, მო-) = მოთმენა, ატანა, გაძლება.

0, **თ-**: ვიდრე სიკუდილდმდე ითმენენ, ნოველები II, 218,29; შემაწუხა მე და ვითმენდი, იქვე 30,15; ითმენდა იგი შრომით, ლიმ. 89,18; ვერ ითმენდეს ბრძანებულსა მას, ებრ. 12,20.

აწ ვინ-მე არს თმენაჲ ჩემი, ფს. 38,8; თმენაჲ დაერდომილთაჲ, იქვე 9,19; თმენით დაუთმე უფალსა, საკ. წიგ. II, 80,1.

უთმინოებაჲ, ფსევდომაკარი 181,21.

და-თ-: ვერ დავითმენ... ხედვად... სიკეთესა მისსა, საკ. წიგ. II, 67,15; ვერლარა დავითმენ, იქვე 64,30; ყოველსა დავითმენ, 2 ტიმ. 2,10; დაითმენს, A — 129, 246r,24b; ვერ დაითმენენ მნათობნი, მინჩხი 153,12; დუმილით დაითმენდა, ნოველები II, 114,2; დაითმენდა იგი... მძლავრებათა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 167,34; დაითმინე, სევერიანე, მეტაფრ. 161,18; მრავალი შრომაჲ დაითმინა, ი.-ე. 52,29; ვერ დაითმინოს სიმქისე სიტყუათა მისთაჲ, ბალავ. 107,21; რომელმან დაითმინოს სრულიად, იგი ცხოვნდეს, მ. 24,13.

(ლუაწლნი) რომელნი დაგითმენიან სულისა შენისათჳს, ლიმ. 126,5; რომელნი... ეკლესიისათჳს დაუთმენიან, დიდი სქ. 276 (შნშ.).

და-თ-ი-: დამითმინე (დამელოდე, მოითმინე) მე მცირედ აქა, ტობისი 5,90.

დათმენაჲ, მინჩხი 215,14; დამთმენელი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 417,17; ვერდამთმენელი, იქვე III, 304,34; დასათმენელი (= მოსათმენი), A — 689, 273r,21-22b.

დამო-: მოივსენებდე, ... რაოდენსა საღმობისა დამომთმენელ არს შენთვის, ტობისი 4,40.

მო-თ-: მოვითმენ სახელისა მისისათჳს, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 168,30; ვითარ მოითმენ... ესეზომთა ჳირთა, ნოველები I, ზ, 11,28; უწყის, ... თუ ვითარ მოითმენს, ფსევდომაკარი 208,36; მე და მოყუასნი ჩემნი მოვითმენთ, ბალავ. 80,23^ღ; ყოველსავე ჳირსა მოითმენენ, ფსევდომაკარი 383,12; მოითმენს, 1 კორ. 9,25; 13,7; ახოვნად მოითმენდეს, ფსევდომაკარი 371,4.

მოვითმინე, ნოველები I, გ, 19,27; მოითმინა, იქვე I, ზ, 15,4-5.

მოთმენამ, მინჩხი 215; ფსევდომაკარი 250,12; ბას. კესარ. სწავლ. 51,7; ბალავ. 164,13; მოთმენად, ფსევდომაკარი 194,7; ბალავ. 73,5 და სხვა. ებ სუფიქსიანები უფრო მეტად საწყისებია:

მოთმინებად, მეტაფრ. 345,37; 442,20; 349,36; მოთმინებასა, იქვე 161,25; 352,36; კრომ. 5,3; მოთმინებისა, მეტაფრ. 461,4 230,6; მოთმინებითა, შუშ. I, 60; ლ. 21,19; მოთმინებით, ნოველები II, 209,7; 244,22 და სხვა.

მომთმენელი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 204,9; მოთმინე, ფსევდომაკარი 315,33; რადი სწორება არს... მოთმინისა უთმინოდსა თანა, ბალავ. 47,25; მოუთმენელი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 309,3; მოსათმენელი, იქვე IV, 373,3; მოთმინებულთა, მეტაფრ. 479,23.

30. თნე — თნივ (მოწონება) 0.

0-ა: არ გათნე თქვენმან კეთილმან, ვეფხ. 565,1; არ გათნევთ, იცის მეფობა, ვეფხ. 39,2; თქუნ გათნივა სისხლი თქუნი, იქვე 1051,1; სიცოცხლე, გლახ, ვით გათნიო, იქვე 744,3; გულსა მისსა უთნეცია, იქვე 375,3.

ე: წიგნი გკადრებს, არ გეთნეცის, ვეფხ. 805,3; მიენდო, მით გეთნეციან, იქვე 435,2.

წამ ერთ ჰქონდის ჩემი თნევა, ვეფხ. 1145,3; სათნევი, იქვე 1403,4.

31. თრე — თრი(ვ) (0, გამო-, გან-, გარდა-, მი-, მიმო-, მიმოდა-, მო-, შთა-, შთამო-, წარ-, წარმო-).

0-ა: ათრევე ქუეყანასა ზედა, ფილეკტ. 142,20.

ი: ითრევდა მამებსა და დედებსა, საქმე 8,39,10; ითრევდა და სწიხნიდა, ფლბ. მოც. 4,7; და მას ზედა ითრევდეს წმიდასა, მეტაფრ. 477,31; მითრევდეს მე ქუეყანასა ზედა, საკ. წიგ. II, 139,13.

უკუეთუ შემკრას და მითრიოს, მიხარის, შუშ. V, 14.

ე: ენამ მათი ეთრია ქუეყანასა ზედა, ფს. 72,9.

ბრძანა... მათ ზედა თრევად, მეტაფრ. 440,39; მოჰყვანდა... მძლავრ თრევითა, რიფს. 171,3.

სდვის სათრომელი (სასროლი, გასაშლელი ბადე; სათრევი ბადე), უდაბ. მრ. 292,20-21; მესათრომელნი, იქვე 292-293.

გამო-ი: (გუელსა) გამოითრევდ ბნელისაგან და იგი მუნვე შეივლტინ, ჯავ. აღწ. 240,12-13; რომელსა გამოითრევდ ბნელისაგან, ნოველები II, 300,4; გამოითრევდა მამებსა და დედებსა, საქმე 8,3;

გამოითრევდა ბაღესა, ი. 21,11; გამოითრევდეს ბაღესა, ი. 21,8DE.

ვერ ეძლო გამოთრევად, ი. 21,6.

გან-ა: აბიბოს... განათრიეს გარეშე ქალაქსა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 245,26C.

ი: განითრიეს იგი გარეშე ქალაქსა მას, საქმე 14,19L; გარნათრევით განმითრიო, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 24,19.

ღევნულ იუო და განქარვებულ და განთრეულ, A - 129, 239v,17-19a.

გარდა-: არა იხილა საბლისა მობმამ და გარდათრევამ მთად, ნოველები II, 15,32.

მი-: რამსათჳს მიმითრევთ მე მისა, მამ. ცხორ. 179,12; იგინი მიგითრევენ წინაშე მსაჯულისა, იაკ. 2,6; მიითრევდეს იასონს, საქმე 17,6; ეგრე მიითრევდენ მას, ნოველები II, 107,11; მიითრიეს იგი ქუბად თჳსა, მამ. ცხორ. 130,16; თრევით მიგითრიო, შუშ. V, 4; ნუკუე მიგითრიოს შენ მსაჯულისა, ლ. 12,58.

ვითარცა მკუდარი მიეთრია (მას), პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 19,26.

ჭაბუკი ჰასაკითა... მითრევით მიიყუანებინ სახელ თჳსად, ბას. კესარ. სწავლ. 186,19.

მიმო-ი: თმითა მიმოითრევდა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 17,10.

მიმოდა-: უბრძანა... მიმოდათრევამ მისი ქალაქსა, ფლმ. 295r.

მო-ი: შუშანიკ თრევით მოითრია, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 19,25; ჰრქუა... თრევით მოგითრიო, იქვე I, 15,17.

ე: და, აჰა, დამართებით ჩუენსა ვეშაპი დიდი მოსტყნვიდა და მოთრეოდა ქუეყანასა ზედა, A - 199, 31v,15-18a.

ი ვნებ.: ვითარ ვეშაპი, მოითრია სამკედურითა მაცხოვრისაგან, ცხ. ანტ. 22,26.

მოეთრია (II თ.) ბაღე იგი თევზებითურთ, ი. 21,8C.

შთა-ი: შთამითრიეს მე ამის მთისა თავით, მრკ. 249v.

შთამო-ი: სულმყარლობამან მისმან შთამოითრიოს ქუე ვნებამ შენი. მ. ცხ. 77r.

წარ-ი: წარითრიეს იგი და დააგდეს გზასა ზედა, მ. ცხ. 194v.

ი ვნებ.: იატაკი, რომელსა ზედა წარითრეოდა (იგი), პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 185,3.

ბრძანა წართრევამ (გათრევა) მათი, A - 129, 290r,18-19b.

წარმო-ი: წარმოითრეთ მოგვ ეგე, თეკლ. 99,27.

32. თულემ — თულიმ (0, და-). საბა: თულემა ძილით თავის კანტური. ქდომაში ძილის მოსვლა. იმოწმებს — 1 მეფ. 26,12, სადაც „თლემულემა“ გვაქვს:

თლემულემა ძილისამ დადებულ იყო მათ ზედა, 1 მეფ. 26,12. ზ. სარჯველაძე იმოწმებს „დათლემულს“:

და-: იქმნეს ვითარცა დათლემულნი (მთვლემარე) ძილითა, Ier. — 2, 28r,23-24.

33. თქრენ — თქრინ (თვალეზის) ტრიალი, მიმოტარება. (მიმო-).

მიმო-ა: არა მიმოათქრენდა თუალთა აქა და იქი, A — 52, 42r,26.

იგივე სიტყვა ვნებითის ფორმით = გაქცევა, გარბენა, გასწრება; მირბენა.

ცხენნი... თქრებოდეს, sin. — 11, 333r; ორნი იგი ლომნი მყის შესთქრეს მას ორკერძოდთვე, იქვე 177r; ერთი იგი მოწაფშ წინა წაჰთქრა უადრეს პეტრესა, ი. 20,4C. პირველ მთქრთ ასპარეზსა ზედა მკნეთასა, H — 341, 544.

34. თქუეფ — თქუფ (აღ-) „ერთმანე(რ)თში გაქნით შერევა“, საბა (ერთმანეთში ათქვეფა, არევა, ამღვრევა).

აღ-: არღარა აღთქუეფოს იგი ფერცმან კაცისამან, ეზეკ. 32,13CL. მოსალოდნელი იყო: აღთქუფოს.

აღთქუეფილსა (აღთქუეფულსა 0) ფერცითა თქუენითა წყალსა სუმიდეს, ეზეკ. 34,19; მოყუასთა თვსთა ასუმენ აღთქუეფულსა მრღვესა, უდაბ. მრ. 195,25.

შდრ. აგრეთვე: გ. კლიმოვი, 1985; ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, 2000, გვ. 243-244.

35. თქუმევ — თქუმი(ვ) (0, აღმო-) = თქმევენება, წარმოთქმევენება.

0-ა: ვითა ძლივ ვათქმევ ენასა, ვეფხ. 310,2; დაადგინა იგი და აღმოსავალით აღბურობად სცნა ჴელნი მისნი და ათქუმიო სამგზის, მოქც. ქართლ. 134,17C; სამგზის ათქუმიო, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 66,20; რაითა ჟამობამ ათქუმიოს ობოლთა მათ, იქვე II, 183,24; და-აჭერის მათ და ათქუმიის, მ. სწ. 46,18.

ათუქუმევიანა (!) სამგზის, მოქც. ქართლ. 134,18L.

პატრონისა ბრძანებასა უთქმევია, ვეფხ. 375,2.

აღმო-ა: მათითა პირითა აღმოათქუმია ღიღებამ მისი, A – 88, 26v,11-13a; კურთხევამ აღმოათქუმია, Ier. – 16,277v,27.

ძლით შეუძლეთ სიტყესა აღმოთქუმევად მისა, დანიელ მესუეტე, 254,25.

36. თხევ(ნთხევ) — თხი(ვ) (0, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, მი-, მო-, შე-, შთა-, წარ-, წარმო-).

0 (ამონთხევა): მთრვალი, რომელი სთხვენ ერთბამად, I, ეს. 19,14.

0-ი (წილისყრა): სამოსელსა მისსა ზედა წილ-ითხინეს, მოქც. ქართლ. 112,16C.

აღმო-ა: აღმოანთხევს მას, იგ. სოლ. 23,8pb; აღმოთხევად, იოანე ბოლნელი, ღვნის მსუმ. 254,12.

გამო- (გამოყრა): სიღრმისაგან უფსკრულისა გამოსთხინა იგინი, სიბრძ. სოლ. 10,19C; გამოსთხიოს ყოველი მყარალი... ბალღამი, Ier. – 22, 131v,23-25b.

გან- (გაგდება მრავლისა, გაყრა; სტომაქის დაცლა): ნაწლევნი შეიწუნარებენ რუეთა შინა მათთა ნივთსა მას უშუერსა... და მიერ განსთხევენ, მ. სწ. 176,24; განსთხევდაცა გარეშე ბჰეთა ეკლესიისათა, მეტაფრ. 254,34.

განსთხიენ ყოველნი სიტყუანი პირისა ჩემისანი, ფს. 49,17; განგუთხივნა ჩუენ სალამინისა მას ქალაქსა, საკ. წიგ. II, 116,8; ჭერკუალი იგი გარე განსთხიიან, მ. 13,48D.

სადა უკუე განუთხევია ზღუასა გუამები იგი, საკ. წიგ. II, 31,2.

იქე- გარე განუთხევდა ყრმათა მათთა, საქმე 7,19; დაღვნა სვეტის თავნი მისნი, და განუთხინა (გაუყარა, შეაცვა) მოქლონნი იგი, გამოსლვ. 40,18(OBAK); განუთხინა უღელნი იგი ქუეშე კერძო კიღობანსა მას, იქვე 40,20(OBAKS).

გარე განთხევამ, ი.-უ. 40,27.

რომელი მას უთქუამს სასუფეველისაგან განმთხეველად, Ier. – 9, 173r,39a-1b.

გარდა- (გადაგდება, გადაყრა; გადასვლა, გადადინება): ბოლომთ კერძო ნავისა მის გარდასთხინეს ოთხნი კავნი, საქმე 27,29.

ი ვნებ.: (სიმდიდრე) გარდაითხევის საუნჯეთაგან, ბას. კესარ. სწავლ. 88,7-8.

საწყაული ზედა გარდათხეული მოგეცეს, ლ. 6,38.

გარდამო- (გადმოყრა, გადმოფრქვევა; ჩამოყრა; ჩამოცვენა): ვინ გარდამოსთხევს ლოცვასა შინა ცრემლთა, ბას. კესარ. სწავლ. 113,33; ცრემლთა გარდამოსთხევდა, მეტაფრ. 192,14; გარდამოსთხინა ძლიერნი საყდართაგან, ლ. 1,52.

ე- ნაბერწყალნი გარდამოეთხოოდეს, ფს. 17,9.

და- (დაღვრა, დაქცევა; დაყრა, დაბნევა, გაფანტვა): გინებასა დასთხევ ჩუენ ზედა, მეტაფრ. 76,25-26; ნუ დასთხევთ სისხლსა, შესაქმე 37,22(OBBAKS); დავსთხევთ წყალობასა, ბარუქ 2,19^L (გელათის ბიბლ.); დასთხევენ, ბალავ. 44,12-13.

დასთხიე შენ სისხლი, სინ. მრ. 253,25; მე ხვალე დავსთხინნე ჭორცნი შენნი, იქვე 213,23; ფიცარნი... დავსთხიენ წინაშე თქუნსა, II სქ. 9,17.

იჲ- კერმის მსყიდელთა დაუთხია კერამი, ი. 2,15DE.

რავდენ გზის დაგითხევიან ცრემლნი, ლიმ. 126,2.

დათხევამ სისხლისა მისისამ, ჯავ. აღწ. 116,31; მალე არიან ფერჯნი მათნი დათხევად სისხლისა, ჰრომ. 3,15.

დათხეულნი, მეტაფრ. 355,18; დასათხეველი, A - 689, 12r,12-13; დაუთხეველად, ჰავ. ძეგ. ლექსიკ. I, 341,28.

მო- მოიკუთვნის საურველნი იგი და მიუთხინის მონადირესა მას, ფიზ. XXVI, 10.

მო- სისხლი მისი მოსთხოოს კედელსა თანა საკურთხეველისასა, ლევიტ. 4,25G.

ე- ნაბერწყალნი მოეთხოოდეს, O, II მეფ. 22,9.

შე- ყოვლით კერძო შიშსა შესთხევს მათ, საკ. წიგ. I, 71,40; უმრავლესთა ზრუნვათა შესთხევს მას, მეტაფრ. 227,21; მომცეს მე (ოქრონი) და შევსთხიენ ცეცხლსა და გამოვიდა ესე ჯბო, გამოსლგ. 32,24AKC; მე შენ... მრავალთა ტანჯვათა შეგთხოი, მეტაფრ. 74,3.

შთა- ყოველი წული, რომელი შვენ ებრაელთა, მდინარესა შთასთხევდით, გამოსლგ. 1,22(OBBAKS); ცხენები და მკედრები შთასთხოი ზღუასა, იქვე 15,1BAKS; ნეშტი იგი წმიდათამ მათ... შთასთხიეს მდინარესა მას, უდაბ. მრ. 47,19.

იჲ- შთაუთხინა მათ ისო წილნი... წინაშე უფლისა, ისო ნავე 18,10BDS.

წარ- (დაღვრა; გადაშენება): წარსთხია წყალი იგი სხვსა მიერ ტკრთვით მიღებული, A – 689, 230v, 34-36b.

• ვნებ.: წართხევიან და შეიმუსრვიან, A – 129, 94r, 33-35b.

წარმო- (წამონთხევა; ამოშვება): სიპათათეს თქუმულ არს, ვითარმედ წარმოსთხევენ მელანსა, A – 92, 79b; თუნი გესლი წარმოსთხია, Ier. – 24, 20r, 7; გემოდსხილვად ხისად მის წარმოვსთხინეთ, მეტაფრ. 315, 7; რამთა სულნი იგი... წარმოვსთხინეთ, იქვე 347, 16; წარმოსთხიის იგი, ივ. სოლ. 23, 80.

37. თხუებ(თხებ) — თხუბ (ქვის სახლის კედელში სიმაგრისათვის ხის მორის ჩატანება, მიწებება, მიკვრა).

იშვიათი ხმარების სიტყვაა. **საბა: სათხებელი** (1 ეზრა 5, 8). იგივე სათხელელი. სათხებელი და სათხელელი კედელში დასატანებელი ხეა სიმაგრისათვის, ხათილი. თხეპა საბას არ აქვს.

ილია აბულაძეს თავის ლექსიკონში დამოწმებული აქვს **სათხუპლოვანი**: ვითარცა-იგი შენებული სახლი სათხუპლოვანი ჟამსა ძრვისასა არა დაირღვის, O, ზირ. 22, 19. განმარტება ასეთია: ჩანგლით შეკავშირებული, კავებიანი.

სათხებელი იხმარება აგრეთვე ეზრა ზორობაბელის წიგნში; საბა სწორედ მას იმოწმებს, ოღონდ მითითებულია 1 ეზრა 5, 8.

წიგნი გამოსცა ც. ქურციკიძემ — ძველი აღთქმის აპოკრიფების ქართული ვერსიები — და ეს სიტყვა გვხვდება მე-რ თავში: აშენებდეს ტაძარსა უფლისასა, დიდ-დიდსა და საკვრველსა, ქვათა გამოთლილთა დიდ-დიდთა და ძელისა სათხებელთა უპყრობდეს ზღუდეთა მისთა, ეზრა ზორობ. 6, 8C. შდრ.: დასდებენ ხეთა ზღუდეთა შინა, იქვე D.

გამომცემელი სიტყვას ასე განმარტავს: სიმაგრისათვის კედელში დასატანებელი ხე, ხეაგური. გაუგებარია, „ხეაგური“ საიდან გაჩნდა?

ამ მონაცემების მიხედვით ივარაუდება პირიანი ზმნა — თხუებ(თხებ), თხუბ(თხიბ), ხომ არ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მისგან არის მიღებული (გამკვეთების გზით?) **ტყებ — ტყიბ**: მიტყებება, მიკვრა.

38. იგურღევ — იგურღი(ვ), გან- (განიგურღევა = განდრეკა, მიმხრობა): რამთა განაიგურღიოს სახლი ისრაშლისად გულთაებრ მათთა უცხოქმნილთა ჩემგან, ეზეკ. 14, 5L (გელათის ბიბლ.). შდრ.:

რამთა განდრიკოს სახლი ისრაჲლისამ მსგავსად გულისა მათისა უტხოქმნულისა ჩემგან ზრახვითა მათითა, იქვე წ.

საბა ამ სიტყვას იცნობს: **განგურდიოხ** ნ. განიგურდიოხ. **განიგურდიოხ** (განგურდიოხ ZA), ეზეკ. 14,5; გვერდი შეაქციოს, გინა განდრიკოს.

განიგურდევა, განგურდევა, საბას მიხედვით, ერთი და იგივეა და მისი მნიშვნელობაა „გვერდის შექცევა“. ამოსავალია ძველი ქართულის იგურდეგ — იგურდიგ (= გუერდით). საბასთან იხ. განგურდევა.

39. კბენ — კბინ (0, ი-, ი/უ-, და-).

0: მე მარწმუნე, რამ კბენს სულსა შენსა, მეტაფრ. 172,25; სიტყუამ ჩუენი კბენს ვიეთმე, იქვე 269,33; ენამ შენი უბოროტეს ღრიალისა კბენს, მ. სწ. 148,14.

ერთმან ოდენ დათუთაგანმან კბინა სადმე წორცთა მისთა, მეტაფრ. 343,12; რომლისა ფერცსა მისსა გუელსა ეკბინა, იოვ. ოქრობ. ცხოვრ. 141,15.

• უკუეთუ ურთიერთას იკბენდეთ, გალატ. 5,15.

• **იკ-**: იქმ შენ საქმეს ძაღლთასა, რომელნი-იგი ქვათა უკბენენ და მსროლელსა მას არა შეეხებიან, ბას. კეს. სწავლ. 77,5; უკუეთუ ურთიერთას უკბენდეთ, გალატ. 5,15; უკბენდეს ტერფთა ცხენთასა, შესაქმე 49,17(OAKS); ვითარცა კიცუმან უმწყმან უკბინა აღვრსა, ბას. კეს. სწავლ. 110,7; იცოდის, რამეთუ (ვეშაპმან) უკბინოს მას, ფსევდომაკარი 150,31-32; არა უწყის, ოდეს უკბინონ, ბალავ. 37,14.

• ვნებ.: იკბინებიან ვითარცა ძაღლნი, ბალავ. 8,15.

კბენითა... სისხლი ოდენ სუეს, მეტაფრ. 338,41.

ასომცა მკბენელ უჩნდის, მეტაფრ. 254,38; ნაკბენი იგი განკურნა, ჰაბო 53,7-8; ნაკბენსა, ჯავ. აღწ. 116,2; კბენილმან, რიცხ. 21,8.

და-: მოიმართა სიმრავლესა მას ერისასა და ურიცხუთა მათგანთა დაკბენდა, ცხ. ილარ. 213,28; მვეცებრ დაკბენდეს, A — 129, 62v,24-26a.

40. კდემ/კდიმებ — კდომ (მორიდება, სირცხვილი, შერცხვენა) 0, ი-, შე-.

0: იგი თვთ თავით თვსით აგინებნ და კკდემნ, სინ. მრ. 214,20; ნუ კკდემთ მას, რუთ. 2,15BDOS; ერისკაცთადა კდემნ, მამ. ცხორ. 5,22.

მან კდიმა იგი და პრქუა, ნოველები II, 85,20.

ბ: არა იკდიმო დაცემასა მას შინა შენსა, ზირ. 4,26. შენ უწყი... კდემაჲ ჩემი, ფს. 68,20.

უნიშნო ვნებ.: ჰხედვიდეს..., ვიდრემდის ჰკდემებოდაცა მძლავრთა მათ, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 75,1; ჰრცხუნოდენ და ჰკდემებოდენ თანად, ფს. 39,15.

შე-ბ: არცა შეიკდემ ბრალობისათჳს ჩემისა, ბალავ. 131,34; არა შეიკდიმე... დაჯდომად ჩუენ თანა, ლიმ. 13,24; არა გნებაეს, რამთამცა შეიკდიმე, გამოსლვ. 10,3(OB); არამცა შეიკდიმაა შუდ ღლე, რიცხ. 12,14SAKB; რომელმან შეიკდიმოს სიტყუათა ჩემთათჳს, მეცა შეევიკდიმო მისთჳს წინაშე მამისა ჩემისა, ფსევდომაკარი 153,1-2; არცა მოხუცებულისაგან შეევიკდიმოთ, სიბრძ. სოლ. 2,10C.

უზმნისწინო ფორმათა საწყისია კდემა, ზმნისწიანებში ჩვეულებრივია შეკდიმება, იშვიათად — შეკდემა, Ath. — 20, 47,20-23.

შეკდიმებაჲ, ბას. კესარ. სწავლ. 174,31; მეტაფრ. 44,32; 65,24; 296,12; შეკდიმებისა, Ier. — 3, 81v,23-26.

ასევეა მიმღეობაც: შეკდემულ იყო, გალატ. 2,11; შეუკდემელ იქმნა, მეტაფრ. 279,24-25; მაგრამ: შეკდიმებულმან, მეტაფრ. 53,22; შეკდიმებულნი, იქვე 385,30; შესაკდიმებლად, იქვე 352,6 და სხვა.

41. კლვევ — კლვი(ვ), მო- (მოკლვევინება).

მო-: ხოლო მე შევიდე და აღვძრა ერი და მოვაკლვიო იგი, იოანე ღმრთის მეტყ. 129r,1-2.

ზ. სარჯელაძის ლექსიკონში საწყისად გამოტანილია „მოკლვევა“, უნდა იყოს „მოკლვევა“.

„ვეფხისტყაოსანში“ უკვე ახალი ფორმებია: საქმრო რად მოაკლვევინე, 578,1; მე თავი ჩემი მოგაკლვევინო, 241,3.

42. კრებ — კრიბ (ბ, აღ-, აღმო-, გამო-, გა(ნ), გარდა-, და-, მი-, მო-, შე-, შემო-, შთა-, წარმო-, წიად-).

ეს ზმნა სხვადასხვა ზმნისწინის გამოყენების შემთხვევაში ხშირად სრულიად განსხვავებულ შინაარსს გამოხატავს და დაცილებულია ამ ფუძისათვის ძირითად, ამოსავალ მნიშვნელობას.

ბ. 1. შეგროვება, თავმოყრა, შეკრება.

ერსა ჰკრებ ჩემისაგან ერისმთავრობისა, სინ. მრ. 251,26; ძენი მათნი კრებენ შეშასა, I, იერემ. 7,17; კრებდეს ნაბიჭვესა ტაბლასა ჩემსა ქუეშე, მსაჯ. 1,7BDS; ეკრიბო თავი და შეეკრიბო, რუთ. 2,7.

იკრ- ესე სიტყვით მიზეზსა უკრებს, II სჯ. 22,16BDES.

იყო წმიდამ კრებაჲ ნიკეას, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 114,36; თავისა (= თავთავის) მკრებელნი, იქვე I, 177,10.

2. დაკრეფა: კრებნ იგი მეღალრიასა, მ. ცხ. 325r; კრიბა... მას (ვენაცსა) შინა ნოჭი, საესმ წინამოდთა, O, IV მეფ. 4,39; აღმოსცენდა მხალი ველური და უბრძანა კრებაჲ მისი და აღავსეს მით კოცები, საბა ასური 142,3-5.

აღ- (აღკრება)

1. აღება, შეგროვება ბევრისა; გაგზავნა; აწევა. სისხლსა ამას შენსა აღვჰკრებ... წინაშე ღმრთისა, ნოველები II, 263,10; აკრიბა ნაწილი იგი ნეშტი წესისაებრ, ლიმ. 112,2; აკრიბა ყრმამან მან საისრელნი იგი, O, I მეფ. 20,38; არცაღა მარცვალი(!) ვენაცსა შენსა აღკრიბო, ლევიტ. 19,10AKSB; ვითარცა დაშთომილნი კუერცხნი აღვკრიბნე, A-689, 286v,8-10a.

ი: აღიკრიბე კუბასტი შენი, გამოაჩინენ წვივნი შენნი, ეს. 47,2IO.

2. მოსპობა; ქონების ჩამორთმევა. ჩუენ ძმთმოყუარებაჲ ავკრიბეთ, ბას. კესარ. სწავლ. 112,14; მეექუსმ განწესებაჲ... აკრებასაცა მათსა იტყვს, დიდი სჯ. 150,10; ესევითარი უკუე საქმშ უკუეთუ ვის უქმნიეს, ნულარამცა ქმნილ არს, არამედ აკრებულმცა არს სრულიად, მც. სჯ. 42,19-20.

3. (ქვეშაგებლის) აყევცა. აღიღეთ საგებელი მისი ამიერ! და ვითარცა აღჰკრებდეს მას, პოეს ოქრომ იგი, ნოველები II, 267,30.

4. განქარვება; გაქრობა. სუეტი იგი საკუმეველისაჲ... დღესა მესამესა აღკრება, პაგ. ლიტ. ძეგ. III, 140,21.

5. ანაკრები = ნაშთი. ამათ ანაკრებთა შუდეულად განუტევებდი, A-85, 334v,15-16.

აღმო- (ამოკრება; ამოღება). ზე აღმოვკრიბოთ ნამეტნავი მისი, Ier.-9,143v,13-14a.

გამო- **1.** გამოღება ბევრისა. პოა კაცი, რომელსა მიედგინა კარაული და გამოჰკრებდა ჭურჭელსა, ნოველები II, 124,18; დღეს ძმისა ამის ჭურჭერსა გამოვჰკრებთ და ხვალე ჩემდა ჯერ-არს გამოკ-

რებად, ლომ. 139,9-10; ერთი ჭურჭელსა გამოჰკრებდა, ნოველები II, 74,2; ვითარ გამოკრიბა წიგნები, იქვე II, 74,2.

2. შერჩევა. ესე აღწერილი გამოკრებულად არს, ჰაგ. ლიტ. ძეგ. I, 95,89.

გან- 1. შეგროვება, შეკრება: ნაცარსა... სპარსნი განჰკრებდეს ევლოგიად, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 348,16; განჰკრებდეს იგინი სამოსლითა მათითა მიწასა მას, მეტაფრ. 491,33.

2. აღება, აკრეფა. ქვები გაკრიბეთ გზათაგან, O, ეს. 62,10.

3. გაძარცვა, გატანა. არა უკმს... არავის... მიხუტეამ სავმართა მისთამ ანუ ეკლესიისა მისისა განკრებამ, ღიღი სჟ. 385,35.

გარდა-: გარდახვეწა. ესმა ესე და გარდაკრბეს თოშეთა, მოქც. ქართლ. 89,14C.

და- 1. შეკრება, შეგროვება, შენახვა; დამატება. ნუ ტყუილსა ცუდსა დაჰკრებ თავისა შენისათვის, ნოველები II, 104,15; დაჰკრებ ცეცხლსა მისსა ზედა შეშასა, ზირ. 29,9; დაჰკრიბე ჭირი ბეჭთა ჩუენთა, ფს. 65,11; არა მაქუს, სადა დავკრიბო ნაყოფი ესე ჩემი, ლ. 12,17C.

ი: ნუ დაიკრებ პირველვე ხუთისა მის დღისა სიმორვალესა, ბას. კესარ. სწავლ. 11,6; დაიკრიბეთ ღვწომი, იფქლი და ხილი, იერემ. 40,10J; სადა დავიკრიბო ნაყოფი ჩემი, ლ. 12,17DE.

2. ქვისა დაკრება (ჩაქოლვა). განიყვანეს იგი... და ქვასა დაჰკრებდეს, საქმე 7,58; ქვამ დაჰკრიბეს პავლეს, საქმე 14,19; შეითქუნეს ქვისა დაკრებად, საქმე 14,5.

3. ბრალისა დაკრება (დაბრალება, ბრალის დადება). ბრალსა დაჰკრებდა პეტრეს, სინ. მრ. 246,36.

4. მკვდრისთვის თვალების დახუჭვა: ღირსცა იქმნა ოპტიმონისა შესუენებასა თანა-დახუდომად, და მან დაუკრიბნა თუალნი, იოვ. ოქრობ. ცხ. 108,9.

მი- 1. შეგროვება თავმოყრა. რამთა ყოველნივე ერთბამად ხვალისაგან მსთუად მიევკრბეთ თხრად ბორცუსა მას, სინ. მრ. 68,21.

2. დაკისრება, დაბრალება. ცოდვამ ქმნა და ბრალი მართოდმოყვასა მას მიჰკრიბა, ნოველები II, 156,2.

მო-: შეგროვება; დაკრეფა, მოკრეფა. რომელნიმე ქვასა მოჰკრებდეს, მეტაფრ. 490,24; მრავალთა გრძნების მოქმედთა მოკრიბნეს

წიგნები, საქმე 19,19^{LD}; რომელნი ურმებითა მოეკრიბნეს ბარბაროზთა, A-162, 147v, 20-23b.

მოკერბით აქა და ისმინეთ სიტყუად უფლისა, ისო ნავე 3,9BDS.

მოკრიბა ვენაჲ, გამოცხ. 14,19; რომელმან დაასხის ვენაჲ, მეყსეულად მოკრიბისა ყურძენი? ფსევდომაკარი 339,16.

შე- 1. შეგროვება, თავის მოყრა. რომელი არა შეჰკრებს ჩემ თანა, იგი განაბნევს, ლ. 11,23; მ. 12,30; რომელნი შეჰკრებენ მჟელეულებსა მათსა, ფს. 128,7; შეკრიბა თავი ჭუვილისამ, რუთ. 2,3BDOSG; შეკრიბეს კრებული იგი, საქმე 14,27.

•: რომელი შეიკრებს ანგაპრებით, მინჩხი 237,35; შეიკრებდა სიტყუათა მათ, მეტაფრ. 39,9; შეიკრიბა იგი სათრომელსა თვსსა, I, აშბ. 1,15; შეიკრიბიან ოქრომ და ვეცხლი, ეზრა ზორობ. 4,18C.

•**იჲ**:- უმეტესსა სიმდიდრესა შეუკრებთ თავთა თვსთა, ბას. კესარ. სწავლ. 212,19; ფრიადი სიმდიდრე სწავლულებისა შეუკრიბა თავსა თვსსა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III,86,6.

2. გონების მოკრება. შეიკრიბა გონებამ თვსი, მამ. ცხორ-ნი 10,23.

3. ხელის შეყოფა. ყრმამან პირველად გამოყო კელი და მერმე შეიკრიბა (= შეყო), Ier.-12, 25v, 5-7.

შემო- 1. თავმოყრა, შეკრება. თაყუანის-ცემად თვსსა შემოკრებს, მეტაფრ. 205,12-13; ამისთვის ერთა შემოვჰკრებთ, იქვე 317,41; შემოკრიბე ერი ეგე ჩემ წინაშე, II სჯ. 4,10ABEKS; შემოკრიბა თესლ-ტომი მისი, საქმე 10,24H.

•: შემოიკრიბა ყოველი სიმრავლე ღმრთისმსახურთამ, მეტაფრ. 75,27.

•**იჲ**:- გლოვისა მიზეზთა შემოუკრებნ თავსა თვსსა, მეტაფრ. 372,28; შემოუკრიბნა მას ყოველნივე ცხოველნი ველისანი, იქვე 64,7-8; ფრიადი სიმდიდრე ნატყუნავისამ შემოეკრიბა, ბას. კესარ. სწავლ. 39,26-27.

შემოკრებამ დიდსა მას ველსა, ფსევდომაკარი 311,36; დღესასწაულობად შემოკრებულ ვართ, მეტაფრ. 328,8.

2. გონების მოკრება. ხოლო მთავარმან შემოიკრიბა გონებამ, მეტაფრ. 407,36; იქვე 167,20.

შთა- (ჩა-) შეგროვება, ჩაწყობა, ჩალაგება, ჩაყრა. განჭურვტილსა ჭურჭელსა ჩაჰკრებ, პარხლ. მრ. 245v, 20-27a; პიმენ ჩაკრიბა ყო-

ველივე მონაკვეთი ასოთა მისთამ, იქვე 332r,18-20a; (ტულნი) შთაკ-რიბნეს ტყავსა ცხოვრისასა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 73,14; ღრიაკალი შთაკრიბის ჭურჭელსა რასმე, ნოველები II, 165,12.

ო: მოსწრაფებით შთაიკრიბა გუადრუტებსა, მეტაფრ. 277,30.

წარმო- წამოყვანა ბევრისა. დედაი... განუტო, ხოლო მართუენი იგი წარმოჰკრიბნე, II სქ. 22,7BS.

წიად- გადაყვანა. სხუამ ნავი იყო... და წიადჰკრებდა კაცებსა მას, ნოველები II, 27,12-13.

წიადმო- გადმოყვანა. წიადმოჴდა ჴეესა მას და წიადმოკრიბა ყოველივე, შესაქმე 32,24OKS.

ო: წიადმოიკრიბა ყოველივე, შესაქმე 32,24(OCB).

კრეჴ — კრიჴ საბასა და ჩუბინაშვილებს მოცემული აქვთ ორი მნიშვნელობით: 1, თმის შეკრეჴა და 2. კბილების დაკრეჴა, მაგრამ წყარო არ მოჰყავთ. ეს სიტყვა თითქოს არ გვხვდება ვეფხისტყაოსანში, ვისრამიანსა და ამირანდარეჯანიანში. არ ჩანს ძველ ქართულში.

43. კრეზ — კრიზ. გვხვდება ორი ზმნისწინით: გამო-, გან-. ნიშნავს ეკლესიისა და საფლავთა ძარცვას, გაჭურღვას. ძველ ქართულშივე დაირთავს ავ-ს (განჰკრეზვიდეს). საბა ასე განმარტავს: კრეზა — ძრცვა, პარვა. მკრეზელი ეკლესიის საცმართ მძრცველი... წარმპარველი. საფლავთა შინა მღებარისა განმძრცუელი.

ეს ზმნა ხმოვანმონაცვლე უნდა იყოს, როგორც ნიკო და დავით ჩუბინაშვილები ფიქრობდნენ. დ. ჩუბინაშვილთან არის: **ვჰკრეზ — გკრისხე** ვსძარცვავ, ვიკლებ, грабить. ზმნისწინიანი (გამო-, გან-) ფორმები ჩუბინაშვილებს არ აქვთ მოცემული.

მოვიყვანთ ძველი ქართულის ფორმებს.

გან- გარნა მპარავი განჰკრეზავს, Ier. — 22, 111v,2-3b; განკრეზვიდა (კაცი) ჭურჭელსა მისსა, მ. ცხ. 372v; პოვნა ავაზაკნი, რომელნი განჰკრეზვიდეს სენაკსა მისსა, იქვე 376v.

მე ვარ, რომელმან განვეკრეხე სენაკი შენი, იქვე 66v.

მოსალოდნელი „განვეკრისხე“-ს მაგიერ გვაქვს პირველი სერიის ფუძე ხმოვნით. შდრ.: არღარა აღთქუეფოს იგი ფერჴმან კაცისამან, ეზეკ. 32,19^{CL}. ეს შემთხვევითი არ უნდა იყოს. ასეთი ფორმებიც ნიველირების საშუალება ჩანს, ისეთივე როგორც თემის ნიშნების დართვა.

გვაქვს მიმღეობათა ფორმებიც, რომლებშიც ვ (< ავ) ყოველთვის არ გვხვდება: მკრეხავნი იგი ქუაბისა ჩემისანი, A – 129, 160r, 25-26b; სამღლელომ ქურჭელი ეკლესიამთ გამოიბარა... გამოვედ, ეკლესიათა მკრეხველო, მ. ცხ. 177r; შჟულნი ეკლესიათა მკრეხელთათჳს სიკუდილსა განაწესებენ, იქვე 178r; იხილნეთ ქურელნი იგი და ქუაბნი ავაზათმთავრისანი შელეწილნი და გამოკრეხილნი, Jer. – 12, 13r, 31-13v, 1; მსგავს ხარ შენ დაბასა განშუებულსა წინა კერძომ, ხოლო უკუანამთა ავაზათაგან განკრეხულსა, იქვე 208r.

დღეს გვაქვს (შემოგვრჩა ამათგან) 1. „მკრეხელი“ — საეკლესიო ნივთების მძარცველი და 2. „მკრეხელი“ — სარწმუნოების შეურაცხყოფელი, მწვალებელი.

ნახე კიდევ **ხრეკ** საშუალ ქართულში.

44. კრკუნე(კრკუნავ) — კრკუნ (მოვლა, ზრუნვა; ყურადღების მიქცევა; ჩაძიება(?)) 0, ი/უ-, გამო-.

ი/უ- მათ ჰგონიენ თჳსი იგი მამამ და მირბიედ მისა, ხოლო იგი უკრკუნავნ და გარემო უვალნ უცხოისათა მათ მართუეთა, ვითარცა თჳსთა, შატბ. კრებ. 286, 26.

კრკუნვით და ფუფუნებით მოაქუნდა იგი, უდაბ. მრ. 134, 1.

გამო-

ი- გამოიკითხო და გამოიძიო და გამოიკრკუნო ფრიად, II სჯ. 13, 15G.

45. კუდენ(კუდინებ) — კუდინ: მო-.

მო- მახული მალწ და... ბრძანებად შენი მოაკუდენდა, სიბრძ. სოლ. 18, 16C.

ეს არის ერთ-ერთი უიშვიათესი ფორმა, რომელიც ამოსავალ ვითარებას გვიჩვენებს, ძველ ქართულში I სერიაში ჩვეულებრივია კუდინებ ფუძე.

უფალი მოაკუდინებს და აცხოვნებს, ფს., გალობამ 3, 6L; რომელი-იგი მოაკუდინებს, ნოველები I, გ1, 4-5; მოაკუდინებს ნებასა მათსა, მინჩხი 172, 27; არა მოგუაკუდინებს, ქრესტ. II, 37, 20; ეშმაკი მოაკუდინა, მეტაფრ. 325, 18; დედაცაცისა გამო იოვანე მოაკუდინეს, სინ. მრ. 214, 4.

ერთი ამოსავალი ფორმა შემონახულა საწყისის სახითაც: მიმცნეს ჩუენ ჳელთა ჳალდეველთასა მოაკუდენად ჩუენდა, იერემ. 43, 3G.

ჩვეულებრივ საწყისსა და მიმდებარე კუდინებ ფუძეა დაცული: ჩვენ არა გვსწავივს ჯორცთა მოკუდინებაჲ, არამედ ვნებათა მოკუდინებაჲ, ნოველები II, 198,10-11; ესრეთ მომაკუდინებელმან და მაცხოვნებელმან, მეტაფრ. 384,12-13 და სხვა.

46. კულევ — კული(ვ) (0, ი-, გამო-, მო-) გამოკვლევა, გამოძიება, შემოწმება; თვალთვალი.

0, ი-: ნუუჟე იკულევდენ მონადირენი და პოვონ იგი, სახის-მეტყ., ისტ. ქრესტ. I, 236,3.

გამო-ი: გამოიკულევს წინაგანწყობასა მათსა, A — 684, 41v(აშიაზე); საქმეთა შინა მისთა მცხოვრებელნი გამოიკულევენ, სიბრძ. სოლ. 13,70; გამოიკულევენ წამებათა მისთა, ფს. 118,2; ორკერძოვე გამოიკულევდა, სინ. მრ. 22,28; მოუწოდა ქურივთა და გამოიკულია საქმჲ მათი, იოვ. ოქროზ. ცხოვრ. 48,10; გამოიკულიეს წინაწარმეტყუელთა, 1 პეტ. 1,10⁹; გამოვიძიო და გამოვიკულიო, II სჯ. 13,15ABES.

გამოკულევად მიზეზსა მგზავრობისასა, დიდი სჯ. 159,4; ამისვე გამოკულევისა ქონებად ამცნებდა, მეტაფრ. 264,33.

უცხოსა და უკულეველსა გზასა მოვიდა, სინ. მრ. 31,29; უკულეველად ზღუად წიაღვლო, ძლისპირ. 21,41.

ნუ ხარ გამომკულეველ, A — 689, 157r,31-32a; დიდ არს და გამოუკულეველ, ძლისპირ. 149,274,1; გმადლობ შენ, ღმერთო... მიუწოდმელო და გამოუკულეველო, ბალავ. 155,17.

მო-ი: რომელი ცათა ზედა ვინ მოიკულია, სიბრძ. სოლ. 9,160.

47. კუმევ — კუმი(ვ) (0, აღ-, და-, მო-).

1. დაწვა და კვამლის აღენა, აკვამლება, აბოლება, მოკმევა.

0, ა-: აჰა ესერა ვაკუმევ ფიჩუთა ჩემითა, მამ. ცხ.-ბანი 298,17-18; ბაგინსა შინა აკუმევდეს, სინ. მრ. 221,40; საკუმეველთა აკუმევდიან, ბას. კესარ. სწავლ. 186,1; აკუმიო საკუმეველი იგი, გამოსლ. 40,27(OB); აკუმიოს არონ საკუმეველი, იქვე 30,7B.

შდრ. არა ზოლო თუ მას ქუე კუამნ, არამედ ზეცადცა აღწეუნულ, შატბ. 266,23.

ი-ი: საკუმეველთა უკუმევედ, შატბ. 166,25; უკუმევდეს რამ იგინი ბაალსა, იერემ. 11,17G; სადა უკუმევდეს საკუმელსა ქურუმნი, O, IV მეფ. 23,8; უკუმიო ყოველთა ძმათა საკუმეველი, ჰაგ. ძეგ. ლექ.

სიკ. IV, 374,7; აღმზადებდეს სანთელსა და უკმოს მას ზედა, გამოსლ. 30,7B.

• ვნებ.: იკუმევის, ფსევდომაკარი 305,2; ე: ეკუმიის ჟამის წირვასა, ნოველები II, 90,25.

აღ-: ლოცვანი წმიდათანი... საღიღებელად ღმრთისა აღკუმეული, შატბ. კრებ. 211,14.

და-: დააკმია საკმეველი, გამოსლვ. 40,27S; ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 374,4.

მო-: სამ-სამჭერ საკუმეველსა მოაკმევენ, ჯავ. აღწ. 97,27; მოვიდოდა უოველსა მას ადგილსა და მოაკუმევედა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 139,25; მოაკუმია მან თესი იგი სალოცავი, მამ. ცხ.-ბანი 206,42; მაგით მოაკუმე სენაკი შენი, მამ. ცხ.-ბანი 206,38; ეპისკოპოსმან თესითა კელითა მოაკუმოს, ჯავ. აღწ. 96,5ქვ.

საკუმეველისა კუმევი, ლ. 1,9; შევიდა... ტაძარსა უფლისასა ჟამსა მას კუმევისასა, კიმ. II, 67,19; იწყო მოკუმევიად, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 223,22ღ; მკუმეველი საკუმეველისაი, იერემ. 32,18.

კუმეული საკუმეველითა, ფსევდომაკარი 305,15.

2. მოფრქვევა.

• ღ-: დედათა საბლები მოიბიან და დასხდიან გზათა ზედა და უკუმევიდნი (უკუმეველ J) ქატოსა, ებისტ. იერემ., თავი VI, 6,42ღ.

48. კუნეტ — კუნიტ (მო-).

მო-: რადთა მარცხალი იგი მოკუნიტონ, საბა ასური 162,12 (ჯანაშ. შრ. III).

49. კცენ — კცინ (ცხვირის დაცემინება, ილია აბულაძე). იმოწმებენ მხოლოდ საწყისის ფორმას — კცენა-, რომელიც ილ. აბულაძეს მოჰყავს ოშკის ბიბლიიდან: კცენასა მისსა გამოჰკრთებიან ნათელნი, O, იობ. 41,9. იგივე წინადადება გვაქვს მცხეთის ბიბლიაშიც.

რუსულში: от его чихания показывается свет, иов. 41,10.

სულხან-საბასაც აქვს ეს სიტყვა დამოწმებული იმავე ადგილის მიხედვით (იობ. 41,9), მაგრამ „ფშვინვად“ განმარტავს და ამბობს: სომხურში კცენა ფშვინვად თქვეს, რაც ილ. აბულაძემ, რომელმაც სომხური კარგად იცოდა, როგორც ჩანს, არ დაიჯერა.

პირიანი ფორმა ალბათ იხმარებოდა ა- პრეფიქსით: აკცენს — აკცინა. შდრ. ახ. ქართულში აცხიკვებს, იგივეა, რაც ცხვირს აცემინებს, ქეგლ. სიტყვა ხმამაძვითია.

50. ლევ — ლი(ვ) (0, აღ-, გან-, და-, მო-).

0, 1. გაქრობა, დადნობა, დაღევა; გამოღევა, დახარჯვა: ზარი მღევს მე ამისისა თხრობისა, ვეფხ. 125,1; ძლეული შიმშან თუ ლია, იქვე 1615,2.

• ვნებ.: ვილევით და შენებრ ვმჟღებო, იქვე 963,1.

ე: გული მიც, თუცა მელაი, იქვე 511,1.

და დაუწყო ლექსმან ლევა, იქვე 13,4.

აღ-: აღილია ყოვლად-დასაწუველი იგი, M, I ნეშტ. 21,26.

გან-: რომელი განკლევს გულსა, ვითარცა გესლი რკინასა, ბას. კესარ. სწავლ. 192,28; განკლევენ სიმრავლესა ბარბაროზთასა, მეტაფრ. 315,30; უჩუენეს დაფარულნი საკმელნი, რომელთა მიერ შევიდოდეს და განლევდეს ტაბლიზედათა, დანიელ 14,2 (= კამდნენ ყველა საკმელს, „ასუფთაებდნენ“ ტაბლას); ცოდვამ მოგისპოს და განლიოს, სინ. მრ. 187,17; სატანჯველითა განვლივნე ჯორცნი შენნი, ბალავ. 16,10.

• ვნებ.: ხოლო მე განვილევით ჯორცთაგან, მეტაფრ. 358,42; მე ჟეროვნად განვილიო, 2 კორ. 12,15.

ბრძანა... განლევამ ჯორცთა მისთამ, მეტაფრ. 73,3; ღმერთი ჩუენი ცეცხლ განმლევებელ არს, ებრ. 12,29; საკრველთა რკინისათა განმლევებელმან საჭუმბლმან შეუხებელად დაიცვნა მათნი ადვილად განსალევებლნი თმანი, დიდი სჯ. 544,18; ცეცხლითა განლევულნი, სიბრძ. სოლ. 16,16C.

და- (გამოღევა, გათავება; დასრულება; გარდაცვალება): მოკლე არს ცხორებამ ესე და აღრე დაჰლევენ დღენი და ღამენი, ბალავ. 61,18; ანუ ეგრე რამ დაგლია, ვეფხ. 599,2; იგი მინდორი დალიევს, იქვე 78,1; ვითარცა იწყის ვაჟარმან ვაჟრობად, მეყსეულად დალიამცა სავაჟრომ თუსი? ფსევდომაკარი 341,1.

• ვნებ.: არა დაილევის მიზეზი, ბას. კესარ. სწავლ. 103,29; დაილია (= გათავდა) წყალი მათი, ლიმ. 68,9; დაილია საფასემ ჩემი, საკ. წიგ. II, 22,23; დაილივნენ ჟამნი შენნი, მამ. ცხ.-ბანი 236,10.

ე: ისარნი დამელეოდეს, ვეფხ. 606,4; ღონშ ყოველი დაელია, ჰაგ. ძგ. ლექსიკ. I, 178,9; გონებანი... დაელინიან მათ, ბას. კესარ. სწავლ. 71,17; არა ეშინინ, თუ ნუუკუე დაელიოს საუნჯე იგი მისი, ფსევდომაკარი 289,17.

ამას წამებს... მიმოცვალებითი დაღევნამ საწუთრომსამ, მეტატრ. 215,39; მოიწია ჟამი დღისა დაღევნისა და მზისა ჩემისა დაესებისამ, მოქც. ქართლ. 102,109; დაუღევნელი იგი საზრდელი ყოვლისა სოფლისამ, მეტატრ. 147,11.

მო- მოელია (დაეხარჯა) მას ყოველი ნაყოფი მისი, მრ. 5,26C; ღვნომ... მოღეულ იყო (გამოღეული), ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 39,21.

2. შეღევა, დათმობა: თვარა მე სრულად გელევი, ვეფხ. 816,4; ვის მკვრეტნი ვერ გელევია, იქვე 435,1; თუ გული გულსა ელია, იქვე 942,2; სჯობს ასმათისა არ-ღევა, იქვე 897,3.

51. ლევ — ლივ, და- (დაღევა, შესმა). გამოულო, დაღევა ღვი-
ნო და გავიდა, ამირანდარეჯ. 665,129.

52. ლხენ/ლხინებ — ლხინ (0, ა, ი, ი/უ-, მო-).

1. 0, ა- (შეება, სიხარული, ფუფუნება): ღმერთი ალხენს მონა-
ნულთა, ვეფხ. 1612,4; შენცა გალხინოს ჩემმან შენითა ლხენამან,
იქვე 1487,4; გულსა ალხინე, იქვე 1307,3.

ი: აღარც არას ვილხენ, ვისრ. 208,19; მას ამსგავსებდის, ილ-
ხენდის, ვეფხ. 838,4; ილხინა მკვრეტთა ლხენამან, იქვე 1662,3;
რამთა ილხინოს ძემან მკველისა შენისამან, გამოსლვ. 32,30OBS.

მო- მოალხენდე შენთა მოახლეთა, ვისრ. 145,25.

ი: მისად სანაცვლოდ მოვილხენ, ვეფხ. 1329,4; მე, გლახ, რა
მომილხენია, იქვე 1055,3.

მო- ზმნისწინიან ფორმებში ზოგჯერ თავს იჩენს -ებ: მეფე... მე-
ტად მოილხინებდა, ვეფხ. 51,3; (იყო) ფრიადსა მოლხინებასა
აღზრდილი, ილარ. 89,29.

2. მიტეება, პატიება, შენდობა (ცოდვებისა), შეწყალება. საწყისია
ყოველთვის ლხინება. უზმნისწინოა, ან დაერთვის **მო-**; ქცევა სასხვი-
სოა. -ებ თავს იჩენს პირიან ფორმებშიც.

0, **ი/ე-** ვითარ თავს-იღებ ცოდვილთასა და ულხენ უღმრთოთა,
ეზრა სუთ. 1,30C; ხოლო მას ულხენს და განაკურნებს, ფსევდომაკა-
რი 303,32; რწი ულხენენ ჳორცთა თვსთა, ჟავ. აღწ. 135,4;
გულხინებდე შენ ცოდვათა... ჩუენთა, გამოსლვ. 34,9BS; ულხი-
ნებდა ცოდვათა მათთა, ფს. 77,38C9; იგი არს უფალი ღმერთი
თქვენი(!), რომელმან გილხინა თქვენ, გამოსლვ. 15,26B; მილხინე

ცოდვათა ჩემთაგან, ფს. 24,11; რამთა გილხინოს ცოდვათა თქუენთა, გამოსლვ. 32,30(OBS).

ლხინებაჲ, სინ. მრ. 122,18; მინჩხი 317,1; 2 კორ. 2,13; მოლხინებაჲ, საე. წიგ. II, 67,15; ულხინებელი, მინჩხი 218,32; ქავ. აღწ. 156,18.

53. მარხვევ — მარხვი(ვ) (მარხვევინება).

ა: ამარხვია მათ ხუცესმან ორ-ორით, მ. ცხ. 168v.

54. მზერ — მზირ (იჲ-, და-) თვალთვალი, დადარაჯება, ზვერვა.

ჩვეულებრივი მნიშვნელობით (ცქერა, ყურება) ძველ ქართულში არ შემხვედრია; ზემოთ აღნიშნული მნიშვნელობით კი მხოლოდ ი-ს შეიცავს ფუძეში. საწყისად ილ. აბულაძეს ერთგან დამოწმებული აქვს **მზერა**: დაარწმუნა... მზერად საქმისა მის, მ. ცხ. 180r.

საბას თავის ლექსიკონში აქვს: **მზერა** კვრეტა; **დამზერა** დაკვრეტა. დამოწმებულია დან. 13,15. მნიშვნელობა იგივეა — თვალთვალი, ჩასაფრება. **მზერა** არს გულის-წყრომისა დამარხვა, რომელ არს დარილი (საბა).

იჲ- (მტერი) გუმზირის კართა სულისა ჩუენისათა, ფსევდომაკარი 128,4; რომელნი უმზირიან, თუ სადა იქმნების სუმაჲ (საუბარია ლოთებზე), ბას კესარ. სწავლ. 183,36; ეშმაკი უმზირინ, მამ. ცხ.-ბანი 130,12; უმზირდეს გზასა ზედა მოკლვად მას, საქმე 25,3.

და იქმნა მზერასა შინა მათსა, შევიდა სამოთხედ, ვითარცა გუშინ და ძოდანდელსა დღესა, დან. 13,15; ქმნეს სამზიროჲ თავთა ზედა მათათასა, მსაქ. 9,25BDS; აღდგა აბიმელეხი და ერი მისი სამზირით, იქვე 9,35G.

და- მაშინ დაუმზირა მათ, ნოველები II. 173, 11; გზასა ზედა სხდეს მზირად, მამ. ცხ.-ბანი 130,12.

55. მთხუევ — მთხვ(ვ) (ო, და-, მი-, მო-, შე-) ამბორი, მოკრძალებით, მოწიწებით კოცნა; შეხვედრა.

ო, ე- თაყუანის-სცემდენ და ემთხუეოდინ, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 79,14; ემთხვა თხემისა ადგილსა, იქვე III, 221,2; ემთხვნეს მათ ფარანელნი იგი ბრძოლად, სინ. მრ. 273,13; ემთხვის მას დათუ, ო, ამოს 5,19; ნუუკუე გემთხვნენ თქუენ კაცნი ტყვენელნი გულითა, მსქ. 18,25.

და-ე- (შეხვედრა, შემთხვევა; დამთხვევა): დაემთხვა დედაკაცისა მის მოსლვად, ნოველები II, 28,13; კულადცა ლომი იგი დაემთხვა (შეხდა) მათ, მეტაფრ. 465,23; სადაცა დაემთხვის ეკლესიასა მართლმადიდებელთასა, ლიმ. 71,16; წინადამემთხვა მე ვეშაპი იგი, A-689, 198v,7-8a.

არა დამთხუევითსა რასმე შეგასმენენ შენ, მეტაფრ. 407,38; ვითარცა დამთხუევით ხილულსა, ჰკითხვიდეს, იქვე 374,34.

მი-ა- (მოხვედრება, დარტყმა, მირტყმა): წარმიბრკუმა და პირი სკამსა მივამთხე, A-199, 139v,18-19; მიამთხვა ფერკი პირსა მეფისასა, მოქც. ქართლ. 93,7; უკუეთუ მივამთხვა, თავს-იდეგ, ბას. კესარ. სწავლ. 71,25; (არგანი) გუელსა მას ვერ მიამთხვა, მამ. ცხ.-ბანი 298,36.

მი-ე (მიღწევა, შეძლება; შეხვედრა): არავინ უშრომელად კეთილსა მიემთხუევის, მ. სწ. 6,26; მიემთხუევის იგი ძნელსა ღვრულუ-როვანსა, იქვე 188,8; უეჭუელად მიემთხუევიან ამას მადლსა, A-484, 312r; ესე ძმამ სუსანადსი მიემთხვა დევტალარობასა, მოქც. ქართლ. 106,38C; მღლეი ვინმე... მიემთხვა და იხილა იგი და თანა-წარჰქდა, ლ. 10,31; მიევმთხუო მე ღიღებასა, შუშ. XVII, 21.

ღირს იქმნეს საუკუნესა მას მიმთხუევად, ლ. 20,35.

მო- (შეხედომა): მოემთხვა მას წმიდისა სახარებისა საკითხავი, მრთ. A, ანტ. დ., 20r.

მომთხუევით (შემთხვევით) მას ადგილსა ორმოცი სარკინოზი წარმოვიღოდა, საკ. წიგ. II, 98,15.

შე-ა- (შეხვედრება) რომლითა მათ შევამთხუევ გინებასა, მეტაფრ. 450,3; ნუ რას შევამთხუევ თავსა შენსა, საქმე 16,28CD; ჰირსა შემამთხუევს, ანუ თუ სხუასა რასმე მავნებს, ბას. კესარ. სწავლ. 103,28-29; რამსა შრომასა შევამთხუევთ დედაკაცსა მაგას, მ. 26,10; რამთა ძვრსა შევამთხუევდენ მათ საქმითა, გამოსლ. 1,110B; რამ-იგი შევამთხუევ... შვილთა შენთა, ბალავ. 5,4; რამ ბოროტი შევამთხუევ შენ, სინ. მრ. 247,2; ევედრებოდა..., რამთამცა შევამთხუევს (რომ შეახვედრონ) არსენის, ნოველები II, 14,32; ნურას ჰზრუნავ, არარამ შევამთხუევ ბოროტი, კიმ. II, 182,8.

შე-ე- (სათ. ქც.): რამსა შრომასა შეივმთხუევ (შეიხვედრებ, მიიყენებ) შენ წარსლვად სინად, ლიმ. 3,3; ნუცა შეივმთხუევ თავსა შენსა გინებასა, O, ზირ. 1,38; ნუ რას შეივმთხუევ თავსა შენსა ბო-

როტსა, პებრ. 7,1; რომელთა-იგი ნებისათჳს გულთა მათთაჲსა შეიმ-
თხუევენ. თარგ. ეკლ. 28,20; რომლისა სახისათჳს ესოდენი შრომაჲ
შეიმთხვე, კიმ. II, 180,33; ვითარცა ჟერ-იყო მისა, შეიმთხვა იგი,
იქვე 180,25; ჟამსა ჭირისასა შეიმთხვე იგი, O, ზირ. 6,7.

შე-ე- (შეხვედრა, შეყრა): ნუმცა შევემთხუევით ურთიერთას,
ნოველები II, 33,19-20; რომელნი შეემთხუევან მათ მიერ მსახურ-
თა მათთა, მეტაფრ. 361,2; მრავალი შრომაჲ... შემემთხუევის
ჩუენ, მ. სწ. 162,13; ესე უდბობისაგან შეგემთხუევის, ნოველები II,
277,8-9; ესევითარიმცა შემთხუევამ შეემთხუევის ჰურიათა,
სინ. მრ. 57,5; რამ შეემთხუევის მას ბოროტი, კლარჯ. მრ. 219,21;
პურობილთა... უძჳრესი შეგუმთხუევის და შეგუმთხუევის,
მეტაფრ. 296,39.

სამარხოსა მისსა შევემთხვე, მეტაფრ. 388,30; შენი არსა ესე
ყოველი ბანაკები, რომელი შემემთხვა, შესაქმე 33,8(OAKS); შემ-
თხვა მას სიცოფე, ლიმ. 87,1; უკუეთუ შეემთხვო ზროხასა მტერი-
სა შენისასა... მისცე უფალსა მისსა, გამოსლვ. 23,4(OBAKCS); შე-
ვემთხვო მათ ვითარცა დათვ, O, ოვსე 13,8; რომელსა ფრიადი
შემმთხუევის ჭირი, მეტაფრ. 382,39.

• ვნებ.: მსესხებელი და მოსესხმ ურთიერთას შეიმთხვნეს, O,
იგ. სოლ. 29,13.

გარბიოდა შემთხუევად მისა, შესაქმე 29,13(O); სრბით გამოვი-
და შემთხუევად მისა, იქვე AKS; რომელთა შემთხუეულ იყო
უფალი, სინ. მრ. 153,32.

56. მრეზ — მრიზ, ა(ღ)- (აღრენა, გაბრაზება). რომელსა სდევდა
პილოჲ ამრიზებული, ბალავ. 36,31-32; შეიცვალნიან იგინი ლომის
სახედ... და პილომსა ამრიზებულისა, მამ. ცხ.-ბანი, 202,42.

საბასთან არ გვხვდება ეს ფუძე.

გარდაუვალი ზმნის მნიშვნელობით შემონახულია ახალ ქართულ-
შიც: **ამრეზილი** აღრენილი, გაბრაზებული; **ამრეზით** აღრენით; უკმაყო-
ფილოდ, გაჟავრებული (ქველ).

მოქმედებითში უნდა გვქონოდა: **ამრეზს** — **ამრიზა** (გააბრაზა, გაა-
ჟავრა).

57. მრლუევ — მრლვ(ვ) (აღ-, შე-) შეძერა, ამღვრევა; აღელვება.

„აღამლურეს“ პირველად გვხვდება ექვთიმე ათონელის თარგმანში (ბასილი კესარ. სწავლანი). მეორე შემთხვევა გვაქვს „ამირანდარეჯანი-ანში“ ფუძეში ჭ-თი: (დევი) წელიწადში ერთხელ აამღვრევს ამა წყალსა, 767,14.

აღ-: იგი არს, რომელი აღამრღუევს და შეაგინებს სულსა, ფსევდომაკარი 211,28; აღამლურეს ბუნებასა კაცისასა, ბას. კესარ. სწავლ. 3,9; ვითარცა ვეშაპი..., აღამრღუევდ წყალთა ფერკითა შენითა, ეზეკ. 32,2ღ; გრიგალისა მსგავსად აღამრღუევდა მორწმუნეთა გონებასა, მეტაფრ. 448,29; აღამრღვე წყალი ფერკებითა შენითა, ეზეკ. 32,2ღ; ვინ შთააგდის ქვამ წყალსა წმიდასა და აამრღვის იგი, sin. – 97, 56r.

იღ-: რამთა გული აღუმრღვონ კაცთა, მამ. ცხ.-ბანი 23,13.

შე-ა-: ცხორებამ არს, რომელსა არა შეამრღუევს სიკუდილი, ბალავ. 52,2; გონებითა შეამრღუევენ ჰემშარიტებასა, მეტაფრ. 115,12; ბეჭელი ქალწულებისამ ყოვლად არა შეამრღვე, იქვე 110,32.

ი ვნებ-: წყალნი აღიმრღუეოდეს, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 127,30ღ; აღიმრღვის იგი ბოროტად ღელვითა გულის-თქუმათაჲთა, მ. სწ. 182,19.

რომელნი მოელოდეს წყლისა მის აღმრღუევასა, ი. 5,3C; რამსა გნებავს შემრღუევამ გულისა ჩემისამ, მეტაფრ. 285,1; აღმრღუელსა წყალსა ფერკთა მიერ თქუენთასა სუმიდეს, ეზეკ. 34,19ღ (გელათის ბიბლ.); აღმამრღუეველი, Ier. – 9,136v,31-33a; აღუმრღუეველი (წმინდა, აუშლვრეველი), A – 689, 304v,31-33b; მდინარედ ეწოდების მრღვეთა მათ გულის თქუმათა, ფსევდომაკარი 249,28.

„ამირანდარეჯანიანში“ უკვე არის „მღვრევ“: (დევი) წელიწადში ერთხელ აამღვრევს ამა წყალსა, 767,14.

მსხურევ – მსხურავ ძველ ქართულში არ შეგვხვედრია.

58. მტაც/ მტაცებ – მტაც (0, გან-, და-, შე-) განმტაცება, გამაგრება, გაძლიერება, გამხნეება.

ჩვეულებრივია და გავრცელებული I სერიაში მტაციცებ ფუძე სხვადასხვა ზმნისწინით: განმტაციება, დამტაციება, შემტაციება (განამტაციებს, დაამტაციებს, შეამტაციებს); განმტაციებული, დამტაციებული,

შემტკიცებული, მათი მაგალითები ძველი ქართული ენის ძეგლებში საძებნელი არ არის.

ამათ გვერდით აქა-იქ თავს იჩენს და მკითხველის ყურადღებას იპყრობს ისეთი ფორმები, სადაც **ებ** არ ჩანს | სერიის მწკრივებში (იშვიათად | თურმეობითშიც).

მაგალითად:

გან- იყვენით განმტკეცილ მითვე მეცნიერებითა, 1 კორ. 1,10AB; კაცისამ პირველ განმტკეცილი წიგნი არავინ შეურაცხვის, გალატ. 3,15^{ლტ}.

და- რომელსა წერილ იყო დამტკეციოთ არა განშოვრებაჲ ქალკიდონისა კრებასა, მამ. ცხ.-ბანი, 95,39.

დამტკეცილ არს ჩუენ შორის, O, ივდ. 8,21; მას შინა არს დამტკეცილ და დაცეულ, შატბ. კრებ. 125,17; წინამდწარ დამტკეცილი (დამტკიცილი **ღ**) ღმრთისაგან, გალატ. 3,17.

რომლისა დამტკიცებულ (დამტკიცილ **ღ**) არს გულსა მისსა, 1 კორ. 7,37.

ძველი ფორმები სახელზმნებშია შემონახული. ერთ შემთხვევაში **ებ** თემის ნიშანი არ გვხვდება პირიან ზმნაში, კერძოდ, | თურმეობითის ფორმაში: სხეულითა დამიმტკიციეს სარეცელი ჩემი, O, იგ. სოლ. 7,17.

მოყვანილ ფორმათა მიხედვით ჩანს, რომ ეს ზმნაც ხმოვანმონაცვლე უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ადრევე დართვია **ებ** თემის ნიშანი და ძველი ვითარების კვალი თითქმის წაშლილია.

59. მტურევ — მტური(ვ) (გან-, და-).

გან- (დამტვრევა): ყოველნი დაარღვნა და განამტურიანა, A – 1103, 196v,23-25a.

• ვნებ.: თქუენი ძლიერებაჲ და მძლავრებაჲ განიმტურია და განიბნია, A – 162, 192v,2-4b.

და- ტაძარი იგი დაარღვა და დაამტურია, A – 1103, 205r, 25-27a; ბეთლემი და საზღვარნი მისნი... დაწუა და დაამტურია, A – 40, 84v,1-3.

დაცხნად მათთა მათ კერბთა და დამტურევად, მეტაფრ. 190,44.

მღვრევ — მღვრივ ნახე მრლუევ — მრღვ(ვ).

მღურევ — მღური(ვ) ნახე მრლუევ — მრღვ(ვ).

60. შვეგ — შვი(ვ) (0, მო-, შე-)³.

0, ა- (ამშვეს — ამშია): (ძალნი) დააბნის და ამშიის, ბალავ. 97,22-23.

მო-ე-: უფრომსად მოემშვეის და მოეწურების, ფსევდომაკარი 286,28-29; მოემშია და მოეწურა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 209,18; არ-ლარა მოემშიოს მათ, გამოცხ. 7,16.

შე-ე-: უკუანამსკნელ შეემშია, მ. 4,2; მოწაფეთა მისთა შეემშია, იქვე 12,1; შეემშია, საქმე 10,10; სინ. მრ. 50,6.

61. მხელმხილებ — მხილ (0, გან-) პირში თქმა ნაკლისა; გამომ-ულავენბა, გამოაშკარავენბა.

0, ა-: | სერიაში ჩვეულებრივ ებ სუფიქსს დაირთავს, „ამხელს“, „უმხელს“ არ შეგვხვდრია.

ვამხილებ და ვასწავებ, გამოცხ. 3,19; მე ვსძულ, რამეთუ ვამ-ხილებ მას, ი. 7,7C; შეცოდებულთა მცირედ-მცირედ ამხილებ, 0, სიბრძ. სოლ. 12,2; უფალო, ნუ გულის წყრომითა შენითა მამხილებ მე, ფს. 6,2; 37,2; ვამხილებენ საქმენი შენნი, კლარჯ. მრ. 213,11; ამხილა ვნებად და ტანჯვად, ბალავ. 68,25; ამხილე ეშმაკთა უძლუ-რებად, მეტაფრ. 343,2; ამხილის უგუნურთა, სიბრძ. სოლ. 1,3C.

ა-ე-: ესე უმხილა ვინმე სავლეს, საქმე 9,24C; არცა განცხადებუ-ლად გვმხილებიეს, მეტაფრ. 269,30.

ე-: ნუმცა ემხილებიის მას უსამართლოებად, მ. სწ. 272,32; და პეტრეს ესრეთ ემხილა, ბას. კესარ. სწავლ. 202,2.

მხილებამ, მეტაფრ. 363,8; ნოველები II, 185,20; მ. სწ. 88,30.

გან-: არა უნდა განმხილებამ მისი, მ. 1,19C; მ. 11,9; არა განუმხილებელისა ამის და უთქუმელისა მოძღურებისაგან, დიდი სჯ. 507,4-5.

მამხილებელი, სიბრძ. სოლ. 1,8; მხილებული, სინ. მრ. 136,15; სამხილებელსა შინა, სიბრძ. სოლ. 1,9D.

ძველი ფორმა გვხვდება საშუალ ქართულშიც: მე არა მგონია, მათის ვამხილებისათვის... უდიერი რამე მიყოთ, ქილ. და დამ. 455,15.

ნქრევ იხ. ქრევ.

³ ქერ — ჯერ (დაიქერს — დაიქირა) ახალ ქართულში ხმოვანმონაცვლეა. ის მიღე-ბულია „დამქირვა“ ფუძისაგან (ა. შანიძე). რომელიც ფუძედრეკადი არ იყო.

62. *ორძენ/ორძინებ — ორძინ (აღ-): *ალაორძენს/ ალაორძინებს — ალაორძინა (გაზრდა, ამოზრდა; წარმატება, გამრავლება, მომატება).

აღ-ა: გულსმოდგინებასა აღაორძინებდა, მამ. ცხ.-ნი, 18,16-17; აღვაორძინებდეთ მისა მიმართ ყოველსა, ეფეს. 4,5; ზოლო ღმერთმან აღაორძინა, 1 კორ. 3,6; აღაორძინენ ნაყოფი სიმართლისა თქუენისაჲ, 2 კორ. 9,10;

დ ვნებ.: აღორძნდების საწრმუნოებაჲ ეგე თქუენი, თეს. 1,3; თესლი იგი აღორძნდებინ, მრ. 4,27C.

აღორძნდა და იქმნა იგი ზე, ლ. 13,19; აღორძნდა ერი იგი, საქმე 7,17.

სათნოებათა მიმართ აღორძინებასა... მოისთულებდა, მეტაფრ. 466,32-33.

აღმაორძინებელი, 1 კორ. 3,7; არს... აღორძინებულ, კოლ. 1,6.

მისცის სიორძილი ნაყოფსა, ექ. ღღ. 74,5.

63. ჟლეთ — ჟლიტ: შევიყრებით ერთმანერთის ცემა-ჟლეტად, ვეფხ. 216,3.

64. ჟლემ — ჟლიმ (გასრესა, დაჰყლეთა, დახოცვა)

და- (დაჟლემს — დაჟლიმა).

• ვნებ.: ჩჩულნი ფერკითა დაიჟლლიმნეს... და განჟდეს. H — 341, 645.

როგორც მიუთითებენ ამოსავალი უნდა იყოს ჟლემ: შეჟლემა — შეზელა, შესრესა⁴.

65. რბევ — რბი(ვ) (0, მო-) ცხენით მოსვლა, მორბენა, ჰენება; • უობ.: რბენა (ფეხით).

0, ა-: რაჟამს განვიდის ძე მეფისაჲ, იგინიცა მის თანავე ასხდიან ჰუნეთა და არბევედ (არბენინებენ ზოლმე) გარემო მისსა, ბალავ. 124,27; არ იცის, მას თუ არბევდის ცხენი სად, ვეფხ. 832,4; და გამოსცდის დიდი რბევა, იქვე 13,1.

მო-: მკედარი მუარბევდა სწრაფით და თქუა: განუტევეთ ეგე, მამ. ცხ.-ნი 306,21.

ესენი იყვნეს... კიცუთა მწურთელნი ჰებულნი და ცხენთა მარბეველნი (მაჰენებელნი), Ier. — 24, 131v,10-12.

⁴ ფ. ერთელიშვილი, ზმნური ფუძეები, გვ. 157.

• უობ.: ირბიე ბოროტად ასულისა ამისთვს, საკ. წიგ. II, 101,25.

66. რბევ — რბი(ვ) (0, მო- (დარბევა, აოხრება, თავდასხმა).

მოა-: მოარბია ეგუპტე, წარმოტყუენა ასურეთი, A — 92, 742; მოარბია მთამ იგი, მეტაფრ. 274,28.

• ვნებ.: რომელი მაშინ... ზედამსზედა ირბეოდა ასურელთაგან, მეტაფრ. 296,20.

მივიდეს მუნცა მარბეველნი, A — 199, 165v,3.

67. რბენ — რბინ (0, აღ-, გარდა-, მი-, მო-, ჩა-, წა-).

0, •: ირბინე და მოხუდ, საკ. წიგ. II, 115,6; რამთა ირბინოს, რამზომცა ენებოს, ბას. კესარ. სწავლ. 159,25.

აღ-: აღირბინე და არქუ ჰაბუცსა იმას, ზაქ. 3,4; აღვირბინო და ვეწიო, 4 მეფ. 5,20.

გარდა-: რამეთუ მე გარდავირბენ დღეს გზასა, ისო ნავე 23,14G (XII ს., გელათის ბიბლ.). ნიშნავს: მე მოვკვდები, ვამთავრებ ჩემს გზას.

მი-: მიირბინა სამოელ და გამოიყვანა საული მიერ, 0, 1 მეფ. 10,23;

მო-: კუალად მოირბენს ადგილსა ზედა თვსსა ერთსა დღესა შინა, ეზრა ზორობ. 4,34D.

ჩა-: ვით გრიგალმა ჩაირბინა, ვეფხ. 867,4.

წა-: ვერ ჰპოვებდეს კვალსა მისგან წანარბენსა, იქვე 97,4.

68. რევ — რი(ვ) (0, ი/უ-, ე-, აღ-, გან-, გარდა-, და-, შე-, წარ-).

1. შერევა, შერთვა, აღრევა, შეზავება; გარევა.

ი/უ-: ზედამესა წყალსა ურევთ (ჩუენ), პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 179,3; ურიე მას თანა მცირედ ძმარი, მ. ცხ. 104r.

ე-: სიხარულსა არა ერევის მწუხარებად, 0, იგ. სოლ. 14,13.

აღ-: მოიღის, რომელი-იგი შეუღრესიენ ფურცელი და სხუასა მას თანა აპრიის, ნოველები II, 87,25; მიწასა და მტუერსა შინა აღპრინეს, მეტაფრ. 184,41; რაჟამს... აღმრიო ძუალთა თანა მამისა შენისათა, იქვე 228,5.

აღ-ე-: ნუ თანა-აღერევით სოფელსა ამას, ფსევდომაკარი 159,29; ნუ თანა-აღერევით მეძავთა, 1 კორ. 5,9; ნუ აღერევით, იქვე 5,11; აღერიე ღვწოსა და დაჰლბი მის თანა, ბას. კესარ. სწავლ. 185,5; აღვერიენით ერსა უცხოსა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 79,7.

აღრევამ კაცთამ, ნოველები I, დ. 18,14; არცა... უცხოთა მათ შინა აღრევამან (დაგაბრკოლა), მოქც. ქართლ. 98,18-19.

აღმრეველ სიტყვსა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 191,32; აღრეული, ფსევდომაკარი 111,31.

გან-: შერევა. ღმრთისათჳს, ერთმანერთსა ნუ გაჰრევთ, გიორგი მთაწმ. ანდ.

იჲ-: ქმნეს ეჟუნებ ოქროსა და ბირთუები პროწლის სახედ განუ-რიეს, გამოსლვ. 36,32AK.

თეთრსა მას განრეულ არს ოქრომსფერიცა, შატბ. კრებ. 261,2; თეთრ-განრეულად ჩანს, იქვე 132,4.

და- (დავარდნა, დასვლა): დაჰდეს და დაერინეს სიღრმესა მას უფსკრულთასა, ვითარცა ლოდნი, გამოსლვ. 15,5BAK; დაერინეს და დაჰდეს ვითარცა ბრპენი წყალთა მათ ძლიერთა, იქვე 15,10BAK.

შე-: შეჰრევ ბუნებათა, მეტაფრ. 108,10; რად შეჰრევ შეურევენელთა მათ საქმეთა, ბას. კესარ. სწავლ. 17,36; (ცომი) შეჰრია ფჳკილსა, მ. 13,33C; რომელთამ-იგი პილატე სისხლი შეჰრია მსხუერპლთა მათთა თანა, ლ. 13,1; ეკრძაღე, ნუუკუე მწვალებელთა თანა-შეჰრიო სიტყუად შენი, სინ. მრ. 48,20.

იჲ-: ამისთჳს ეწოდა სახელი მისი შერევენა, რამეთუ მუნ შეურიენა უფალმან ბაგენი ყოვლისა ქუეყანისანი, შესაქმე 11,9CBAS; იფჳლსა... შეურიოს ღუარძლი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 49,30.

ე-: ქუეყანად... შეერევის წყალსა, ექუს. დღ. 60,13; შეერიო თესლი სიწმიდისა მათისად უცხოთესლთა, ეზრა ზორობ. 8,67; თუ ბოროტი კეთილსა მას შეერიოს, საკ. წიგ. II, 107,19.

ი ვნებ.: რომლითა შეირია თჳსებამ იოსების მშობელთამ, მეტაფრ. 137,37; სილბომ და სიგრძომ არა შეირევიან ურთიერთას, 201,12.

წარ- (ერთმანეთში აღრევა): უკუეთუ ვინმე განდგენ მოუუასთაგან და იკადრონ... ნესტორის და კელესტისთა წარრევად, დიდი სჳ. 265,19; ჳორცთა... და სულთა ჩუენთა მიმოცვალებისა წარმრევლნი, დიდი სჳ. 370,34.

2. რევ — რი(ვ) (მორევა, ძლევა).

ე: ვითარ მარტო ესოდენსა სიმრავლესა გუერევის, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 155,2; ვერ ერევიედ მას (ეკლესიას), სინ. მრ. 223,6; და ერეოდა ისო ამაღესა, გამოსლ. 17,13(OBAK); ერეოდა მავნებელ-

სა მას, საქმე 7,24; რომელნი სარწმუნოებით ერეოდეს მეფეთა, ებრ. 11,33; მბრძოლეს მე სიყრმით ჩემითგან და მე არა მერევოდეს, ფს. 128,2C; ბჰენი ჯოჯონეთისანი ვერ ერეოდიან მას, მ. 16,18.

3. რევ — რი(ვ), გარდა- (გადაჭარბება, მოჭარბება, გადამეტება).

გარდა- გარდაპრიე ღვნითა და ასხემდი, ვითარცა თხიერსა, იოვანე ბოლნ., ღვნის მსუჲ. 84,5; შენ გარდაჰმატე და გარდაპრიე უფროის ყოველთასა, მეტაფრ. 150,12; ხოლო თქუენ უფალმან გარდაგრიენ და გარდაგმატენ სიყუარულითა ურთიერთას, 1 თეს. 3,12; უხუად გარდაპრიენ ჩუენ ზედა ნიჭნი მოწყალებისა შენისანი, მ. სწ. 64,30.

ე- რავდენტა მორეწეთა მამისა ჩემისათა გარდაერევის პური, ლ. 15,17C; საქმე იგი წარემართებოდა და ნივთი იგი გარდაერეოდა, გამოსლ. 36,7AKS; სიმდიდრე თუ გარდაგერეოდის, კლარჯ. მრ. 219,31; სადა გარდაერია ცოდვამ, სინ. მრ. 40,13; რაჟამს-იგი უზომოებად გარდაერიის, ბას. კესარ. სწავლ. 70,19-20; მაღლობამ იგი გარდაერიოს, 2 კორ. 4,15; მაქუს მე ყოველი და გარდამრევიეს, ფილიბ. 4,18.

გარდამატებულად მივსციტ, რადთა განძღომისა გარდარევიითა გარემიპქიონ იგი, ბას. კესარ. სწავლ. 91,18; გარდარეული ღმრთის მოყუარებაჲ, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 60,4; გარდამრე საქმე, იქვე I, 308,18.

4. რევ — რი(ვ), წარ- (უგუნური, არეული ლაპარაკი, როშვა, ბოღვა).

წარ- ლიტონად კაცად იტყუეს უფლისა ჩუენისა შობასა და წარპრევს, ვითარმედ ღმერთი არა იშვების, A — 12, 54r,30; რომელი პირითა წაპრევს სიტყუათა მრავალთა, მ. სწ. 162,12; ყოველივე, რომელსაცა იტყოდი, წარევენად შერაცხილ იყოს, ბას. კესარ. სწავლ. 150,17; ვისი არს ვაებაჲ? ვისნი არიან წარევენანი, იქვე 183,34; ენამ (მათი) წარევენულ და ჯმამ უწესო, იქვე 183,2 (ლაპარაკია „მომთრვალეთა“ შესახებ).

69. რეკ — რიკ (ალ-) მოხრა, მოღრეკა.

ბრძანა თითოეულისა მათისა მუქელისა აღრეკამ და გრგოლი რკინისაჲ უკუნემაღ, H — 341, 478. საბას ლექსიკონში ეს ფუძე არ გვხვდება, არც — ნ. და დ. ჩუბინაშვილებთან.

სავარაუდოა, რომ ამ მნიშვნელობით ზმნა ხმოვანმონაცვლეა: აღრეკს — აღრიკა.

70. რენ/რინებ — რინ (გან-) ხსნა, გადარჩენა.

უფრო გავრცელებულია ებ-ით გავრცობილი ფორმები, მაგრამ გვხვდება თავდაპირველი ფუძეც, თანაც სხვადასხვა ავტორებთან, რომელთაც მთარგმნელი ერთი ჰყავთ — ესაა ექვთიმე ათონელი. ერთი მაგალითი პირიანი ზმნისაა: თავსაცა თვსსა გულისცმის-ყოფითა და განკითხვითა განარენს მშუდობით, ფსევდომაკარი 256,3.

ორ შემთხვევაში ძველი (ამოსავალი) ფორმით წარმოდგენილია საწყისი: არა შენგან აქუს ცხორებად, არამედ ღმრთისაგან და მისგანვე მოელის განრენასა, ბას. კესარ. სწავლ. 106,22; ნუუკუე შეუძლო ძალითა ღმრთისაითა განრენად თქუენდა ბადეთა მათგან ეშმაკისათა, იქვე 206,8.

გვიანდელი ფორმები: თავსა თვსსა... ვერ განარინებს, ებისტ. იერემ. 6,14^ლ; ბრძანებისა მისგან განარინებდა, სინ. მრ. 102,20-21; ზღუსაგან ამის სოფლისა... დაუთქმელად განარინებდა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 163,21; შეურაცხითა ძელითა მართალი განარინა, O, სიბრძ. სოლ. 10,4; ვითარცა გამოუჩნდი მკვეალსა შენსა და განარინე იგი..., განმარინე მეცა, ლიმ. 8,5-6.

მ-: განირინე თავი შენი, მ. 27,40C; თავი თვსი... ვერ განირინოს, ებისტ. იერემ. 6,14^ლ.

განარინებად, ლ. 17,33; საქმე 27,43; განმარინებელი, სინ. მრ. 186,4; განსარინებელად, იქვე 226,10; განარინებულ არიან, 2 პეტ. 2,18.

71. რენ/რკინებ — რკინ (0, ი-, ე-, შე-) შეკიდება, შერკინება, შებრძოლება.

შე-ა: მოქმედებითი გვარის მოსალოდნელ ფორმათაგან (არკენს, შეარკენს; არკინა, შეარკინა) შეგვხვდა მხოლოდ ერთი მაგალითი: მკერდი მკერდსა შეარკინეს, ვეფხ. 949,4.

არც მ- და ე- პრეფიქსიანი ვნებითებია დიდად გავრცელებული.

მ-: ირკინებოდა მის თანა კაცი ვიდრე განთიადამდე, შესაქმე 32,25CB; შეალეწეს შუბები ერთმანერთსა და მერმე წელდაწელ ირკინენ (!), ამირანდარეჯ. 686,2; 720,16.

ე-: ერკინებოდა მას კაცი ვიდრე განთიადმდე(!), შესაქმე 32,25(OAKS); მორკინალი უკუეთუ არა ერკინოს მრავალთა, მ. ცხ. 77r.

საწყისი რკენა არ შეგვხვედრია, არც დამოწმებულია რომელიმე ძეგლის მიხედვით. ილ. აბულაძის ლექსიკონში გვაქვს **რკინება**: ისწავებს ზედამდგომელისაგან, თუ ვითარ ჯერ-არს რკინებაჲ, მცხ. 42v.

საბა თავის ლექსიკონში იყენებს როგორც **რკენა**, ისე **რკინება** ფორმას. აქვეა მრკენელი, ნარკენი, მაგრამ წყარო არ არის მითითებული.

წყაროებში მათ მაგიერ გვხვდება **რკინობა**, **მორკინალი**, **სარკინობელი**: რომელნი ჩუეულ იყვნენ რკინობასა და შრომათა მისთა, ბას. კესარ. სწავლ. 33,30; რკინობასაცა შინა არა იგი მიიღებს გვრგვსა, რომელი სარკინობელსა მას პირველი შევიდეს, არამედ რომელმან სძლოს, იქვე 73,18-19; სარკინობელთა მათ აღგილთა (საჭიდაო მოედანი), იქვე 210,17.

მორკინალთა უზუცესნი (მოჭიდავეთა მწვრთნელები), იქვე 12,8.

72. რკუეე — რკ(ვ), გამო-ი(ვნ.)-

გამორკევა (გამორკუევა) საბას ლექსიკონში არ არის. **რკუევა** გარჩევასავით-ო, **გარკუევა** გარკევა, გარჩევა; რკუეული წმიდა-ში ნახეო (წმიდა წყალი, ღვინო...).

ილ. აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში გამორკუევა, განრკუევა, რკუევა არ არის.

ივ. იმნაიშვილის სინური მრავალთავის ლექსიკონის მიხედვით **გამორკუევა** არის დარჩევა; ხოლო ზ. სარჯველაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში (სინური მრავალთავის იმავე ფრაზის მიხედვით) **გამორკუევა** არის გამორჩევა.

ჩვენი აზრით, **გამორკუევა** ამ ძეგლის მიხედვით არის „ნაყოფის ჩამოყალიბება, მტევნის სახის მიღება, გამოხატვა“.

სიტყვის შინაარსის წარმოსაჩენად ამ აღგილს შედარებით სრულად მოვიყვანთ: (ზეთისხილი) არავე სხუათა ხეთა მსგავს არს..., არამედ სხუად სახედ ყუავილი გამოაქუნ წულილად — ვითარცა მტუერი და შემდგომად — ვითარცა ფეტვი. და კუალად გამოირკვის იგი ტევნეულად და აჩუენებნ ჳშირად და მრავლად, სინ. მრ. 233,2.

73. რქენ — რქინ (ი/უ-, გა-, და-): რქებით დაჭახება; გადატ. მტრების წინააღმდეგ ბრძოლა.

• (უობ.): ჰტრიობდით, ვითარც ზროხანი მწუანესა შინა, და ირქენდით, ვითარცა კურონი, იერემ. 50,11J.

იქ-: რომელი ძლიერ არს და არა ურქენს, უდაბ. მრ. 145,30; იოანე ბოლნ. 40,11; ურქენდი მდინარეთა შენთა, ეზეკ. 32,2C; რქით ურქენდეს წარმართთა, 2 სჯ. 33,17; რქითა თქუენითა ურქენდით და ყოველსა უძლურსა აკირვებდით, ეზეკ. 34,21C; უკუეთუ ძესა ანუ ასულსა ურქინოს, გამოსლვ. 21,31(OBAKCS); უკუეთუ ურქინოს კურომან მამაკაცსა... და მოკუდეს, იქვე 21,28(OBAKCS); კურომ რქენად აზმნობდა, A – 689, 282r.6a; უკუეთუ მრქენალი იყოს კურომ იგი, იქვე 21,29(OBC); მრქენელი, იქვე S; მორქინალი, იქვე AK; სარქენელი (რქა) იგი (scil. არს) ძლევაჲ ჭუარისაჲ, გობრ. 179,26.

გა- (რქენით გაგდება): რომელი საქმითითა მოღუაწებითა მტერთა გაპრქენს, Icr. – 1, 121v,24-28b.

და-: აჰა რქამ იგი, რომლითა მტერთა ჩუენთა დაეპრქენთ, მეტაფრ. 318,21.

74. რღუევ – რღვ(ვ) (O, ა-, აღ-, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-, უემო-, შთამო-(ჩამო-)). დანგრევა, დაქცევა; რღვევა, დაშლა, დახსნა; გახსნა, გადაშლა (წიგნისა); შეძრა, ამღვრევა (წყლისა): ვნებითის II სერიასი -ი(ვ) არ გადაჰყვება, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არც -(ე)ნ აქვს მრავლობითში: დაარღუევს – დაარღვა, მაგრამ: დაირღუევის – დაირღუა და არა „დაირღვა“. იშვიათად გვხვდება: დაირღუოს, O, ზირ. 22,19.

O, ა-: იგინი აშშნებდენ და მე ვარღუევდე, O, მალ. 1,4.

• ვნებ.: იგი საფლავსა შინა ირღუევის, მ. სწ. 223,4; მას პირველ შენ დაუწყე რღუევა, ვისრ. 237,29; ფერჯთა მისთა ჳმა კლდეთა რღუევასა ჰგვანდა, ამირანდარეჯ. 52,9; იწყო რღუევად მისა, A – 1103, 196r,20-21b.

ნარღუევო ნანგრევი: გუამნი... დახსნეს ნარღუევსა ეკლესიისა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 361,3; შთახედვიდეს მას შინა კეთილად განცდად ნარღუევსა ქვათასა, A – 129, 68r,27-29a.

აღ-ა-: წარავლინენ წინამსწარმეტყუელნი შენნი და აღარღვენ წყალნი მრავალნი, შატბ. კრებ. 257,17; თქუა: წარავლინენ ჰუნენი შენნი, აღარღვენ წყალნი მრავალნი, იქვე 257,19.

• ვნებ.: ზღუამ იგი ძლიერთა ქართაგან აღირღოდა, ი. 6,18C. მოსალოდნელი იყო: აღირღუეოდა, შდრ. აღიძრვოდა, იქვე DE. რაჟამს წყალი ესე აღირღუეს, ი. 5,7.

აღრღუევა ნათესავთა მრავალთა, შატბ. კრებ. 257,20; გრიგალნი აღმარღუეველნი ლელვათა ზღვსათანი, მ. სწ. 124,3; რომელნი ვითარცა წყალნი ლელვითა აღრღუეულ დაიმუსრვოდეს, რომელნი აღრღუეულ დაუცხრომელობისაგან, შატბ. კრებ. 257,20-21; განაწყენა ყოველნი არღუეულნი, უდაბ. მრ. 275,18.

გამოა-: აღიღო ცული და გამოარღვა კარი სენაკისა თუსისამ, მ. ცხ. 373r.

გან-ა: განარღვა იგი (= წიგნი) წინაშე ჩემსა, და მას შინა წერილ იყო, მეტაფრ. 149,20 (= გადაშალა, გახსნა); რომელთა... განარღვეს ზღუდშ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 177,26.

• ვნებ.: შე-რამ-ვაზე ცელი, განირღუა და იქმნა ვითარცა არამ, ნოველები II, 255,14; ყოველნი მორჩილნი მისნი განირღუეს, საქმე 5,36.

გუამი მისი საფლავსა შინა ძეს განურღუეველად, მამ. ცხ.-ნი, 115,31; მოართუეს მას განრღუეული, მ. 9,2; განნარღუევი (ზვავი): ვმამ ევანთიამსი და ძისა მისისამ, ვითარცა განნარღუევისა მის ისმის, Ier. – 24, 34v,29-31.

გარდა-ა: (მიწისძვრა) სართულსა გარდაარღუევდა, მეტაფრ. 54,23; გადაარღვა საკურთხეველი საძირკუელთაგან, Ier. – 3, 199r,14-15; გარდაარღვეს სართული (აღსძარცუეს სართული DE), მრ. 2,4C.

დაა-: დავარღუევ აღგილისა ამისგან ვმასა შუებისასა, იერემ. 16,9G; დაარღუევ და დარღუევისაცა ღირს არიან საუნჯენი იგი უჯერობისანი, ბას. კესარ. სწავლ. 93,1-2; დაარღუევს ყოველსა შშნებულსა კაცისასა, ფსევდომაკარი 122,7; დაარღუევს ყოველსავე წელოვნებასა მისსა, იქვე 400,19; რომელი დაარღუევდ ტაძარსა მას, მ. 27,40C; ყოველი დაარღვა, ბას. კესარ. სწავლ. 180,8; მტილისა ყორე დაარღვა, ნოველები II, 227,21; საკურთხეველები მათი დაარღუეთ, მსაჯ. 2,2BDS; დაარღუევით დაარღვნე ძეგლნი იგი მათნი, გამოსლ. 23,24(OBAK).

• ვნებ.: პურიათა სიქადული დაირღუევის, მეტაფრ. 205,15; დაირღუა ცოდვამ, ეზრა სუთ. 5,44C; საყოფელი ჩუენი დაირღუეს, 2 კორ. 5,1.

მამულისა ჩნისა შჯლისაჲმ პნებაჲს დარღუევამ. ჟავ. აღწ. 193,19; ბრძანა დარღუევამ ტაძრისაჲმ, მეტაფრ. 186,2.

დამარღუეველი მაგისი მოჟუდა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 306,43; ქალაქი დარღუეული, ჟავახ. აღწ. 238,24; დაურღუევებლად. ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 260,14.

მო-ა-: წელიწადი მოარღუევს დიდსა მოვლებულსა ნაშენებისაგან ცხოვრებისა შენისა, მ. სწ. 253,19; მოარღუა ყურები სფირიდებსა თჳსსა, მ. ცხ. 387r; მოვარღუო ზღუდე მისი, I, ეს. 5,5.

შთამო- (ჩამო-) (ჩამოქცევა, დარღვევა).

• ვნებ.: წარმოქცეოდეს ორნი ესე მთანი... რეცა თუ ესრჳთ ჩამოირღუეოდეს, მოქც. ქართლ. 139,4C; ვითარცა ვიდოდა იგი მას ზედა, დაეცა კამარამ იგი და შთამოირღუა, მ. ცხ. 122v; არმაზ და ზადენ რეცა თუ ჩამოირღუეს, ქ ცხ. I, 112,14; პოვეს კამარამ იგი შთამორღუევად, მ. ცხ. 122v.

უკმო-ა-: აღიღო სათბროლი და უკმოარღუა კარი, ნოველები II, 151,28.

შე-უ- (დარღვევა, შეშლა): (სიმთრვალებან) სლვანი ფერცთანი შეურღუნის, სინ. მრ. 113,5.

75. რღუნ — რღცნ (წარ-), წარარღუნა (= ჩარეცხვა, წალება): წყლითა წარ(რ)ღუენდი კაცთა ცოდვასა, ძლისპირ. 75,93, ბ; ძალი თჳსი წარღუნას, დანიელ 11,26.

• ვნებ.: თელგმისმჟამელი⁵ რამჲე წამალი მიეცემის და შეკრებული იგი ურჩხთა შინა (= ნაწლავებში) სტომაქისათა განითხიოს და წარიღუნას, Ost — 3, 88r,1-10b; მკლავნი წარმღუნელისანი(!) წარიღუნენ პირისაგან მისისა, დანიელ 11,22; მოიკუთვნენ წყლითრღუნასა შინა, იქვე 9,3; შევიდეს... წარმღუნელი(!), იქვე 11,10.

76. რყევ — რყი(ვ) (0, ი-, მიმო-, შე-) სიმტყიცის, გამძლეობის უქონლობა, მერყეობა.

⁵ გამოცემაშია: თელგისმჟამელი, გვ. 210.

0, • ვნებ.: ირყევის იგი თითოსახეთა გულისსიტყუათაგან ძრწოლით, ფსევდომაკ. 240,28; შიშითა განილევიან და ირყევიან, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 50,12; არა იძრვიან და არცა ირყევიან, საკ. წიგ. II, 24,12; რომელნიმე დაემორჩილებოდეს, რომელნიმე ირყეოდეს, სინ. მრ. 117,4-5.

მიმო- • ვნებ.: აქა და იქი მიმოვირყევით და თანა-ვჰყვებით, მ. ცხ. 371v; რაჟამს არა აქუნ გუამსა სიმტკიცმ იგი ბუნებითი, ამისთვის მიმოირყვეინ და ძრწინ, ბას. კესარ. სწავლ. 185,2.

მიმოირყევა ბოროტი, O, ეკლ. 10,13.

შე-ა-: დაუტბრომელითა გულისსიტყვთა ცთომისადთა შეარყევს მათ, ფსევდომაკ. 240,10; შეარყევს მრავალთა სარწმუნოებასა, ბას. კესარ. სწავლ. 160,10; არცა ერთილა იჰვ შეარყევდა მას, მეტაფრ. 382,14; შეარყიე ქუეყანამ და შეაძრწუნე იგი, ფს. 59,4; შეძრა და შეარყია, სინ. მრ. 108,13; შეარყიენ კიდენი ქუეყანისანი, ეზრა სუთ. 1,18; შეარყიოს იგინი, სიბრძ. სოლ. 4,19D.

• ვნებ.: არ(!) შეირყია, ღმრთისა შიშსა შინა ეგო, ტობისი, 2,14D; ქუეყანამ შეირყია, მსაქ. 5,4G (გელ. ბიბლ.); არა შეირყია ნეტარი ესე, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 128,4; შდრ. შეირყა, M; პირისაგან მათისა შეირყიოს ქუეყანამ და შეირყიოს ცამ, იოველ 2,10.

არა სცეს შერყევამ... მართალსა, ფს. 54,23; ერთი ქარი კმა-ეყოფვის შერყევად ყოველთავე ხეთა, ფსევდომაკ. 241,10; მტკიცე იყვნით და შეურყევებლ, 1 კორ. 15,58; შესარყევებლი, დიდი სქ. 261,37; შერყეული, 1er. — 16,246r,10-11.

რყევ — რყი(ვ) ფუძის • ვნებითში შენარჩუნებულია როგორც ძველს, ისე საშუალ ქართულში: ყოველთა ქართაგან არ შეირყიოს, ქილ. და დამ. 308,29. შდრ. ახ. ქ. არ შეირყეს.

77. რჩევ — რჩე(ვ) (0, ი-, ი/უ-, აღ-, გამო-, გან-, და-, წარ-, წარმო-). არჩევა, განზრახვა; დარჩევა.

0, •-: ვსხედით... და ვარჩევდით მხალსა, მამ. ცხ.-ბანი 179,5-6.

0, •-: შეისწავებდა, ვითარ-იგი ზემოქდომასა ირჩევდეს, ლ. 14,7; ვირჩიე მე მივრდომად სახლსა ღმრთისასა, ფს. 83,11; მეუფედ თავისა მათისა ირჩიეს კეისარი, სინ. მრ. 156,31; ვირჩიო მე სიკუდილი, საკ. წიგ. II, 71,3; ნარჩევი, ჯავ. აღწ. 50,25; 1 კორ. 15,9.

•**ჩე-**: გირჩევდა თქვენ აღგილთა და გიძლოდა, II სქ. 1,33AEKS.

აღ-ი: აღვირჩევ საცთურსა, ბალავ. 107,34; რამსა მიზეზი-სათეს... აღირჩევ სოფლიომსა სახისა აღძარცუად, მეტაფრ. 173,12; ჩუენთეს სიკუდილსა აღირჩევდა, იქვე 85,7; აღირჩიე უმჯობესი, იქვე 215,26; ღმრთისმოშიშებით ყოფამ აღურჩევიეს, ფსევდომაკ. 157,26.

აღრჩევამ, მეტაფრ. 347,10; აღმრჩეველი (ამრჩევი), ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 270,12; აღსარჩეველი (ასარჩევი). დიდი სკ. 381,7.

გამო-ა-ი: უფრომსსა გამოარჩევს, სინ. მრ. 211,28; ვერ გამო-ვარჩევ მათ შორის უაღრესსა, H-341, 110; მივიღეთ და გამოვარ-ჩიოთ იგი, მ. 13,28; გამოგუარჩინა ჩუენ შვილებად, ეფეს. 1,5^ლႭ.

ი-ი: წმიდასა მარიამს... მაღლი იგი გამოირჩევს, სინ. მრ. 19,3; ნუმკა რას გამოვირჩევთ უფრომს მისა, კიმ. II, 81,28; ძმ ჩემი, რომელი გამოვირჩიე, მ. 12,18C; რ-ნ გამომირჩია მე, გალ. 1,15; გამოირჩია ღმერთმან, საქმე 15,7; შეურაცხნი გამოირჩინა ღმერთმან, 1 კორ. 1,28; გამოიძიეს, გამოირჩინეს და ინებეს, იოანე ბოლნ. 2,16.

ი/ე-ი: სამი... საკითხავი გამოურჩია წიგნთაგან, საქმე 17,2.

გამორჩევამ, იქვე 15,25; მეტაფრ. 379,7; ბას. კესარ. სწავლ. 33,3; არა უწყის თავით თვსით გამომრჩეველმან უმჯობესი თვსი, პეტრიწონ. 13,4; გამოვირჩიე არა გამოსარჩეველი, ბალავ. 108,37; გამორჩეული საქმე, A-689, 46r,4-7a.

გან-ა-ი (გარჩევა; გამორჩევა, გამოწმენდა): განარჩევს იგი ბო-როტსა კეთილისაგან, ბას. კესარ. სწავლ. 128,21; არა განარჩევენ იგინი ბოროტსა კეთილისაგან, ფსევდომაკ. 291,22; მუშაკმან ყანამ ურ-გები... მოწვის..., ძირი იგი საწნველითა აღმოჰფხურის და განარჩი-ის, სინ. მრ. 139,25; განარჩინის ცხოვარნი თიკანთაგან, მ. 25,32.

ი ვნებ.: რომლითა განირჩევის კეთილი ბოროტისაგან, ბას. კესარ. სწავლ. 131,19.

განრჩევამ, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 95,4; განრჩევად კეთილისა და ბოროტისა, ებრ. 5,14CD; განმარჩეველი, გიორგი მთაწმ. 146,4;

და-ა-ი: ტარიგები იგი დაარჩია იაკობ და დაადგინა წინაშე ცხო-ვართა მათ ვერძი მოსპეტაკე, შესაქმე 30,40(OAKS).

წარ-ა-ი (შერჩევა): წარარჩია ისო ოცდაათი ათასი კაცი, ისო ნავე 8,3BDS.

წარმო-ა- (ამორჩევა): ვითარცა ძლით წარმოვარჩიეთ იგი, საქმე 27,80.

ო-: წარმოვირჩიეთ იგი, იქვე 27,87.

წარმორჩევამ იგი მეუფეთამ ზედა ქუეყანასა, უდაბ. მრ. 291,30.

78. რჩენ — რჩინ (და-) რჩენა, აღზრდა, შენახვა, დაცვა.

და-: მეფეო, ეგე ობოლნი... შეიწყალენ და დაარჩინენ მლოცველად სულისა თქუენისა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 195,28.

79. რჩენ — რჩინ (შე-) სამაგიეროს არ გადახდა, პატიება, მიტევა: მე არ შევგარჩენ შენ ჩემსა მაგისა დაცილებასა, ვეფხ. 68,1; ნუ შევარჩენთ სისხლთა ჩემთა, ამირანდარეჯ. 615,1; რაცა საქმე უსამართლო ღმერთმან ვისმცა შევარჩინა, ვეფხ. 775,4; ჭავრი ვითა შევარჩინო, იქვე 239,4.

თუ სულნი შე-ლა-მრჩებიან, იქვე 347,4; ჩემი სისხლი არა შევარჩეს, იქვე 608,2.

80. რცხუნ რცხუნებ — რცხუნ (ო, ა-, შე-): შერცხვენა.

ო, ა-: არცხუნეს იგი თავსა თვსსა, 1 კორ. 11,4; 11,5; ნუ არცხუნთ მას, რუთ. 2,15G; უფალო, ნუ მარცხუნ მე, ფს. 118,31; მრავლითა... ყუედრებითა არცხუნდა მას, სინ. მრ. 104,34; არცხუნე სულმოკლებასა, ბას. კესარ. სწავლ. 132,3; ამით მცდომსა არცხუნა, მინჩხი 247,18; სასოებაჲმან არა არცხუნის, ბას. კესარ. სწავლ. 33,36-37.

ესრეთ შემძლებელ ხარ რცხუნებად მისა, Ier. — 32, 61v,18a; მსაჯული იგი სიცრუვისაჲ ურცხუნოჲ, კლარჯ. მრ. 212,25.

შე-ა-: შევარცხუნა ქურივსა მას, მ. ცხ. 321r.

• უობ-: მე არცალა ესრეთ შევირცხუნე, ლიმ. 103,4; თვთ მეზრ მაგის ბუნებისაგან შევირცხუნე, მეტაფრ. 406,8; არცა ვმისა მისთვის შევირცხუინეს, სინ. მრ. 150,17; შევირცხუნებიეს მაგინებელი იგი, ბას. კესარ. სწავლ. 74,5.

ვიდრემდის არა ინებებ შევრცხუნებად, გამოსლ. 10,3C.

უნდა შევრცხუნებად მათდა, მეტაფრ. 416,8; სიკუდილითა სარცხუნელითა დავსაჯოთ იგი, სიბრძ. სოლ. 2,20C; რამთა გუაქუნდეს... ურცხუნელობაჲ თხოვასა შინა, ფსევდომაკ. 249,35.

81. რწყევ — რწყი(ვ). ლებინება: მოუჭდა მას რწყევამ და აღ-
მოსთხია სისხლი, დან. მესუეტ. 247,32.

82. რხევ — რხი(ვ) (მიმო-, შე-) მერყეობა; შერხევა.

მიმო- რომელნი-იგი არიან არამამაკაც, ჩუკენ, ... აღვილ მიმო-
რხევად, ბას. კესარ. თხზ. 244,39.

შე- აღვის შტო შეირხეოდა, ვეფხ. 655,3.

83. სმენ/სმინებ — სმინ (0, ა-, ი-, გან-, მიმოგან-, მო-, შე-) მოს-
მენა, გაგონება; განთქმა, გავრცელება; გაგებინება.

0, ა-: უცხოთა რასმე ასმენ სასმენელთა ჩუენთა, საქმე 17,20;
ყრუთა ასმენს, მრ. 7,37; ნუ ასმენთ ძურისსიტყუასა, ფსევდომაკ.
111,13; ყურთა გუასმენს და იტყუს, უდაბ. 184,3; ყრუთა ასმინა,
კიმ. II, 48,6; არამცა მაუწყა ჩუენ ესე ყოველი და არამცა მასმინა,
მსაჯ. 13,23BDS; მასმინო მე განთიად წყალობამ შენი, ფს. 142,8C^L.

ი-: ყური მოშურნებისამ ისმენს ყოველსა, 0, სიბრძ. სოლ.
1,10C^D; უკუეთუ წინაისწარ რასმე გითხრობდენ თქუენ, ნუ ისმენთ,
მამ. ცხ.-ბანი 25,36; ისმენდა მისსა, მრ. 6,20DE; ისმინა მათი ზა-
ბილოვნ, მოქც. ქართ. 108,27C; ისმინა ესე... მამამან მისმან, მე-
ტაფრ. 424,33; ფსალმუნი საგალობელთა შენთამ არა ვისმინო, 0,
ამოს. 5,23; ისმინონ ვმისა მისისამ, ი. 5,28.

უკუეთუმცა ერსა ჩემსა ესმინა ჩემი, ფს. 80,14; უკუეთუმცა არა
ესმინა მტერისამ, ფსევდომაკ. 201,22.

სმენამ, კრომ. 10,17; სმენით ზოლო ესმინა, გალ. 1,23; მიჯნუ-
რობისა სმინება, ვეფხ. 248,1.

გან- განსმენილ იყო მოსლვამ ჩუენი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I.
329,15

ი ვნებ.: არლა შეენდობვის ცმობად და საქმით განისმინების,
მეტაფრ. 402,1.

მიმოგან- ესე ყოველთა შორის მიმოგანსმენილ იყო, მეტაფრ.
449,22.

მო- პატრიარქი მოისმენს საჩივარსა, დიდი სჯ. 164,26; მომ-
სმენელი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 206,20. ამა მამისა სწავლასა ქალი
ბრძნად მოისმინებდა, ვეფხ. 51,1; მონასმინები, იქვე 697,4.

შე- არა შეასმენს მათ გონებამ მათი, ფსევდომაკ. 117,25.

•: რომელი შეისმენს ვედრებასა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 26,4; შეისმინა მისი ღმერთმან, ნოველები II, 57,10; რადთა შეისმინოს ლოცვამ, ფს. 101,21C.

84. სმენ — სმინ (O, ა-, შე-ა) დასმენა, დაბეზლება, ბრალის დადება.

O, ა-: არას მიუგებ, რასა ესენი გასმენენ შენ, მ. 26,26C; ვითარ ასმენდეს მას მღდელთ მოძღუარნი... არას მიუგებდა იგი, მ. 27,12C.

შე-ა: არა თუ შეასმენს სიტყუამ იგი სხუათა მათ, სინ. მრ. 193,22; რომლისათვის ჰქენ შეგასმენთ მას, საქმე 24,8; რომლისათვის აწ შემასმენენ მე, იქვე 24,13; შეასმენენ მას ჰურიანი იგი, იქვე 22,30; რომელი შეასმენდა მათ, გამოცხ. 12,10; შეასმინეთ იგი, საქმე 25,5; შეასმენდეს მას მრავალთა საქმეთა მისთათვის, ჯავ. აღწ. 193,15; უსამართლოდ შეასმინეს იგი, ლიმ. 72,25.

• ვნებ.: ძუელ სადმე ჰურიათა ერი შეისმინებოდა, მეტაფრ. 451,33.

ჯერ-იყო შენ წინაშე მოსლვამ და შესმენამ, საქმე 24,19; შესმენასა ნუ თავს-იდებ. I ტიმ. 5,19.

შემასმენელი, გამოცხ. 12,10; შესასმენელი, საქმე 25,16⁹; შესმენილი, ტიტე 1,6.

85. სრევ — სრი(ვ) (O, -ა, გან-, და-, შე-) გატყორცნა, გასროლა; სროლინება.

O, ა-: ივინი ქვათა ასრევენ მას, A — 52, 68v,23; ასრევდეს მათ, იქვე 81r,36.

გან-ა: ქვანი გზისაგან განასრიენით, ეს. 62,10G.

და-ა: ისარნი მისნი დამასრინა მე, იობ. O, 30,14; დაასრინა კაპარქნი თვსნი ეშმაკმან, Ath. — 11, 175v.

შე-ა: იგი ზღუასა შეასრივნეს, ვეფხ. 1135,3.

86. სრემ — სრიმ (თელვა — ზ. სარჯველაძე; (კეკელუცად) სწორება, გასწორება — ლ. ბარამიძე): თმათა ჰსრემ და კოკოცებათა აღსძრავ ფიცხელთა, იოანე ოქრობ. სწავლაჲ, 97,23-24.

87. სტუენ/სტუნავ — სტუნ (O, ი-, ი/უ-, და-).

• უობ.: (ეშმაკნი) ისტუენდეს, როკვიდეს, მამ. ცხ.-ბანი 29,23; ყოველნი მტერნი შენნი ისტუენდეს, O, გოდ. იერემ. 2,16; ის-

ტუნოს ყოველსა ზედა წყლულებასა მისსა, იერემ. 49,17; ის-ტუნონ და თქუან, 0, 3 მეფ. 9,8.

• პრეფიქსიან ფორმას ერთგან განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს: არა გნებავს სიტყვსა მოგებად და დამართ ისტუენ ვითარცა ბორგნე-ული, თეკლა 97,6. ნიშნავს: ქვევით იხედები? გამომცემელს ლექსიკონში არ აქვს შეტანილი. ვარიანტია: ქუე ხოლო დაიხედავ, იქვე B. შდრ. ისტუანავს (= „განმსტრობა“, მზერა, თვალთვალი).

იკუ-: რომელნი-იგი უსტუნვენ (შდრ. უსტუენენ) მას, უკეთურნი ეშმაკნია, ნოველები II, 80,7-8; მივიდეთ უკუანა კერძო სახლსა მისსა და უსტუნოთ მას, იქვე 80,1-2.

ესმა სტუნვამ (შდრ. სტუნამ), იქვე 80,3-4; იცნას კმამ სტუნვისა ჩუენისამ, იქვე 80,2-3.

შდრ. ახ. ქ. სტვენს (სტუნავს), უსტვენს.

და-: დაისტუნოს ყოვლისა მისთვის წყლულებისა მისისა, იერემ. 19,8; დაისტუნოს ყოველსა ზედა წყლულებასა მისსა, იქვე 50,13.

კმამ მათი, ვითარცა გუელისა მსტუნავისამ, იქვე 46,22G; მიგ-სცნე იგინი... სასტუნველად, იქვე 25,9.

88. სულეზ — სულიზ (და-, შე-) შეშფოთება, გაოცება, გაკვირება, დაბნედა, გრძნობის (გონების) დაკარგვა.

და- (ვნებ.): თვნიერ ცოლისა შენისა ნურაოდეს დასლბები ცოდვისა ცნობად, ტობისი 4,13D; დაიწუებოდა სული ჩემი ფრიად და გული ჩემი დასულბებოდა, ეზრა სუთ. 4,37C; დასულბეს ქუე-ყანამ მკუდრიითურთ თვსით, იქვე 4,24C.

შე-: ნუმცა შემსულეზს ჩუენ ქარი იგი ბორბალად მავალი, რიფსიმე 164,43; შესულიბის მიწოანმან საყოფელმან გონებამ, სიბრძ. სოლ. 9,15C; ყოველთა კაცთა, რავდენთა სჯან, შესულიბნის გონებანი, ეზრა ზორობ. 3,18C.

ვნებ.: მრავალნი შესულბეს გონებითა თვსითა, იქვე 4,26C.

აღივსო შესულბებითა ქუეყანისაჲთა სახლები ურჩულოთაჲ, ფსევდომაკ. 399,15.

შესულეზული, სინ. მრ. 110,20; კიმ. II, 144,24.

89. სუმევ — სუმივ (0, ა-, შე-) დაღევიანება.

0, ა-: იადონსა აქმევს... და ასუმევს, ვისრ. 213,20; ძმრისა და ნაელისაჲცა სუმევამ გუასმიეს, A - 162, 118v,14-15b; A - 129, 187v,1-3a.

შე-: ამას თანა დაწერამცა უბრძანა წყევისამ და აღწოცამ წყლითა და შესუმევამ წყლისამ მის ღედაკაცისამ, გელ. ბიბლ. 110r, 17-20 (კომენტ.).

90. სხებ — სხობ (0). კრეფა; გარდაკაფა, წაკაფა (საბა).

0: მწყემსი ვიყავ და ვსხებდ (сидири) ლელუსულელსა, O, ამოს 7,14; პოოს მსხებ(ვ)ელ ლელუსულელისამ, A - 92, 354.

91. სხერ — სხირ (და-) დამსხვრევა.

ლერწამი დასხერილი არა შემუსროს, მთ. 12,20C (დამსხვრეული). DE-ში გვაქვს „შემუსრვილი“; трости надломленной не переломит.

92. სხერბ — სხირბ (გან-, და-) განსხერბა, დასხერბა: გაკვრა, გაჭიმვა.

გან-: განსხირბენით და კურთხითა... გუემენით, კიმ. II, 33,35.

და-: დასხირბეს იგინი თითოეულად ოთხსა მანასა, რიფს. 177,17; განაკურვეთ ცხედარი ცეცხლითა და დასხირბეთ მას ზედა, H - 341, 829.

აღნიშნული ფუძე ამავე მნიშვნელობით მოგვიანებითაც გვხვდება: შუბლის ტყავი გადასხირბული, სამკურ. წიგნი, I, 78,12.

93. სხლეტ — სხლიტ (აღ-, და-, მო-).

საბა: ასხლეტა არს, რა ნასროლი აღგიღს რასც მოხვდეს, იქი-დამ გაექანოს და სხვავნით წავიდეს... დასხლეტა უნდომლად გავარ-დნა; მოსხლეტა არს, ფერკი თუ რამც(ა) რაზედაც მოუცოვრდეს.

ა(ღ)-ი-: დაკრა დევმა, ... მუზარადმან აისხლიტა, ამირანდარეჯ. 736,13.

და-: ფიცხლად დავსხლიტოთ ცხენები, ვეფხ. 1404,3 (სწრაფად მოვწყვიტოთ, დავძრათ ადგილიდან).

მო- (მოშორება): უკუეთუ მოსხლტეს გონებამ კეთილისა მისგან წურთისა, A - 1104, 258v,9-11.

წყალი ბუნებით მდინარე არს და მსხლეტარ სიმაღლისაგან, ექუს. დღ. 43,3; მუქლი მრგულ არს და მსხლეტარე, იქვე 132,10.

94. სხრეკ — სხრიკ (შე-) დაწვა, შეხრუკვა: რომელმან... შეწუნა და შესხრიკნა მცენარენი ჩემნი, კლარჯ. მრავლ. 293,17.

95. სხურტ — სხურტ (ფშენეტა, მოფშენეტა): რომელნი პოვნიან თავისა მკრებელნი და მსხურტელნი ყანობირისა მათისანი, გობრ. 177,10.

ტ

96. 1. ტევ — ტივ (0, ი-, და-, შთა-) მოთავსება, დატევა, გადატ. მიღება; ჩატევა.

0, ი-: რომელსა ცანი ვერ იტევენ, მინჩხი 263,34; ვერ იტევდა მათ ქუეყანამ იგი დამკვდრებად, შესაქმე 13,6(OCBAS); განმრავლდეს ძმანი, და ვერ იტევდა მათ ქუაბი იგი, მამ. ცხ.-ბანი 187,39; რომელსა-იგი ვერ იტევდეს ცანი, დღეს დაიტია ბაგასა, სინ. მრ. 36,32.

და-ი-: ვერ დაიტევს მათ სასუფეველი ცათამ, ბას. კესარ. სწავლ. 100,10; რომელი დაიტევს, დაიტიენ, მეტაფრ. 117,26; და-იტია... საფლავისა სივიწრემან, ჯავ. აღწ. 149,26.

ი-: (სიბრძნე) დაეტევის ყოველთა მიერ სიწმიდით, სიბრძ. სოლ. 7,24C; უკუეთუმცა ჩამოიღო ვინმე (მთოვარე), რომელსამცა ადგილსა დაეტია იგი? ექ. დღ. 94,18.

დამტევნელი, მინჩხი 155,35; დაუტევნელი, მეტაფრ. 113,13; ჯავ. აღწ. 149,26.

ვერ შეუძლოთ დატევად, ი. 16,12C; დატევნად, მ. 19,12.

შთა-: რაოდენ-იგი შთაუსხმიდეს, ესოდენ უფრომს შთაიტევდეს უბენი ევლოგისნი, მ. ცხ. 310r.

97. 2. ტევ/ტევებ — ტივ (შე-, შემო-) შეტევა, შებრძოლება.

შე-ი/ე-: ყმაჲან ცხენით შეუტივა, ვფხ. 980,2; შეუტივა ცხენი, ამირანდარეჯ. 104,3; შეუტივეთ, იქვე 6,4; შეუტივეს, იქვე 355,9.

შეტევება, ვფხ. 627,3.

შემო-ი/ე-: შემოუტივა მან კაცმან, ამირანდარეჯ. 39,11; შემოგ-ვითივეს (შემოგუთიტივეს, ამირანდარეჯ. 45,2) ცხენია, ვფხ. 616,1.

შემოტევება ცხენისა, იქვე 1505,2.

98. ტენ — ტინ (0, ა-): ვითარცა იხილა ვირმან ანგელოზი ღმრთისამ ალაგთა მათ ზედა, შეუმჯკულო კედელსა და ატკივნა ფერქი ბალამისი, რიცხ. 22,25AK.

99. ტენ — ტინ (გან-). 1. გასწორება, 2. განმტკიცება(?).

არა არს გზამ ესე განტკეცილი (გასწორებული, ზ. სარჯველაძე), A — 689, 282v, 23-24a; გიხაროდენ, ქართო ახალ, ყოვლით კერძო განტკეცილო უხრწნელებითა, მეტაფრ. 110,26.

100. ტენ/ტუნებ — ტუნ (0, ე-, აღ-, აღმო-) ანთება, აღგზნება, აგიზგიზება; გაძლიერება.

0, ე-: საცუმილი... უფროს ეტყინებოდა, მეტაფრ. 66,20.

აღ-ა-: მამანი მათნი აღატყინებენ ცეცხლსა, იერემ. 7,18G.

ესე სივერაგენი უფროს აღატყინებენ ჩემ შორის სურვილსა ქრისტესსა, მეტაფრ. 336,36; სიბორგილისა ალითა უმეტეს აღატყინებდა, იქვე 72,9; ამან უფრო ზოლო აღატყინა გულისწყრომად დედოფლისამ, იოვ. ოქრობ. ცხ. 109,2; საცუმილი ცეცხლისამ აღატყინა, მეტაფრ. 66,4; რამთა უმეტეს აღატყინო... გეპენიამ, იქვე 77,1.

აღმო-: რომელთა პირით ალი ცეცხლისამ აღმოეტყინების, მამ. ცხ.-ბანი 203,21.

(საცუმილი) აღატყინებულ არს, იქვე 66,26; ცეცხლი მოტყინარჴ, სინ. მრ. 271,2; მოტყინარჴ (= მოლაპლაპე) იგი მახული აყენებდა სამოთხედ შესლვასა, სინ. მრ. 187,22.

101. ტუნავ/ტუნავებ — ტუნ(ვ) (ტუნავ/ტუნავებ — ტუნ(ვ)).

და-: შეუპყრისხარ სიყვარულსა, გული შენი დაუტყვია, ვეფხ. 129,4; გულნი ჩუენნი... დაეტყვევენეს მისით მახით, იქვე 1162,4.

102. ტულე — ტულე (და-), დატულება, დაბეგვა.

და-ი-ე-: ტარიელს ვარდსა დაუტულეჴს მეფე ზვევით და კოცებით, ვეფხ. 1575,1; ვარდსა დაუტულეჴს ბაგითა, იქვე 1629,2.

ფ

103. ფე — ფე (ი-) იფევს — იფივა (გაჭრა): გეზვდება II სჯ. მე-14 თავის პირველ მუხლში. ხელნაწერებში ასეთი ვითარებაა, AES: მკუდარსა ზედა არა იტყებდე; G: არა იფივოთ... მკუდარსა ზედა; B: რამთა არა განტკრათ... მკუდართა ზედა. შდრ.: не делайте нарезов.

ეს სიტყვა ვაჟასთანაც გვხვდება: მაჰლეჟს, დაიფეჟს წყულუმია (დაცობა, ჩატენა, ა. ჭინჭარაული).

104. ფენ/ფინებ — ფინ (გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, მი-, მიმო-, მიმოდა-, მო-, შემო-).

გან- (გავრცელება, გაშლა; დაფენა): ვედრებასა ჩემსა განვჰფენ, ძლისპ. 31,61; განჰფენს სახიერებათა მისთა, იოანე ბოლნ. 8,21-22; მვედრებელებრ განჰფენს იგი ქელთა, მეტაფრ. 44,19; განვჰფენთ წყალობასა ჩუენსა წინაშე პირსა შენსა, ბარუქ 2,19CD; შარავანდელთა განჰფენდა, მეტაფრ. 488,9; განჰფინე მახული შენი, ფს. 34,3; ეკლესიათა განჰფინა ბოროტი ესე სენი, მეტაფრ. 463,43.

ე-: ჩუენი სარწმუნოებამ განეფინების ყოველსა სოფელსა, მამ. ცხ.-ბანი 45,35; განეფინა სიტყუამ ესე, ლ. 7,17.

განფენამ, მეტაფრ. 103,14; განმფენელი, იქვე 59,11; იყო ფიქალი დიდი განფენილ, კიმ. II, 32,33; გულისწყრომითა განფენილითა (= დიდი) ვმეფობდეთ თქუენ ზედა, ეზეკ. 20,33 (გელ.).

გარდა- (გაფენა; გაშლა, გავრცელება): მას ზედა გარდაჰფინა საფანელი და აკმოზდა ლელუს-კუერთა, O, 2 მეფ. 17,19; რამთამცა ვენაჭი იგი ჭეშმარიტი ჭუარსა ზედა გარდაჰფინეს, უდაბ. მრ. 184,21.

ვთქუ გარდაფენად გულისწყრომამ ჩემი მათ ზედა, ეზეკ. 20,8 (გელ.); ყუაჟილ გარდაფენილ (= გაშლილი), შატბ. კრებ. 272,19; დგა მუნ ხე შუენიერი, რტოგარდაფენილი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 23,17.

გარდმო- (გადმოფენა): ჭეშმარიტი ვენაჭი გარდმოეფინა, ათონის მრავალთ. 72r,22-23b.

და- (გაშლა, დაგება): დაჰფენდა სამოსელსა მათსა, მ. 21,8C; (რტოთა) დაჰფენდეს გზასა ზედა, იქვე; შექმნა... პურად დაფინა მზესა, ნოველები II, 31,29.

იჲ-: ერნი დაუფენენ სამოსელსა მათსა, მინჩხი 272,8; დაუფენდა სამოსელსა მათსა გზასა ზედა, მ. 21,8; რტოთა... დაუფენდეს გზასა ზედა, მრ. 11,8; ტყავი ირმისამ... წინა დაუფინეს, მეტაფრ. 54,13.

ადგილდ-ადგილდ ქუე ძეძუ დაეფინა (მას), შუშ. პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 19,27.

მი- საღმრთოსა მადლსა მიჰფენენ, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 83,22; მიჰფენენ სულნელებად ჩემი, O, ზირ. 24,21; მიჰფენენ რისხვად შენი, ფს. 78,6; მიჰფენის გულის-სიტყუად, I, ეს. 40,29; მიჰფენო სულსაგან ჩემისა, საქმე 2,17.

მი- (ცეცხლი) გარემოდს მღვრთა ზედა მიეფინა, მეტაფრ. 351,34.

მიფენამ სიბრძნისად, იქვე 209,19; არა მოვედ მიფენად მშუღობისა, მ. 10,34; მიფენილ არს, საქმე 10,45.

მიმო- მიმოეფინებოდა ჰამბავი მისთვის, ლ. 4,37; მიმოეფინა სიტყუად იგი უფლისად, I თეს. 1,8.

მიმომფენელი, შატბ. კრებ. 294,21.

მიმოლა- ვითარ-იგი მიმოლაჰფინნა ძენი ადამისნი, II სჯ. 32,8BDES.

მო- სხუანი კულად გვმწერობდიან და ნიავსა მოჰფენდიან, A - 92, 236; სულნელებად სოფელსა მოჰფინა, მეტაფრ. 111,3; მათ ზედა მოვჰფინო, ვითარცა წყალი ზედა-მოსლვად ჩემი, O, ოვსე 5,10; მადლისათჳს..., რომელი მოუფენიეს ჩუენ ზედა, ბას. კესარ. სწავლ. 50,4.

მი- მოეფინა ნისლი და შესცთეს გზასა, ნოველები II, 51,9.

საღმრთოდა მზისა მოფენასა, მინჩხი 270,23; შდრ.: მთვარე წყალსა გამოსრული ნახეს შუქთა მოფინება, ვეფხ. 263,3; მზის მომფენელი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 132,9C; მომფენელი, იქვე I, 241,23.

შემო- სოფელსა შინა... ანგაპრებად შემოჰფინა, შატბ. კრებ. 246,5 (შემოიტანა).

105. ფლეთ — ფლით (და-) დაფლეთა, აკუწვა: მას დღესა ჩემი მეტროლი ჩემმანვე ზრმალმან დაფითა, ვეფხ. 441,4. სიტყვა სარიტ-მოა: ზაფითა, ქაფითა, სწრაფითა, დაფითა. ცვლილება ამ გარემოებამ განაპირობა.

106. ფრენ/ფრინავ/ფრინვებ — ფრინ (O, ა(ლ)-, გან-, გარდა-, გარ-დამო-, მი-, მო-, წარ-) ფრენა, აფრენა, გაფრენა, გადაფრენა.

O: რომელ ფრინავს ცასა ქუეშე, 2 სჯ. 4,17ABEKSQ; ივინი ფრინვენ ჰაერთა შინა, სინ. მრ. 241,26; რომელი ფრინავნ დღისი,

ფს. 90,5; გუამსა ზედა მათსა ფრინველ მლამიობნი, ებისტ. იერემ. 6,21C; ესოდენ წინა ფრინვიდა, მეტაფრ. 162,47.

ფრინვასა ასწავებდა, კიმ. II, 151,2; ფრინვით მოვლენ, ჰაგ. ჟეგ. ლექსიკ. II, 106,13; მფრინველი, იქვე I, 229, 139.

ფრენა საწყისად არ შეგვხვედრია, ზმნისწინით კი ზოგჯერ იხმარება. ახალ ქართულში ფრენა ჩვეულებრივია, მაგრამ აწმყოში გვაქვს არა „ფრენს“, არამედ „ფრინავს“. ამ მხრივ საყურადღებოა ფრაზა (თხზულების სათაური): „დიდგორის ცაზე ფრენდა ის ჭვარი“ (გაზ. „ყვირის პალიტრა“, 13-19 აპრილი, 2009). ფრენდა სრულიად კანონზომიერია, რადგან გვაქვს „ფრენა“. ფრაზა პოეტურია.

0, ა (ფრინვებ): მფრინველი მართეთა თუსთა... მცირედ-მცირედ აფრინვებენ და კუალად მოაქცევენ ბუდედე, იოვ. განმ. 92,1.

აღ-ა (აღფრენა, აღფრინვება): მაგათ აღმაფრინეს მე, O, ქებ. 6,4; სიზმართა აღაფრინიან უგუნურნი, O, ზირ. 31,1.

დ ვნებ.: მსწრაფლ აღფრინდებიან, მეტაფრ. 490,10; ჯორცითა ცად აღფრინდა, უდაბ. მრ. 181, 19.

აფრენამ, sin. – 97, 46v; ზე-აღფრენა, სინ. მრ. 195,11.

ვერ თავს-იღებდა ხილვად დედაკაცისა ვერაგთა მათ საბრკეთა მისთა ზეშთა აღფრინვებასა, მეტაფრ. 421,40; ზეცად აღფრინვებად სურვიელ არს A – 689, 260r,21-22b; ვიხილე აჰა ესერა ცელი აღფრინებული, O, ზაქ. 5,1.

გან- (განფრინვება, გაფრენა).

დ ვნებ.: ვითარცა მფრინველი განფრინდა, ოვსე 9,11.

არა უტევებს სულსა განფრინვებად გუამით, A – 129, 107r,6-8b; რაჟამს იხილნის სხვსა კაკბისა მართუენი მარტოდ განფრინებულინი საძოვრად, შატბ. კრებ. 286,24.

გარდა-: მას ზედა მფრინველმან ვერ იკადრის გარდაფრენად, A – 85, 347v,5-7.

გარდამო- (გარდამოფრინვა გადმოფრენა): ტრედი ერთი სპეტაკი გარდამოფრინვიდა, სინ. მრ. 60,29; ანგელოსნი ზენამთ გარდამოფრინდეს მათდა, A – 129, 99r,23-24a; გარდამოფრინვებული (= გადმოფრენილი), ler. – 16, 156v,2-5a.

მი- (მიფრინვა მიფრენა, სწრაფად ცემა, უეცრად მივარდნა).

ე-: მიუტევნის ფრთენი მისნი... და მიეფრინვის მას ზედა, ჰაგ. ჟეგ. ლექსიკ. I, 111,209.

მო- (მოფრინება, მოფრენა): აღიღებენ ფრთეთა და მოიფრინებენ (= მოიფრენენ) ყოველსა სოფელსა, A – 162, 116v, 10-12b.

წარ- რომელნიმე გარე-წარფრინვიდეს და გარე-წარპვიდოდეს მისგან, უდაბ. მრ. 86,30.

107. ფრეწ — ფრიწ (0, გან-, გარდა-, და-) გახევა; (თავის) გახეთქვა, (აბჯრის) გაგლეჯა. იგივეა, რაც ახალი ქართულის ფხრეწა.

0: აბჯარსა ფრეწდის, ვეფხ. 1416,2; ჭაჭუებსა... ერთმანერთს ახევედეს და ფრეწდენ, ამირანდარეჯ. 737,9.

გან- განვფრიწე ნახევარი მისი და ნახევარი მოვიბლარდენ, ონოფრ. ცხ. 38. ილ. აბულაძის ლექსიკონის შემოკლებათა განმარტებაში ონოფრე განშორებულის ცხოვრების წყარო გამორჩენილია. სავარაუდოდ, ეს შეიძლება იყოს ხელნაწერი S – 417 XII საუკუნისა.

გარდა- მათრახითა თავი ასრე გარდაჰფრიწა, ვეფხ. 209,1.

და- თქვენთა მტერთა და ორგულთა დაჰფრეწდით, იქვე 1563,4; ასი ერთ კერძოთ მომიხდეს, დაეფრიწე, დაიხეოდა, იქვე 655,4; არ დარჩა კაცი ცოცხალი მუნ მისგან დაუფრეწელი, იქვე 1043,4.

108. ფრტუნჰრტუნავ — ფრტუნ (0, აღ-ი): აჰა, მე შევაგინებ წმიდათა ჩემთა, ფრტუნვამ ძალისა თქუენისამ, ეზეყ. 24,21^ლ (გელ.) (ქედმაღლობა — ზ. სარჯველაძე); შეიყუარეს უპატიოებამ ფრტუნვისაგან მისისა, ოსე 4,18; ამოსავალი ფორმებია: იფრტუნს — იფრტუნა, ფრტუნა.

აღ- ერთ აღიფრტვინვეს, თვით დაიტრტვინვეს, შავთელი, აბდულმესია 296, 93,1 ტლინკები ყარეს, აკუნტრუშდნენ (ს. ცაიშვილი) — აღიფრტვენს/აღიფრტვინავს — აღიფრტვინა.

109. ფრფენ/ფრფინავ — ფრფინ (თავს შემოვლება, ტრფიალება — ა. შანიძე). **ჟ-** (?); პატივისცემა, აღფრთოვანება.

კვლა ზოგთა ქვე უც ბუნება კეკლუცთა ზედან ფრფენითა, ვეფხ. 22,4.

რომელნიმე უკუანა შეუდგეს ფრფინვითა და გალობითა, დან. მესუეტ. 257,27.

110. ფრქუევს/(ფქურევ) — ფრქვს/(ფქურივ). 0, ა-, აღ-, აღმო-

0, ა-: ცრემლსა აფრქვევს, ვეფხ. 46,4; ქვშიამ ვაფქურიო ზედაის-ზედა, sin. — 11, 313r.

ცრემლთა ფრქვევა, ვეფხ. 243,3; ცრემლთა მფრქვეველი, იქვე 864,1.

აღ-ა-: რომელნი პერად აღაფრქუევენ თავისა თვისისათვის სირცხვლსა, იუდა 1,13^ლ; მტუერსა ზე აღაფრქუევედეს (აღაფრქუედეს TCGH) ჰაერთა, საქმე 22,23; მოიღო მოსე მტუერი იგი საქუმილისაი... და აღაფრქურია ცად, გამოსლ. 9,10(OC); ნაცარი... აღაფრქურიენ მოსე ცად, იქვე 9,8(OB).

იჟ-: არ აღუფრქურიეს უფალსა ღვწომი, ოსე 9,4.

აღფრქუევიტა მტუერისა სამოსელთა მათთა ნაბერტყისაიდა აშინებდეს, Ier. — 16, 175r,23-27b.

აღმო-ა-: რომელნი პერად აღმოაფრქურევენ თავისა თვისისა სირცხვლსა, იუდა 1,13^ლ.

111. ფრჩხენ — ფრჩხინ (ფრცხენ — ფრცხინ) 0, მო-: ჩლიქის გაყოფა, „განპება“, ღრმა „განპება“.

0: ყოველთა შოვრის პირუტყუთა, რომელთა ჭლაკი განყოფილ არს და ფრცხილითა ფრცხენს (ჭერცხენს ფრცხილითა G) და აღმოცხენით არა აღმოიცხენის, არაწმიდა იყავნ თქუენდა, ლევიტ. 11,26AKSB; ფრჩხილითა ფრჩხენს, იქვე 0 (ოშკის ბიბლ.; იხ. შწშ.); რომელნი ფრცხენენ ფრცხილითა, ლევიტ. 11,4(OAKSB); რომელსა განყოფილ იყოს ჭლაკი და ფრცხილითა ფრცხენდეს და აღმოიცხენიდეს საცხენელსა, იქვე 11,3(AKSB); ფრჩხილითა ფრჩხენდეს, იქვე OB.

ფრცხენით მფრცხენალი, იქვე G; ფრცხენით მფრცხენალთა ორითავე ფრცხილითა, ლევიტ. 11,4G.

მო- (კაწვრა, დაკაწვრა): ფრჩხილითა თუისითა მოჭფრჩხენდა პირსა მისსა, Ier. — 149, 144r,14-16.

112. ფშუენ/ფშუნავ — ფშენ (0, აღმო-) სუნთქვა, ამოსუნთქვა; ამოოხვრა. შდრ. მშუენ — მშუნ.

0: ფშუნავი არაოდეს უყამო არს, Ier. — 12, 311v,21-22.

აღმო-: ვპოე აღმოფშუნავი მის შორის, ოსე 12,8; ჟამი რამ წულილთა და კმელთა აღმოფშუნავათაი წარმოდგეს, დავით აღმაშენებელი, გალობანი სინანულისანი, 172, IX, 1,1 (უკანასკნელი ამოსუნთქვა).

ი- ხოლო ანტონი აგრძნა რამ შეწვენამ იგი და უმრავლეს აღმოფშუნავი, A — 689, 282r,17-18.

გარნა ჯერეთ აღმოუფშუენველად დაცულ იყოს, მეტაფრ. 135,3-4; არცა სული ორთქლი არს პირისამ, აღმომშუენვარეთა მათ ნაწევართაგან ფშუენვებული, A – 92, 274v, 11-13.

ამოსავალი ფუძისათვის საყურადღებოა ფრაზა ახალი ქართულიდან: და მშვიდად ფშვენდნენ მყუდრო ველები, თამაზ ჩხენკელი, „დრო“, „კვირის პალიტრა“, 15-21 ნოემბერი, 2010, გვ. 12.

113. ფშენეტ – ფშენიტ (და-) დაფშენა, დამტვრევა.

და-: ვიკუნესებ, რომელ ქვა დავფშუენიტო, ვისრ. 218,34.

114. ფხეკ – ფხიკ (გან-, მო-).

გან-: შემდგომად განფხეკისა სახლისა და შემდგომად განგოზისა, ლევიტ. 14,43G;

მო-: სახლი იგი მოფხეკონ(!) შიგნით მრგულივ და განსთხონ მონაფხეკი იგი მტუერი გარეგან ქალაქისა, ლევიტ. 14,41G.

ქ

115. ქლეშ – ქლოშ (0, ა-, მო-, შე-) ხეხვა, შეხეხვა, გახეხვა; მოფხეკა.

0, ა-: ქვები აქლიშეს ტყავარდაცდილთა მათ ჯორცთა მათთა, A – 193, 33v, 14-15.

მო-: მიიდრისებოდა იგი (ვირი) ღობესა მას და მოქქლიშა ფერჯი ბალამისი, რიცხ. 22,25SB.

შე-ა, შე-იჲ: შეაქლიშა თავი თუსი ზღუდისა მიმართ და შეუქლიშა ბალაამს ფერჯი ზღუდესა მას, რიცხ. 22,25G.

116. ქმნევ – ქმნი(ვ) (0, ა-, შე-) გაკეთებინება.

0, ა-: გაქმნევ კარგთა სიშმაგეთა, ვეფხ. 1375,3; ეშმაკი აქმნევს, მ. ცხ. 382v; მთავართა ქალაქისათა... მაქმნიეს მე საქმეი ესე, ისტ. ქრესტ. II, 68,2.

არა კეთილ-უჩნდა იძულებით ქმნევამ კეთილისამ, A – 129, 224v, 23-25a; დაიმონა და ალიზისა ქმნევიტა სტანჯვიდა A – 445, 347r, 1-3; არნ ძალი იგი მზრდელი, ... და მაქმნეველ ყოველსა ბუნებასა, კაც. აგებ. 171,22.

შე-ა: დიდსა სისხლსა ვერ შეგაქმნევ, ვეფხ. 542,2; შეაქმნევს კბილთა ღრჭენასა, იქვე 1197,2.

117. ქნევ – ქნი(ვ) (0, ი-, და-, მო-).

0, **ი-**: ჯელთა იქნევდენ, მ. ცხ. 32r.

ლა-იჲ (დათანხმება): თქვიო, თავი დამიქნია, ვეფხ. 531,4.

მო-ი-: გაგვულისდი, მოვიქნივე, ვეფხ. 912,2; მოიქნია რაი
სარკინოზმან მან კრმალი, A – 1103, 214r,24-25a; ლომმან მან იწყო
კულისა ქნევად, A – 1105, 87r,1.

118. ქრევ(ნქრევ) — ქრი(ვ)(ნქრი(ვ)) (0, ა-, გამო-, გან-, ჩამო-).

ნ ფუძეში გაჩენილია, შემონახულია ამოსავალი ფორმებიც.

0, **ა-** (ქროლა; გაქრობა): ჩდილომსა(!) იგი ქარნი ძლიერად აქ-
რევდეს, სინ. მრ. 119,21; ქარი იგი ჩრდილომთ ანქრევდა, იქვე
118,39; (ევლუქსია) ცეცხლსა ანქრევდა (= აქრობდა), მეტაფრ.
280,29.

გამო-ა-: გამოვანქრიე იგი მიერ, O, ანგ. 1,9.

გან-ა- (გაქრობა): რომელსა ზედა დაეცეს, განანქრიოს (გა-
ნაქრიოს, მ. 21,44; ლ. 20,18); ლ. 20,18C.

ჩამო, იჲ- (ჩამოქცევა): ეკრძაღე მას, რამთა არა ჩამოგინქრი-
ოს ქვით, იოანე ზედაზნ. 205,36C.

119. ქშენ — ქშინ (აღ-).

ა-ა-: წყნარად შესვა, არ სიჩქარით ააქშინა, ვეფხ. 892,2.

ა-ღ-: წყნარად შეჯდა, არ აქშინდა, იქვე 980,2.

120. ქცევ — ქცო(ვ) (0, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მი-, მიმო-, მო-,
შე-, შემო-, წარ-, წარმო-).

0, **ა-** (ბრუნება, დაბრუნება, მიბრუნება..., ტრიალი; შეცვლა): უძ-
ლიერესად აქცევდეს ურმის თუალთა მათ, რამეთუ უმძაფრესისა
ტყვილისა გრძნობამ შეუქმნან მოწამესა, მეტაფრ. 336,38; ღწ აქცია
გონებამ მისი უცნობელისაგან ცნობად, მოქც. ქართლ. 135,15ღ.

იჲ-: მე მიქციეთ პირი კერპთა ტაძრით კერძო, ლიმ. 35,5; კიმი-
თა და აღვრითა უქცინე ლაწუნი მათნი, ფს. 31,9ღ.

ი- (შეცვლა): წარიღე და დაჰფალ ხუარბალსა შინა, რამთა ფერი
იქციოს, ლიმ. 78,16.

ი ვნებ.: გამოვედ უდაბნოსა ამას და ვიქციევი, იქვე 113,36
(ვბრუნავ, ვტრიალებ); ვიქციევით და ვართ, საქმე 17,28; მართუკუნ
იქცეს (= დაბრუნდნენ) ... ქუეყანად ეგვბტელ, საქმე 7,39.

ე-: ექცა (შეეცვალა) ფერი პირისა მისისამ, მოქც. ქართლ.
93,11ღ.

გან-ა- (გაქცევა, გაბრუნება): განაქცია ისო ამაღეცი, გამოსლგ. 17,13CS; ტარიასთა გააქციენეს, ვეფხ. 1601,2; სადაცა ლაშქარნი შეგუებმოდიან, დავოცნით და გავაქციენით, ამირანდარეჯ. 501,1.

• ვნებ.: ფიცხლა გაიქცა, ვეფხ. 231,2. შდრ. გავიქცევი.

ე- ვნებ.: მას გავექცევი, ვეფხ. 295,2; შემეშინა და გავექცე, Ier. — 36, 17r; სად გავექცე, სად წავიდე, ვეფხ. 256,4.

განქცეულნი, მ. სწ. 65,25.

გამო-:

ე-: თვალთა წინა გამოვექცე, ვეფხ. 294,3.

გარდა-:

1. (შეცვლა) ა-: რომელი გარდააქცევს ზღუასა ვმელად, ფს. 65,6L; რომელსა-იგი უსწავლელნი... გარდააქცევენ, 2 პეტ. 3,16; გარდააქცია წყალი ღვინოდ, ი. 4,46C.

•: ლალი ქარვად გარდიქცია, ვეფხ. 659,2.

• ვნებ.: ლაქვარდად გარდიქცეოდა, იქვე 954,2; დღე ლამედ გარდიქცა, მინჩხი 196,14.

2. (წაქეზება, აღშფოთება) ა-: ესე ვპოვეთ, რომელი გარდააქცევდა ნათესავსა ჩუენსა, ლ. 23,2; გარდამაქცეველი ერისამ, ლ. 23,14.

3. (გადაგდება, გადავარდნა) •: აქათ თავსა გარდავიქცევ (= გარდავიგდებ), ვეფხ. 1303,3.

და- ჩაძირვა, დაღუპვა, დანთქმა (ნავისა, ქონებისა, სულისა, ცხოვრებისა...); დანგრევა (სახლებისა, ქალაქისა, ქვეყნისა..., ტაძრებისა, ცხოვრებისა).

ა-: (ძრვამ დიდი) სახლებს დააქცევდა, მეტაფრ. 54,22; ნათა დააქცევდა ზღუათა შინა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 180,1; ქალაქები იგი სოდომელთამ... დააქცია, 2 პეტ. 2,6; ტაძრები მდიდართამ დააქცია, O, ზირ. 28,17; არა კმა ეყო მას პირველი იგი დაჭირვებამ, ვითარ-იგი დაგაქცია, ბას. კესარ. სწავლ. 196,19; ღვინისა მიერ ცხოვრებამ მისი დააქციი, იქვე 186,37.

•*ჩ*-: ქუსლი კვარ და დავუქცივე, ვეფხ. 614,4.

• ვნებ.: სამ ღმ-ლა და ნინევშ დაიქცეს, O, იონა 3,4.

ე-: სამ-გზის ნავი დამექცა, 2 კორ. 11,25.

დაქცევამ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 135,24L; ზღუასა შინა დაქცევითა... ყოვლისაგან სიმდიდრისა ჩემისა დავგლახაქნე, ბას. კესარ. სწავლ. 31,15.

განეშორენით... სულთა დამაქცეველსა ამას სენსა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 162,9.

მი- (მიბრუნება, დაბრუნება).

ა- ძესა ჩემსა ნუ მიაქცევ მუნ, შესაქმე 24,8(OCBAKS); ყოველსა სახლებსა გარე-მიაქცევენ, ტიტე 1,11; მიაქცია ოც და ათი იგი ვეცხლი, მ. 27,3; მიაქციე მახვლი ეგე ადგილსავე, თვსსა, მ. 26,52; შვილნი იგი შენნი მიაქცინა მოგობასა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 23,16.

ი- ნუ გარე-მიიქცევ პირსა შენსა მისგან, მ. 5,42; მიიქცია ეზეკია პირი თვისი კელლად, ო, 4 მეფ. 20,2; სოფელი ყოველი მიიქციეს, რიფს. 166,25.

ი ვნებ.: ვიდრემდის, უფალო, გარე-მიიქცევი სრულიად, ფს. 88,47^ლ; მიეიქცე მუნვე მიწად, მინჩხი 197,26.

ე- ძალი მიექცა თვსსა ნათხევარსა, 2 პეტ. 2,22 (მიუბრუნდა).

მიმო-

ი- მიმოიქცევდეს პირსა მისსა, ო, ზირ. 12,19.

მო-ა: ყოველსა სახლებსა გარე-მოაქცევენ, ტიტე 1,11^ლ; მოაქცია გლოვამ ჩემი სიხარულად, ფს. 29,12; რადთამცა მოაქციეთ ვინმე ერთი, მ. 23,15C; თვსსა სარწმუნოებასა ჰეშმარიტსა მოაქცივნა, კიმ. II, 204,28.

უკმო-ი: აღდგა კაიაფა... და უკმოიქცია სტეფანე მუნვე კრებულად, სინ. მრ. 59,1.

შე-ა: 1. შებრუნება, ზურგის შექცევა: ნუ შევაქცევთ ზურგსა ეშმაკსა(!), ბას. კესარ. სწავლ. 175,31; შევაქცივე პირი გზასა, ვფხ. 1128,1.

ი- (დაბრუნება, გადაბრუნება): ოდესმე მოქენებით მოვიდოდა მათა, ოდესმე თქმითა შეიქცევდა მათ, სინ. მრ. 117,31.

2. **შე-**ა (შექცევა, გართობა, გულის გადაყოლება): შეაქცევს და ეუბნების, ვფხ. 893,1; ამა სიტყვთა ჩუენი შექცევა არ ეგებისო. მოდი და ჭრმლით შეგუაქციენო, ამირანდარეჯ. 39,5-6.

შემო- (მობრუნება): ცალიერი შემომაქცია უფალმან, რუთ. 1,21G.

ჩა- (მიწის ჩაშლა, ჩაყრა; გადავარდნა).

ა- თუცაღა გნდომოდა, მიწასა არ ჩააქცევდი შიგა, ვისრ. 251,16; მე წმიდა წყარო ვარ, რომელ რა სუი, მიწა ჩააქციე, იქვე 251,15.

ი-: ან თავსა კლდეთა ჩავიქცევ, ვეფხ. 1302,4.

წარ-:

ა- (აცილება, აშორება, მოცილება, გვერდის ავლა): გარე-წარაქ-ციე რისხვამ შენი, ფს. 84,5; გარე-წარვაქციო საღმობამ შენგან, გამოსლ. 23,25; ამისგან სასმენელნი ჩუენნი გარე-წარვაქცინეთ, სინ. მრ. 48,32.

ი- (წინ გამძღვანება, წინ გაგდება): რომელი წარგიქცევდეს შენ მძღურად, მ. 5,41; ესე წარიქციეს, რა აღილოს ჭუარი მისი, მ. 27,32.

წარმო-ა: უცხოთესლნი... წარმოაქცინა დასავალით, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 46,14.

ღ

ღლეძ — ღლიძ (გამო-) ნახე ბლუღეძ — ბლუღიძ.

121. ღრეკ — ღრიკ (ღ, და-, მო-, შე-) მოხრა, დახრა, დადაბლება.

და-: გრძელი იყო, არამედ, დაღრკა სიბერიითა, ნოველები II, 16,24.

მო-: ჰრქუა მას მოღრეკილმან (= მოხრილმან) მან, Atl. — 79, 62r,5.

შე- (დადაბლება, „მოღრეკა“): გულის-სიტყუამან... შეღრიკის ძალისაგან, O, ზირ. 38,19.

ი-: რომელთა-იგი შეიღრიკნით (მოიღრიკნით O) თავნი თქუენნი, I, ეს. 58,5.

ნუ იყოფინ ცელი შენი მოღებად ხოლო განრთხმულ, და მიცემად — შეღრეკილ (= მოხრილი), O, ზირ. 4,36.

ღრეკილი აღადგინეს, მ. სწ. 170,2; მოართუეს მათდა ღრეკილი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 216,23; ღრეკილნი განიკურნებოდეს, მ. 15,31.

122. ღრეკ — ღრიკ (და-) მოწყენა, დამწყურება.

დამღრეკ, მცემ, ვისრ. 172,12; საყუარელსა... მიწყით არავინ დაღრეკს, იქვე 88,10; მანვე საწყუთრომან დაღრიკნა, იქვე 51,34.

• უობ.: ნუ დაიღრეკ ცუდისა საქმისათუის, ვისრ. 153,37; მზე დაიღრეკს მათის ღრეკით, ვეფხ. 950,4; ასმათ... კვლა უფრორე დაიღრეკდა, იქვე 226,4; ნუცა თქუენ დაიღრეკთ, ვისრ. 154,15; დაგიღრეკია, მეფეო, ვეფხ. 50,1.

ე-: განალამცა დაელრიჯა, იქვე 869,1.

ამისთვის შექმნა დაღრეჯა, ამირანდარეჯ. 73,6; დაღრეჯით იუვის, ვისრ. 62,5; ვტირი დაღრეჯილი, ვისრ. 42,11-12; მკ(მ)უნვარე და დაღრეჯილი იყო პირითა, Ost-3,5r,6-8b; A-162, 152v,20-21a.

123. ღრჳენ — ღრჳინ (0, ი-, და-).

0, ი-: იღრჳენნ კბილთა და მიმოდაგორავენ, ილარ. 198,32; იღრჳენდა მისა მიმართ კბილთა, ნოველები II, 68,3; იღრჳენდეს მის ზედა კბილთა მათთა, საქმე 7,54; კბილთა მათთა იღრჳენდეს, ჯავ. აღწ. 198,10.

და-ი: ნუცამცა დაიღრჳენენ კბილთა მათთა შემაშინებელად სულისა ჩემისა, მ. სწ. 230,30; დაიღრჳინდეს კბილნი მათნი, O, გოდ. იერემ. 2,16; დაიღრჳინის (დაიღრჳინნის ლ) მის ზედა კბილნი მისნი, ფს. 36,12Cდ;

ღრჳენამ კბილთამ, სინ. მრ. 280,21; ღრჳენამ იგი კბილთამ, მეტაფრ. 440,9.

124. ღუმერ — ღუმირ (0, ი-) ღუმერა („ბრღლუცნა“, შეტევა).

0, ი-: რომელნი იღუმერდენ, ვითარცა ღომნი, 2 სჯ. 28,49. ეს ფორმა მოცემულია ბოლო (1990 წ.) გამოცემის შენიშვნაში. ძირითად ტექსტშია: რომელნი იბრღლუენდინ, რაც მცდარია, უნდა იყოს: იბრღლუენდიან.

125. 1. ყმედ — ყმიდ (0). სულის გაკმედა, სუნთქვის შეკავება, შეკვრა.

(მელი) ისტუანავნ, სული ყმიდნის და განსიკუნის ყოვლად, სახისმეტყ., ისტ. ქრეტ. I, 239,8.

126. 2. ყმედ — ყმიდ (შე-) დახსნა, დაგარდნა (შიმშილისაგან), შეღონება.

შეყმედილ არიან სიყმილითა, გოდ. იერემ. 2,19; издыхающих от голода на утлах всех улиц.

127. ყუენ/ყუნავ — ყუნ (0, ი-, და-) გაპარსვა.

0, ი-: რამთა იყუნონ თმამ, საქმე 21,24დ.

და- (დაჰყუნს — დაჰყუნა, დაიყუნს/დაიყუნავს — დაიყუნა): დალილმან სამსონს თავი დაჰყუნა, სინ. მრ. 213,17; დედაკაცმან მკნესა მას სამსონს თავი დაჰყუნა, იქვე 214,1; მოიყვანა მკუეცარი და

დაჰყვნა შუდივე იგი კოწოლი თავისამ, მსაჯ. 19,19BDS; იწყო თმა-
მან... აღმოსლვად, რომელ-იგი დაეყვნა, მსაჯ. 16,22BDS.

•: წუერსა ნუ დაიყვნველ (შდრ. დაიყუნენ) ჳორცთა მათთა-
გან, ლევიტ. 21,5AKSB; უკუეთუ დავიყვნო თმამ ესე ჩემი... მოუღ-
ლურდე, მსაჯ. 16,17BDS; დაიყვნოს თავი მისი, რიცხ. 6,9SAKBG.

საძაგელ არს ღედაკაცისა კუეცამ გინა დაყუენამ, 1 კორ. 11,6;
შდრ.: არა განეზავა დასკრინგებამ იგი შემდგომად დაყუენვისა,
(დაყუენისა G), ლევიტ. 13,34AKSB; განავრცე დაყუნვამ ქურობისა
შენისამ, O, მიქ. 1,16.

ყუენილნი, ებისტ. იერემ. 6,30C; დაყუენილთა, იქვე L.

128. შდენ, შთენ/შთინებ — შდინ, შთინ (და-) დარჩენა, დატოვე-
ბა, მიტოვება.

შლუნ > შდენ > შთენ.

და-ა: ერი იგი მის ქუეყანისამ დააშთინებდა ჳელთა კრებულ-
სა მის ჳურიასტანისათა, I, II ეზრა, 4,4.

•: განაზნია რომელი აქუნდა იგი საფასჲ და დაიშთინა მცირე-
ლი რამე, კიმ. II, 45,4; განუყო გლახაკთა და რამთურთით არამ და-
იშთინა მისდა, ნოველები II, 114,24.

•ჲ: არა დამიშთინეა მე კურთხევამ, მამაო, შესაქმე
27,36(OCBAKS); მხოლოდ ესელა დაუშთინეს, ჳაგ. ძეგ. ლექსიკ. III,
49,17; რომელთა არა დაგიშთინონ შენ მოსაკუფლველი, იერემ.
49,9G.

ვნებ: რამეთუ მე დავშედ ოვერი, ბარუქ 4,19C; მე დავშთი
ეკალთა შინა, ჳაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 115,8C; არა დაშდეს აქა ჳვამ ჳვა-
სა ჴედა, მ. 24,2C.

დაგშდების თქუნ სახლი თქუენი ოვერი, მ. 23,3C.

უნებლიეთ თანა-აც დაშთენად, მ. ცხ. 48v.

129. შრეტ — შრიტ (O, აღმო-, და-) ჩაქრობა (ცეცხლისა), დავსება
(თვალისა), დაბრმავება; დაღუვა, გაქრობა (ცხოვრებისა, სიბრძნისა).

O: ამბითა შრეტდი ამ აღსა, ვეფხ. 398,2; ცეცხლმან დამიწყის
შრეტასა, იქვე 484,2; უშრეტი, მრ. 9,43; ვეფხ. 285,4.

აღმო-: (ნაბუქოდონოსორ) თუალნი სედეკიამისნი აღმოჳშრიტნა
(აღმოშრიტნეს, O) იერემ. 52,11(I).

და-: ვერ დამშრეტ, შენცა დაიწვი, ვეფხ. 927,3; წყარომ ცრემლთამ დაშრეტს ცოდვისა აღსა, მინჩხი 174,6; ცეცხლისა ძალი მაღლიად დაშრეტს ცხორებასა, ბას. კეს. სწავლ. 118,12; მთრვალობამ სიბრძნესა დაშრეტს, იქვე 181,8; მარხვანი სარწმუნოებით დაშრეტენ აღსა ცეცხლისასა, სინ. მრ. 114,18; დაშრეტნ ნაკუერცხალსა მას მაცთურისასა, უდაბ. მრ. 79,3; ჭუარისა ძალი დაშრეტდა წამლისა ძალსა, მეტაფრ. 435,28; ცრემლნი ჩემნი... დაშრეტდეს მას, ნოველები I, გ, 23,63; დავშრიტე მე სიწმიდე, მინჩხი 221,9; სანთელი ჩემი დაშრიტა, შუშ XVI, 33; დაშრიტეს... ალი საჯუმილისამ, მეტაფრ. 319,19; დაშრიტეს ძალი ცეცხლისამ, ებრ. 11,34; დაშრიტე წყურილი ძმისამ ამის, მამ. ცხ.-ბანი 168,37; ესრით დაშრიტეს ნაკუერცხალი იგი, მამ. ცხ.-ბანი 12,23; ცეცხლი დაუშრეტი, ვეფხ. 1617,2.

გნებ-: სანთელნი ჩუენნი დაშრტებიან, უდაბ.მრ. 176,34; ცეცხლი დაშრტებოდა, მეტაფრ. 342,27; დაშრტა ალი იგი ცეცხლისამ, კიმ. II, 24,16.

ვერ შემძლებელ არიან დაშრეტად სიყუარულისა, O, ქება 8,7; დამშრეტელი Ier. – 1, 112r,18; დაუშრეტი, ვეფხ. 1444,1; დაუშრეტელი, ძლისპ. 164, 310,1; ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 241,26L; დასაშრეტი, ვეფხ. 1343,3; დაშრეტადი, მეტაფრ. 337,25.

ჩ

130. ჩენ/ჩინებ — ჩინ (O, აღ-, აღმო-, გამო-, გან-, და-, მი-, წარმო-).

O, ა-: **1.** ჩენა, გამოჩენა, ჩვენება. მწვალეებელთათჳს წერილიცა აჩინებს რომელთამე ნათლის-ცემასა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 312,12; ბრალსა სხუასა ვერარას აჩინებთ, ბას. კესარ. სწავლ. 173,40; სული-სა ბრწყინვალებასა... აჩინებდა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 31,11.

შდრ-: ვერ ვაჩენდი აქანამდის, ვეფხ. 152,3; მარგალიტსა არ აჩენდა, იქვე 1158,2.

არცა ერთი რამ ბრალი აჩინეს, საქმე 25,18; არცა აჩინონ შენ წინაშე, იქვე 24,13.

O, **ა-:** **2.** მიწვევა, ხმობა; მოწოდება. მონამ თუ იჩინე, 1 კორ. 7,21; არსენი თუთ იჩინა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 280,8; მუნ მიჩინა ჩუენ ღმერთმან, საქმე 16,10.

არა მოსრულ ვარ ჩინებად მართალთა, არამედ ცოდვილთა, მ. 9,13C; მრ. 2,17C; რომელნი ჩინებულ ხართ სანატრელსა ემბაზსა, სინ. მრ. 185,6.

0, **ჰ-** 3. მიჩენა, დაწესება. კაცნი უჩინნა და, რაცა ჯამდა, ყუელა დაავედრა, ამირანდარეჯ. 461,4; აქა დამიჩხრეკია და მიჩენია, sin – 34, 210v,16 (ამ მაგალითში შემონახულია ამოსავალი ფუძე); მსახური იგი, რომელი ეჩინა მეფესა ძისა მისისათვს, ბალავ. 90,14.

მწყემსად მათდა ჩინებულნი... მღვდელი... გარდაიცვალა, პავ. ძეგ. ლექსიკ. I, 163,11C.

აღ- (გამოჩენა, მიჩნევა): დიდად აღუჩენს მას სიმრავლესა საფასეთასა, ბას.კესარ. სწავლ. 198,6; ეშმაკეულეებისა შემთხუვევასა საყუარელად აღუჩენს, მეტაფრ. 230,9; მწარესაცა სიკუდილსა საწადელად აღუჩენენ მათ, იქვე 300,21; საწუნელად აღუჩენს თავსა თვსსა, ბალავ. 67,32; ძნელად აღუჩინის ყოველივე მცნებამ ღმრთისამ, ფსევდომაკ. 177,4.

ნიშანი იყო... აღჩენად მათთვის ნიში კუამლისამ ქალაქით, მსაქ. 20,38G (გელ. ბიბლ.); თქუენდა მომართ მოსლვად... არცა ტკბილად აღსაჩენელი რამე არს, დიდი სჯ. 327,24; აღჩენილი, მეტაფრ. 414,12.

აღმო- (გამოჩენა): აღმოაჩინა თავი თვისი მღვმისა მისგან საბალეელისა მას შინა დამალულმან კაცმან, A – 689, 218r,29-32a.

გამო- (გამოჩენა, ჩვენება, გამოცხადება): პირველ სერიაში ჩვეულებრივია -ებ-ით გართულებული ფუძე, ასევეა უპირო ფორმებშიც.

ა-: თავსა თვსსა ღმრთად გამოაჩინებ, ი. 10,33C; სიტყუამცა შენი გამოგაჩინებს შენ, მ. 26,73; საიდუმლოსა გამოაჩინებს, სინ. მრ. 15,9-10; მტყუვრად გამოგაჩინებთ მას, 1 იოვ. 1,10¹CD; სიკეთესა მას მისსა გამოაჩინებენ, ბას. კესარ. სწავლ. 86,26.

ჰ- ნუ გამოუჩინებ საიდუმლოსა... ეშმაკსა, სინ. მრ. 81,12; გამოგაჩინებია, H – 341, 469.

გამოჩინებამ, სინ. მრ. 237,2; გამოჩინებამ (= ხილვა, მოჩვენება) იხილა მან, საკ. წიგ. II, 128,16.

გამომაჩინებელი (= გამოჩენი), მეტაფრ. 477,38-39; გამო-საჩინებელი (= გამოსაჩენი), ბას. კესარ. სწავლ. 60,17-18; გამოუჩინებელი და გამოჩინებულის (რომ ჩანს, ისეთი), სინ. მრ. 174,25-26.

ძალზე იშვიათია ამოსავალი (ძველი) ფორმები: მტყუვრად გამო-
ვაჩენთ მას, 1 იოვ. 1,10G; უუვნებელეს გამოაჩენდა, მეტაფრ.
80,25; გამოაჩენამ A – 52, 84v,22; გამოაჩენილი, მოქც. ქართლ.
152,19L; ზედაზნ. 21,34.

მხოლოდ ძველი (-ებ-ის გარეშე) ფორმებია „ვეფხ.“-სა და „ვისრამი-
ანში“: ვაჩენდი, ვეფხ. 152,3; აჩენდა, იქვე 1158,2; გამოვაჩენ,
ვისრ. 120,35; გამოაჩენს, იქვე 267,17; გამოაჩენსცა, იქვე
181,27; ჭაბუკობითა გამოაჩენილნი, იქვე 51,28.

მეორე სერია:

ა-: გამოაჩინე ჩემ ზედა კაცთ-მოყუარებამ, საკ. წიგ. II, 48,2;
ამან გამოაჩინა მოსე, მინჩხი 194,23; არალირსად გამოაჩინეთ,
ნოველები II, 40,13; ადვილად გამოვაჩინოთ, მეტაფრ. 129,4.

ი/ჟ-: გამოგუჩინა კეთილი სარწმუნოებამ, სინ. მრ. 74,7; გა-
მოუჩინოს მას სწავლულებამ მოძღურებისა მისისამ, O, ზირ. 39,11.

გან-ა: 1. დადგენა, დაწესება; გადაწყვეტა. განაჩინებს ღღესა
დავითის მიერ, ებრ. 4,7CD; წინაწარმეტყუელებასაცა განაჩინებს
და იტყვს, სინ. მრ. 207,25; განაჩინებს, ვითარმედ არცაღა პურისა
ღირს არს ჭამად, ფსევდომაკ. 186,15; განაჩინებდა... მეუფებასა
მას ზედა, ფს. 67,15; პილატე განაჩინა აღსრულებად თხოვამ იგი
მათი, ლ. 23,24C; მამამ ჩემი განაჩინა ბერმან სახლსა ზედა საიფ-
ქლესა, ლიმ. 12,6; განაჩინეს იგი სიკუდილ, O, დან. 13,41.

ი-: მონასტრისა მყოფთა უნდა, რამთამცა უხუცესად გაიჩინეს,
მამ. ცხ.-ბანი 185,36.

გან-უ: ნუცა საქმესა რასა განუჩინებ თვსად, ნოველები II,
236,24; განუჩინა, რამთა ეკლესიამ აღუშენონ, მეტაფრ. 487,35;
გაუჩინოს მათ ეპისკოპოსი, მამ. ცხ.-ბანი 152,29; განუჩინებდეს
საქმეთა მისაგებელი, თარგ. ეკლ. 17,16.

მოსცა ღმერთმან განჩინებამ ესე, გამოსლ. 9,5(OB); განმაჩი-
ნებელი, ბას. კესარ. სწავლ. 168,22; ვითარცა ვერძი, განჩინებუ-
ლი... შესაწირავად, საკ. წიგ. II, 44,27.

2. განჩინება (= განაჩენი): მიერ გამოვდა დაშშეელი იგი განჩი-
ნებამ, მეტაფრ. 106,12-13; სიკუდილისა განჩინებამ, იქვე 441,14-
15; განჩინებამ იგი სიკუდილისამ, 2 კორ. 1,9; განნაჩინები,
დიდი სჯ. 185,28.

იშვიათად გვხვდება ამოსავალი ფორმებიც: ადგილისაცა განჩენამ თითოეულისათვის, თარგმ. ეკლ. 44,25; სამრავლოდ განჩენამ და თქუამ, S – 2562 186r,5-8; განჩენილი, Ier. – 22, 178r,9-11a; ღმერთსა... გაუჩენია, ვისრ. 98,13.

რთულ ზმნებში მარტივი ფორმებიც გვხვდება და -ებ-ით გართულებულიც: არა სათნო-იჩენდეს, მეტაფრ. 412,7; არა უღირს-იჩინებს, იქვე 154,32.

და-ა-: სიარულმან მოჰოებდა დააჩინა, ვეფხ. 892,4; მიკვირს, თუ მზელა რად ნათობს, რად არა დაუჩენია, იქვე 1593,2.

ი-: შენგან მისსა გავლენასა მე დავიჩენ სამსახურად, ვეფხ. 933,2; სიხარული დაიჩინა, იქვე 1076,2; ვერ დაიჩინა შიშითა, იქვე 1098,4.

არ დაჩენა კირთა, მალვა, იქვე 27,1.

მი- (მიჩნევა): ყოველთა ნათესავთა თუსა მიიჩინებდეს, შატბ. კრებ. 257,36. შდრ. ახ. ქ. მიიჩნევს — მიიჩნია.

წარ-: წარ- ზმნისწინიანი ფორმა ჩვეულებრივ არსებითი სახელის მნიშვნელობით გვხვდება: ღედაკაცი ვინმე იყო წარჩინებული, მეტაფრ. 39,32; შემორჩენილია ზმნური ფორმაც: წარაჩინა ყოველი იგი ერი, O, II მეფ. 10,9.

წარმო-ა: გვხვდება როგორც ამოსავალი ფორმები, ისე -ებ თემის-ნიშნის; ძველი ფორმები უფრო დამახასიათებელია გვიანდელი ძეგლების თარგმანებისთვის. ა) წარმოჩენა: განბრწყინვალეობასა ეკლესიისასა წარმოაჩენს, თარგ. ქებ. ქებ., 390,11-12; განცხადებულად წარმოაჩენს სიტყუათა ამათ მიერ, თარგმ. ეკლ. 100,17; ასევე: წარმოაჩენს, იქვე 19,32; 24,30; იქვე 103,30; 94,32; 45,2; 92,21; წარმოაჩენ (შენ), ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 146,1; წარმოაჩენდა, იქვე II, 177,21; გვანობასა... წარმოაჩენსო სახელი ესე მწუხრისამ, დიდი სჯ. 449,26.

ბ) წარმოჩინება: რამთა წარმოაჩინებო ამას, მეტაფრ. 430,17; წარმოაჩინებს არარაჲს სარგებელისა მოღებასა მათსა, თარგმ. ეკლ. 68,28; წარმოაჩინებდა, მეტაფრ. 439,13; ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 196,15C; წარმოაჩინებელი, მეტაფრ. 427,19; დიდი სჯ. 515,19; თარგმ. ქებ. ქებ. 375,5-6; წარმოსაჩინებელი, დიდი სჯ. 390,5; წარმოჩინებული, სინ. მრ. 168,14-15; უდაბ. მრ. 45,10; მეტაფრ. 188,28-29; 244,13; 318,9 და სხვა.

წარმოაჩინა, მეტაფრ. 226,10; ფლკტ. 159,15; თარგმ. ქებ. ქებ. 391,18-19.

131. ჩუევ — ჩუ(ვ) (და-, შე-).

და-ა: ფიცთა ნუ დააჩუევ პირსა შენსა, ო, ზირ. 23,9; დააჩუევ გონებად შენი, რამთა... სიკუდილსა მოელოდის, ნოველები I, ია, 33,15; ვითარცა... დააჩუიოს, ეგრე დაეჩუევინ, ვისრ. 42,5.

ე-: სახელის-დებასა წმიდათასა ნუ დაეჩუევი ფიცად, ო, ზირ. 23,10; ვითარცა... დააჩუიოს, ეგრე დაეჩუევინ, ვისრ. 42,6; დაეჩუე კითხვასა ოდენ და სმენასა სიტყუათა ღმრთისათა, ნოველები I, გ, 31,1; ჰირთა მათცა, მის ზედა მოწევნულთა, დაეჩუა, ბას. კეს. სწავლ. 61,19; მცირედ-მცირედ დაეჩუო უდბობასა, ნოველები I, იბ, 9,10.

მიდრეკა გონებად შენი წინა-მსრბოლმან ჩუევამან, ბალავ. 109,7; დაჩუევამ (= მიჩვევა) მათი ტკივილთა შინა მოცსენებით სამოციქულომსა სიტყუსაითა, A — 689, 281r, 22-24a; (ლომი) სიმშყდით და ჯელის დაჩუევით მოუცდა მოწამესა, მეტაფრ. 67,39; სული... დაჩუეულ იყოს განბრწყინებად, ბას. კესარ. სწავლ. 32,18.

საშუალ ქართულში გა- ზმინისწინითაც გვხვდებო: არა მნახა..., სა- ნამდი ამათში გავეჩვეოდით, რუსულ. 202,6-7; რა გავეჩვიეო, ... ვხარობდი, იქვე 202,7.

შე-: ჯერ-არს კაბუტთა... შეჩუევად შრომათა შინა, ცხ. ანტონ. 14,4. საშუალ ქართულში პირიანი ფორმებიც გვაქვს: შევიჩვევდიო. რუსულ. 224,6-7; შევაჩვიე, იქვე 1255,12; შეგიჩვევია, იქვე 424,4; შემოუჩვევიაო, იქვე 224,6.

132. ჩხერ — ჩხირ (და-) დამსხვრევა (დაუჩხერს — დაუჩხირა): მოჰყავს ილ. აბულაძეს. ის წერს: „დაჩხერა“ კონტექსტითა და სომხური შესაბამისის მიხედვით „დამსხვრევა“. „დაჩხერა“ იშვიათი ხმარებისაა ძველ ქართულში, ილ. აბულაძის შრ. I, 187,1-5. აქვეა ტექსტი: დაუჩხერნეს წვენი მისნი და წარხეთქნეს ფერკნი მისნი, 225,11.

მოსალოდნელი იყო: დაუჩხირნეს, მაგრამ არა გვაქვს. ამას სხვადასხვა მიზეზი შეიძლება ჰქონდეს. ამ ფუძეს გამოყოფენ ახალ ქართულშიც (რ. ჭურდაძე, გვ. 172), საპირისპიროა „ჩხირი“, ოღონდ ამ უკანასკნელის განმარტება იქნება: ნამტვრევი, ნამსხვრევი და არა „ის, რაც გაჰედეს, გახირეს“, როგორც ფიქრობს რ. ჭურდაძე, იქვე.

133. ჩხრეკ — ჩხრიკ (0, და-, შე-, ჩა-) წერა, დაწერა; ცუდად წერა (თავმდაბლობის გამომხატველიცაა).

0: ჩემთსცა ლოცვა ყავთ, ჩხრეკასა ვეცდები, ჯავ. აღწ. 33,13; შემინდვით, წმიდანო ღმრთისანო, უცხად ჩხრეკისათჳს, არამს თუ მწერალი ვიყავ, $\sin - 11,360r$; ქე შე... შქლ მჩხრეკალი, ჯავ. აღწ. 42,8; სული... შქლ უცხად მჩხრეკლისაჲ (სრულად წერია), იქვე 42,34-35.

და-: დავჩხრიკე წმ ესე სახარებამ, ჯავ. აღწ. 36,24; დავ-ჩხრიკე, Опис. 58,38a; აქა დამიჩხრეკია, $\sin - 34, 210v, 16$; ფდ ხაშმსა და თულმორიდებითსა დამიჩხრეკიან, ჯავ. აღწ. 58,18.

შეუნდვენ (ხელნაწ.: შენდვენ) ღწ... მათეს ამისსა დამჩხრეკელსა, ჯავ. აღწ. 121,1ქ; ესე იადგარანი დაჩხრეკილანი, იქვე 109,10.

შე- (ჩაწერა; ჩამატება): ესეამ (sic) უწეს ვპოვე და აქა შინა შევ-ჩხრიკე, ჯავ. აღწ. 19,9.

ჩა- (ჩამატება): უკანამს (ხელნ. უკანამ) ვპოვენ და მუნ ჩავჩხრიკენ, ლაიპც. საგალ. 3r.

134. ჩხრეკ — ჩხრიკ (0, აღმო-) ჩიჩქნა, ამოჩიჩქნა.

0: ეშმაკნი... მსგავსად ღორთა ჩხრეკდიან მწუთრესა, ნოველები II, 264,10; (ღორნი) ჩხრკნიედ მას და ეძიებედ საზრდელსა მათსა, ფსევდომაკ. 149,22.

აღმო-: ღორნი აღმოშჩხრიკნიედ მწურესა და უფრომად აღადგინიან მყარლობამ იგი, ფსევდომაკ. 149,21; რომელნი არა დასცხრებიან აღმოჩხრკნად მყარლობასა ძვრისმეტყუელებითა მით თჳსითა, იქვე 148,24.

135. ჩხუებ — ჩხუბ (0, და-, შე-) მახვილი იარაღით დაჩხვლეტა, დაჭრა.

0: შეგიცუნეს თქუნ, ვითარცა ფუტკართა, და გჩხუებდეს თქუნ, II სქ. 1,44ABEKSG (поражали вас);

•ჩ-: უჩხუპა დანაკითა, ჰავ. ძეგ. ლექსიკ. IV, 440,27.

და- (დაჩხვლეტა): ბაიასა დააწყობდა და მწუერვალსა მას მჩხვლსა ჰვასა შეადრესდა, რამთა არა დაშჩხუებდეს ჰელსა, ნოველები II, 87,21; დაჩხუება (!) სანატრელი იგი ძმამ, ჰავ. ძეგ. ლექსიკ. II, 87,21; დაჩხუპა სანატრელი იგი ძმამ, იქვე II, 87,21 (ვარ.); საგუმერელითა სასიკუდინომთა დაგჩხუებოს (!) შენ, შატბ. 183,14.

შე- (შერჯობა): რომელნიმე... ისრითა შესჩხუებდეს და დასკრიდეს ჳორცთა მათთა, გობრ. 180,34.

136. ჩხულეტ — ჩხულიტ (0) მახვილი იარაღით ჩხვლეტა.

იშვიათი ფორმაა, ზ. სარჯველაძის ლექსიკონში არ არის; ილ. აბულაძის ლექსიკონში ბაქარის გამოცემული ბიბლიიდან დამოწმებულია „საჩხულეტელი“. საბას ლექსიკონში არის მსჯელობა მსგავსი შინაარსის მქონე ორი ზმნის შესახებ — დაჩხუება და დაჩხულეტა, მაგრამ არ არის დამოწმებული „ჩხულეტა“ სიტყვის ხმარების შემთხვევები ძველი ქართულის ტექსტებიდან.

ერთადერთი პირიანი ფორმა გვხვდება „ვისრამიანში“: ვითამცა წამითი-წამ ორთავე თუალთა დანითა ვინმე მჩხულეტდა, ვისრ. 285,5.

საჩხულეტელი: საწოლი მისი — საჩხულეტელი ლესული, იობ. 41,21pb. შდრ. ეს ადგილი ოშკის ბიბლიაში: სარეცელნი მისნი — ისრის პირნი მახვლნი, იქვე.

ც

137. ცდევ — ცდი(ვ) (გა-) შუალობითი კონტაქტის ფორმაა: არცა შეუნიერსა სახესა მისსა გამაცდევს, ვისრ. 234,3. ნიშნავს: განმაცდევენებს, დამანახვენებს, მიჩვენებს.

138. ცდენ — ცდინ (და-) აცდენა. ჳმალსა თავი მოარიდა, დაიცდინა, ამირანდარეჯ. 706,49.

139. ცთენ (< ცდენ) — ცთინ (< ცდინ), (აღმო-) წამოცდენა. უნებლიეთ თქმა.

ოდესმე აღმოცთის მას სიტყუამ სიბრძნისად, Ier. — 24, 21r,27-28. გარდამავალი: აღმოცთენს — აღმოცთინა.

140. ცთენ (< ცდენ)/ცთუნებ (0, შე-).

0, ა-: თავსა თვსსა აცთუნებს, გალატ. 6,3; გუელმან აცთუნა ევა, 2 კორ. 11,3; ვსცეთ დ ავერ განვაგე (ბადმ), ლიმ. 130,17.

შე-:

ა-: მრავალთა შეაცთუნებდეს (იგინი), პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 242,11; შეაცთენს/შეაცდუნებს — შეაცთინა/შეაცთუნა. შდრ. ახალი ქართული: შეაცდენს — შეაცდინა/ „ცთუნება“-ც შემონახულია: „ცთუნებას ვერ გაუძლო“.

141. ცნევ — ცნი(ვ) (0, ა-) = შეტყობინება, გაგება.

0: ამბავსა სცნევი, ვეფხ. 1571,3.

ა-: აწ ვცან და გაცნევ ყოველსა, იქვე 680,4; ჩემთა რა გაცნევს ამბავთა, იქვე 1592,2; ჩემსა ამბავსა გაცნევენ, იქვე 1603,2.

ე-: ჩემი ამბავიცა არ გეცნევის, იქვე 805,1.

ვერ პოვა, მივა მუმუნვარე, ვერას ამბისა მცნეველი, იქვე 864,4.

ნახე კიდე: **მცნევ** (ცნევ) — **მცნევ** (ცნევ) (საშუალო ქართულის მასალაში).

142. ცრევ — ცრი(ვ) (მო-) მობნევა, მოფანტვა, მოფრქვევა. მო-ა-ცრევს — მო-ა-ცრი(ვ)-ა: მოაცრიეს⁶ (ნაცარი) წინაშე მეფისა, I, დან. 14,13.

მოიღეს ნაცარი და მოაცურიეს ტაძარსა, დან. 14,13, მცხეთური ხელნაწერი. „მოაცურიეს“ მცდარი ფორმაა, შდრ. ნაცარი; უ ზედმეტია („ცურ“ სიტყვის ანალოგიით გაჩენილი?).

143. ცუეთ — ცუთ (გან-, და-) გაცვეთა (სამოსლისა).

გან-: კუნკულიცა ძაძისავე განცუთდა სრულიად, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 144,22; მუნ განცსუთე სიძვითა ჩემითა, ეს. 2,20; იოვანე გაცუეთილმან... ღვნომ მომართუა, პარხლის მრავალთ. 591r.

და-: დასცუეთდეს... ძუელსა სამოსელსა მისსა მთხუევითა, მოქც. ქართლ. 104,33-34.

ვნებ.: ხრმალი მბრძოლთა თქვენთა დააცუეთების, ვეფხ. 1035,4.

144. ცუეთ — ცუთ (და-) კანის მოჭრა.

და-: დასცუთოს ჯორცი დაუცუეთელობისა მისისად, ლევიტ. 12,3G.

წინა-დასცუთა მას ღღესა მერვესა, საქმე 7,8; მოიღო... ქასრი და წინა-დასცუთა, O, გამოსლვ. 4,25; წინადაცუეთად, ი. 7,22.

ი: ნუ წინა-დაიცუეთონ, 1 კორ. 7,18.

ცვენება იხ. ცუენ/ცვენებ — ცვნ.

145. ცუენცვენებ — ცვნ (გამო-, გარდამო-, წამო-) გამოცვენა, გადმოცვენა, წამოცვენა.

გამო-: პირისა მისისაგან გამოსცუვიან შანთნი ცეცხლისანი, A — 1103, 140r, 28-29b.

⁶ ილ. აბულაძის ლექსიკონში კორექტურული შეცდომაა, 14,13-ის ნაცელად მითითებულია დან. 13,13.

გარდამო-: ძალნიცა ჭამედ გარდამონაცვენებსა (გადმოცე-
ნის) ტაბლისაგან უფალთა მათთაისა, მ. 15,27C.

წამო-: თუალნი წამოცვენებულ (წამოცვენილი) იყვნეს, სინ.
მრ. 268,8-9.

146. ცურევ — ცური(ვ) (0, გარდამო-, და- შე-) სხურება, დანამ-
ვა, გაგრილება, შეცვარვა; გადმოფრქვევა.

0, ა-: ღრუბელნი... აცურევენ ცუარსა საღმრთოსა, მიქელ მოდ-
რეკ. 99, VII, 6; და ღრუბელთა აცურიეს წყალი, მსაჯ. 5,4G (გელ.).

ე-: საცუმლისა მას შინა ცუარი ეცურია (ესხურა, 0) ზეგარდა-
მო, ძლისპ. 168, 320,2.

ცუარისა ცურევითა... ყრმანი იცსნა(!) აღისაგან, ძლისპ. 9,15.

გარდამო-ა: ცუარი იგი სიტყოებისამ გარდამოაცურიეს, სვან.
მრავალთ. 71v,26-28a.

და-: რამთამცა დააცურინა (დააცურია C) ჰაერსა, საკ. წიგ. I,
50,18.

შე-ა: შეაცურევთ ცეცხლისა მიერსა შემწუველობასა ეთერისა-
სა, მეტაფრ. 199,11; საცუმილი იგი მოტყინარე შეაცურიე, ძლისპ.
154, 287,2; ყრმათა მათ საცმილი შეაცურია, იქვე 23,46.

საცუმილი ქალდეველთამ ნიაფითა შეაცურიეს, ძლისპ. 170,
326,3.

o ვნებ.: სამნი იგი ყრმანი რაჟამს შეიცურინეს მუნ, ფსევდომაკ.
342,15.

მიივლინა მათდა ანგელოზი შეცურევად, A-1103, 264v,19-21b;
შემაცურეველი, ძლისპ. 143, 260,5; შეცურეული, ძლისპ. 5,
7,1.

147. ცუავე — ცუვ(ვ) (0, ა-, შთა-) ჩაყრა, მიფრქვევა. საწყისია:
ცუავეა, შთაცუავეა.

0, ა-: თუალნი მისნი აღებულ იყვნეს, ხოლო შენ აცცუე ნავლელი
იგი თუალთა მისთა და მოჰყადოს ზედა თეთრი იგი, ტობისი, 11,6C₂.

შთა-ა: და შთააცუა (შთააცრუა, 0) ნავლელი იგი თევზისამ
თუალთა მისთა, ტობისი 11,11C₂.

148. ცხრენ — ცხრინ (გან-) გაცხრილვა, გაცრა.

გან-: განგცხრინოს შენ, ვითარცა იფქლი, მამ. ცხ.-ბანი 164,10.

გამოცემას დართულ ლექსიკონში ვ. იმნაიშვილი ამ სიტყვას იმოწმებს „განცხრინება“-ზე. იმავე (ვ. იმნაიშვილის) გამოცემის მიხედვით ეს სიტყვა თავის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში შეტანილი აქვს ზ. სარჯველაძეს, ოღონდ საწყისად მოყვანილია „განცხრინვა“.

ზმნა ფუძედრეკადია, უნდა გვქონოდა „ცხრენ“ ფუძე, რომელიც შემონახულია „ნაცხრენ“-ში. ამიტომ არც -ებ არის მოსალოდნელი და არც -ავ თემის ნიშანი (ისინი ლექსიკონებში ამ ფუძეში არ ჩანს). ამოსავალში უნდა გვქონოდა: განცხრენს — განცხრინა, საწყისია განცხრენა. შდრ. ნაცხრენი.

ილია აბულაძის ლექსიკონში ეს ფუძე წარმოდგენილია ორი სიტყვაფორმით. ესენია: ნაცხრენი და ცხრილი. ორივესთვის დამოწმებულია ზირაქის წიგნი ოშკის ბიბლიიდან: ყრასა ცხრილისასა დაშთის ნაცხრენი, ო, ზირ. 27,4. ებ- ან ავ- არც ამ შემთხვევაში ჩანს.

ძ

149. ძეგ/ძი(ვ)ებ — ძი(ვ) (ძ, ი-, გამო-, მო-) გამოძიება, გამოკვლევა, გამოაშკარავება; მოძიება, მოძებნა.

ძ, ი- (ბრალის, ღონის, შურის) ძევა, ძიება: უკუეთუ ესე არა ქმნას, ორთავე ბრალსა ღმერთი მისგან იძევს, იოვ. და ეფთ. 80,3; შური იძია ღმრთის მოძულეთა მათგან, მინჩხი 298,31; ესე ღონშ იძია, იოვ. ოქროზ. ცხ. 82,10.

იკ-: ღონშ იძია, ვიდრემდის დააკლო... ყოველი ქუეყანამ სწავლასა მისსა, იოვ. ოქროზ. ცხ. 78,6.

• ვნებ.: სიყუარული ღმრთისად შინაგანისა კაცისაგან იძევის, ფსევდომაკ. 190,36.

გამო-ი-: გამოგიძევ შენ, ვითარცა მახვლსა მბრძოლისასა, ზაქარია 9,13; თუალთა მათ ოქროდსათა გამოიძევენ (გამოიძიებენ D), ფსევდომაკ. 390,30; საქმშ მისი გამოიძია ჰელენე დედოფალმან, მოქც. ქართლ. 83,38C; უკუეთუ ეძიებდე მას, ვითარცა ვეცხლსა და ვითარცა საუნჯესა, გამოიძიო იგი, ფსევდომაკ. 176,25; უკუეთუ კეთილად გამოიძიო იგი, ბას. კესარ. სწავლ. 149,8; რადთა გამოიძივნენ თესლნი ქრისტიანეთანი, ჯავ. აღწ. 182, 27-28.

სიღრმე სიბრძნისა ღმრთისა და ცნობისად არღა გამოგიძევიც, პარიზ. მარხვ. 267r,22; გამოეძია ელენე დედოფალსა, მოქც. ქართლ. 83,40L.

• ვნებ.: მით გამოიძევის საიდუმლოდ, ათონ. კრებ. 57r,27-28b.

ე: და ნუ გარეგანთა მათ გამოეძიებ, ბას. კესარ. სწავლ. 25,20; რასა გამოეძიებთ ურთიერთას, მრ. 9,16; გამოეძიებდეს წიგნებსა მას, საქმე 17,11.

როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, ამ ზმნას ძველ ქართულში შემონახული აქვს უძველესი ვითარება. -ებ, რომელიც შემდეგ ამ სიტყვაში გაბატონდა, ძველ ქართულში იშვიათად იჩენს თავს.

ასეთივე ვითარებაა ნაზმნარ სახელში, კერძოდ, საწყისში: ჩუენ ყოველნი მოსწრაფე ვართ სხვსა ცთომათა გამოძევად, ვიდრელა თავთა თვსათასა; ამისთჳს იტყუს, ვითარმედ: დასცხერო მეორისა საქმეთა გამოძევად, ბას. კესარ. სწავლ. 25,13-14.

სავარაუდოა, რომ პირველად -ებ გაჩნდა ე- პრეფიქსიან ვნებითში — „გამოეძევ“ > გამოეძიებ, აქედან მივიღეთ: გამოძიება: ნუ დასცხრები... გამოძიებად, იქვე 25,23.

მო- (მოძიება, მოძებნა):

ო-: მოიძიე მშჯდობად, ფს. 33,15; მოიძია წარწყმედილი იგი, იოვ. ბოლნ. 30,4; ნაწშირთა მიერ მოიძია ადგილი, იქვე II, 334,12; მოვიძიო მე მაცხოვარი წმიდამ, საკ. წიგ. II, 54,2; რამთა მოიძიონ ადგილი, იქვე II, 334,4.

ოჲ-: ესევითარსავე ღონესა მოუძევს, ფსევდომაკ. 354,34.

წარვიდა... მოძიებად ჟუართა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 83,319; მივიდეს... მოძიებად იესუმისა, ი. 4,24C.

150. ძენ/ძინებ — ძინ (და-, შე-) დამატება, დართვა, დაძენა; შემატება, შეძენა.

და-: ერთსა ღლესა სხუასაცა დასძენდი იმას, A – 85, 330r,2-3; მარხვასა ზედა დასძენდა მარხვათა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 98,27. წყლულებათა მისთა დასძენდეს, მეტაფრ. 359,4.

-ებ დართული ფორმები: თჳსით თავით დასძინებდა სატან-ჩველთა, იქვე 485,4; ანტონი... მოლუაწებასა დასძინებდა მოლუაწებათა ზედა, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 157,21; დასძინა სუმეონ და თქუა, სინ. მრ. 91,25; პირველთა მღჳძარებათა უმეტესნი მღჳძარებანი დასძინნა, მეტაფრ. 422,21; დასძინეს ძური ძვრსა მათსა, ჯავ. აღწ. 149,22; მეხუთე მისი დასძინოს მას ზედა, რიცხ. 5,7SAKB; დედათათჳს თხრობანი მამათასა ზედა-დაგუძენიან, A – 689, 269r,40a-1b.

წადიერ რამ იყვნეს იძულებისაჲ დაძენად, მეტაფრ. 243,2; დამძენელი (= დამპატებელი), A – 109, 90v,30-31a.

შე- (შე-ძინებ):

ამას ხოლო შევსძინებ, მეტაფრ. 297,4; ნუ შესძინებ ურნატ-სა ურნატთა ზედა, ბას. კესარ. სწავლ. 192,36; ამასცა შესძინებს, მეტაფრ. 431,1; შესძინებთ კუალად დატევებასა მისსა უდაბნოსა ზედა, რიცხ. 32,15SB; არარას შეგძინებს მიმოსლვად ეგე... სარგებელსა, ნოველები II, 104,7; მრავალნი ესე სიტყუანი არარას... შეგძინებენ, ჯავ. აღწ. 174,41.

სხუამ ხუთი ქანქარი შევსძინე, მ. 25,20; შეჰსძინა და თქუა იგავი ამისთჳს, ლ. 19,11; შესძინეს მერმე სიძუილი მისა, შესაქმე 37,8OCBAKS; არლარა შევსძინო ქსნად თქუენდა, მსაჯ. 10,13BDSG.

შენიშვნა: საარვისო ქცევის I სერიის ფორმები საშუალ ქართულ-შიც მხოლოდ -ებ სუფიქსიანია: შესძინებ, არჩ. I, 84,12,1; შესძინებს, იქვე 79,92,2; იქვე 13,93,3; შესძინებენ, კალმას. 557,22; შეძინებისა, იქვე 557,6; შემძინებელსა, არჩ. I, 85,20,2; შემძინებელია, ქილ. და დამ. 963,31.

ე- (შეძენა, შოვნა, მოპოვება): ამით სახითა ირგებენ და შეიძენენ სულთა თჳსთა, ფსევდომაქ. 193,25; (უქორწინებელნი) ამას სოფელსაჲ შეიძენენ, მ. სწ. 118,5; რომელნიმე საჩინოსა მას სიმდიდრესა... მრავლად შეიძინებენ, ნოველები II, 239,25; არარას შეიძინებდეს დაყოვნებისაგან, მეტაფრ. 40,26.

რამ შევიძინე ამისგან? ნოველები II, 260,16-17; შეიძინე ძმად იგი შენი, მ. 18,15C; შეიძინა მან სიკუდილი, მეტაფრ. 389,16; რამთა სასუფეველი ცათამ შევიძინოთ, სინ. მრ. 273,39.

უკუეთუ უკნინესისამ ვერ ძალ-გიც შეძენამ, Ier. – 22, 13r,24-27a; მწუხარებამ იგი მათი შეძინებითა მით მისითა ნუგეშინისცემულ იქმნა, სინ. მრ. 121,16; შეუძლოს შეძინებად ჰასაჲსა თჳსსა წყრთა ერთ ოდენ, კლარჯ. მრ. 204,9-10; შეძინებულ ი, მეტაფრ. 184,28; არს მას შინა... შესაძინელი მრავალთამ, მამ. ცხ.-ბანი, 143,30.

151. ძლევ — ძლი(ვ) (0, და-, მი-, მო-) მორევა, დაძლევა (პირდ. ობიექტის ჩამოცილებით).

0: მოქმედებითი გვარის უზმნისწინო ფორმებში ხმოვანმონაცვლეობა, ჩვეულებრივ, მოშლილია. I სერიაში არის: ვსძლევ, სძლევ, სძლევს,

ესძლეეთ, სძლეეთ, სძლევენ. II სერიაში კი გვაქვს: ესძლე, სძლე, სძლო, ესძლეთ, სძლეთ, სძლეს. მაგ.: სძლევ სჯასა შენსა, ფს. 50,6C; სძლევს ბუნებასა ჯორცთასა, საკ. წიგ. II, 49,22; სძლევს სოფელსა, I იოვ. 5,4; სძლო ლომმან, გამოცხ. 5,5; მტერი მძლევს მოშურნეობით, მინჩხი 225,33; ესძლეეთცა მას მდიდარსა სიბოროტითა, ბას. კესარ. სწავლ. 213,11; ამას ყოველსა ზედა-ესძლეეთ ჩუენ მის მიერ, ჰრომ. 8,37C; სძლევენ გუელთა და ღრიაკალთა, ფსევდომაკ. 202,23; ცნობამ სძლევდა თვთებასა, მეტაფრ. 328,19.

მე ესძლე სოფელსა, ი. 16,33C; არა იძლიე, არამედ უფრომს-ლა სძლე, ნოველები II, 262,13; სისულელითა სძლო ყოველსა სიბრძნესა, მამ. ცხ.-ბანი 311,24; სძლო ორთავე მათ, საქმე 19,16; სძლოს მას, ლ. 11,22; ანუ ესძლოთ ანუ ვიძლინეთ, მამ. სწ. 134,19.

იშვიათად ძველ ქართულშივე შემონახულია ამოსავალი ფორმები: უდარესმან მან სძლია, ბას. კესარ. სწავლ. 154,27; ვერარაითა სძლია მას, იქვე 216,6; სძლია მას ჩუეულებითა ძილისაითა, ჯავ. აღწ. 233,33; ისწრაფის, რამთამცა სძლია მას, ფსევდომაკ. 205,25; ბოროტსა სძლია კეთილმან, ვეფხ. 1361,4; ყოველსა ბოროტსა სძლიის ჭეშმარიტებამან, ეზრა ზორობ. 3,12C; სამებასა მას წმიდასა ეშმაკათაცა ვერ სძლიიან (დაბეჭდ. სძლიან), სინ. მრ. 223,11; ვინ-მე სძლიოს შენ შორის: გულისთქუამან ჯორცთამან, ანუ სიწმიდემან სულისამან, ბას. კესარ. სწავლ. 144,34; მოგვლობავს ჩუენ გზათა მათ ცხორებისათა, რომელსა ესძლიოთ გულისწმისყოფისა მიერ, იქვე 147,29.

მიძლევიეს, ჯავ. აღწ. 180,26; გიძლევიეს, ბას. კესარ. სწავლ. 178,31-32; უძლევიეს, იქვე 155,3; ფსევდომაკ. 280,30; ეზრა ზორობ. 4,14C; რამეთუ ეძლია ყოველთა ვნებათა... ჯორციელთა, იოვ. ოქროპირის ცხ. 27,4.

ასეთივე ფორმები გვხვდება საშუალო ქართულშიც: შურდულ-ქვით სძლია მებრძოლთა, გურამ. 14,3; მტერმა სძლივა, დაიმონავა, კალმას. 470,14; ვერ სძლიევს მძლეთა მებრძოლთა, გურამ. 40,14.

• ვნებ.: ვნებითში ხმოვანმონაცვლეობა ყოველთვის დაცულია.

იძლევის, ფსევდომაკ. 244,35; ნუ ვიძლევიოთ ჯორცთა გულის-თქუმიოთა, მეტაფრ. 214,2-3; ოდესმე სძლევენ, ოდესმე იძლევიან, მ. ცხ. 41r.

ვიძლიე, ჯავ. აღწ. 163,16; იძლია, მსაჯ. 20,36(OBDS); სინ. მრ. 256,3; იძლიის, ნოველები II, 146,21-22; ვიძლიო, მინჩხი 343,16; იძლიო, ფსევდომაკ. 126,24; იძლიოს, ეზრა სუთ. 4,24C.

ძლევა მ, სინ. მრ. 164,19; იქვე 256,3; ძლევა მეც დათრგუნვად მე სატანისა, ვეფხ. 2,2.

და- მცირედი სინანული დასძლევს წინაშე ღმრთისა მრავალთა და დიდთა შეცოდებათა, ბალავ. 154,3; შთადევს... სასწორსა მას და დასძლია მან, Ier. — 3, 106v,20-22; შთაკრიბეს... ყოველი ცოდვამ ავაზაკისად მის ერთგერძოსა მას ბუდესა სასწორისასა და დასძლია ცალიერსა მას, მ. სწ. 295,21; შთახნეს იგინი... ბუდესა მას ცალიერსა, და დასძლიეს მეორესა მას, იქვე 295,33-34.

მა- რომელი მიიძლევ მოსაგრესა საშველად საუკუნოდ, მ. სწ. 220,9.

მო- მოსძლევდა სარკინოზი იგი, ჰავ. ძეგ. ლექსიკ. I, 176,17; უკუეთუ მომძლევდეს, O, 1 მეფ. 10,11.

წა- ველარცა ენასა დააბამს, წასძლევს სათქუმელად, ვისრ. 56,7.

152. ძლევ — ძლი(ვ) (O, ა-) მიცემა, შეძლევა.

აძლევდიან მტერნი ზავსა, ვეფხ. 317,3; იპოვა... რვამ ხოლო დრაჰკანი და ესე აძლიეს ბარბაროსსა მას, ლიმ. 56,1.

153. ძრევ — ძრი(ვ) (O, ა-) განძრევა.

ჰბერვიდა წყალთაგან ნიაფი და შალვიდა ფურცელსა ხისა მისგან და აძრევდა რტოთა მისთა, მოქც. ქართ. 148,13-14C. შდრ. ახ. ქ. ანძრევს.

154. ძრევ/ძრევეიბ — ძრეივ (O, ა-) დაძვრა, ამოძრავება. აძრევს/აძრევეი(ნ)ებს — აძრვია/აძრევეი(ნ)ა. შუალობითი კონტაქტის ფორმაა.

O, ა-: მინდორთავე წაიყვანა, ტანი მკვერი აძრევეინა, ვეფხ. 892,3.

155. ძრწენ — ძრწინ (შე-) შეაძრწენს — შეაძრწინა. შდრ. შეაძრწუნებს — შეაძრწუნა.

შე- არა თუ კაცთა, სასჯელი ქვათაცა შესაძრწენია, ვეფხ. 850,2.

-ენ სუფიქსიანი ვარიანტი, თითქოს, საშუალო ქართულიდან იჩენს თავს.

156. ძურენ — ძურიან (0, გა-, შე-, შთა-): გააძურენს — გააძურიან, შეაძურენს — შეაძურიან, შთააძურენს — შთააძურიან.

მოქმედებითის ფორმები არ შეგვხვდებოდა, უნიშნო ვნებითი ჩვეულებრივია. საეჭვო არ არის, რომ მოქმედებითი გვარის ფორმებიც იქნებოდა ძველ ქართულში.

0: რომელი ძურეების პირსა ზედა ქუეყანისასა, II სჯ. 4,18ABEKS; რომელნი ძურეებიან ქუეყანასა ზედა, ლევიტ 11,29(OAKSB).

გა-: შევიდეს და გაძერეს ზერელსა, ვფხ. 1420,1.

შე-: შეძურეს ქუაბებსა, იერემ. 4,29.

შთა-: იქედნე შთაძურა კურსა რასმე ღვნითა სავსესა და სიმაძღრედ წბა, მეტაფრ. 452,10.

ქუეწარმძრომელი, II სჯ. 4,18ABEKS; იყვნენ გზანი მათნი ბნელ და საძურომელ, ფს. 34,6.

წ

157. წდეგ — წდი(ვ) (0, ი-, ი/უ-) დასხმა, ჩასხმა, დაღვეინება; მიწოდება.

0: წდია თვისი იგი ბარძიმი, ბას. კესარ. სწავლ. 19,3; წდია ბარძიმა შინა ღვნიმ თვისი, იქვე 124,34.

ი-: იწდევენ თათლუქსა, I, ეს. 5,22; იწდიეს... სისხლი უბიწომ, ჯავ. აღწ. 148,24; იწდიეს რამ... სისხლი უბიწომ, მინჩხი, 342,32; იწდიეს ღვნი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 336,22.

ი/უ-: უწდეგ კაცთა სიმთრავლედ უშეულოებისა, მ. ცხ. 402r; უწდეგდა და როკვიდა წინაშე მისა, ბალავ. 50,18-19; ბარძიმა შინა მისსა, რომელ გიწდია, უწდიეთ მას ორკეცი, გამოცხ. 18,6; სიცოფისა ამის წამალი გკწდია ჩუენ, ბას. კესარ. სწავლ. 186,32; ცხოველსმყოფელი სასუმელი გკწდია ჩუენ, მეტაფრ. 313,13.

აღღა ხუცესი წდევად სტამნითა წყლისა, ნოველები II, 77,19; წდეული, გამოცხ. 18,6.

158. 1. წევ — წი(ვ) (0, აღ-, აღმო-, გან-, მი-, მო-, შე-, შემო-, შთა-, შთამო-, წარ-).

წევა (= დაწევა): შენ სწიენ მალემსრბოლნი კაცნი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 238,15C.

ე-: არასადა ანგელოზთა ეწევის, არამედ ნათესავსა აბრაჰამისსა ეწევის, ებრ. 2,167; ბნელი იგი მას ვერ ეწია, ი. 1,5; აღდგა და ეწიე მას, ნოველები II, 124,10; დევნოს სამე მტერმან სული ჩემი და ეწიოს, ფს. 7,6; ვეწიო და უთხრა..., რამთა ესე აღადგინოს, საყ. წიგ. II, 125,19; გარდაგუალე, ნუუკუე გეწიოს შენ წყმად, 3 მეფ. 18,44.

და არა იყო მწევენელი მისი, მსაჯ. 3,26G.

159. 2. წევა, ე- (= შეწევნა, დახმარება); მრწამს, მეწიე ურწმუნობასა, მრ. 9,24C; მსწრაფლ მეწიე მე და გამომივსენ სიკუდილისაგან, მინჩხი 221,29.

აღ- (აწევა, აღება, ფეხზე დაყენება; ასვლა, აღწევა): ჭუარი... იღვძებს მღვდარეთა თანა, მაშურალთა თანა აღსწევს, მეტაფრ. 310,33; უკუეთუ იხილო კარაული მტერისა შენისად დავრდომილი ტურთსა ქუეშე, არა თანა-წარჰვდეს, არამედ აღჰწიო მის თანა, გამოსლვ. 23,5.

აღწევად ქვისა მძიმისა, A – 85, 343r,19-20.

ი ვნებ.: წყარომსა მიმართ საცურველებათამსა აღვიწევი, მეტაფრ. 118,41; რომელი აღიწევის ცადმდე, ნოველები II, 182,6-7; ცეცხლი იგი აღიწეოდა ვიდრე ცადმდე, სინ. მრ. 267,24; (სუეტი) ქუეყანით ცად აღიწია, მოქც. ქართლ. 159,8C; გონებითა აღვიწინეთ მთასა მას წმიდასა, მინჩხი 324,23.

მოციქულმან შემდგომად სამცამდე აღწევნისადა თქუა, Ier. – 9, 90v,1-2b.

აღმო-, ი ვნებ. (ამოსვლა): შენდა მიმართ აღმოვიწევი სიტყუსა მიერ, A – 162, 76r,2-3b.

გან- (მიღწევა):

ა-: მთუარე ოცდაცხრა დღედ და ნახევრად ვერა სრულებით განაწევს (= აღწევს), დაღაცათუ ზემომთ გაწევნად დავწერე, A – 85, 330r,7-10; რომელნი... ცხრამეტ სტიქონამდე(!) გააწევენ, A – 85, 328v,25-26.

ი ვნებ.: და განიწიოს (= აღწევს) საზღვარი ბაალად, ისო ნავე 15,9BDS.

მე- (სწევს, მისწევს = დაწევა, დადევნება): მეფესა უკუანა მისწია გარბანს, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 96,7; განუგის (ცანდალი) და მისწიის იგი მოყუასთავე თუსთა, ლიმ. 9,9.

ა- (მისვლა, მიღწევა; მიყვანა; თავს დატება): რომელ მიაწევს უღაბნოდ, რიცხ. 23,28SBG; სითგან მიაწევს სამეფუდო შენი. მოქტ. ქართლ. 150,6-7^ლ; ვიდრე მიაწევდეს სამეფუდო შენი, იქვე ლ; მი-
აწევს სიტყუათა მიერ თვსთა კეთილთა მათ, ბას. კესარ. სწავლ. 135,10; სამართლად მიაწია (= თავს დაატება) სოდომელთა ზედა რისხვამ ქემან, ჯავ. აღწ. 165,31; მიაწიეს (= მიიყვანეს) იგი ტაძრად მეფისა, რიფს. 171,6.

ბ ვნებ.: ამისთვის მიიწივის რისხვამ ღმრთისად, ეფეს. 5,6CD; მიიწია ეფესოდ, საქმე 18,19; მიიწივნეს ესენი აღგილთა ურ-
წყულთა, კიმ. II, 147,1.

გ- (მისვლა, მიახლოება; დაწევა): მიეწინეთ ყოველნი კაცსა სრულსა, ფსევდომაკ. 292,27; რადამა სრბითა ფერკთამთა მიეწი-
ვნეს მას, მეტაფრ. 53,37.

ჰგონებდეს... მიწევნასა რომელსამე სოფელსა, საქმე 27,27.

მო-ა: რადსათვის... მოაწევ თავსა ზედა შენსა წყევასა, ბას. კესარ. სწავლ. 184,36; ამისთვის მოაწევს ჩუენ ზედა... საშჯელსა, იქვე 112,13; ჩუენ თვთ მოვაწევთ საყუარელთა მათ ჩუენგან მიღებასა, იქვე 48,11; მოაწივენ თავთა ზედა თვსთა ზამთარსა მას მთრვალო-
ბისასა, იქვე 183,13; სიტყუასა უზეშთაესსა ძალისასა მოაწევდეს მოსეს მიმართ, გამოსლ. 18,26CS; მოაწიე ამათ ზედა ცოდვამ დიდი, იქვე 32,21(OBAKCS); სიტყუამ იგი... ჩემდა მოაწიეთ და მე განვა-
გო, II სჯ. 1,17ABEKS; მოაწიეს ვიდრე კოშკადმდე, სინ. მრ. 267,18; შეგინებამ მოუწიევის თავსა ზედა თვსსა, ბას. კესარ. სწავლ. 212,7.

ბ ვნებ.: არა უწყი, რად მოიწივის შენ ზედა, მ. სწ. 254,19; რომლისათვის მოიწივის რისხვამ ღმრთისად, კოლ. 3,6; სენნი მეყსა შინა მოიწივიან, ბას. კესარ. სწავლ. 182,33; მოიწივნენ უკუა-
ნამსკნელთა ღლეთა სიკიცხევით მეკიცხეველნი, 2 პეტ. 3,3.

გ- (დაწევა): მაშინ მოგუეწია იგი უკუანა ჩუენ, საკ. წიგ. II, 125,21.

შე- (დახმარება, შეწევა): გულისთქმამ იგი შესწევს ცოდვასა მას, ბას. კესარ. სწავლ. 131,24; ასონი გუამისანი... ერთმანერთსა შესწივენ, ფსევდომაკ. 187,12; სხუანი იგი არა შესწივენ მათ, არამედ უყუარულ არიან, იქვე 188,30; რადთა თითოეული ჩუენი შეს-
წევდეს მხასა თვსსა, იქვე 189,18.

უნდა პურისა საქმს და არავინ აქუნდა, ვინმცა შესწია, ხოლო მე ჩემი იგი დაუტევე და მას შევსწიე, ნოველები II, 74,15-16.

შე-ა (შედწევა): არა შეაწევს გულად ტკივილი მუსმრისამ, ვითარ-იგი შეაწევს ტკივილი შურისამ, მ. სწ. 8,30.

• ვნებ.: საღმობადა... თუთ მას ტვნსა შეიწევინ, სინ. მრ. 119,8.

ე-: სიბრძნე შეეწევის კაცსა, O, ეკლ. 7,20; სარწმუნოებად შეეწევის საქმეთა მისთა, იაკ. 2,22; მე შეგეწევი შენ, ნოველები I, გ. 23,24; რომელი შეეწია პეტრეს..., შემეწია მეცა, გალ. 2,8.

შეწევნამ, ებრ. 2,18; მეტაფრ. 347,30; შეუწევნელი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 158,18.

შემო-, • ვნებ. (შემოსვლა): შემოიწიის დღე და მაშინ დაფარის ბნელი იგი ბრწყინვალეებითა მზისადათა, H-341, 795.

შთა- (ჩაღწევა, მიღწევა):

ა-: შთააწევს საზღვარი ატაროთით კორეკისადათ მთელულეთად მიმართ, ისო ნავ. 18,13G.

შთამო-, • ვნებ. (ჩამოსვლა, ჩამოწევა): (სუეტი ნათლისამ) შთამოიწეოდა ზეცით, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 285,36; ხედვიდა რეცა გზასა რასმე... რომელი მისა ზეცით შთამოიწეოდა, ნოველები II, 86,15.

წარ- (დაწევა): წარსწია ღელამან თვსმან და დააგდო, სბსტ. 142,5.

ე- (მისვლა, მიღწევა; ჩაწვდომა): მუშაკი მომთრვალმ ვერ წარეწიოს სიმდიდრესა, O, ზირ. 18,33; რადთა აღრე წარეწინენ მას, საქმე 17,15.

რადთა შეუძლოთ წარწევნად, ეფეს. 3,18; არღარა შემირაცხიეს თავი ჩემი წარწევნულად, ფილიპ. 3,13.

160. წერტ — წირტ (O, ი/უ. და-) ჩხვლეტა, „გუმერა“.

• **ე-**: უწერტს სულსა მისსა... გარდაცემაჲ სიმდიდრისამ, ბას. კესარ. სწავლ. 88,6; აღმოვიდა ფარაო... და დაიბყრა ქალაქი... და ქანანელთა უწერტა (უგუმირნა BDS), ისო ნავ. 16,11G; მონაცვლე ფორმა (უგუმირნა) ხმოვანმონაცვლეა. მოსალოდნელი იყო „უწირტა“.

• ვნებ.: რომელი იწერტებოდის, ვითარცა საწერტელითა, ბას. კესარ. სწავლ. 45,4-5; ცსენებითა მით შემაწუხებელისადათა იწერტებოდიან, იქვე 69,32.

ე-: მოსაცსენებელად სიტყუათა შენთა ეწერტებოდა, და მეყსეულად გან-ხოლო-იკურნებოდეს, სიბრძ. სოლ. 16,11C. O რედაქციაში

ამ ადგილას უაღრესად საყურადღებო ფორმაა: საცსენებელად სიტყუა-თა შენთა იწირიტებოდეს. ამ ფორმისთვის ამოსავალი უნდა იყოს იწირიტებოდეს.

გგუემოს შენ უფალმან... სენითა სიცხისაითა... და წერტითა უსაზომოთა, II სჯ. 28,22BDES.

ილია აბულაძეს თავის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში მოჰყავს და- ზმნისწინიანი ფორმები: დაიწერებოდა, დაიწერტე. აქვეა მოქმედებითი გვარის ფორმა „დაწერტენენ“(!): დაწერტენენ იგინი მახვლითა px., — დაჰგუმერდი მათ მახვლითა, O, იერემ. 23,47.

იერემიას 23-ე თავი კ. დანელიას გამოცემაში თავდება მე-40 მუხლით. ფორმის საპოვნელად თავიდან ბოლომდე შემოწმდა იერემიას წინასწარმეტყველების G რედაქცია, მაგრამ ეს ფორმა არსად აღმოჩნდა.

161. წვენ — წვინ (და-, მი-, შემო-, შთა-) დაწვენა; ცხოვრება, გაუპატიურება.

და-ა-: მას ღმერთი მიწისა საგებელსა ზედა დააწვენსო, ვისრ. 229,25-26; მწუხრი დავაწვინენ იგინი ცხედარსა ზედა, ფლქტ. 146,37; დააწვინა იგი შორის მუკლთა თუსთა, მსაჯ. 16,19BDS; დააწვინა აქლემნი გარეშე ქალაქსა მას, შესაქმე 24,11(OCBAKS); დავაწვინეთ სასნეულოსა, ლიმ. 138,22; დაეწვინენს (მათ) ცხოვარნი) იგი მათნი, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 188,12.

• ზ-: ძიძა მოაბადს გუერდით დაუწუინა (!), ვისრ. 136,5-6.

• (= ცხოვრება, გაუპატიურება): და-თუ ვინმე-იპყრას კაცმან ველსა გარე ქალი განთხოვილი, ჰმძლავროს და დაიწვინოს იგი, მოკუედინ მამაკაცი იგი, რომელმან დაიწვინა, II სჯ. 22,25BDES; ქალი ქალწული ჰმძლავროს და დაიწვინოს იგი, იქვე 22,28BDES.

მი-ა-: და მიაწვინა ყრმამ იგი, ჯავ. აღწ. 186,9; მიაწვინა იგი ბაგასა, ლ. 2,7DE; სინ. მრ. 37,16; მიეწვინა და დაებურა პირი მისი, ქრესტ. II, 81,31.

• ენებ.: მიიწვინე ბაგასა და სძითა იზარდებოდე, სინ. მრ. 16,28; ბაგასა მიიწვინა პირუტყუათასა, მ. სწ. 106,26.

არცალა ბაგასა პირუტყუათასა მიწვენამ უღირს-იჩინა, A - 162, 174r.

შემო-ა-: ყრმამ იგი თუსი მომკუდარი შემოაწვინა უბეთა ჩემთა, 3 მეფ. 2,20.

შთა-ა: შთააწვინა ყრმამ იგი მას შინა, გამოსლვ. 2,3(OBAKS); შეგრაგნა იგი და შთააწვინა ბაგასა, ლ. 2,7C; პოეს... ყრმამ იგი შთაწვენილი ბაგასა, ლ. 2,16C.

162. წმედ — წმიდ (0, ი-, აღმო-, გან-, და-, მო-).

0, ი-: იწმედნ ცრემლთა მისთა, მამ. სწ. 295,29; იწმედნ ცრემლთა თუსთა, ნოველები I, გ. 2-3.

აღმო-ი- (ამოწმენდა): ყურნი აღმევსნეს ცილობითა მით, შველე გარე, რამთა აღმოვიწმიდნე, ნოველები II, 82,25-26.

გამო-: გამოწმიდა, რომელი-იგი შეეკრიბა, რუთ. 2,17BDOS.

გან-: განვსწმედ თავსა ჩემსა, ი. 17,19C; განსწმედს მსგავსად ქორცთა მათ განწმედისა, ებრ. 9,13LÖ; განმწმედს ჩუენ ყოვლისაგან ცოდვისა, 1 იოვ. 1,7; რომელი მამამან განწმიდა, ი. 10,36; განწმიდოს კალომ თუსი, მ. 3,12.

განშორებულ არიან სოფლისაგან და განუწმედიან თავნი თუსნი, ფსევდომაკ. 210,5.

ი-: განვიწმედ გონებასა ჩემსა, ნოველები II, 94,6; განიწმიდოს თავი თუსი, 2 ტიმ. 2,21; განიწმიდონ თავი თუსი, ი. 11,55C.

განვიწმიდნეთ სულნი და ქორცნი, მეტაფრ. 326,36.

ბალ-გიც განწმედაი ჩემი, მ. 8,2; განმწმედელი, ებრ. 2,11; განწმედილი, საქმე 24,18.

და-: დაწმედს — დაწმიდა (წყალი, იფქლი...) დაწმედილი — გაწმენდილი, დარჩეული: იღვა ორგან ხუავად იფქლი, ერთგან დაწმედილი და ერთგან უწმედელი და მე აღვავეს უწმედელითა მით, ნოველები II, 72,12-13.

მო-: უკუეთუ ქურკლითა კეცისამთა შეგბეს, მოწმიდონ იგი და წყლით განრცხან, ლევიტ. 6,21G.

163. წნებ — წნიხ (0, გამო-, და-, მო-) სრესა, ტყლეტა.

0: რამეთუ წნებდეს საწნებელსა შაბათსა, 0, ნეემ. 13,15; შევედით, წნებდით, 0, იოვ. 3,13.

უამი იყო წნებისამ, მეტაფრ. 278,40.

მწნებელი, იერემ. 25,30; მწწნებარნი საწწნებლისანი, იერემ. 51,14J; მოაკლდა ემასა მას მწწნებართა რისხვისათა, სინ. მრ. 261,36; საწწნებელი, გამოცხ. 14,20; მ. 21,33; მრ. 12,1; დაიმალნეს

საწნეხელთა შინა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 58,10; მოგართუდ შენ ზეთი... წმიდამ წნეხილი, ლევიტ. 24,2AKSB.

გამო- ნუუუე რომელმან დაასხის ვენაჲ, მეყსეულად მოკრიბისა ყურძენი და გამოწნიხისა ღვნომ, ფსევდომაკარი 339,16; ლუინისა... ვენაცისაგან გამოწნეხილისა მიერ განშენდა, თარგმ. ქებ. ქებათ. 392,7-8.

და- იგი დასწნეხს საწნეხელსა მას ღვნისა მის გულის-წყრომისა, გამოცხ. 19,15; არა დაწნიხეს იგი დილითი, არცა მწუხრი, იერემ. 48,33J; მოსთულეს ვენაჲები მათი და დაწნიხეს, მსაყ. 9,27BDS; დასწნიხეთ, რამეთუ სავსე არს საწნახელი, იოველ 3,13.

• ვნებ.: დაიწნიხა საწნეხელი იგი გარეშე ქალაქისა, გამოცხ. 14,20; (ტევანი) დაიწნიხოს ფერჯითა, კიმ. II, 81,22-23.

ტევანი... დაწნეხილი... საწნეხელსა ეკლესიასა, მეტაფრ. 134,4.

მო- მოწნიხა მიერ ღვნომ სიხარულისაჲ, A – 1104, 275v,13-14.

164. წრედ (> წრეტ) — წრიდ (> წრიტ) (აღმო-, გამო-, და-, მო-, შთა-).

აღმო- (ამოწურა, ამომწურავად შეისწავლა): ვითარცა ღრუბელმან აღმოიწრიდა სწავლაჲ იგი ათენელთაჲ, იოვ. ოქრობ. ცხოვ. 6,32.

გამო- (სითხისაგან დაცლა, გამოცარიელება, გამოწრეტა): შეკსუა იგი და გამოსწრიდო, ეზეკიელ 23,34 (გელ.)

და- (დაწრეტა): დაწრიდოს სისხლი მისი ზარისხსა მას საყურ-თხვევლისასა, O, ლევიტ. 1,15 (O = ოშკის ბიბლ.; დასწრიდო(!) A; დასწრიტოს B; დასწრიდოს SK); დავწრიდოთ სისხლი მათი თავ-დაქცევით დაკიდებითა, Ath. – 11, 253v.

მო- რომლითა მოსწრიდოს წყალი მცირედ, O, ეს. 30,14.

შთა- რომელმან შთაიწრიდის იორდანშ თუალსა მისსა, სინ. მრ. 88,15-16.

165. წუევ — წვ(ვ) (წუევ) O, მი-, მიმოდა-, მო- (მიწვევა, მიპატი-ება; იძულება, ძალის დატანება; მოწოდება; ცნობება, შეტყობინება).

O, ა- რამსათჳს აწუევ მტერსა პირველვე დაპყრობად სიმტკიცისა ზღუდეთა შენთაჲსა, ბას. კესარ. სწავლ. 11,23; ძალი ეშმაკისაჲ კაცსა ბოროტისა მიმართ აწუევს, ფსევდომაკ. 341,10; სიყუარული ქრის-

ტმსი მაწუევეს (გუაწუევეს ო) ჩუენ გამორჩევედ ამას, 2 კორ. 5,14; ესენი განჯრწნად სარწმუნოებისა აწუევეენ, კიმ. II, 188,26.

აწუა მას სადილი, ნოველები II, 214,17; აწუეს ყოველსა... მახვლოსანსა, ო, 4 მეფ. 3,21.

უკუეთუ კაცმან კმნეს ბოროტი ეშმაკისა წუევენითა, ფსევდომაკ, 341, 12; კერპთ მაწუეველი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 244,68.

მი-: მიაწუეს მარხეამ, ო, მიქ. 3,5.

მიმოდ-: მათ მიმოდააწუეს წამებამ იგი სიტყუსამ მის, საქმე 8,25.

მო-: წინწილამთა მოაწუევედეს კაცთა, ნოველები II, 177,8.

166. წულელ — წულილ (ი-) გამოკითხვა, გამოძიება.

ი-: ნუუუე აწ იწულელ და გამოძიებ სიტყუათა და საქმეთა მისთა, მამ. სწავლ. 177,27.

იწულელს — იწულილა.

ძველსავე ქართულში, საერთო ტენდენციის თანახმად, ამ სიტყვას ავთემის ნიშანი დართვია: იკითხვიდა მისთვის და იწულილვიდა, მ. ცხ. 144v. შდრ. ახ. ქართ. გამოიწვლილავს.

167. წყენ/წყინებ — წყინ (ო, მო-, შე-) თავის მოწყენა, მობეზრება, შეწუხება; გაბრაზება, განრისხება, გაჯავრება; წყენინება, წყენა.

ო, ა-: ვაწყენ მათ, მ. ცხ. 265v; რაისათვს გუაწყენ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 209,199. ასეთივე ფორმები გვაქვს „ვეფხისტყაოსანში“: შენ საყვარელსა რად აწყენ, 910,2; ლომსა ვინ გაწყენს, რომელი, 594,4. როგორც ჩანს, ამ დროისათვის უკვე ძველი წარმოების აღდგენა ხდება.

წყენილ იყო მისგან, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 308,29; (საჰმელ-სასმელი) მკირელსა გემოსა დაუტეობენ სასასა შინა... და მერმე, ვითარცა საწყინონი (= მაწყინარი) და შემაიწრებელნი განყვარნით იგინი ჩუენგან, ბას. კეს. სწავლ. 209,36; უწყინოდ ვედრებამ, კლარჯ. მრ. 212,24.

როგორც მოყვანილი მასალის მიხედვით ჩანს, X-XI სს. ძეგლებში ძველი წარმოების მხოლოდ ორიოდ მაგალითია შემორჩენილი.

როგორც უზმნისწინო. ისე ზმნისწინიან ფორმებს ჩვეულებრივ ებდართვის: აწყინებ (შენ), მოქც. ქართლ. 156,258; მაწყინებ, მამ. ცხ.-ბანი 33,11; გაწყინებს, ნოველები II, 100,25; მაწყინებენ

(ჩუენ). იქვე 188,6; გუაწყინებენ, კიმ. II, 192,8; აწყინებენ, კლარჯ. მრ. 212,18; არა აწყინებდა, სიბრძ. სოლ. 19,210.

ი-: ნუ იწყინებთ, A-484, 313r.

ე-: ამისთვის არა მეწყინების (გუეწყინების CD), 2 კორ. 4,16AB; ნუ გეწყინებინ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 36,18.

წყინებისა მისისათვის უსაჯა, ფსევდომაკ. 166,24; წყინებისა მისისათვის მისცემს, იქვე 268,15.

მეორე სერია მარტივია: აწყინა კაცმან მან პროკლეს, იოვ. ოქრობ. ცხ. 54,3; ვითარ ფრიად აწყინა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 22,15; გელმწიფეთა... ფრიადითა შრომითა აწყინეს, რამთამცა დაემორჩილა, იქვე 282,31.

მო-ი: არა მოვიწყინებ და არცა მცონის, მამ. სწავლ. 88,29; ვითარ არა მოვიწყინო სოფელი ესე, რამეთუ იგი მოიწყინებს (შდრ. მოიწყენს ღ) მოყუარეთა მისთა, ბალავ. 106,37-38C.

მოვიწყინე ნათესავი იგი, ებრ. 3,10; არცა მოიწყინა ლოცვამ გლახაკისამ, ფს. 21,25.

მოწყინებამ სოფლისამ, ბალავ. 106,30; მოწყინებამ ლოცვასა შინა, ფსევდომაკ. 166,25-26. „ვეფხისტყაოსანში“ კი ძველებურია საწყისი: დიაცსა წყენა შეატყო, 1098,3.

მოსაწყინებელი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 103,37D; მოუწყინებელი, შუშ. X, 27; მოწყინებული, მამ. ცხ.-ბანი 50,11.

შე-ა: რამთა არა შეგაწყინო, არა ვპრეკე კარსა შენსა, სინ. მრ. 271,9.

შე-ი: არა შევიწყინო მე შედგომად კუალსა მისსა, იქვე 228,2.

168. წყმედ — წყმიდ (0, წარ-) დაღუბა, დაკარგა.

0: შენდა წყმედა და ჩუენდა შეურაცხება. ფლკტ. 136,23.

წარ-: ნუ წარსწყმედ სახლსა ამას სადღეოდოლოსა, შუშ. V, 20; ნუ საკმლითა შენითა მას წარსწყმედ, პრომ. 14,15; ღმერთი... წარწყმედს ურწმუნოთა, ლიმ. 35,20; სოფელი წყლით რღუნითა წარწყმიდა, 2 პეტ. 3,6; ეძიებდეს, ვითარმცა წარწყმიდეს იგი, მრ. 11,18.

ი-: ნუ წაიწყმედ ამით სულსა, ვეფხ. 959,3; თავი თვისი წარიწყმიდა, ლ. 9,25C; სული თვისი წარიწყმიდოს, მრ. 8,36DE.

ი/ე-: არავის წარუწყმედ (მე) შრომასა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 230,19B.

წარგიწყმედიეს ცნობამ, მეტაფრ. 79,36.

წარწყმედი, შუშ. III, 27; ფილიპ. 3,19.

წარმწყმედილი, ვეფხ. 292,4; წარსაწყმედილი, ი. 6,27; წარსაწყმედი, ვეფხ. 861,3; წარწყმედილი, ლ. 15,24.

169. წაუდეგ — წაუდი(ვ) (= ახ. ქ. მწყვდეგ — მწყვდი(ვ), სადაც მ განვითარებულია)⁷. და-, მი-, შე-, შემო- (იძულებით სადმე შეყვანა, შეპყრობა, ჩაკეტვა, ხელში ჩაგდება ვინმესი); თავისი თავის იძულება.

და-: დააწყუდიეს იგი პანდუქიონსა შინა, მეტაფრ. 43,7; ალიგ-სნეს მწუხარებითა... ესოდენსა მას ჟამსა დაწყუდევისათჳს მისისა დილეგსა შინა, Ier. — 3, 184r,20-22; ცხოვარნი მისნი შინა დაწყუდე-ულ იქმნეს, მეტაფრ. 27,4-5.

მი-: მიაწყუდია ჭურღმულსა საშინელსა, ბალავ. 36,32; არამედ შინაგან გარემოსხმულებისა თჳსთა კელთამისა მიაწყუდია (ხელში ჩაიგდო) ... შეკრებული სიმდიდრე, თარგმ. ეკლ. 57,1; მრავალნი მათ-განნი მიაწყუდინის, იოვ. ოქრობ. ცხ. 47,20.

შე-: პოვა მუნ მღვმე... და მას შინა შეაწყუდია თავი თჳსი, მე-ტაფრ. 28,42; ბევრნი ბევრთანი შეაწყუდინეს ბადეთა მათთა, სინ. მრ. 222,9; შეაწყუდინეს იგინი ღვაას შინა, მსაჯ. 20,20G (გელ.); შეუწყუდევივარ ესრეთსა ადგილსა, ბალავ. 20,28.

შენ ყოველივე კართა შინა და მოქლონთა შეგიწყუდევიეს, ბას. კესარ. სწავლ. 88,20.

• ვნებ.: გარშემოუწერელი იგი არა შეიწყუდევის ადგილსა შინა, იქვე 161,32.

შეწყუდევამ, ბალავ. 19,9; ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 97,4; შეწყუ-დეული, იქვე I, 177,16; შეწყუდეულ იქმნის სიტყვსა მისთჳს, იოვ. ოქრობ. ცხ. 110,33.

შემო-: შემოაწყუდია უფალმან მტერი შენი კელთა შენთა, O, 1 მეფ. 26,8 (ხელში ჩაიგდო).

170. წაუედ — წაუდ (O, აღ-, აღმო-, გან-, გარდა-, და-, მო-). პირ-დაპირი ობიექტი მრავლობითშია (O, აღ-, აღმო-, და-). ახ. ქ. წყვეტ — წყვიტ.

⁷ ჩვენი მასალის მიხედვით მ-ს განვითარების პირველი შემთხვევა წარმოდგენილია „რუსულანინში“: როგორ იქნება, რომ ერთს ცუდს მთაში შეამწყვდიო ამდენი უცხო სული, 488,11.

0 (დახოცვა, გაწყვეტა; დაკვლა; შავი ჰიერი): სწყუედდეს საკლავებსა წინაშე უფლისა, II ნმტ. 7,5G.

იყოს ძრვა..., სიყმილი და წყუედაი, მრ. 13,8C; იყენენ სიყმილნი და წყუედანი, მ. 24,7C; დაუტევნეს წმიდანი იგი მწყუედარნი, სინ. მრ. 277,16.

ა(ღ)- (მოსპობა, ამოწყვეტა): ესენებაიდა მათი ასწყუდა, ბალავ. 11,9; ქართველთა შინაგანმცემელ ექმნეს და ასწყუდნეს, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 99,1.

მატურ არს განშორებაი სოფლისაი... და უძიროდ აწყუედაი კაცისაი, ბალავ. 93,35; მათი მომსპობა-ამწყუედელი, ვეფხ. 1312,4.

ა(ღ)მო- (ამოშლა, მოსპობა; ამოწყვეტა): ნუ ამოგეწყუედე, ვეფხ. 422,2; მტერთა და მეშურნეთა ამოსწყუიდე, დაგლიჯეს, ვისრ. 243,26; (ვინცა) ჩუენი საცსენებელი ამოსწყუდოს, ... კრულმცა არს, იოვ. და ეფთ. 99,3; იგივე ჰრქუა მხილებითა შერისხვისა და ამოწყუედისა ქადილისაიდა, A-85, 344r,1-2.

გამო-: არცა გამოსწყუეტს(!) თულთა მისთა მისგან, თეკლა, 96,22-23.

გან- (მოსპობა; გაწყვეტა, გაყოფა; შეწყვეტა): ჩემთანა წიგნსა ნუ გასწყუედე, ვეფხ. 398,3; ნულარ გასწყუედე, გაასრულე, იქვე 1138,1; ვითარცა ჰიამ უნდოა, ესრეთ განწყუდა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 199,4; ზოგი გრძელი ლოცვამ... ორად გაეწყუდო, sin. - 34, 19v; არა განწყუდის ლოცვამ, ლიმ. 95,7.

ვნებ-: კელრისა კარსა რამთურთით არა განსწყუდებოდა შეკრებად, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 83,5.

ჰყო... განწყუედაი იმედისა შენისაი, ბალავ. 20,13; რომლისათჳს იტყვს სამთხზულისადა საბლისა არა მსწრაფლ განწყუედანსა, თარგმ. ეკლ. 62,33; რამთა თანანადებნი იგი ჩემნი განუწყუედელ (განუწყუეტელი) იყენენ, A-1104, 329v,17-330r,1.

გარდა- (იმედის დაკარგვა; სიტყვის გაწყვეტინება; მოწყვეტა; გადაწყვეტა): ჩემგან იმედსა გარდასწყუედეს, ვეფხ. 360,3; დუმილით ისმენდეს, არცა გარდაწყუედდეს სიტყუასა, Ier. - 12, 350v,2-3.

საუბარი გარდაწყვიდე, ვეფხ. 69,1; 941,1; იმედი გარდასწყუედა(!), ვისრ. 51,13.

ო-: აწე ჟამს გარდავიწყუითოთო, ამირანდარეჯ. 167,2; აწ ჟამს, რომე გარდავიწყუითოთო, იქვე 474,7.

•**ჟ-**: რა იმედი გარდამიწყდების, ვეფხ. 769,3.

ვნებ: შემუსრეს ბარკალი მისი და არა გარდასწყუდეს სრულიად, არამედ ეკიდალა იგი, sin. – 11, 257r; საქმე მაშინ გარდასწყდა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II, 135,22.

გარდაწყუთება გამს, ამირანდარეჯ. 167,7; გარდაწყუთება გამს, იქვე 474,7; გარდამწყვედელი მისიცა ბურთი და მოედანია, ვეფხ. 67,4.

და- (ბევრის დაკვლა, დახოცვა; შეწყვეტა; მიწაზე დაგდება, დაცემა): ამისთვის ერთმანერთსა რად დასწყუთეთო, ამირანდარეჯ. 480,3; დაწყუდა ბალაყ ცხოვარი, რიცხ. 22,40(SAKG); დასწყუდა სოლომონ... საკლველები, A – 570, II ნეშტთა 7,5; ყო წანა დიდ... და დაწყუდა ზროხად და საცხოვარი, O, 3 მეფ. 1,9.

ნუთა დასწუთედ (ნუ შეწყვეტ) ლოცვასა შენსა და ხადილსა ღმრთისა მიმართ, H – 622, 11v; არ დასწყვედდის ცრემლთა რუსა, ვეფხ. 966,3; დამწყვიდე დენა ცრემლისა, იქვე 1353,4.

მეყსეულად დასწყუდნა (დააგდო, დასცა მიწაზე) ყრმასა მას, მოქც. ქართლ. 156,20C; ვჰყარ მიწასა, დაგაწყვიდე, ვეფხ. 912,2.

ზორვამ მრავალთა პირუტყუთა დაწყუთედითა, A – 1103, 257r, 1-4b; ვითარცა წყარომან დაუწყუთედელმან, მოქც. ქართლ. 145,29C.

მო- ა) ამოწყვეტა, დახოცვა, მოსპობა, გაწყვეტა; ბ) მოწყვეტა, მოცილება, დაშორება.

ა) რად არა ჩუენ ყოველთა მოგუწყუთედ, მეტაფრ. 412,8; რომელთამე... მახვლითა მოსწყუთედდა, მამ. ცხ.-ბანი 127,5; მოსწყუთედდეს მათ პირითა მახვლისადათა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 165,1; მოსწყუთედდენ ჳორცთა თქუენთა, მ. 10,28C; მოწყუდა ყოველი ყრმები, მ. 2,16C; რამთა ერთმანერთი მოსწყუდონ, გამოცხ. 6,4; რამთამცა პყრობილნი იგი მოწყუდნეს, საქმე 7,52.

ვნებ: და მათ არა მიხედი, რომელნი სიყმილითა მოწყუდებიან... და რომელნიმე წყურილითა მოწყუდებიან, უდაბ. მრ. 174,30-31.

ადვილცა იყო ჳელითა მოწყუთედამ მათი (ბაღლინჯოებისა), მეტაფრ. 32,2; შეიწყალნა ივინი და ჰრიდა მოწყუთედად მათდა, ბას. კესარ. სწავლ. 113,11.

ზოგადი ეგე მომწყუთედელი ქალაქისამ, მეტაფრ. 45,31; რაჟამს იხილნეს... სამწყსონი ჳრისტჰსნი მომწყუდარნი, სინ. მრ. 278,21.

ბ) მომწყუიდა შენიერი მოყურისაგან, ვისრ. 237,2; ვერ მოსწყვიდნა ყოლა თვალნი, ვეფხ. 1573,2.

მოსწყუდა ხისაგან ვაშლი, კიმ. II, 142,19; ნაყოფი მოსწყუდა რომლისავე ხისა ნაყოფიერსაჲ, საკ. წიგ. II, 136,1; მოსწყუდა ნესუხვარტი ეგე, ნოველები II, 56,25; მოსწყუდა მას ტევანი, საკ. წიგ. II, 135,38; მოსწყუდეს ყრმაჲ ძუძუსა, მ. ცხ. 149r.

შენ ჩემი რამინისაგან მოწყუედა მაშინ შეგიძლია, ვისრ. 105,20; სხუანიცა პირუტყუნი ჩუეულებისა თვისისა მოწყუედასა მძიმელ თავს-იდებენ, ბას. კესარ. სწავლ. 46,26-27.

ესენი (მთრვალნი) ოდესმე იცინიედ დაუცადებელად და ოდესმე ტირილიედ მოუწყუედელად (გაუთავებლად, განუწყვეტლივ), იქვე 182,6.

ჰ

171. ჰერჭირავ — ჰირ (0, და-, მო-, შემო-).

0, ა- (მოჰერა, შემოჰერა): მოირტყა იგი წელთა... და ესოდენ ფრიად აჰირა (მოიჭირა), ... წუთხითა აღავსო, მეტაფრ. 28,18.

ა-: ვერ იჰირვიდეს სარანგნი, ვეფხ. 1179,2 (ვერ იჰერდნენ, ვერ აკავებდნენ, ა. შანიძე).

და- (დაჰერა, ხელში ჩაგდება; შვილად აყვანა, შვილება; მიჩნევა, მოყმედ აყვანა; თავის შეკავება).

ა-: თუ მიბრძანებ, დავიჰერ და... ვცემ, ამირანდარეჯ. 733,7; თუ გინებს, დავიჰირავ, იქვე 733,7; შინაურად ნუ დაიჰირავ, ვიდრე არა სცნა მათი ამბავი, იქვე 606,6.

მოიყვანა... დედის დისწული და დაიჰირა იგი შვილად, ქ. ცხ. I, 27,18; აწ ვითამცა ძმანი ხარო ჩემნი და არა ყმანი, ეგრე დავიჰირნეო, ამირანდარეჯ. 604,11.

დაიჰირნა (აიყვანა) ყმად ღორათ დილაში და მოსორო ნადირის ძე, იქვე 601,3; რამთა დაიჰიროს თავი თუსი (თავი შეიკავოს) ყოვლისაგან ურგებთა, ბალავ. 68,31.

ისი ექუსნი ჰაბუკნი, რომელ დავიჰირვან (ავიყვანია), მათგან მეშინია, ამირანდარეჯ. 606,5.

მო- (მოჰერა, შემოჰერა):

ა-: მოაჰირენ ყელსა შენსა აბაურნი მისნი, A — 689,158r,32-34b; მოირტყა იგი წელთა თუსთა არა გარემოდებით, არამედ შიშულივ მო-

კირებით, იქვე 258r,4-7b; იძრვის ნიყბერი მოფოლხუებითა და მოკირებითა, შატ. კრებ. 81,2.

შე- (მოკერა, შევიწროება): გუელი ჯურელსა იწროსა შევალს... და სიძელს შეკირებითა მით იწროებისამთა განიყარის, სინ. მრ. 86,28.

შემა- შემოაკირა წმიდამან მან... განპებითა ქვათამთა, A – 85, 347v,10-11.

172. ჰევე – ჰე(ვ) (და-): შვილთა დამაჰმევს პირითა, ვეფხ. 1108,4; შვილთა... დამაჰმევდა, იქვე 1209,4.

ვარ შენთა შვილთა შენითა კბილითა დამაჰმევველად, იქვე 1101,3.

173. ჰრტენ – ჰრტინ (ი-) დაჩივლება, შეტირება, წუხილი.

ი- ნუუკუე შეგასმინოს შენ წინაშე სჯულისმდებელისა მის მარხვათამსა და იჰრტინოს შენთვს, ბას. კესარ. სწავლ. 13,16; ეშინინ, ნუუკუე ობოლთა მათ, რომელთამ მიიტაცა, უჩუენენ მას ცრემლნი მათნი და იჰრტინონ. იქვე 193,17.

გამოცემას დართულ ლექსიკონში ეს სიტყვა გატანილია „ჰრტინვა“-ზე, რაც არასწორად მიგვაჩნია. „ჰრტინვა“ არის „ჰრტინავს“ ზმნის საწყისი, „იჰრტინოს“ ზმნის საწყისი კი იქნება — „ჰრტენა“ (იჰრტენს — ჰრტენა). „იჰრტინოს“ ზ. სარჯველაძის ლექსიკონშიც „ჰრტინვა“-ზე არის მოცემული.

ჰრტინვა ლიტერატურაში დამოწმებულია (ზ. სარჯველაძე, ლექსიკონი), გვხვდება მისი პირიანი ფორმაც — ჰრტინვიდეს: დაჰფლეს რამ პური ცეცხლთა შინა, მაშინლა მოეცენა და ჰრტინვიდეს, A – 199, 145v,22-26.

174. ჰუერ – ჰერ, აღმო-, გარდამო-, შთა-

ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემას დართულ ლექსიკონში „ჰვირი“ აკაკი შანიძეს ასე აქვს განმარტებული: ჰვირი, ვეფხ. 136,4; რაშიმე გამოტანებული სხივი; მჰვირს, 416,3 სხივად მადგას; ჰვირს 1147,4 ასხივებს, ანათებს.

ეს ფუძე ორჯერ შეგვხვდა გელათის ბიბლიაში. ერთხელ გარდაუვალი მნიშვნელობა აქვს, მეორედ — გარდამავალი. ეს უკანასკნელი ხმოვანმონაცვლეა.

აღმო- ვიდრემდის აღმოჰყრდეს ცისკარი და მოვლათ იგი, მსაჯ. 16,2G. აწმყოში გვექნებოდა „აღმოჰყრდების“.

გარდამო- სარკუმლით გარდამოიჭკრა ღელამან სისარამს-მან, მსაჯ. 5,28G.

აწმყოში გვექნებოდა „გარდამოიჭურეს“, საწყისი — „გარდამოიჭურა“. ასევე: აღმოიჭურეს — აღმოიჭურა.

იშვიათი ხმარების სიტყვაა. მისგან არის ნაწარმოები ჰურეტ — ჰურიტ ფუძე.

შთა- მეფე... მივიდა მღვმესა ზელა და შთაიჭკრა, დანიელ 14,39.

175. ჰურეტ — ჰურიტ (0, აღმო-, გან-, და-, შემო-, შთა-) ჰერეტა, შეხედვა, ცქერა.

0: შენსავე სახესა ესჭურეტ, ვისრ. 210,1; არსებასა თითოეულისა საქმისასა და მყოფობასა ქსჭურეტს, ამონ. ერმ. 5,1; მე შორით მჭურეტდით, ვისრ. 202,20.

0, **ე-** იჭურეტდა... იგი კარით, მ. ცხ. 261r.

იჭ- და შენ შენსა სიკუშტესა ველარ გიჭურეტ, ვისრ. 97,20; რათგან ვისსა ვერ უჭურეტ, აქვე 111,31; ნეტარძი მას, ვინცა შენსა პირსა უჭურეტს, იქვე 100,36; მეჭურიტა, იქვე 252,6; ეჭურიტა, იქვე 113,16-17.

უკუეთუ შესაძლებელ იყოს პირისა... ჰურეტად, დიდი სჯ. 283,29.

აღმო- (ჰურიდან) აღმოიჭურიტნა ერთმან მან, ნოველები II, 79,17.

გან- გასჭერეტდით, გაიცდილითა, ვეფხ. 1563,2; ჰურივთა თუ-ალნი არა განეჭრიტე(!), იობ 31,16pb; განეჭრიტეთ, გაიცადენით, ვეფხ. 930,3; განსჭერიტონ, რათა აღილოს ზე თვსთაგან მისისა, ეზრა ზორობ. 6,31D.

შემთხვევათა შინა სახედავთა განრყუნილებისა განმჭურეტი, დიდი სჯ. 227,29.

და- ყოველთა ზედ დასჭურეტს, ამონ. ერმ. 5,21.

შემო- დაბნედილსა შემოსჭვრიტა, ვეფხ. 499,1.

იჭ- შემოგჭვურიტნა ღელაკემან ვინმე, მამ. ცხ.-ბანი 233,2.

შთა- საღმრთოთა სახეთა ოდენ შთაიჭურეტენ, A — 684, 139r, 17-18.

176. ჭეუბ — ჭეობ: იხილა ყრმამ იგი მჭდომარს წყალსა ზედა და იმღერდა⁸, კელითა თვსითა ჭეუბდა წყალსა, საბა ასური 176,18. შლრ. ახ. ქ. გაჭეებს — გაჭყიბა; ჭყაპა — ჭყუპი, ჭყაბუნი.

177. ჭეერ — ჭეირ (გამო-) თვალის გახელა, შეხედვა; აქ: თვალეზის დაჭყეტა, გაკვირვებით შეხედვა.

გამო-ა: რა ესე სიტყუა ესმა, ... თულნი გამოაჭყირნა ძიძამან, დაუწყო ჭურეტა კუშტად, ვისრ. 70,7.

178. ჭელემ — ჭელომ (და-, შე-).

და- (გასრესა, დაჭყლეთა): დადვა ნები თვსი მკალსა ზედა დაჭყლემად მისა, ფლკტ. 139,15; ვითარცა ტევანი დაჭყლემულ, შატბ. კრებ. 258,38; (ყურძენმა), ვიდრე არა დაჭყლემულ, არა გამოსცის სულნელებად თვსი, იქვე 259,12; ვითარცა ტევნისად ჭუარსა მას ზედა დაჭყლემულისად, იქვე 273,2.

შე- (შეკუმშვა, შევიწროება, მოჭერა):

შე-ი-ა: შემიკლემ (!) გულსა ჩემსა, ფლკტ. 137,26.

შე- შეჭყლიმოს იგი მოძღურებითა თვსითა, O, ზირ. 4,19.

ე- შემეჭყლიმის გული, უდაბნ. მრ. 181,24.

შეჭყლემამ იგი გულისად არა გულისად არს, კაც. აგებ. 165,3; ვერ ეგებოდა... ასომ იგი მთავარი (scil. გული) შეჭყლემულ სხვსაგან, იქვე 227,20; გამოტეხილი და შეჭყლემული (= შეჭყლეთილი?) ... არა შესწირო ღმრთისა, ლევიტ. 22,2AKSBG.

მო- ზმნისწინით ამ ფუძეს იმოწმებს საბაც: მოუჭყულომე, cb.

179. ჭელეტ — ჭელოტ (ჩა-): ჩიმშერ... დევი უნაგირში ჩაჭყლიტა და ცხენსა ზურგი მოსწყვიტა, ამირანდარეჯ. 732,8.

ზ

180. ზევ — ზი(ვ) (O, ა-, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-, შე-) გახევა; დახევა, დაჭრა; მოგლეჯა; მოჭრა; შეჭრა, შეკვეცა (თმისა).

O: გულისა სირცხუილისა ფარდაგსა ვზევ, ვისრ. 180,28; პავლეს სახეველი აქუნდა და ტყავსა ზევდა (ჭრიდა), მ. სწ. 87,5.

ა- ჯაჭვებსა... ერთმანერთს ახევდეს, ამირანდარეჯ. 737,8-9; ლექსთა გრძელთა თქმა და ზევა, ვეფხ. 13,3; სავლევცა... ტყავის მხეველ

⁸ ამ სიტყვის შემდეგ გამოცემაში გამორჩენილია სასვენი ნიშანი.

იყო, სინ. მრ. 240,19; სახეველი (დასაჰრელი), მ. სწ. 87,4; დაცეს... სამოსელსაცა თვსსა... უხეველად, ფსევდომაკ. 256,1.

გამო-: გამოქმნეს ფიცარნი ოქროსანი, და გამოხევედეს (ჰრიდნენ) სხებლად-სხებლად და სთვიდეს ოქროსა მას, გამოსლვ. 36,10AK; უკუეთუ... იყოს შედებამ იგი მოშავე შემდგომად განრცხისა მისისა, გამოჰხიოს იგი სამოსლისა მისგან, ლევიტ. 15,56AKSBG.

გან-: განვხიო ზოგიცა ესე და მივსცე ნახევარი, Ath. – 12,139v; არა განვხიოთ ესე, ი. 19,24DE.

• ვნებ.: რამთა (სამოსელი არა) მახვლითა მით განიხიოს, ფსევდომაკ. 225,31.

კუართისა მის განხევეად ვერ იკადროს, A – 129, 239r,12-13a; გახეული ბედი მისი შეკერა, ვისრ. 163,12-13; ოდესმე ისარი მიემთხვის ჯაჭუსა განხეულსა და განეწონის გუამსა, მ. სწ. 279,28; იცოდა განახევი ჯაჭვსამ ღლიასა ქუეშე, ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ. III, 81,30.

გარდა-: საყულოთა გარდაიხევედის, ვისრ. 236,33; საყულონი გარდაიხივნა, იქვე 78,30.

და-: მოიღო და დახია ყოველი იგი მჟუარი, ანდ.-ანატ. 212,2; დახიეს ოქრომ იგი განჰედილი სხებლად (ვითარცა თმამ B), რათა თანა-შეექსოვოს იაკინთესა მას, გამოსლვ. 36,10S.

• ვნებ.: ასი ერთ კერძოთ მომიხდეს, დაფერიწე, დაიხეოდა, ვეფხ. 655,4.

მიუტევის (სამოსელი) ეკალთა მიერ დახევეად, ფსევდომაკ. 256,4; აბჯარი მუნ დახეული, ვეფხ. 1419,2; (უსტარი) დასახეველი, იქვე 1084,4.

მო-: მან... ამონიოსს თვსითა ველითა მოხია სამჯარი მისი, მეტაფრ. 273,30-31; მოჰხიის მან სახვევლითა მწიგნობრისამთა, იერემ. 36,23J.

შე-: შეიხია (შეიჭრა, შეიკვეცა) თმამ თვსი, ანდ.-ანატ. 222,3; რაჟამს შეიხიის⁹ თმამ თავისა თვსისამ, O, 2 მეფ. 14,26.

• ჭ-: ხანჯლითა ორგან მკერდი შეუხია, სამგან — მუცელი, ამირანდარეჯ. 758,10.

⁹ ილ. აბულაძის. ლექსიკონში არის: შეიხის.

181. ხელჩილავ — ხილ (აღ-, გან-): თვალის ახელა, (ბრმისთვის) მხედველობის დაბრუნება, დანახვება; ახედვა; განხილვა, დაკვირვება, გასინჯვა.

აღ-ი- ბრმანი აღიხილვენ, მ. 11,5; ლ. 7,22; განიკითხავს და აღიხილავს იგი თუთ თავადი, სინ. მრ. 83,25; მასვე ეამსა აღვიხილენ, საქმე 22,13; საულ ძმაო, აღიხილენ, იქვე 22,13.

ი/ე- ბრმათა თუალთა აღუხილვიდა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 112,19.

აღმიხილნა თუალნი ჩემნი, ი. 9,30; აღგიხილნა თუალნი შენნი, ი. 9,17; დაასხნა კელნი თუალთა მისთა და აღუხილნა, მრ. 8,25.

აღხილვამ საქმისამ მის გამოაჩინებს, სინ. მრ. 103,18; არცა თუ ზე ახილვად კადნიერ იყო, ბას. კესარ. სწავლ. 202,9.

ხელ ფუძე ძველ ქართულში არ შეგვხვდრია. გავიხსენოთ გრ. ორბელიანის — „თვალთ ავახელ, ზედ წამწამზე მიზიხარ“.

გან-ი- განგუხილვიდა ჩუენ, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 331,5.

განვიხილევდით ადგილსა მას ურმისასა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. II 199,10; განიხილეს ჭუეყანამ იგი, იქვე I, 59,3.

შდრ.: თვალს გაახელს — გაახილა, რომელსაც შინაარსიც განსხვავებული აქვს. საერთოდ, ი მაქცევრიანებში არც არის მოსალოდნელი ხმოვანმონაცვლეობა ამ ფუძეში.

ხლეჩ — ხლიჩ იხ. კლეჩ — კლიჩ.

182. ხრწევ — ხრწი(ვ) (0, და-) შეფერხება, ხელის შეშლა, დაბრკოლება; შეკავება, აკრძალვა.

0, ა-: თითოეული მახლობელისა თუსისა საქმესა არა ახრწევს, ბას. კესარ. სწავლ. 29,14.

და- მთრვალობამ... კურნებასა მას სულისასა დაახრწევს (დააბრკოლებს, ხელს შეუშლის), ბას. კესარ. სწავლ. 54,5; უკუეთუ დაახრწევდენ მას სიყუარულისაგან, მათცა განიშორებს, ფსევდომაკ. 262,26; მან დამახრწია აღრე არა გამოსლვასა, ბალაგ. 121,5.

ი/ე- გუასწავლის ჩუენ, რამ საქმე მოგუარათუამს მას ანუ რამ საქმე დაგუხრწევს, ნოველები I, გ. 18,21; ისწრაფიან, რამთამცა დაგუხრწიეს ჩუენ ლოცვამ, ნოველები I, იბ, 2,9; რამთა არა დაუხრწიონ... კეთილისა საქმისა დაწყებამ, ფსევდომაკ. 181,4.

• ვნებ.: კორციელნი საქმენი მრავალთა მიერ დაიხრწევიან, ბას. კესარ. სწავლ. 20,31; მრავალგზის რამ დაიხრწიის, იქვე 90,18.

ისწრაფის დახრწევასა ჩუნესა კეთილისაგან, ფსევდომაკ. 263,28; ურჩევიეს საზრდელისაგან და ძილისა დახრწევად (თავის შეკავება, აკრძალვა), A – 1104, 234r,4-6; არა ვარ მახრწეველ (დამბრკოლებელი, ხელის შემშლელი) კეთილსა, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 279,22; დამახრწეველი, მეტაფრ. 250,23; დასახრწეველად, ფსევდომაკ. 181,19.

183. ხსნეგ — ხსნეგ (გა-) სისხლის გამოშვება მკლავიდან (ა. შანიძე).

ბრძანა გახსნევა ხელისა, ვეფხ. 362,3.

ფორმა შუალობითია: გაახსნეგ — გაახსნი(ვ)ა. ძველ ქართულში ამ ფუძეში 3 გვქონდა: განცნა. ა. შანიძის მიერ აღდგენილ ვახტანგის გამოცემაშიც ხ არის, სტროფი ტნშ(= 358).

184. ხუეგ — ხუ(გ) (O, და-, მი-, მო-, შე-, წარ-) ხვევა, დახვევა; შეხვევა; ხვევნა, მოხვევა, გულში ჩაკვრა, ჩახუტება; შემოხვევა.

O, o-: მოიგე შენდად სახუეველი მჩურისამ და იხუე (= დაიხვიე) წელთა შენთა¹⁰, I იერემ. 13,1; მე მისი ხუევა უკუდავ მიქმს, ვისრ. 232,35; სწრაფა აქვს წყლულთა ხვევისა (შეხვევა), ვეფხ. 98,3; ვიხილე იგი დედაკაცისა თანა ხუევენასა და ამბოხის-ყოფასა, მამ. ცხ.-ბანი, 259,23.

და-ა: დაახუოთ (დაჰხუოთ AKG) ფესუთა მათ ზედა კიდეთასა საწველი იაკინთისამ, რიცხ. 15,38S.

ე-: დაეხუა მას ზედა არმური და ბნელი, საქმე 13,11C⁹.

მი-: იხილნა ნათესაენი იგი სასტიკნი წარმართთანი... მსხდომარენი მდინარესა ზედა მტკურისასა მიხუევიით, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 81,10 (მიყოლებით — ზ. სარჯველაძე).

მო-: მოიღე ნაფორი და მომხუე პირსა ჩემსა H – 341, 451; მოხუა ვარშამაგი იგი თუალთა მისთა, 3 მეფ. 20,38; ტყავნი იგი თიკანთანი მოჰხუნა მკლავთა, შესაქმე 27,16 (O ოშკის ბიბლ.);

o-: ნუ მოიხუეგ მკლავთა მისთა, O, იგ. სოლ. 5,20; მოიღო ნახევი... და მოიხუა ფერცსა მისსა, იოვ. ოქრობ. ცხ. 141,18.

¹⁰ კ. დანელია, იერემიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული ვერსიები, 1992.

გ-: თეკლა მოეხუევის მას, ვითარცა საქუსალი ქსელსა, თეკლა 96,18; ყოველგნით მოგეხუევიან, ვეფხ. 435,3; შეილნი მშობელთა მოეხუოდეს, მეტაფრ. 383,9; მორბიოდა და მოეხუა ყელსა მისსა, კლარჯ. მრავ. 208,8 ქვ; ბადის პირნი ცოდვისანი მომეხუენეს მე, ფს. 118,61.

იხილნა იგინი ურთიერთას მოხუეულნი (ჩახუტებული), შატბ. კრებ. 212,14; მოხუეულისა მაგის შენდა სიბნელისაგან გამოგიყვანო, მეტაფრ. 76,41.

შე-: შეხუა მას სახუეველი, სინ. მრ. 37,16; შეხუა იგი სახუეველითა, ლ. 2,7; შეხუის იგი კეთილად, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 213,38; რომელნი-ეგე კურთხევითა ველთა ჩემთაიმა შეგხუენ, ბას. კესარ. სწავლ. 110,14.

იჟ-: შეუხუევს წყლულებათა მისთა, O, ზირ. 30,7; შეუხვია წყლულებად იგი მისი, კლარჯ. მრავლ. 217,21; (წყლულებანი) ტილოთა წმიდითა შეუხუენა, მეტაფრ. 356,38-39.

ო-: მოვიგე სახუეველი... და შევიხუე წელი, იერემ. 13,2(10); შეიხუე წელთა შენთა, O, იერემ. 13,1.

ე-: შეეხუა ყელსა მისსა, ლ. 15,20C; მივიდა, შეეხუა და შეეტყბო, სინ. მრ. 229,33 (= მოეხვია).

ი ვნებ.: ვინ შეიხუა სახუეველითა, საკ. წიგ. II, 16,25; შეიხუა სამეკუდრომთა ტილომთ, სინ. მრ. 50,22.

წარ-: სახუეველით არა წარიხუე, O, ეზეკ. 16,4.

185. ხურეტ — ხურიტ (O, შე-) დალევა (მოსმით) (ა. შანიძე); ხვრება (ილ. აბულაძე).

O, ა-: ზედა მადგეს და მახურეტდეს მე, 2 მეფ. 13,5; მახვრიტეს სახვრეტელია (წვენი დამალევინეს), ვეფხ. 356,1; სისხლის ხვრეტა (სისხლის დალევა), ვეფხ. 499,4; 529,4; მხურეტი (მსმელი), იქვე 1106,4; იქმოდეს ჩემ წინაშე სახურეტელსა (საჰმელი თხელი), წვენი ან ფაფა (ილ. აბულაძე), O, 2 მეფ. 13,5.

შე-: ნეტარძი ვინ სისხლი მისი შემახვრიტა ერთი თასი, ვეფხ. 1205,4.

ვახტანგ მეექვსის გამოცემაშიც ჟ-ს მაგიერ ვ გვაქვს, მაგ., 356,1 (= ვახტანგის გამოცემის ტნბ (352) სტროფი).

3

186. ჯღევ — ჯღივ (გარდა-) (სამაგიეროს) გადახდევინება. შუა-
ლობითი კონტაქტის ფორმაა.

მე თუ გარდა-რას-ვაქდევ, ... გავჰპატიყებ, ვისრ. 104,18-19;
ბოლოსა ნუ ყუელასა მე გარდამაქდევ, იქვე 244,9; შეუცოდებელსა
ღმერთი არ გარდააქდევის, იქვე 120,19; რაცა გწადიან, გარდა-
მაქდევინე, იქვე 244,19; მოსალოდნელი იყო: გარდამაქდიე.

ე-: მკედარსა რალა გარდმეხდევის, ვეფხ. 805,4; ვახტანგის გა-
მოცემაში ამ სიტყვაში ჯ გვაქვს: გარდმეჯდევის, ლუე (= 795), 4.

შენ პატრონი ხარ და ჯელმწიფე, შეგიძლია გარდაქდევა ჩემი,
ვისრ. 244,8.

187. ჯღენ — ჯღინ (0, წა-) წახდენა, დაზიანება, გაფუჭება.

0-ა-: (ვეშაპი) ჩვენ(!) კერძო მომავალთა ქარავანთა მგზავრთა აქ-
დენსო, ამირანდარეჯ. 776,19-20.

წა-: აღარცა ნავი ისაქმებს... ზეით შეჰყვებიან და იგი დევი წა-
აქდენსო, იქვე 767,15; თქუენსა წასახდენსა საქმესა დაბმულ-
ხარო, იქვე 722,12.

188. ჯლეჩ — ჯლიჩ (ხლეჩ — ხლიჩ) 0, ა(ლ)-, გა-, მო- (ბაგეების)
გახსნა; მოხლეჩა, მოტეხა, მოგლეჩა.

0: ვარდსა ხლეჩდეს, ვეფხ. 282,2.

ა(ლ)-: მიუპყრა ერთი ახლიჩა, იქვე 268,3.

გა-: არცა გახლიჩა ბაგეთათ თავი ვარდისა კონამან, იქვე 89,4.

ვახტანგის გამოცემაში ჯ გვაქვს მხოლოდ ერთ შემთხვევაში: ვარდსა
ჰჴლეჩდეს, სპ (= 280,2), სხვა ფორმებში ხ გვხვდება (ახლიჩა: სიყ =
266,3; გახლიჩნა(!), ყ(= 90), 4).

მო-: მან მოჰჴლიჩა ერთი ლიტრა (მარილი), ჰაგ. ძეგ. ლექსიკ.
IV, 397,15; მან მოჴლიჩა ლიტრა ოდენ ერთი (მარილი), იქვე
399,28.

189. ჯუმევ — ჯუმი(ვ) (0, ა-, ი-, ი/უ-) სარგებლობა, ხმარება, გა-
მოყენება, მიღება.

0, ა-: ითხოენ კაცად-კაცადმან... ჴურჴერი ოჴრომსამ და ვეცხლი-
სამ... და მოსცა უფალმან მადლი ერსა თუსსა წინაშე ეგჴპტელთა და
აჴმიეის (აჴუმიეის B) მათ, გამოსლვ. 11,3(0).

მ-: იჭუმევეს (იყენებს) წერილი, დიდი სჯ. 507,16; ზომით იჭუმევენ, ხოლო იჭუმევენ ესრეთ, მეტაფრ. 231,6; შესაწევნელად იჭუმევედეს, საქმე 27,17; მე არაბამ ვიჭუმევე ამათგანი, 1 კორ. 9,15CD; დედისა თვისისაგან ენამ იჭმია, სინ. მრ. 207,16; სივლტოლამ იჭუმია (გაიქცა), იოვ. და ეფთ. 16,9; ყოველნი ველნი და საიფქლენი... წინაშე შენსა არიან და იჭმევე იგი, O, ივლით 3,3; წინა-დამიგენ მე ათნი პურნი... და ვიჭუმეო მათგან, მეტაფრ. 29,35; არამედ ვითარცა მეძავი იჭმიონა (იჭმევდენა CB) დამ ჩუენი? შესაქმე 34,31(OAKS).

•**ჰ**-: უჭუმევენ დედანი მათნი ღმერთთა უცხოთა, იერემ. 44,15JG; უჭუმევედით ჩუენ დედოფალსა ცისასა, იქვე 44,19J.

•**ჰ**-თი ნაწარმოები „იმევეს“ ნიშნავს. სხვაგან არ შეგვხვედრია, ხელოვნურია და მხოლოდ იერემიას წინასწარმეტყველებაში გვხვდება.

ე-: ფრიადი უკუე ეჭუმია შეწვენამ, მეტაფრ. 233,7.

უწესოდ ეუმევეამან ჭამადთამან დასცნის კორცნი, მინჩხი 223,16; მჭუმეველი კერპთა მათთამ, იერემ. 48,35; არა საჭუმეველისა, რომელსა უჭუმევედით ქალაქთა შორის იუდაისთა, იერემ. 44,21G.

190. გურეტ — გურატ (გან-, და-, შთა-) ხვრეტა, გახვრეტა, ჩახვრეტა.

გან-: გაჭურიტა თუალნი პათიოსანი,ვისრ. 102,7; სცეს ნავსა მას და განჭურიტეს იგი მახუილითა, საჯ. წიგ. II, 30,18; განჭურიტნეს ქელნი ჩემნი, ფს. 21,17; ვითარცა კლდს არს გული კაცი-სამ, და რაემს დაეცემინ მას ზედა ნაწუეთი სიტყუათამ, დაუცადებულად განჭურიტის იგი, მამ. ცხ.-ბანი 126,23; განჭურიტნიან ძირი მათი და შეასვიან... სოლი მკურისამ, ექუს. დღ. 72,21; სხუათანი განჭურიტნიან ბრჰალნი, კიმ. II, 107,34; აღუპყრა ყური მისი კარსა და განჭჭურიტო იგი, II სჯ. 15,17BES.

ღგა იგი ნავსა მას შინა ადგილსა მას, სადა-იგი განეჭურიტა ურჩულოთა მათ, საჯ. წიგ. II, 30,21.

•**ჰ**-: განუჭურიტოს უფალმან მისმან სადგისითა ყური მისი, გამოსლვ. 21,6OBACS; განუჭურიტენით მაგათ ცხურნი, პაგ. ძეგ. ლექსიკ. I, 33,8; უბრძანა... განჭურეტამ ბარკალთა მისთამ, მეტაფრ. 352,9-10; საჭურეტელი, II სჯ. 15,17G; განჭურეტელსა კურსა შთაახბამ, ბას. კესარ. სწავლ. 11,10.

და-: (წყალი) და-რამ-ეცემინ ზედამს-ზედა, დაჰქუ რიტის ქვასა-
ცა მას, ნოველები II, 167,22-23.

შთა-: მახათითა¹¹ შთამეჭურიტა და მცირედ წარმოშესხა (ზე-
თი), ნოველები II, 210,20.

¹¹ გამოცემაშია: მახალითა.

სმოგანმონაცვლე ზმნები საშუალ ქართულში

საშუალი ქართული გრამატიკული თვალსაზრისითაც და ლექსიკურადაც უფრო ახლოა ძველ ქართულთან, ვიდრე ახალთან. მისი შესწავლა უფრო მიზანშეწონილია ძველ ქართულთან ერთად. ცალკე გამოყოფთ არა მხოლოდ განსხვავებულ ლექსიკურ ერთეულებს, არამედ მნიშვნელობათა ნიუანსებსაც.

1. ბლეტ — ბლიტ (და-) თვალების (ვედრებით) დახრა; თვალების დახუჭვა, დაძინების ნდომა. საბა სხვა მნიშვნელობას წარმოგვიდგენს: თვალ-წარბთ ძვრა უხამსად, თვალების უშნოდ დახამხამება.

და- თქუენის შეწეენის მთხოელსა, გლახ, თვალი დამიბლეთია, ქილ. და დამ. 390,12 (თვალეზი ვედრებით დამიხრია); დილით მწუხრამდე ალერსი მათ ჰქონდა გაუწყუეტელად, საღამოთ გათენებამდე ჯდომით თვალ-დაუბლეთელად, იქვე 350,19 (თვალმოუხუჭავად). შლრ. გურული: თვალეზი მებლიტება (= მეხუჭება, მეძინება).

2. ბნევ — ბნი(ვ) (0, ა-, გან-).

ბნევ — ბნი(ვ) ძველ ქართულში არის: გაბნევა, გაფანტვა, გაყრა, ჩაყრა. მას დაერთვის სხვადასხვა ზმნისწინი, მაგრამ ძირითადი ლექსიკური შინაარსი იგივეა. გაბნევა, გაფანტვა, გადაყრა, გადმოყრა... მიემართება სხვადასხვა საგანს, მაგრამ არ შეგვხვედრია „ცრემლთან“ დაკავშირებით. არც ახალ ქართულში გვაქვს ასეთი მიმართება. თითქოს არც „ღველფის გა(ნ)ბნევა“ უნდა გვქონდეს ძველსა და ახალ ქართულში. ამიტომ საჭიროდ მიგვაჩნია მათი ფიქსირება.

ხოშორის მარგალიტის ცრემლსა აბნევდა, რუსულ. 472,2; მარგალიტისა მსგავს ცრემლს აბნევდა, იქვე 552,8.

გან- მრისხანებისა ღველფი განაბნივე და სიტკბოსა წყლითა მისი ალი დაშრიტე, საბა, სიბრძ. 47,15-16.

3. ბრეტ — ბრიც (და-) გამრუდება; მრუდე.

კაცო, რად შენს თავს ვერ ხედავ, თვით გონჯო დაბრეცილო, და, გურამ. 194,11.

4. ბღვერ — ბღვირ („ავად შეხედვა“ — საბა).

ბელშავმა (ე. ი. ცხენმა) ბღვერა და ტოტის ცემა დაიწყო, რუსულ. 178,2; არ სჩხრეკენ ყვავთა ჩხავილსა, ... ბუკიოტისა ბღვერა-სა, გურამ. 16,7.

5. ბღლეძ — ბღლიძ (და-) ქუთუთოს ჩამოწევა.

დაბღლეძილი ქუთუთოჩამოწეული, საბა, გამოკრ. ლექსიკ.; გვ. 307.

ძველ ქართულში გვაქვს „გამობღულეძა“ = გამოხევა, გამოგლეჯა.

6. ბღნეჯ — ბღნიჯ (და-) დაღრეჯა, დამწუხრება.

ეს ზმნა პირველად „ვეფხისტყაოსანში“ შეგვხვდა. მხოლოდ ერთი მაგალითია: „პირი დაებღნიჯა“, რაც ზემოთ არის მოყვანილი. ერთი შემთხვევა გვაქვს „რუსულდანიანში“, სადაც მიმღეობა „პირდაბღნეჯილი“ არის გამოყენებული:

დარბაისელნი გარეშემო ეხვეოდენ... პირდაბღნეჯილნი, რუსულ. 147,30.

7. ბ(რ)ჯენ — ბ(რ)ჯინ (და-, მი-, მო-, ჩა-).

ესეც იშვიათი ხმარების სიტყვაა. ერთი მაგალითი გვხვდება „ვეფხისტყაოსანში“ და პირველ ნაწილში მოვიყვანეთ. რამდენიმე შემთხვევა საშუალო ქართულის ბოლო პერიოდის ძეგლებშია, სადაც ამ ფუძეში რ ბგერა ხან არის, ხან — არა.

და-ა: ამოვიღე ხანჩალი და ყელზე დავაბჯინე, რუსულ. 172,37-38.

ო-: ხელს ნუ დაიბჯენ, ადგე რა, არჩ. I, 8,46,4; ლახტი დავიბ-რჯინე და წაველ, რუსულ. 543,4; ლახტი დაიბჯინა და ჩაველით, იქვე 451,13; ლახტი დაიბჯინა, იქვე 447,15-16.

მი-: თავი მალლის ცისათვის მიებრჯინა, ქილ. და დამ. 451,6-7.

მო-: სული ყიათა მობრჯენოდა, იქვე 839,19.

ჩა-: შეექმნათ თივაზე ცილობა. ცელის ტარს ჩააბრჯენდიან: აქამომღე ჩემიაო, საბა, სიბრძ. 94,14; ცელის ტარი თურე მოკლე იყო. ცხენით რომ ჩააბჯინა: „აქამდინ ჩემიაო!“ — ცელის პირი კისერს მოჰხვდა და თავი მოჰკვეთა, იქვე 94,17.

8. გვრემ — გვრიმ (გა-). იგივეა, რაც გუმერ — გუმირ, გურემ — გურიმ (ბგერათა გადასმით), გვრემ — გვრიმ (შ-ს ჯ-ლ ქცევით).

ისარი... სტყორცა ქურციკსა და გაგვრიმა, ქილ. და დამ. 533,31 (განგმირა, მოკლა).

9. გლებ — გლის ნახე ძველი ქართულის ნაწილში მე-10 ნომრით. იქ აღნიშნულია, რომ ზოგჯერ ძველ ქართულში ერთმანეთს ენაცვლება ორი სხვადასხვა ზმნა — „გლესა“ და „ლეს(ვ)ა“. იგივე ზდება საშუალ ქართულშიც: (ქურქელს) პირი თიხითა მოუგლისე და მაგრად აღუღე, სამკურ. წიგნი II, 358,18 (= მოგოზვა). მაგრამ: (თმის საღებავი წამლები) მოგლისონ ორმოცსა ღლესა, იქვე II, 734,41; ასევე: იგი გსურს, ადრე მოგიკვდე, პირზე იგლისო ფერები, ბესიკი, „რძალდედ.“ 525,19,4.

10. ღგენ — ღგინ ქენება, შეჯიბრება ცხენების ქენებაში, მარულა, ცხენთა გამოცდა.

ერთი მაგალითი „ვეფხისტყაოსნიდან“ მოყვანილია ზემოთ, ძველი ქართულის მასალაში. გვაქვს საწყისი, პირიანი ფორმა არ შეგვხვედრია.

და იყო ცხენთა ღგენა, რუსულ. 100,12; ცხენთა ღგენა აღარ ისმის, იქვე 147,9; ბედაურთა ცხენთა ღგენა, თეიმ. I, იოსებ-ზილის. 75,120,3; ბედაურთა ცხენთა ღგენითა უთვალავს ჯარს აღხენდი, იქვე 548,8.

11. ღგენ — ღგინ შეზავება, შერევა (გა-).

ტფილითა წყლითა გაადგენდი, სამკურ. წიგნი II, 314,35; ჯორცი მისი... მოგალე, თაფლითა გაადგინე და ზედა მოსდე, იქვე 784,17; წყლითა ტფილითა გაადგინოს და სუას, იქვე 522,39; ავილოთ ბრინჯისა ფქუილი..., გავადგინოთ წყლითა ვარდისათა, იქვე 716,5.

12. დევ — დე(ვ)(და-) = მიყოლა, წაყოლა; გადევნება, მიდევნება.

საშუალ ქართულში თავს იჩენს ერთი, რამდენადმე განსხვავებული მნიშვნელობა: დავეძებ, მენადვლება (უარყოფისას).

რაც უნდა წახდეს, გაკეთდეს, მე მას აღარას დავდეო (აღარას დავეძებ, აღარა მენადვლებო (ივ. გიგინეიშვილი), გურამ. 110, ქვ. 1; აღარ დავდივე, წამოვბტი, წამოველ (= აღარ ვეძიე, აღარ ვინადვლე) (ივ. გიგინეიშვილი); მოსემ არღარა დასდივა რა და ელოდა ღიაკვანი (= არ მიაქცია ყურადღება), კალმას. 525,3.

13. დენ — დინ.

ძველ ქართულში აქვს მნიშვნელობა — დენა, დინება (იხ. აქვე პირველ ნაწილში). ეს გვხვდება საშუალო ქართულშიც: მისებრ ცრემლი თვალთა არვინ ჩაიდინოს, გურამ. 44,6.

ამასთან ერთად, ამავე ფორმას (ჩა- ზმნისწინით) აქვს სხვა მნიშვნელობაც — ქმნა, გაკეთება:

შენ რატომა ქენ, რად მაიხდინე, თექვსმეტის წლისამ რაც ჩაიდინე, გურამ. 279,6; ამად სძრახვენ, ვინც ავს ჩადის, კულავ აღარ ჩაიდინოს, იქვე 44,5.

14. დრეკ — დრიკ (გამო-).

ამ ზმნისწინით ძველ ქართულში არ შეგვხვდრია: შერუქის ლაშქართა ძალი დაემართა, გამოდრეკას ლამოდეს, რუსულ. 368,15.

ამ ზმნის შინაარსი რამდენადმე განსხვავებულია, ნიშნავს — გამორიდებას, გამოქცევას (ივ. გიგინეიშვილი).

15. ვლევ — ვლი(ვ) (ჩა-ა) ჩატარება, დაკარგვა, დავიწყებას მიცემა.

ეს ფუძე ჩემი მასალების მიხედვით ძველ ქართულში არ ჩანს. გვხვდება „რუსულდანიანში“; მხოლოდ ერთი მაგალითი გვაქვს:

არ ეგება, რომ ამ ჩემთა მშობელთა ჭირნახულობა ჩავავლიო, რუსულ. 597,21 (= ჩავატარო, დავკარგო, დავიწყებას მივსცე — ივ. გიგინეიშვილი).

16. ვლენ — ვლინ (O, ა-).

საშუალო ქართულში იშვიათია და ებ არ დაერთვის. ზღვის ზომალდსა მისის სიწყნარით ამოდ ავლენდა, ქილ. და დამ. 204,36 (ატარებდა); და ამოავლენს თმასა და ფშუნად არა გასწყდების, სამკურ. წიგნი II, 733,38; ამოუვლენს წამწამთა, იქვე II, 348,22 (ამოუყვანს).

17. ზევ — ზი(ვ): O, ა(ლ)-, გა-, გამო-, და-, მი-, მო-, წა- (= მოზიდვა, მოწვევა; გაწვევა; გამოწვევა, გამოშურება; დაწვევა, ჩამოწვევა).

O: თუ შენს ტვირთს შენ კი არა(!) ზევ, ნუ ჰკიდებ სხვას, ვერ აზევსა, ვახტ. VI, 193,141; ჩემთვის ისარს მომახვედეს და სასროლად მშვილდსა ზევდეს, იოსებ ტფილელი, დიდმოურავ. 68,153,3; ხან ლუზაები ჩაყარეს და ზივეს, საბა, მოგზ. 285,1.

გა-: გაექცა შანშა კვიროსა, ხორასნისაკენ გაზევსო (= გასწევსო), არჩ. I, 301,234,2; ქამანდ გაზევით გაქვს, იქვე 252,21.

გამო-: მენავეებს კაი ქარი ჰქონდა, გამოიზიეს, საბა, მოგზ. 268, ქვ. 4 (= გამოსწიეს, გამოეშურნენ).

და-: მან მოთამაშემ კანაფს დასწია, ვერ ჩამოიღო, კიდე დაზიკა, საბა, სიბრძ. 130,3.

მო-: მოტყინვარე მიიზევდეს, არჩ. I, 245,104,1; ნაესა ნაპირს მიზევდიან, ქილ. და დამ. 799,24 (მიეზიდებოდნენ).

მო-: მოზევ, არ მოგედევნების, არჩ. I, 115,20,2; წარბსა მშვილდურად... მოზევდა, ქილ. და დამ. 574,31; თუ სიჭაბუკით ცის სივრცეს მოზიო, ერთად შეჰყევო, არჩ. I, 193,481,1; მოზიე, რომელიც გინდეს, მა რტოსა ნაყოფიანსა, იქვე 113,6,3.

მშვილდმოზევით... მონადირენი, რუსულ. 109,36.

მო-: ვინ ვერ მოიზევს, არჩ. I, 74,20,1;

წა-: მაშინ წინ ვერ წაიზევს, იქვე 74,20,2; ვერ შეიტყოს... და მას ზედა წაიზევდეს, იქვე 104,2.

ორასი კაცი იქნებოდა ნიჩბის მზეველი, საბა, მოგზ. 281, ქვ. 7; წარბ მონაზევი წამწამი, არჩ. I, 128,15,1 (= წარბ-მომშვილდული).

საწყისია **ზევა**, **აზევა** და არა აზევება, როგორც „ქილილა და დამანას“ ლექსიკონშია მითითებული; შდრ.: ზეით ზევა, იქვე 775,32; ვინც წყალობისა კელითა აგიქუამს ასაზეველად, იქვე 233,7; ტვირთად ვერ ასაზეველად, იქვე 448,26.

18. ზელ — ზილ (ჩა-) ჩარტყმა.

ესრეთ წიხლს ჩაგაზელ, გვერდი მოგტეხო, საბა, სიბრძ. 76,4.

ეს მნიშვნელობა ძველ ქართულში ამ ფუძეს არ აქვს, არ ჩანს.

19. ზლეე — ზლეე (იგივეა, რაც ძველი ქართულის ზულეე — ზულეე). და-, ჩამო-.

ეს ფუძე ძველ ქართულშიც იშვიათია და საშუალშიც, სადაც მხოლოდ ორი მაგალითი შეგვხვდა.

და-: მისი საქმე დამზლეულსა ქუეშ შეუდგას სახლსა სვეტად, ქილ. და დამ. 267,2.

ჩამო-: სახლს რა ალიზი საძირკულად დაუდგა, თუცა ბზიანი, წვიმითა ჩამოიზლევა, დაგემართება ზიანი, იქვე 524,5.

ძელსა და საშუალშიც მიკვლეულია მხოლოდ ვნებითის ფორმები, მოქმედებითი არ ჩანს. მოსალოდნელია მოქმედებითის ასეთი ფორმები: (და)აზულევს — (და)აზული(ვ)ა, ჩამოაზულევს — ჩამოაზული(ვ)ა.

იხ. კიდეც **ზულეე — ზულეე.**

20. თევ — თი(ვ), გა-, და- (ყოფნა, დაყოფა, გატარება).

თევა ღამის უძილოდ გატარებას ნიშნავს. ძველსა და ახალ ქართულშიც „ღამის თევა“ ჩვეულებრივი გამოთქმაა და ზემოთ აღნიშნული მნიშვნელობა აქვს. ასევეა საშუალო ქართულშიც — კერძოდამე (= ნახევარი ღამე) მაშინც (= მაინც) არ განმე თივა, არ იქნებოდა, იესე ბარათ. 210, ქვ. 10.

საშუალო ქართულში ამის გვერდით ყურადღებას იქცევს განსხვავებული შინაარსის მქონე ფრაზები, სადაც „გათევა“ ზმნა არ არის დაკავშირებული „ღამე“ სიტყვასთან. მაგალითად:

ერთს-ორს კვირას გაათევედე, კვლავ აქ მოხვიდოდეო, რუსულ. 256,2 (= ერთ-ორ კვირას დაყოფდე); (კოდში ჩამსვეს), გავათიე ერთი წელი მას კოდში, იქვე 507,28 (= გავატარე, დავუყვი ერთი წელი); მოქმედების დრო არის „ერთი-ორი კვირა“, „ერთი წელი“.

და-: ასეთივე მნიშვნელობა აქვს და- ზმნისწინიან ფორმებსაც.

ვიყოფოდე მუნ და დავათიეთ მონასტერსა ჩვენსა ჟამ რაოდენიმე, ტომ. გაბ. 163, ქვ. 6; ზაფხულის ნიკომიდიას და კესარიას დაათივის დღენი, იქვე 172,16.

მოქმედების დროს გამოსატყვეს აგრეთვე: ჟამ რაოდენიმე, დღენი.

21. თვლემ — თვლიმ, და- (თვლემა, ჩათვლემა).

ძველ ქართულში დამოწმებული გვაქვს მხოლოდ ორი შემთხვევა: „თლემულება“ და „დათლემული“. პირველ მათგანს საბა იმოწმებს თავის ლექსიკონში. მეორეს — ზ. სარჯველაძე. პირიანი ფორმა არ შეგვხვედრია. ილ. აბულაძის ლექსიკონშიც არ გვაქვს. საშუალო ქართულში პირიანი ზმნის მხოლოდ ერთი მაგალითი შეგვხვდა.

და-: თუ დამთვლიმი, შმაგივით წამოვარდი, რუსულ. 239,30.

ახალ ქართულში ჩა- ზმნისწინითაც გვხვდება: ჩათვლემა, რაც ძველსა და საშუალო ქართულში არ ჩანს.

უპირო ფორმაც მხოლოდ ერთი მაგალითით გვაქვს წარმოდგენილი: ძილი მოერივა, თვლემა დაუწყო, ქილ. და დამ. 525,30.

22. თქუევ — თქუივ (0, გა-, და-).

ძველ ქართულში დამოწმებული გვაქვს ამ ფუძის ხმარების სულ სამი შემთხვევა: **აღთქუევოს**, **აღთქუევილი**, **აღთქუეფული**. პირიან ფორმაში **ი-**ს მაგიერ **ე** გვაქვს. ასეთივე ვითარებაა საშუალო ქართულის უზმნისწინო ფორმაში.

0: ესე ყოველი შეემაგსა ჩაასხი და ღიად თქუეფე, სამკურ. წიგნი II, 288,13.

სხვა შემთხვევებში II სერიაში • გვაქვს.

გა-: შეერიბენ ერთად და ტფილითა წყლითა გათქუიფნე, და ღაიბანოს თავი მითა, სამკურ. წიგნი II, 731,10;

და-: ერბო, ორი ნაწილი, და ზეთი ბერძული, ერთი ნაწილი, შეემაგითა და თქუიფე, სამკურ. წიგნი II, 290,27.

23. თხეე — თხი(ვ), და- (ღაილია, ღაიკარგა — ივ. გიგინეიშვილი).

თხევა ამ მნიშვნელობით ძველ ქართულში არ ჩანს.

• ვნებ.: სიხარული ჩვენი დაითხია, რუსულ. 599,26.

აღ-, აღმო- და და- ზმნისწინებთან ამ ფუძეში ვითარდება -ნ, რომელიც ძველ ქართულში იშვიათია, საშუალში — ხშირი, ხოლო ახალ ქართულში — აუცილებელი.

ნუ აღმოანთხეე შენსა და სხვის სწორად მაკვდინებელსა გესლსა, არჩ. I, 56,308,1; მზა არს... დანთხევად სისხლისა თვისისა, კალმას. 474,11.

24. თხლეშ — თხლიშ, 0 (დარტყმა).

ათას შეიდას ოცდაცხრამეტს ხოთინის კარს ვთხლიშეთ კეტი, გურამ. 122,2.

საწყისია „თხლეშა“.

25. კბეჩ — კბიჩ (ლუკმის კბილებით მოკვეთა, მოჭრა).

დანის ხმარებაც არ იცის, თუ არ კბილებით კბეჩაო, არჩ. I, 40,175,3.

26. 1. კელევ — კვლე(ვ) (0. ი-, ი/უ-) ახალი წლის მისალოცად პირველი კაცის ე. წ. მეკვლეს მისვლა ოჯახში. იგივეა, რაც გურ. ფერხვა, ე. ი. კარგი ფენით მისვლა.

•: ესრეთ იკვლევდიან და შემოვიდიან მხიარულნი სანადიმოდ, ვახუშტი, 61, ქვ. 11.

ახალწელს... უკვლევდა მეფეს ჭყონდიდელი ჭვარსა და ხატსა, ვახუშტი, 60, ქვ. 3.

2. ნადირის კვალის მოძებნა:

ნადირთა კვალთა უკვლევდის, საბა, ანდერძი 294,1.

3. სისხლის მოძიება: თუ... არც სისხლი აღებულ იყოს, არცა მო-
იკვლევის სისხლი, ძეგლის დადება გიორგი მეხუთისა, ქართ. მწერ-
ლობა 5, გვ. 98,2; თბ., 1988.

27. **კვნეტ — კვნიტ** (0). ძველ ქართულად „კუნეტა“ = კმელის
კამა, საბა.

ძველ ქართულში ამ ფუძის შემცველი ერთი ნიმუში გვაქვს მოყვანი-
ლი, მეორე საშუალ ქართულში შეგვხვდა:

თესლსა ჰკვნეტდეს იადონი, თეიმ. I, შდრ. გაზ. და შემ.
104,39,1.

ძველ ქართულში ეს ფუძე შეიცავს **ჟ**-ს, რომელიც საშუალსა და
ახალ ქართულში **ვ**-ს გვაძლევს.

28. **კლეტ — კლიტ** (გამო-, და-, წა-), დახურვა, დახშვა, გამოკეტ-
ვა.

გამო-: ისრევე გამოკლიტნეს კარები, რუსულ. 61,3 (გამოიკე-
ტეს, გამოიხურეს — ივ. გიგინეიშვილი).

და-: დაჰკლიტე (!) კარი და დაჰბეჟდე ბეჰლითა შენითა, O, დან.
14,10; თქვენ ეგ კარი ისევ დაკლიტეო, კლიტე თან წაილეო, რუ-
სულ. 227,20; ნდომისა კარი არა დაკლიტოს, ქილ. და დამ. 408,19.

იჟ-: გინდა შინ შემაგდე და კარი დამიკლიტე, რუსულ. 533,7.

ქეთევანს ძოწის კარი დაეკლიტა და მარგალიტს ფარევედა. იქვე
304,1; მეფეს... არა მონასტერი არ დაეკლეთინა... კაფუჩინებს... ყვე-
ლას დაეკლიტათ, საბა, მოგზ. 226,10-11.

პაპას... სიცილიის მონასტრების დაკლეთა ებძანა(!), იქვე 226,8;
დაკლეთილი, რუსულ. 340,12; დაკლეთული, იქვე 602,3.

წა-: ოდეს გავალ, წაჰკლეთს კარსა, ბესიკი 539,84,3.

29. **კმედ — კმიდ, კმენდ — კმინდ** (გა-) გაჩუმება, დადუმება.

გა-: მოკვდავთ საკვდავად გაკმინდა ჳმანი, გურამ. 314, ქვ. 3.

ი-: ღუმნა, აღარა მითხრა-რა, ღითხანს ხმა გაიკმინდაო, იქვე
88,12.

ძველ ქართულში ეს ფუძე არ ჩანს. ფუძეში **ნ** იმთავითვე არ უნდა
გვექნოდნა, ის ღლესაც არ იხმარება ყოველთვის.

30. **კრეფ — კრიფ** (0, ა(ღ)-, და-, მო-, შე-) მოწყვეტა; აღება, შეგ-
როვება, მოწყვეტა ბევრისა.

ძველ ქართულში ამ მნიშვნელობითაც **კრებ** იყო გამოყენებული. ახალ ქართულში **კრებ** და **კრეფ** ფუძეებს განსხვავებული შინაარსი აქვთ. **კრებ** საშუალო ქართულში არ შეგვხვდება.

0: **ჰკრეფენ** და **სჰამენ**, თეიმ. I, შდრ. გაზ. და შემ. 102,30,3.

ფიგურალური გამოთქმა: „პირით ლაყაფსა **კრეფდა**“, რუსულ. 286,34 (= გრძელი ლაპარაკი, ლაყბობა, ყბედობა).

ა-: თავისი იარაღი **აკრიფა**, რუსულ. 463,34.

და-: მას ბაღში ხილი **დავკრიფე**, გურამ. 100,13; ჟერ იგი ბაღა-
ხი **დაკრიფა**, რუსულ. 35,33.

ჟ-: **დავკრიფე** ყოვისფხილა, გურამ. 84,1.

თითნი, ვით თეთრი სანთელი, გულზედან **დაეკრიფოდა**, თეიმ. I, ლეილ-მაჟნ. 50,195,1.

მო-: რად არ მოკრიფე სურნელი, ყვავილთა მრავალ-ფერობა, თეიმ. I, იოსებ-ზილიხ. 73,105,3; მოკრიფოს იგი ძარღუისა ნოტიოსა ღუიძლისაგან, სამკურ. წიგნი II, 598,37.

შე-: (წამლები) შეკრიფე ერთად, იქვე 599,28.

ერთი ატამი იდგა. მეფემ მოკრიფა, ... ჰამა ენება, საბა, სიბრძ. 110,3; ჩვენ... ხილი მოვკრიფეთ, რუსულ. 177,17.

შე-ი: ყოველი ხელმწიფური წესი და რიგი უკლებელად შეიკრი-
ფეს გულად, იქვე 461,25 (ჩაინერგეს გულში, დაიხსოვნეს, შეითვისეს — ივ. გიგინეიშვილი).

31. 1. **კრეჭ — კრიჭ.**

ეს სიტყვა არ შეგვხვდება ძველ ქართულში, არ ჩანს „ვეფხისტყა-
ოსანში“, „ვისრამიანსა“ და „ამირანდარეჯანიანში“. სულხან-საბასა და ჩუბინაშვილებს მოცემული აქვთ ორი ომონიმური მნიშვნელობით: 1. თმის შეკრეჭა და 2. სიცილი, კბილების დაკრეჭა, მაგრამ წყარო მი-
თითებული არ არის. საშუალო ქართულშიც იშვიათია. ჩვენს მასალაში ორივე მნიშვნელობა არის წარმოდგენილი, მაგრამ თითო მაგალითით და თანაც არა პირიანი ფორმით, არამედ სახელზმნის სახით.

1. უგულოს გულით სიცილი მიგავს მკვდართ კბილთა **კრეჭასა**,
დიმიტ. ორბელ. 35,12.

ერთ მაგალითში თავში **ი** ხმოვნით პირიანი ფორმაც გვაქვს, მაგრამ შეიცავს რამდენადმე განსხვავებულ შინაარსს, იგულისხმება ავადმყოფის მიერ პირის არ გახსნა, კბილების ერთმანეთთან მჭიდროდ მიახლოება: თუ ასეთი სატკივარი მოუვიდეს, რომე **იკრიჭნეს** და პირი ველარ

ააღრინოს, ეცადენით, რომ დანითა ჩაუყოთ და დაუღრინოთ, სამკურ. წიგნი II, 318,35.

2. კრეჲ — კრჱჲ თმის შეკრეჲა, გაკრეჲა.

არ იცი, შე გასაკრეჲო (მიმართვა ეხება ბერს), რომელ ნაყოფ-თაგან ბოროტთა შობილნიცა ბოროტ არიან? კალმას. 518, ქვ. 8.

32. კრკენ — კრკინ (= კორტნა).

უსმენლად ვით მოიწონო იადონისა სტუენანი? ჩხიკვის ჩხავილი არ გაცლის, კოდალათ ფატრის კრკენანი, ქილ. და დამ. 464,2.

უკრკენს — უკრკინა.

33. ლევ — ლი(ვ) (და-) დალევა, შესმა.

ლევ — ლი(ვ) სხვადასხვა ზმნისწინით (აღ, გან, და, მო) ძველ ქართულში საკმაოდ ხშირად გვხვდება, მაგრამ ძირითადად და ჩვეულებრივ მისი მნიშვნელობაა — გაქრობა, დაღწობა, დალევა (= გათავება), გამო-ლევა, დახარჯვა; შელევა, დათმობა.

მისი მეორე მნიშვნელობა (დალევა, შესმა) ფაქტობრივად ძველ ქართულში არ ჩანს (მხოლოდ ერთი მაგალითი გვაქვს დამოწმებული და ისიც საშუალო ქართულის ძეგლიდან; ეს არის „ამირანდარეჯანიანი“).

საშუალ ქართულში ამ სიტყვის ორივე მნიშვნელობა ჩვეულებრივია და გავრცელებული. ძეგლების საერო ხასიათით ამას ვერ ავხსნით, რადგან ის არ გვხვდება „ვეფხისტყაოსანსა“ და „ვისრამიანში“. როგორც ჩანს, ამ ძეგლებში მისი სინონიმური ფუძეები იყო გამოყენებული.

საშუალ ქართულში ამ ფუძეს ორივე მნიშვნელობა აქვს და ორივე საკმაოდ ხშირად გვხვდება. ამჟერად მოვიყვანთ მხოლოდ მეორე მნიშვნელობის მქონე ფორმებს:

„დალევა“ ფუძეში II სერიაში გ ხშირად არის შენარჩუნებული.

და-: წყალი დალივა, რუსუდ. 30,24; ღვინო ისე დალივა, იქვე 140,4; ღვინო დალივა, იქვე 339,37; 428,16; 452,37; მაგრამ: (წამალი) მან არ დალია, თეიმ. I, 324,16,2; (წყალი) დალია, რუსუდ. 543,8; თუ მეტი ღვინო დალია, გურამ. 21, ქვ. 5.

დალივე საბრძნო წამალი, გურამ. 82,3; შეწუხდა..., სრულა არა დალიოსო, რუსუდ. 46,31; აწემცა სისხლი შენი დამილევია, იქვე

46,35; მიჯობდა, თუ სიკვდილისა... სასმელი დამელია, თეიმ. I, მაჯა-
მა 114,6,2.

იჟ- სადღეგრძელო დაუღივა, გურამ. 104,2.

34. მზერ — მზირ (0, ი-, ი/უ-, და-, შე-, შემო-) ცქერა, ყურება, ჰერეტა.

0: შენ საყვარელსა სამუდმოდ მზერ, არჩ. I, 187,432,3; თვალდა-
წუხვნილი შენა გმზერ, დიმიტ. ორბელ. 36, ქვ. 9.

ი უობ.: ერთი კაცი გარედამ იმზერდა, საბა, სიბრძ. 77, ქვ. 10.

იჟ- გიმზერ მწარესა სევდასა შინა მყოფსა, რუსულ. 501,8;
უმზერ თვალ-მოუცილებლად, არჩ. I, 187,433,2; თვალნი სულისა...
შენ გიმზერს, იქვე 266,12; სხივ-მოსიერად გიმზერენ, თეიმ. I,
144,4; უმზერენ საქციელ განკრძალულადა, არჩ. I, 54,295,1; ხელ-
მწიფე ზემოდამ გვიმზერდა, რუსულ. 507,16; (თალარი) სამგნით
ზღვას უმზერდა (გადაჰყურებდა), საბა, მოგზ. 235, ქვ. 9.

დიდხან უმზირა, რუსულ. 516,5; მეფემ თავისი შვილის დაკვლას
არ უმზიროსო, საბა. სიბრძ. 89,9.

და- თუ ეძინის — თავს დავმზერდი, რუსულ. 239,28; ერთი
ვინმე ღიაცი ერდოდამ შუკათა დამზერდა, ქილ. და დამ. 315,16;
მკვნელმან მან... გონებათა დამზირა, იქვე 966,20.

შე- მზეს არა ჰგავს მიწიერსა, ვინცა გაცდით შეუმზერსა, არჩ.
I, 211,640,2; სახეშუენიერს შემზერენ ყოველნი კაცნი, ქილ. და დამ.
964,1.

შემო- შემოგფრინავ და შემოგმზერ, თეიმ. I, ვარდ.-ბულ.
10,57,3; იქვე 11,68,3.

ჩა- ვის ზენა დავიწყებია, ჩამზერ სრულ საქმე ჰქედასა, არჩ. I,
215,668,4.

ასე გზა თვალითა სამზერი იყო, რუსულ. 239,20.

35. მსხვრევ — მსხვრი(ვ) (0, გამო-, და-, შე-, ჩა-) გატეხა, დამ-
ტვრევა.

ძველი ქართულის ნაწილში ერთი მაგალითი არის მოყვანილი „ამი-
რანდარეჯანიანიდან“, რომელიც ფაქტობრივად საშუალი ქართულის
ძეგლია. საშუალი ქართულის სხვა ძეგლებში კი საკმაოდ ხშირად იხმა-
რება ეს სიტყვა.

0, ა-: ვინ კბილებითა ბატონთან თხილს ამსხვრევს, ალაწუნებსა,
არჩ. I, 8,50,2.

გამო- გამოვამსხვრიე კედელი და გამოველ, რუსულ. 356,24.

და- ზღვათა ქვიშათა დაევამსხვრევო, იქვე 7,34; ცხენი წამო-
მექცა, დამამსხვრია, იესე ბარათ. 274,11; (დევ) მოიქნივა, დასცა
და ასრე დაამსხვრია, რუსულ. 127,15; დაამსხვრია (წყლის
ჭურჭელი), იქვე 46,33; ასევე: იქვე 445,29; 463,30.

ი- თავი და პირი დაიმსხვრია, რუსულ. 12,32; ასევე: იქვე
235,33; თავი და პირი დაიმხვრის, იქვე 338,20.

იჲ- დაჰკრა დევმა, ფარი დაუმსხვრია, ამირანდარეჯ. 736,13.

მო- მსხმოიარსა ხილსა შტოებითა მოამსხვრევენ, ქილ. და
დამ. 366,12; რამდენთა ფრთე და ბოლონი მოსწვადეს და მოამ-
სხვრის, იქვე 564,9.

შე- (ლახტი) ეცა თავსა, შუბლი სრულად შეამსხვრია, იქვე
57,5; შუბლში ჰკრა და თავი სულ ჩაამსხვრია, იქვე 429,27; შუბლი
სულ ჩაამსხვრია, იქვე 440,3.

36. მტვრევ — მტვრი(ვ) (ი-, გარდა-, შე-, შემო-, ჩა-).

იგივეა, რაც ძველი ქართულის მტურევ — მტური(ვ). ეს ფუძე ზე-
მოაღნიშნული წინსართებით ძველ ქართულში არ შეგვხვდრია.

ი- ლომსა შიმშილი აეშალა და ნადირთა ზედა წყრომითა კბილთა
იმტურევდა, ქილ. და დამ. 339,31.

გარდა- რა დროს დაიცემს, ... სადაცა გარდასამტვრევია, მე-
ხის ცეცხლსავით დასწვავს, იქვე 623,2.

შე- ლახტი გულს ეცა, გული შეამტვრია, რუსულ. 545,14.

შემო- ცემითა შემოვამტვრიო ყბებია, გურამ. 200,2.

ჩა- ნუ მაჰმევ ტკბილთა, ჩამამტვრევ კბილთა, იქვე 188,6; წიხ-
ლი ჰკრა, კბილები ჩამამტვრია მგელსა, საბა, სიბრძ. 46,12.

37. მიერ — მიირ (ა-) აწევა, აღერა, აშვერა.

ა- დაეხეტები ურიგოდ, აგიმიერია თავია, გურამ. 198, ქვ. 7.

მცრევ — მცრივ ნახე ცვრევ — ცვრივ.

38. მცნევ (ცნევ) — მცნივ (ცნივ) (შე-). შეცნობა; შემჩნევა; გა-
ცნობა; გაგება.

უზმნისწინო ცნევ — ცნი(ვ) („შეტყობინების“, „გაგების“ მნიშვნე-
ლობით) პირველად „ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება. საშუალო ქართულის
უფრო მოგვიანო ხანების ძეგლებში გვაქვს **შე-** ზმნისწინიანი ფუძე,

რომელსაც ზოგჯერ თავში მ დაერთვის და რამდენადმე განსხვავებული შინაარსი აქვს. ვფიქრობთ, რომ ეს უკანასკნელი სხვა ფუძეა.

მოვიყვანო ნიმუშებს:

შე-ა: თუცა შენი ორგულობა რამე შევამცნივე, ქილ. და დამ. 527,12.

რით იბოვე, როგორ შევამცნივეო, საბა, სიბრძ. 130,1-2; შევამცნივა ერთმან სხვა კაცმან და თქვა, საბა, იქვე 49,29; სურვილის ჭელმწიფემა რა გულსა თემთ მეცნიერობის სახლი და სამყოფი შევამცნია, ქილ. და დამ. 460,15; თუმცა... ან ბიწი, ან არაწმიდება შევამცნიეს, იქვე 211,25.

ბ- ასე მაგარი კაციო, ტკივილს არას შეიცნევსო, რუსულ. 470,29-30 (= შეიმჩნევსო, ივ. გიგინეიშვილი); ჭირი არად შევიცნიო, ბესიკი 535,65,3.

გ- მით შევეცნევი უცნაურ, რასაც მივსწვდილვარ ცნობასა, გურამ. 15,20; აწ, რადგან შეგემცნიეთ, თქვენ აგრე საქმეს აღარ გაგიზდი, სხვათავით ფათერაკისა მახეს გაგაბაო, რუსულ. 525,1 (= გაგეცანით, ივ. გიგინეიშვილი); თუ შენ მეფისათვის არ შეგემცნივენითო, იქვე 586,26 (= გაგეცნო მისთვის ჩვენი თავი, ივ. გიგინეიშვილი); სხვას ვერავის შემცნევიხართო, იქვე 578,35 (= გასცნობიხართო, ივ. გიგინეიშვილი); მეკობრეს რა კარს მიაღწენ მძებნელნი შესაცნეველად, არჩ. I, 42,186,3.

ამ ფუძეში მ განვითარებული ჩანს. შდრ. ჩნევ — ჩნივ (დაიჩნევ, ვეფხ. 376,2) > მჩნევ — მჩნივ.

39. შძრევ — შძრივ (შე-) შენძრევა, განძრევა.

მ განვითარებულია, შდრ. შეძრვა; ახალ ქართულში მ შეცვალა ნ ბგერამ: განძრევა, შენძრევა.

შე-ა: რაც თახჩები იყო, ყველას კიდური ხელით შევამძრიე და არ შეიძრა, რუსულ. 453,22; ერთი ძალიანი შეიძრა... თითქოო ხელით ძალიანი შევამძრიესო, იქვე 468,35.

40. მწყდევ — მწყდო(ვ) (და-, შე-).

და- იგი ზანგი იქ დამწყდეოდა, რუსულ. 284,24 (იქ მოხვედრილიყო, იქ შესწრებოდა — ივ. გიგინეიშვილი); მრავალსა ომსა დამწყვთევივართ, იქვე 19,29 (მრავალ ომს დავსწრებივართ, მრავალ ომში მოვხვედრილვართ — ივ. გიგინეიშვილი).

შე-ი: ვერ შეგვიმწყვდიოს უხსნელად სრულად ცოდვისა ბადემან, თეიმ. I, შდრ. გაზ. და შემ., 112,104,4.

მრავალთა მხეტთა შიგან შემწყვეთევივართ, რუსუდ. 19,29 (= მოვხვედრილვართ, მოვქცეულვართ — ივ. გიგინეიშვილი).

ამ სიტყვის თავში მ ძველ ქართულში არ გვხვდება, როგორც ჩანს, ის განვითარდა საშუალ ქართულში და ახალ ქართულშიც ჩვეულებრივია.

41. ნგრევ — ნგრი(ვ) (აღმო-, და-, მო-).

სულხან-საბას, ილ. აბულაძის, ზ. სარაჯელაძის ლექსიკონებში ეს სიტყვა არ გვხვდება არც უზმნისწინოდ და არც ზმნისწინით. არ გვხვდება ძველი ქართულის ჩვენ მიერ შესწავლილ ძეგლებში და არც საშუალ ქართულშია დიდად გავრცელებული.

რამდენიმე მაგალითი გვხვდება იგავ-არაკთა კრებულში „ქილილა და დამანა“.

აღმო-ი/ე: შენსა ჩხუბებსა მისი სიკეთის იატაკი აღმოუნგრევია, ქილ. და დამ. 454,20.

და-ი ვნებ.: ის ავაზანი სრულობით დაინგრევა, ქილ. და დამ. 289,15.

ე-: მოწყალება საფუძვლით დაენგრევა, იქვე 541,28-29.

მო-ა: მოყრობისა საფუძველსა მალე მოანგრევს, იქვე 523,30.

იგივე ფუძე საწყისის ფორმით მოცემულია ბესიკის ლექსში „ასპინძისათვის“:

ცხვირისა ნესტვთა მოქპროდენ ქარნი ქვეყნისა ნგრევითა, 298,7.

ახალ ქართულში ეს სიტყვა გვხვდება უზმნისწინოდაც და სხვადასხვა ზმნისწინით (და-, მი-, მო-, გამო-, ...) და აქტუალურია.

ნთხევა ნახე თხევა.

42. ნჩრევ — ნჩრივ (ი, ა-, შე-).

იმოწმებს საბა თავის ლექსიკონში, წყარო მითითებული არ არის. როგორც ჩანს, ეს ფუძე მისი დროის ცოცხალ მეტყველებაში იყო გამოყენებული.

ნჩქრევა წყალთ ძრვა, — განმარტავს საბა.

ამ ფუძის ხმარების ორი შემთხვევა გვაქვს „ქილილა და დამანაში“: ცრემლსა მწარესა თუალთაგან ანჩქრევდა, 950,8 (= ცრემლების ღვრა).

შე-ა: პილომა რა ჩიჩვირი წყალთა შთაყო, წყალი შე ან ჩქრია, ქილ. და დამ. 590,37.

დილისა ქარმან ზღუას ნჩქრევა დაუწყო, იქვე 391,14.

ქველ-ში აწმყოს ფორმაც არის მითითებული: ნჩქრევა (ანჩქრევს).

43. ნძრევ — ნძრი(ვ) დაძრა, განძრევა.

დაკავშირებულია ძრვა, განძრვა ფუძესთან: არა განძრას ძალმან ენამ თვისი, გამოსლვ. 11,7; ვერ ეძლო ასოთა მისთა განძრვად ცხე-
ლარსა ზელა, sin. — 11, 329v.

ნძრევ ბესიკის ერთ ლექსში გვაქვს:

ცხენმან შეგატყო შექმენა, შემზადა ტანი ნძრევითა, 298,5.

44. ნჯღევ — ნჯღივ ახ. ქ. ნჯღრევა.

გვხვდება „რუსულდანიანში“:

იმ სვეტებმა და შუბებმა ნჯღევა დაიწყო, 296,8.

ეს სიტყვა საბას ლექსიკონშიც არის წამოდგენილი ამავე ფუძით: ნჯღევა მძინარის კაცის რყევა, მძინარეს არყევდეს. ახალი ქართულის ნჯღრევა-ში რ განვითარებული ჩანს.

45. ეღღღღ — ეღღღღი. ეღღღღმა ავად ზელა (საბა); მოზელა, მოსრესა.

მითითებულია ზმნისწინიანი ფორმებიც: მოუეღღღღი; შეუეღღღღი-
მე.

ძველ ქართულში ერთი მაგალითი შეგვხვდა, სადაც ამ ფუძეს ყრმა-
თა გასრესის, დაზოცვის მნიშვნელობა აქვს.

0, **იჟ-**: აიღღ ბოკელი სქელი, აღღღებული... და უეღღღღი მე ჴე-
ლითა, სამკურ. წიგნი II, 422,9.

და-: აიღღ... თაფლი პერულმოცდილი და დაეღღღღი მე ჴელითა, იქვე 431,15; აიღღ ვარდი დაეღღღღი ული, იქვე 431,1.

შე- და კიდევ შეეღღღღი (!) და კიდევ გაწურე, იქვე 268,29; ჴე-
ლითა შეეეღღღღი მოთ და დავწუროთ, იქვე 710,10.

მიუთითებენ, რომ ამ ფუძისათვის ამოსავალი უნდა იყოს ეღღღ (ფ. ერთელიშვილი, ზმნური ფუძეები, გვ. 157).

46. 1. რბევ — რბივ (გამო-): გამოკენება ცხენისა.

გამო-ა: გამოარბივის იმან ცხენი, რუსულ. 254,37-38.

ძველი ქართულის მასალაში ამ ზმნისწინით არ შეგვხვედრია.

ამავე ფუძისაა „სარბევი“:

რა ერთსა სარბევზედ ან მოახლოვდენ, რუსულ. 314,14-15 (ერთ ცხენის გაქენებაზე, ცხენის გასაქენებელ მანძილზე — ივ. გიგინეიშვილი).

47. 2. რბევ — რბივ (და-) დარბევა, აოხრება; გადატ. შეშფოთება.

ახალციხის თემის დასარბევად წავედით, იესე ბარათ. 238,11. ძველი ქართულის ძეგლებში ეს მნიშვნელობა აქვს მო- ზმნისწინიან ფორმებს, რომელთაც ეს შინაარსი საშუალ ქართულშიც აქვთ შენარჩუნებული: ყარაბალი მოურბია, სრულად აიკლო, იესე ბარათ. 275,15.

ნავლისა ლაშქარი გულსა მისსა მოარბევს, ქილ. და დამ. 542,5 (გულს შეუშფოთებს).

48. რბენ — რბინ (0, ი/უ-, გა-, გამო-, და-, მო-, წა-, შემო-).

ძველ ქართულშიც გვაქვს იგივე ფუძე, მაგრამ ან ზმნისწინებია განსხვავებული, ან ქცევა და საერთოდ — შინაარსი.

0, ი/უ-: ურბენდა ბულბული, რუსულ. 429,8; ურბენდით გარა და საომრად ვერ მიუღეჭით, იქვე 179,9.

გა-ა: (ხიშტი) ჰკრა გულსა, შიგან გაარბინა, იქვე 291, 28-29.

ი-: შენი ცხენი ერთ დღეს ოცი დღისა სავალს გაირბენს, იქვე 426,8; ჰკრა ერთი ისარი და ორშიგ შიგ გაირბინა, იქვე 46,7; გაირბინა მრავალი ალაგი მან ცხენმან, იქვე 536,36.

გამო-ი: კარი გაეღო და გამოვირბინე, იქვე 540,22; ერთმა ქურციკმა გამოირბინა, იქვე 536,39.

ი/უ-: ოდეს ცხენი დაეღალის და სხვა მოგვარიან, მიღმა გამოურბენდიან, იქვე 354,31.

და-: მას ზანგს დაერბინა მთა, იქვე 299,6.

მო-ი/უ: გვერდით მოურბინე, იქვე 540,23-24; ხან იქით მოურბინა, და ხან აქეთ, იქვე 429,5.

შემო-, ი/უ: შემოგვირბინა თვალის წამს ზოსრომ, რუსულ. 295,29; შემოურბინა გარე და დასცა ბარი, იქვე 49,1.

წა-ი/უ: (ცხენმა) წინარე წაურბინა, იქვე 178,3-4.

49. რგენ — რგინ (0, ა-) რგუნება, წილად ხვედრება.

0, ა-: ვირის მუტრუქსა ნუ მარგენ წილადა, გურამ. 274,13; თუ ღმერთი ჩემს თავს შენ გარგენს წილად, იქვე 266,14; რაც ბედმან მახვდინა და წილში მარგინა, იქვე 298,7; ვირის მუტრუქსა ნუ მარ-

გენ წილადა, არ გინე სხვასა, იქვე 274,15; რაცა გინდა, შენთვის აილე, სხვად მე მარგინეო, ქილ. და დამ. 953,21 (მარგუნეო).

ეს ფუძე დღემდე შემონახულია ე. წ. მთის კილოებში: წილი რასაც არ გენდა, მოხვე. 1985, გვ. 107.

50. რეე — რეე (0, ე-, ა(ლ)-, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-, ჩა-).

ძირითადად იგივე მნიშვნელობა აქვს, რაც ძველ ქართულში, მაგრამ არის ზოგიერთი განსხვავებული ნიუანსიც.

0: არევა, ვერ გარჩევა, არ გარჩევა, ე. ი. უსინდისოდ მოქმედება.

მეტად უზომოდ არამსა ალალში არა რეედესა, გურამ. 21,11.

ა-: 1. არევა, აღელვება. სურვილის მოგვრა:

მისი ნარნარად მიხედვა მისთანა მჭდომთა არეედა, ვახტ. 16,11.

2. ჭკუის დაკარგვა, ჭკუიდან გადასვლა:

ბრძენთა ჭკუა აერია, თეიმ. I, იოსებ-ზილ. 86,215,4;

3. სიტყვის უადგილოდ ხმარება:

ვიცი, შეიტყობთ უცდურად, თუ სიტყვა ამირეცია, არჩ. I, 127,3,4.

გამო-: გამოჩენა, არსებობა.

სხვის ღონისა გამორევა, ძებნა არსით არ ეგების, იქვე 176,339,3.

რა თეთრი გამოგერევა, ქილ. და დამ. 662,7.

გან-: ჩარევა.

არ გარია საქმეში, კალმას. 453,20; რატომ შენ არ გარიე საქმეში? იქვე 453,23.

გარდა-: ჭკუიდან გადასვლა, გადარევა; შეშლა, არევა.

ვისა გინდა, ეს არ გინდა, ასე რამ გადაგრიო, არჩ. I, 4,13,3; რა არია, გარდარია ძის სწორება მამის არო, იქვე 240,79,1.

ე-: მისწერა კახსა ბატონსა: ჭკვა თუ არ გადაგერია, გურამ. 59,14.

და-: მორევა, ჯობნა, დაძლევა; ხელით არევა.

ძველი ქართულისაგან განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს და ზმნის-წინიან ფორმებსაც.

სიხარული ნუმცა დაგრეეს, შორით რა დამინახევდე, არჩ. I, 195,502,2; შუა კაცს დაუცდელიობით ხელსა სიჯაბნით დარევდა, ვახტ. 13,24; ველარც დევი დარეოდა... და აღარც გვარჯასპის შერ-

ჩომოდა მაგდენი ძალი, რუსულ. 440,18; ან მწყურვალე წმინდას წყალ-
სა ასამღვრევლად დაუტრევდეს, არჩ. I, 142,64,4.

მო- მორევა, ჯობნა.

ძველ ქართულში მოქმედებითის ფორმები არ შეგვხვდრია, მხო-
ლოდ ე პრეფიქსიანი ვნებითი გვაქვს დამოწმებული, თანაც ყველა უზ-
მნისწინაა, ამ მნიშვნელობის მქონე ფორმებს **მო-** არ დაერთვის.

მერმე ერთს სხვას წამოშვიდებ, მომრეე, იმას დამამონებ, არჩ. I,
32,106,3; ვინც შენსა მომრია, მასცა აღრე მომრევსო, რუსულ.
430,25; ვინც შენსა მომრია, იქვე 430,25; ამდენს დევსა და გრძნე-
ულს მოგრიათ, რუსულ. 299,15.

ე- პრეფიქსიანი ვნებითის ფორმები აქაც გვხვდება, მაგრამ აღარ
მოვიყვანთ.

ჩა- ნანუჩას რუსთვლის ნათქვამში ბევრი რამ ჩაუტრევია, არჩი-
ლი, ქართ. მწერლობა 6, გვ. 335,26, თბ., 1989.

51. რენ — რინ (გა-), იგივეა, რაც განრინება. მისი სახით XV საუ-
კუნეშიც შემონახულია ამოსავალი ფუძე, რომელიც ძველ ქართულშიც
იშვიათია.

ესე წამალი გაცსნის მუცელსა და მოაფსმევს და გარენს მის სე-
ნისაგან, სამკურ. წიგნი I, 129,32-33.

52. რკვევ — რკვივ (გამო-, გან-) გზის გაკვლევა. გაგნება; გარკვე-
ვა, გარჩევა, გაგება.

ძველ ქართულში ერთადერთი მაგალითი შეგვხვდა, რომელსაც თა-
ვისებური (და სადავო) შინაარსი აქვს (ეს არის „გამოირკვის“). საშუ-
ალ ქართულში ამ ფუძეს სხვა მნიშვნელობა აქვს.

გამო-უ- იგივე გამოურკვევს გზასა-მეთქი, რუსულ. 485,10
(გზას გაუკვლევს, გაუგნებს).

გან- სწორე მოსამართლე... ჟამს მას გაარკუევდეს, ქილ. და
დამ. 807,27-28; ვერ განვარკვიეი შენი კიკვიეი, გურამ. 187,14; თუ
მარტო ვერ გაარკვიო, ბრძენი მიიხმე, არჩ. I, 44,210,4.

იჟ- მან გზა კარგად გაურკვია, არჩ. I, 170,285,4; ზოგს გზა
კარგად გაურკვია, იქვე 57,313,4.

53. რეევ — რეივ (და-) ტვინის შერყევა.

და-ე: ტუინი დაეჩიოს და მას ზედა ტკივილი დაემართოს თავისა, სამკურ. წიგნი II, 276,13; თუ ამა სატკივარისაგან ტუინი დარყეოდეს, იქვე 276,21.

ეს ფუძე აღნიშნული მნიშვნელობით ძველ ქართულში არ შეგვხვედრია.

54. რევენე — რევენე (გა-) წახდენა, გაფუჭება.

ნუ ოდეს ვის გააჩვენეთ კვლა მას დიდებულსა ლავრასა, დავით აღმაშენებლის ანდერძი 1123 წლისა, ქართ. მწერლობა, ტ. 2, გვ. 212, თბ., 1987.

55. რჩე — რჩიე.

ეს ფუძე საკმაოდ სრულად არის წარმოდგენილი ძველ ქართულში. საშუალ ქართულში თავს იჩენს ზოგიერთი სხვაობა, რომელიც სიტყვის შინაარსთან არის დაკავშირებული.

0, ა-: საქმის გარჩევა, ბჭობა, თათბირი.

ამა ორმა ეტიკმა ჩვენი საქმე საეჭოს ჩააგდეს, ... ხანამდისი არჩიეს, რუსულ. 406,26; ეს არჩიეს: გამღელი გავგზავნოთო, იქვე 251,11 (ბჭობის შედეგად დაასკვნეს, გადაწყვიტეს — ივ. გიგინეიშვილი); ურჩიევიათ უფროსთა და მისთა გამზღელთა, იქვე 229,11.

ქვიშას არჩევენ, რამლსა ჰკერენ, თეიმ. I, ლელი-მაჭ. 25,10,1 (ქვიშაზე მკითხაობენ).

საშუალ ქართულში ივ დაბოლოების ვ ხშირად შენარჩუნებულია (ძველი ქართულისაგან განსხვავებით): სამკუიდროს დატევება და უცხოობა არჩივა, ქილ. და დამ. 663,16-17; უცხო და მეცნიერი ვერათი გააჩივა, იქვე 461,33 და სხვ.

56. რჩენ — რჩინ (0, ა-, გადა-, და-, მო-, შე-).

0, ა-: ღარჩენა, გაძლება, გადარჩენა; მორჩენა, გამოჯანმრთელება; შენახვა, გამოკვება.

აზომი ხანი ანუ ივინი როგორ სძლებენ და ანუ მე რა მარჩენს უმათოდო, რუსულ. 8,7; რა ცეცხლი მოაქლდება, მაშინვე მოკვდება მეტის სიგრილისაგან. ცეცხლის სიცხე არჩენს, საბა, სიბრძ. 124,6; მეცხრეა — არჩენთ მწეუმობა, გურამ. 19, ქვ. 2; ცისცისად არჩენდი ეშმაკიერსო, გურამ. 35,19; ცისცისად არჩენდა ეშმაკიერსო, გურამ. 29,ქვ. 3; განაჩენებს ვწერდი მწუხრამდე და ამით გარჩენდით, იესე ბარათ. 275,3.

გადა- რაც გადავარჩინეთ, მოურავმან მიგვიღო, კალმას. 377,15 (ლეგებისაგან გატაცებული საქონელი გადაარჩინეს, ე. ი. დაიბრუნეს).

და- მომკლავ, დამარჩენ — მე შენმან სიტურფემ გამაკვირაო, თეიმ. I, ვარდ.-ბულ. 8,40,3 (გადამარჩენ, დამტოვებ ამქვეყნად).

რადგან მეფემე, კარგად დავარჩენ (შეგინახავ, გამყოფებ), საბა, სიბრძ. 62,28; ამას რომ გავეყარო, რაღა დამარჩენს-მეთქი, რუსულ. 423,35 (რა გადამარჩენს, მაცოცხლებს); სოფლებსა და ქალაქებსა არ დაარჩენს დაუარსა, არჩ. I, 281,43,2 (არ დატოვებს დაუვლელს).

ო- არც ერთი თავსა არ დაირჩენს, რუსულ. 387,12 (არ იცოცხლებს).

გწადდეს — მოკალ, გწადდეს — დაარჩინეო, რუსულ. 783,25 (აცოცხლე); მე გამყიდე და ჩემის ფასით სხვანი დაარჩინე, საბა, სიბრძ. 122,18; არც მამკალ, არც დამარჩინე, გურამ. 110,14 (მაცოცხლე).

თვითონაც გარდასწყვეტს... იმედსა, არამც თქვენ გეგონოსთ მისი დარჩენა, რუსულ. 419,11 (ცოცხლად ყოფნა, სიცოცხლე — ივ. გიგინეიშვილი); შენ, ჩემო გამჩენო, მომკვლელო, დამარჩენო, გურამ. 271,14.

მო- 1. ხსნა, გადარჩენა; მორჩენა, გამოჯანმრთელება.

მოა- ერთს ძეძეს ცეცხლი შემოგზნებია და ზედ გველი გასულა... კაცმან... თქვა: ამ გველს მოვარჩენ, მადლია ჩემთვისაო, საბა, სიბრძ. 113,19-20 (= გადავარჩენ); რა გჭირს, რა სენის უფალი ხარო, მე მოვარჩენო, იქვე 108,4; ცხენი... ბევრს ფათერაკს მოარჩენს, იქვე 418,37 (იხსნის, გადაარჩენს — ივ. გიგინეიშვილი); ვინც იმას მომარჩენს, კარგს წყალობას უზამო, კალმას. 479,5 (ვინც ყალიონის წევას გადამარჩენს, მომაცილებს); (ცხენები) ომში თუ დავმარცხდებით, სიკვდილისაგან მოგვარჩენენ, იქვე 392, ქვ. 12 (გადაგვარჩენენ); მოარჩინა (გადაარჩინა მეფის რისხვისგან) ძმა და განუტევა, საბა, სიბრძ. 59,11; წამლები აყარა და შეადულა და მოარჩინა, იქვე 87,31 (მოარჩინა, გამოაჯანმრთელა, განკურნა); (ავადმყოფი) ბელოთის ჰავამ მომირჩინა, იესე ბარათ. 236, ქვ. 8 (განკურნა, გამოაჯანსაღა).

2. საშუალ ქართულში ამ ფუძეს აქვს კიდევ ერთი მნიშვნელობა: მორჩა დედოფალი, რუსულ. 262,35 (= იმშობიარა).

შე- ზმნისწინიანი ფორმები (= პატიება, მიტევება) „ამირანდარეჯანისა“ და „ვეფხისტყაოსანშიც“ გვხვდება და ზემოთ (ე. ი. ძველ ქართულში) არის მოყვანილი.

57. რცხვენ — რცხენ (შე-) შერცხვენა, სირცხვილის ჰმევა.

ძველი ქართულის **შე-** ზმნისწინიანი ფორმები ნაკლულად არის ზემოთ წარმოდგენილი, არ არის რცხუენ ფუძე, ამ ფუძით არც საწყისი გვხვდება, არის რცხენებ. შეიძლება ეს შეივსოს საშუალო ქართულის მიხედვით.

შე-ა: სიბერის დროს შემარცხვენსო, რუსულ. 499,7; კაცსა ხარბობა შეარცხვენს, ქილ. და დამ. 548,16; აქაც უნდა შეგვარცხვინოს, არჩ. I, 12,81,2.

ე-: აუგს არად შეირცხუენს, ქილ. და დამ. 619,36; ვინ თავს შეირცხვენს სიძეთა, არჩ. I, 200,544,3; შენი თავიც შეირცხვინე და შენი ლაშქარიც ამოაწყვეტინეო, რუსულ. 192,27; თქვენგან შევირცხვინე, მოხსენება ვერა გკადრე, ქილ. და დამ. 913,20-21.

და ხორცთა მიუთხრობს მით შერცხვენასა, გურამ. 17,24.

58. რწყევ — რწყივ (0, ა-) ლებინება.

ძველ ქართულში მხოლოდ საწყისის დამოწმება შევძელით (ერთი მაგალითია), საშუალ ქართულში პირიანი ფორმებიც შეგვხვდა.

0, ა-: კარგია, ვინც კი შეირგებს, ვინც არწყევს, კარში გავაგდოთ, არჩ. I, გვ. 4, 10,4; იქნების რომე აშფოთდეს და ერთობ არწყევდეს, სამკურ. წიგნი II, 58,34; გული ეშლებოდეს და კიდეცა არწყევდეს, იქვე 385,15; რომე დიდი არწყიოს კაცმან, იქვე 786,5; მერმე თითითა არწყიოს და გაწმიდოს, იქვე 382,14.

არწყევა, იქვე 327,39; სარწყეველი, იქვე 404,27.

59. რხევ — რხივ (0, ა-, და-, მო-, შე-) შერხევა.

ეს ფუძე ძველ ქართულშიც გვაქვს წარმოდგენილი. ორი ნიმუშია მხოლოდ. ერთი საკუთრივ ძველი ქართულისა — მიმორხევა (= მერყეობა), მეორე „ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება (შეირხეოდა, 655,3).

საჭიროდ მიგვაჩნია მათი შევსება საშუალო ქართულის მიხედვით.

0, ა-: მის გამო მისი მრხეველი უკვდავებასა არხევდა, გურამ. 27,16; (ნიავე) ახალთა ნორჩთა არხევდეს, ქილ. და დამ. 662,23.

ე-: საგრილ-საჩრდილად მე მას ვირხევდი, გურამ. 127,4; თქვენ ნუ დაუწყებთ მას ერთს ხეს რხევას, იქვე 292,18; მრხეველი, იქვე 27,16.

და-: იმა მჭარსა დააწვინე, სითცა სტკიოდეს, და თავი კარგად და-
არხიე, სამკურ. წიგნი II, 359,33; შენს ჩირდილ ქვეშ დაეჯდომილვარ,
ჩემო სამოთხის დამრხეო, გურამ. 74,7; უფრო აღვილად აღვლიან
ზედ ყრმანი დასარხეველად, იქვე 7,12.

მო-: ორგზითვე ნაყოფს მისცემდა, ვისგანაც მოირხეოდა, გურამ.
8,3.

ალვო, გესხნეს ორნი ნორჩნი მოსარხეველნი, ბესიკი 288,12.

შე-: ნაყოფით სავსე და ბიცი რტო ერთათ შეირხევისო, არჩ. I,
87,35,3.

60. ხევ — ხივ (გა-, გამო-, მი-, მო-, წა-, წამო-) გამოტევა, გამო-
დევნება, თავს დახვევა, შესევა.

გა-ი/ჲ: ერთი ქვეყანა სოხტათა აქვს, მაზედ გაგისევ, იოსებ
ტფილელი, დიდმოურავ. 122,426,4; სადაც მიბრძანი გასევა, იქვე
94,284,4.

გამო-ი/ჲ: თუ უფალი გამოგვისევს, რა ქნას, ერჩს და მოგვესე-
ვა, არჩ. I, 60,344,4; მას დაემონოს, რაზომცა ჳირს ჳირზე გამოუ-
სევდეს, იქვე 135,5,2; შენად ჟოხითა საცემრად მე იმან გამომი-
სია, გურამ. 88,6; გამოუსიევს კაცი სოფელსა მას, ათასი მარჩილი
წაართვეს, საბა, სიბრძ. 47,9 (შეუსიეს).

მი-ი/ჲ: ვისაც მიგვისივა, იოსებ ტფილელი, დიდმოურავ.
123,429,3; ბრალი ვერ პოეს, დასაჯეს, პილატე მიუსიესო, გურამ.
30,16; თუცა დაინანს, სად წავა, მე ვპყვეარ მისასეველად, არჩ. I,
42,186,4.

მო-ი/ჲ: მომისივა დევისაგან უფიცხესი... ზვადი ლომი, რუსუდ.
447,1; (დევნი) იმან მოგისივა, იქვე 446,17; ბრალი ვერ გპოეს, დაგ-
საჯეს, პილატე მოგისიესო, გურამ. 34,16; თუ კაციც მომისიო,
... არც ეს იქნება შენთვის დასაძრახი, რუსუდ. 298,27; ასე უნდა, კაცი
მომისიო და ცემით მომაკვლევინო, იქვე 499,19.

ი- რა ქნას, ერჩს და მოგვესევა, არჩ. I, 60,344,4; ასე უნდა და-
გაწვინე და მონები მოგესიაო, მრავალი გეცემინაო, რუსუდ. 237,9.

შე-ე: ტრფიალებისა ლაშქარი გუამთა შეესივა, ქილ. და დამ.
460,15.

წა-: უსამართლოთა საქმითა ვინ ვისა რა წაესია, არჩ. I,
41,181,2.

წამო- ჩვენი მეხარაჯენი წამოგვსევია და ჩვენი სახელმწიფო მათ დაუჭერია, რუსულ. 584,27.

61. სრევ — სრივ (გან-) გასროლა, გატყორცნა.

ეს ფუძე ძველ ქართულშიც გვხვდება, მაგრამ იშვიათია. ორიოდ მაგალითი შეგვხვდა „რუსულადნიანში“. მათი ფიქსირება სასურველად მიგვაჩნია:

გან-ა: ასრე განასრივა, რომე ძვალნიცა აღარ ჩნდა, თუ სად დაცა, რუსულ. 127,23-24; აიყვანა ორივ ლეკენი და მიღმა გაასრივა, ასე რომ ძვალნიცა გაინჭრა, იქვე 449,34.

62. სრემ — სრიმ (შე-) დაზელა, შეზელა, შესრესა.

შე- შესრიმო სასა ჩუილისა ყრმისა, სამკრ. წიგნი II, 753,28; თუ დასჭრა მწერთა მრავალთა თავები და შესრიმო მძოვარსა ზედა, ამოავლინოს თმა, იქვე 758,10.

63. სრეს — სრიხ (0, ი/უ-, გან-) დასრესა, დაჰყულეტა.

0, ი/უ: მსხვილს შვილებს ყელი დამიჭრა, წვრილები ფეცით მისრისა, გურამ. 121,2.

საბას მოჰყავს — მოუსრისე.

გან-ა: ათი-ათასი ათასთა განასრესინა ფეცითა, გურამ. 108,6.

ეს უკანასკნელი შუალობითია და ხმოვანთა მონაცვლეობა (სრეს — სრიხ) აღარ გვაქვს, მაგრამ მოყვანილია როგორც იშვიათი ხმარების ფუძე. ამის მიხედვით ჩანს, რომ უნდა ყოფილიყო აგრეთვე: განსრესს — განსრისა.

64. სტუნ (> შტუნ), სტვენ — სტუნ, სტვენ (ი/უ-, და-).

ძველ ქართულში ჩვეულებრივია აწმყოში ავ სუფიქსიანი ფორმები. მარტივი ფუძე (სტუნ) გვაქვს მხოლოდ • პრეფიქსიანებში (ისტუნეს). საშუალ ქართულში მხოლოდ მარტივი (ამოსავალი, გაუთრულბელი) ფუძეები შეგვხვდა. ფუძეში ჩვეულებრივ ვ გვაქვს, იშვიათად ჟ.

ი/უ- უშტვენდა მეფე ძაღლსა, ქილ. და დამ. 189,11-12.

და- მათისა ერთისა ცმისა სმენითა და დასტვენითა მფრინავი შემოვიქცევი, ქილ. და დამ. 365,11.

თქუნებრ მსტუნელი გალიას ზის, იქვე 978,27.

65. სსლეტ — სსლიტ (მო-) მოცილება, მოშორება, დაშორება.

ეს ფუძე ძველ ქართულშიც იშვიათია და საშუალშიც. საკუთრივ ძველ ქართულში პირიანი ზმნის მხოლოდ ერთი ნიმუში შეგვხვდა.

უნიშნო ვნებითა (მოსხლტა). თითო მაგალითი მოგვყავს „ამირანდარე-
ჯანიანისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტებიდან.

საშუალ ქართულშიც ორიოდ ნიმუში ვიპოვეთ:

ერთობის ცელსა სურვილის კალთას არ მოვსხლეტ, ქილ. და
დამ. 528,28.

მეფე შვილსა დასცქეროდა... ველარ ესროლა და ვერცა თვალი
მოსხლიტა სიყვარულითა, რუსულ. 332,13; აგვიღელდა ზღვა და
ორივ ნავი ერთმანეთს მოსხლიტა, საბა, მოგზ. 243,31.

იკ, ვნებ.: მის მჭვრეტელს თვალი არ მოუსხლტებოდა, არჩ. I,
5,19,3 (თვალს ვერ აცილებდა).

აბელის თავის ნახეთქი ცას მოხვდა ანასხლეტია, გურამ. 205,9.

ბბ. სხურევ — სხურივ (შე-) შესხურება.

შე-ა: მაშლისა ნავლეი და კალნაბისა ცუარი კრიბე და ერთგან
შეზავენ, თუალთა უწოვე და შე-ცა-ასხურიე¹, სამკურ. წიგნი II,
345,27 (შეასხურე კიდევაცო).

67. ტკენ — ტკინ (ო, ა-, ე-, წამო-) გულის ტკენა, წყენინება; ტკე-
ნა, ტკივილი.

ძველ ქართულში მხოლოდ ერთი ნიმუშის მოყვანა შეეძელით, რად-
გან იშვიათია. ამიტომ შევავსებთ საშუალო ქართულის მიხედვით.

ო, ა-: მოუსმინე, გულს ნუ ატკენ-მეთქი, რუსულ. 489,5; ნურცა
მათ ვატკენთ გულეbsა, თეიმ. I, იოსებ-ზილიხ. 63,29,2; მოყუარე
გულსა მატკენდეს, ქილ. და დამ. 409,30; ცოტას ხანს თუ ხორც(!)
გატკენდესთ, ვერა გავნოსთ სულსა სულად, არჩ. I, 32,103,4; გული
ველარ ვატკინე, რუსულ. 459,38; შენ მეტად გული მატკინე, გუ-
რამ. 197,9; ეგრე მტერმა ვერ მატკინა, მოყვრისამან შემადონა, საბა,
ანდერძი, 293,13; ასე კი ვერა, რომ მოეტეხა, მაგრა მწვედ ატკინა,
რუსულ. 434,25; ღმერთს დაუთმოთ, სწავლად გვემით რაც გვატკი-
ნა, გურამ. 38,8; ჟამსა მათ სცევდა უფალი, ათ კრიტელთ ვერ ატ-
კინესა, თეიმ. I, 147,7; ატკივნოს კიდურნი მისნი, სამკურ. წიგნი
II, 670,13.

ე-: ყმაწვილი იყო და გული ეტკინებოდა, რუსულ. 425,4; გული
მეტკინა, იქვე 432,10; კარზედან თვალი მეტკინა შხერიტა, არჩ. I,
39,163,2; მეტადრე ეწყინა, გული მას ეტკინა, გურამ. 229,24; თუ

¹ გამოცემაშია: შე-ცა-მ-სხურიე.

გულს რამ ეწვინა, სატკენი ეტკინა, გურამ. 290, ქვ. 2; ხელი მოუჭირა და არც მისი ტკენა შეიტყო, რუსულ. 42,6; ცოტათ ტკენითა ეკლიდამ ვარდის მოკრეფას არ ეცადოს, ქილ. და დამ. 295,1.

ერთგან ლექსში ალბათ მარცვალთა რაოდენობის შესავსებად გვაქვს „გატკინებს“: უცილოდ თავსა გატკინებს, ქილ. და დამ. 375,19.

წამო-ი: თუ წამოიიტკენ თავსაო, გლახ, გულმან იგ ითავსაო, ქილ. და დამ. 755,24.

68. ტკეც — ტკიც (შე-) შერევა, არევა.

ტკეც — ტკიც ფუძე ძველ ქართულშიც შეგვხვდა, მაგრამ განსხვავებული მნიშვნელობები აქვს (1. გასწორება, 2 განმტკიცება). საშუალო ქართულში **შერევას**, **არევას** ნიშნავს.

შე-ე: მას ქართა ქრილობათა შიგა შეეტკიცა და მისთა ამბავთა გამოკითხვა იწყო, ქილ. და დამ. 452,32-33 (შეერია); (ორი ქვეყნის ქარები) ახლოს-ახლორე იყვნეს, რომე ბრძოლისა ცეცხლსა შინა შეტკეცილნი ორთავე მჭართა იწვებოდეს, იქვე 281,22 (არეულნი).

69. ტყეპ — ტყიპ (მო-, შე-).

მო-: მოტყიპა ერდოს კეტით დალაგვა (საბა).

შე-: უწინა დაჰგლიჯო თმა მანკაშითა ძირითურთ, და მერმე სცხო მწუანისა მყურისა სისხლი და შემდგომად მისსა შესტყეპო ხალანთა, სამკურ. წიგნი II, 349,21. მოსალოდნელი იყო: შესტყიპო. გამოცემას დართულ ლექსიკონში სიტყვა გატანილია, მაგრამ აუხსნელი (მიათარო?).

70. ტყლეფ (ტყლეფ) — ტყლიფ (ტყლიფ) (გა-, და-, მო-) ავად მოზელა (საბა); გაჰყლეტა, მოსრესა, დაჰყლეტა.

გა-: ოცი ღრამი თარანგუბინი... თბილითა წყლითა დაალბე, და ჯელითა გატყლიფე და გაწურე, სამკურ. წიგნი II, 415,18; ესე ყუელა... დაალბოს და ჯელითა გატყლიფოს და გამოწუროს, იქვე 565,25-26.

და-: ხანუამიერად მოკრული (გამოკრული?) ზაფრანა ჯელითა დატყლიფე, სამკურ. წიგნი II, 467,16; ლელუი... წყალშიგან დაალბოს და დატყლიფოს, იქვე 386,11.

მო-: მოტყლეფა ავად მოზელა (საბა).

წაფოქვენა იხ. წაფრთხვენა.

71. ფლეფ — ფლიფ (0, და-).

ერთი მაგალითი „ვეფხისტყაოსანში“ და ძველ ქართულში დავი-
მოწმეთ, ორიც საშუალო ქართულის სხვა ძეგლებში შეგვხვდა.

ხელთ ზრმალი რაზედ გივინისთ, ელეა ვით, ხორცს თუ არა ფეთ,
არჩ. I, 163,221,3; ანაზღად ეცის, და ფლითის, გურამ. 42,4.

72. ფრენ — ფრინ (0, ა-, და-, წა-).

ეს ფუძე სრულად არის წარმოდგენილი ძველ ქართულში. საშუალო
ქართულში ურადლებას იქცევს განსხვავებული ნიუანსები.

0, ა-: აფრინა კაცი ხელმწიფესთანა, რუსულ. 388,28 (სწრაფად
გაგზავნა კაცი — ივ. გიგინეიშვილი). აფრინეს კაცი ჩქარად, იქვე
391,36); აილე ნიგოზი და შეწუი ცეცხლითა, და გატეხე, და აფრინე
მისი ქერქი, სამკურ. წიგნი II, 440,21 (= გადაყარე?).

დ ვნებ.: (ცხენი) დააფრინდა წელსა და უკუზიდა, რუსულ.
179,36 (უფერად, სწრაფად ეცა, დააცხრა — ივ. გიგინეიშვილი); ცალ
ფეხს ის დააფრინდა, ცალსა — ბედშავი, იქვე 180,8. სწრაფად ცე-
მასთან ერთად ორივე შემთხვევაში იგულისხმება, რომ (ცხენმა) კბილე-
ბი ჩაავლო და არ გაუშვა (დევნი).

წა-: რა... ის ვაჟარი მოვიდა, ... მინდოდა წავფრენოდი, იქვე
508,17 (წაფრენა იგივეა, რა ჩაფრენა; ჩააფრინდა = ხელი მოჰკიდა და
არ გაუშვა).

73. ფრთქვენ — ფრთქვინ (აღმო-): ურად იხვენით, რაცა ვთქვა,
მე სულთა აღმოფრთქვენამდე (= სულის ამოსვლა), ვეფხ-ის ჩა-
ნართი სტროფები, ქართ. მწერლობა 5, გვ. 36, 1988 წ.

74. ფრთხვენ — ფრთხვინ (წა-).

წა-ი (უობ.): (ცხენმა) დაიხვილა და მერმე წაიფრთხვინა, რუ-
სულ. 98,31 (დაიფრთხვინა, დაიფრუტუნა — ივ. გიგინეიშვილი); (ცხენ-
მა) წაიფრთქვინა ერთი და რაღაც შავი წაასხა, იქვე 436,17-18 (წა-
იფრთხვინა, წამოიფრთხვინა — ივ. გიგინეიშვილი).

75. ფრტვენ — ფრტვინ (აღ-).

აღ-ი (უობ.): ერთ აღიფრტვინეცს, აბდულმ. 344,1; აღიფ-
რტვენს — აღიფრტვინეს.

76. ფსმევ — ფსმივ (0, ა-, მო-).

სისხლსა აფსმევდეს, სამკურ. წიგნი I, 133,31; ესე წამალი
გაჴსნის მუცელსა და მოაფსმევს და გარენს მის სენისაგან, იქვე
129,32.

77. ფშენ — ფშინ (0, ა-, ამო-, წა-) ზმაურით სუნთქვა, ამოსუნთქვა; „სუნელები ღენა“ (საბა), საამო სუნის ფრქვევა.

ძველი ქართულის ზემოთ მოყვანილ ნიმუშთაგან მხოლოდ ერთია პირიანი ზმნა, დანარჩენები მიმღებებია. ამიტომ აქ შევაკლებთ. მნიშვნელობაც განსხვავებულია ზოგ შემთხვევაში.

0, ა-: დავით ხმითა ნესტეს აფშენდა, გიგალობდა, ვითა გშუნდა, გურამ. 163,5.

ამო-ი: რომე ამოიფშვინის, იგი ქვაბი კვამლითა აავსის, რუსულ. 56,29.

წა-ი: მერმე ერთი წაიფშვინა, იქვე 468,36; სუნი გიდის კარგ საფშენი, გურამ. 164,6.

78. ფშენე — ფშენი (0, ი/უ-, და-) დაფშენა, დაქუცმაცება.

ძველ ქართულში ერთი მაგალითია მოყვანილი „ვისრამიანიდან“, ორიც სხვა ძეგლებში შეგვხვდა.

0, ი/უ-: მაძლარი კაცი მომყმარს პურს წვრილად უფშენე და, საბა, სიბრძ. 48,4.

და-: აილე საპანური სურმისა ქვა და სალესველზედან დაფშენი-ტე, სამკურ. წიგნი II, 629,5.

79. ფხე — ფხი (ამო-, და-) ამოშლა; ფხეკით დაქუცმაცება; გახეხვა.

ამ ფუძის გამოყენების ორიოდე შემთხვევა ძველ ქართულშიც გვაქვს დამოწმებული. მათ განსხვავებული შინაარსი აქვთ.

ამო-: არა, ამოფხიკე, ნინია დაწერე, კალმას. 459,1.

გა-: გაფხეკილი, სამკურ. წიგნი II, 279,27.

და-: შავი ბოლოკი წმინდად დაფხიკოს, რუსულ. 33,19.

ჯმელითა შაქრითა დაფხიკე, რომე სისხლი გამოიღოს, სამკურ. წიგნი II, 337,23; ისი მური, რომე ტაშტსა მოეცილოს, დაფხიკე, იქვე 465,32.

დაფხეკილი ქერქი, იქვე 272,11.

მო-: ენა რკინისა მილითა მოფხიკოს, იქვე 369,10.

0: აილე... ქუაბისა ძირისა ნაფხეკი, იქვე 787,9.

80. ქლე — ქლი (0, და-) დაფხანა; გახეხვა, გაქლიბვა.

0: მოილე ხახუი ერთი... ანუ ნიორი ერთი და მით დაუზილე ქლეშით კარგად, სამკურ. წიგნი II, 300,29.

და-: და დაქლიშე ოქრო და ვერცხლი ქლიბითა, ვირე შეიქმნას ვითა მტუერი, იქვე 462,12; მოიღე სელისა მწუარი და დაუსუი მას ზედა კარგად, ... და ესრე დააქლიშე, რომელ სისხლი გამოადგინო, იქვე 300,27.

როგორც ვხედავთ, ამ იშვიათი ხმარების სიტყვას აქ რამდენადმე განსხვავებული შინაარსი აქვს.

81. ქნევ (<ქნევე) — ქნივ (<ქნივე) (0, ა-) გაცეთებილება, ქმნევილება. ასეთი შინაარსი აქვს ა- პრეფიქსიან ფორმებს, ისინი ზმნისწინითაც არ შეგვხვდრია.

0, ა- ის მკლე კაცი ცელს რას აქნევს, რასა სთიბავს, რასა სცელავს, გურამ. 117,21; ვინც სულ თავს აქნევს, ბძანოს: რას აქნევს, არჩ. I, 240,77,7 (აქმნევილებს, აცეთებილებს); ჩვენი ოსტატი ქალაღლსა ზედან დასწერდიან და ჩვენ ეგრე გვაქნევდიან, რუსულ. 75,19 (გვაკეთებილებდნენ ხოლმე).

„რუსულდანიანში“ ხშირად გვხვდება ფრაზები, სადაც ამ ზმნას თავისებური, რამდენადმე განსხვავებული ნიუანსები აქვს; ეს ფორმები ყველა ა- პრეფიქსიანია.

რას ვაქნევ ფეხსაცმელსაო, რუსულ. 340,32 (რად მინდა, რაში მენადვლება ფეხსაცმელი); საჭურჭლესა... რას ვაქნევ უთქვეწოდ, იქვე 111,36 (რაში მჭირდება, რაში გამომადგება)²; რაღას ვაქნევ ჩემს ამ ღღეს უკან სიცოცხლესაო, იქვე 200,18; რას მაქნევ, იქვე 510,12 (რად გინდივარ); რას მაქნევ შვილად, იქვე 331,34 (რაში გამოვადგები შვილად); რას ვაქნევ ან შენ და ან სამეფოსა ჩემსაო, იქვე 358,31 (რაში მჭირდება, რაში გამომადგები); ან მე რას ვაქნევდი ამასაო, იქვე 165,20 (ან მე რად მინდოდა, რა თავში ვიხლიდი ამასაო) და სხვ.

82. ქნევ — ქნივ (0, ი-, უკუ-ი-, გა-, მო-, უკმო-) ქნევა, მოქნევა, გაქნევა.

ზემოთ, ძველი ქართულის ნაწილში, მხოლოდ ორი მაგალითია დამოწმებული, ორიც „ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება. ამიტომ საშუალ ქართულსაც ვიმოწმებთ.

² განმარტება ხშირად ეკუთვნის ამ ძეგლის გამომცემელსა და ლექიკონის შემდგენელს ივ. გიგინეიშვილს.

0, **ი-**: ხმალი იქნივის, ვითარცა ელვა, რუსულ. 268,35; ხლმის ქნევამა ააქშინა, თეიმ. I, ლეილ-მაჭ. 36,87,4.

გა-ი: (ცხენმა) გაიქნივა სამი-ოთხი წიხლი, იქვე 439,2.

მო-ი: აიღო, მოიქნია, ქვეყანას დასცა, იქვე 287,31; მოიქნივა მელგრად, დასცა, იქვე 176,21-22.

ი/ე: ვისაც მოუქნიე, ცოცხალი ველარ მომირჩა, იქვე 189,18; მოუქნივა და დანარტყა უეცრად თავში კეტია, გურამ. 205,8.

ერთის მოქნევიტ... მოკლა, რუსულ. 294,11; მონაქნევს იმდენი ძალი აღარა ჰქონდა, რუსულ. 440,11.

უკუ-ი: უკუიქნია ორნივე მკლავნი ერთად, რუსულ. 127,23 (= უკან გაიქნია).

უკმო-ი: ერთი ხელი უკმოიქნივა და ეს ამდენი ჯარი ერთმანერთზე დააწყვიტაო, რუსულ. 594,22.

83. ქშენ — ქშინ (0, ა-, ა(ლ)-, ამო-, შე-) სუნთქვა, სულის მოთქმა, აჩქარებული (და ხმაურიანი) სუნთქვა; საბა: **ქშენა** (ქშინვა). ესე არს სნეულისაგან საძნელო სულის კვეთა.

ძველი ქართულის განყოფილებაში დამოწმებული გვაქვს ორი მაგალითი „ვეფხისტყაოსნიდან“ — ერთი მოქმედებითი გვარისაა, მეორე — ვნებითისა (ააქშინა, აქშინდა), ე. ი. ფაქტობრივ საშუალ ქართულში გვხვდება ეს ფუძე. შეგვიძლია ეს მასალა შევავსოთ საშუალი ქართულის სხვა ძეგლების მიხედვით.

0, **ა-**: შენ გაქებდა ყოველი შენგნით რაც ა ცხოველი, სულს აქშენდა, გურამ. 163,8.

ღმერთმან რომ კაცი დაბადა, ... ჩაბერვით მისცა ქშენაო, იქვე 204,2; შეიქ ოხერას და ქშენასა, იქვე 22,22; ესტირ გულზე კვნესით, ქშენითა, იქვე 77,6; დაბრუნდა, თუ ვინ სად რბოდა ქშენითა, ბესიკი 298,5; კიდობნად მსხდომნი... მოძრავი, სულ მქშინველნი (ე. ი. ცოცხალი არსებები), გამოიყვანე, გურამ. 317,7 (მოსალოდნელი იყო მქშენელნი).

ა-ა-: ხლმის ქნევამა ააქშინა, თეიმ. I, ლეილ-მაჭ. 36,87,4; ჟამმან აღსასრულისამან უცხოოდ რამე აღმაქშინა, იქვე 156,21.

ამო-ი: ასეთს ამოიქშენდის, რუსულ. 440,6-7.

აღარ მაქვს სუნთქვა, არც ამოქშენა, გურამ. 329,7.

შე-: ცხენმან შეგატყო შექშენა, ბესიკი 298,5.

84. ქაევ — ქაივ (0, ა-, ი/უ-, ა(ლ)-, და-, შე-).

საშუალ ქართულში ამ ფუძის ძველ მნიშვნელობათაგან ცოტა შემორჩა, შეიძინა ახალი, განსხვავებული შინაარსი. ზმნისწინებითაც არ არის ისე მდიდარი, როგორც ძველ ქართულში.

1. **0, ა-** (დაღვრა სითხისა, დაქცევა):

მელვინენი უსხმენ ძალად, თასს ამრუდებს, სუფრაზედან აქცევს. არჩ. I, 42,190,4.

2. **ქმნა, საქციელი:**

ქცევითაც მე უკეთ მაქცევდენო, რუსულ. 201,17 (საქციელს ჩამადენინებდნენ, მაქმნევილებდნენო — ივ. გიგინეიშვილი).

ა-ი- (გადაქცევა, შეცვლა): წყალს ღვინოდ უქცევდა, გურამ. 29,23 (ძველში ეს მნიშვნელობა აქვს „გარდა“ ზმნისწინით).

ა-ი-ი- (გვერდის ავლა): გზას აგიქცევდა და ის შენ არ შემოგებმოდა, რუსულ. 446,9 (ძველში ეს მნიშვნელობა აქვს შე- ზმნისწინიან ფორმებს); მეგონა, ნუთუ ამანაც გამციცხოს და გზა აუქცივე, იქვე 22,25.

და- (დაღვრა, სითხის დაქცევა): შინაყმასა თუ რამე მიაქვს საქციევი (= დასაღვრელი), ნუ დააქცია, არჩ. I, 8,49,2.

შე-ა:

1. ავად შებრუნება: ავად შევაქცევ მაგ თქვენს ღედოფალსა, რუსულ. 204,23 (ავად შევუბრუნებ საქმეს).

2. ლხინი, გართობა, დროს ტარება; გულის გადაყოლება: მანამდი ის ბაღში შეაქცევს ხელმწიფის შვილსა, რუსულ. 173,19; იყო ლხინი და შექცევა, იქვე 252,1; სიტყვით შევაქცევდი, იქვე 453,5-6; ამისთანათა სიტყვითა შეაქცევდიან, იქვე 20,11; სიტყვით შევაქციე, იქვე 450,29.

3. ზურგის შექცევა: ბატონს ზურგი ანუ გვერდი ვინ გინდა ვინ შეაქცია, არჩ. I, 8,49,1.

4. წყლის შესხმა: სადაურია, უგემურია მცივანთა კაცთა ცივთ წყალთ შექცევა, არჩ. I, 240,78,6.

85. ღლეთ — ღლიტ (და-) გამხდარი, გაძვალტყავებული.

საბას ლექსიკონში „ღლეთ“ ფუძე განმარტებულია ასე: **ღლეთა** კიდეებით კოდა; **დაღლეთა** კიდეებით დაკოდა; **დაღლეთილა** კიდეებით დაკოდილი, უმახვილოდ დაკოდილი. **კიდება** აკიდება, ჩამოკიდება. წყარო მითითებული არ არის.

საბას მხატვრულ თხზულებაში კი ამ სიტყვას სრულიად სხვა მნიშვნელობა აქვს:

ერთი კაცი იყო. ერთი დაღლეტილი ვირი ჰყვანდა, საბა, სიბრძ. 138,27; ერთი აქლემი და ერთი ვირი, დიად დაღლეტილნი, დამობილდნენ, საბა, სიბრძ. 54,19.

ორივე შემთხვევაში ავტორი საგანგებოდ აღნიშნავს მათი „ზურგის სიმპლე“-ს.

86. ღმეჲ — ღმიჲ (და-).

დაღმეჲა, დაღმეჲილი, დაღმეჲილობა ნ. დაღრეჲა (დ. ჩუბინაშვილი).

87. ღრეკ — ღრიკ (შე-) დაღრეკა, შეკუმშვა.

შე-: შეღრეკს სტომაქსა, ვითარცა ტყავსა, სამკურ. წიგნი II, 454,11; შეღრეკს სლოყინი იგი (სტომაქსა), იქვე 454,12; მიზიდოს მისკენ... და შეღრიკოს, იქვე 677,41; შეღრიკოს საბმელი მკერდით კერძო და მოარჩოს დიაცი, იქვე 678,7.

და იყოს ძარლუთა მისთა შფოთად და ღრეკით, იქვე 478,9.

იქ-: პირი უშრებოდეს და უღრკებოდეს შინაგანი მუცლისა მისისა ტყავი, იქვე 478,4.

88. ღრენ — ღრინ (0, ა-, ი/უ-, აღ-, და-) პირის დაღება, გახსნა; „ძალთა და მკეცთაგან წყრომა (საბა); აღრენილი = პირდაღებული, პირლია, პირაშკმული (ივ. გიგინეიშვილი).

0, ა-: ამოვა ზღუასა ზედათ სადაფი..., პირსა ჰაღრენს და წუიმასა ჩანთქამს მრავალსა, სამკურ. წიგნი II, 778,8.

იქ-: ლომ-ვეშაპ-მგელნი დიდს პირს მიღრენენ, თვალებს მიჰყეტენ, მყეფენ, მიღრენენ, გურამ. 335,11-12.

ამ შემთხვევაში ორივე მნიშვნელობა (პირის დაღება და წყრომა) კარგად ჩანს.

• ვნებ.: სკამდენ მძოვრსა და იღრინებოდენ, საბა, სიბრძ. 145,14.

მათი შუღლი, ღრენა და კბენა გაუშვეს, იქვე 145,16; დაღალული ფრენით, დაჟდა პირის ღრენით კილობანზედა, გურამ. 315,23.

ა(ღ)-ა: თუ ასეთი სატყეივარი მოუვიდეს, რომე იკრიჰნეს და პირი ველარ ააღრინოს (გააღოს, გახსნას), სამკურ. წიგნი II, 318,36.

(ვეშაპმა) პირაღრენით მომმართა, რუსუდ. 544,11; გაუშვა ისარი, ჰკრა აღრენილსა პირსა, იქვე 335,11.

იჲ- დაწვინე კაცი პირადმა, პირი აულრინე. სამკურ. წიგნი II, 377,25.

და-უ: თუ... პირი ველარ ააღრინოს, ეცადენით, რომე დანიტა ჩაუ-
ყოთ და დაულრინოთ, იქვე 318,36 (გაულოთ, გაუხსნათ).

(ცოფიან ძალსს თუ) პირი დაედრინოს და ენა დაეშლიკოს,
იქვე 672,8-9.

89. ღრეჲ — ღრიჲ (და-).

დაღრეჲა ნ. დაღრეჲა, დახრჲენა (დ. ჩუბინაშვილი).

90. ღურემ — ღურიმ (და-ი-). პირიანი ფორმები იქნებოდა: დაი-
ღურემს — დაიღურიმა.

ილ. აბულაძისა და ზ. სარჯველაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკო-
ნებში ეს სიტყვა არ არის.

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში გვხვდება „დაღრომა“; საბა
ბრძანებს: **დაღრომა** მცირედ მოწყენა; **დაღრეჲა** დიდად მოწყენა-ო.

საბასვე აქვს გამოყენებული ეს სიტყვა „ქილილა და დამანა“-ში:
ყორანმა ქორს დაღრომა შეატყო და უთხრა, 252,1.

დაღრომა < დაღურემა (ახ. ქართ. დაღვრემა).

II

91. ყმედ — ყმიდ (და-).

ძველი ქართულის ძეგლებიდან ერთი ნიმუში გვაქვს მოყვანილი
(„შეყმედილი“). საშუალ ქართულშიც მცირე მასალა აღმოჩნდა.

და-: თავს დაგვმე, უთხარ: შიმშილით რა გული დაგიყმედიოა,
გურამ 420,9 (ქართული პროზა, ტ. 7). ლექსიკონი შედგენილია ივ. გი-
გინეიშვილის მიერ. ზემოთ მოყვანილი სიტყვა განმარტებულია ასე: და-
გიმშვეია, მოგიმშვეია. გული შიმშილით დაგიმშვეია მთლად გამართუ-
ლი არ ჩანს. ვფიქრობთ, აქ იგულისხმება შიმშილით გულის შეღონება.

სხვა მაგალითი: რისხვა მოვა ცოდვათათვის ძეთა კაცთა დასაყ-
მიდად (ასეა! სარიტმოა, • სჭირდება), თეიმ. I, იოსებ-ზილიხ.
92,257,2.

92. ყრდენ — ყრდინ (მი-ა).

ძველ ქართულში ჩვეულებრივ გვაქვს: **მიაყრდნობს, მიაყრდნო**. I
თურმეობითში ახლა არის **მიუყრდნია**. მიაყრდნობს < *მიაყრდნევბს,
ე. ი. დართული აქვს ავ და ებ. ამოსავალი კი უნდა იყოს: მიაყრდენს
— მიაყრდინა, რაც III სერიაში გვაძლევს მიუყრდენია ფორმას. ეს უკა-

ნასკნელი გვხვდება „ქილილა და დამანა“-ში: მეცნიერთა ზურგი მოსვენებით სიმშვილის კედლისათვის მიუყრდენიათ, 441,10.

93. ყუნ — ყუნ (მო-) მოპარსვა, თმების მოცილება.

ძველ ქართულში გვხვდება უზმნისწინოდ (ი- პრეფიქსით) და ღა- ზმნისწინითაც. საშუალ ქართულში მო- ზმნისწინითაც იხმარება: მერმე მოჰყუინე თავი, და მახუილითა მოყუენასა კირითა სჯობს, სამკურ. წიგნი II, 300,23-24.

94. შენ — შინ (და-, წა-) (ხმლის, კეტის, ისრის, ...) ზედიზედ ჩართვა, ჩაცემა; (თავში ხელების) ცემა, წაშენა.

და-, იჲ-: დამიშინა თავში დიდი კეტი, გურამ. 166,2; დაუ- შინეს ერთმანერთსა ხლმითა, რუსულ. 368,11-12; ყოველი კაცი გამოვიდეს, ... თოფი და ისარი დაუშინონ და ზედ ძელზე დაწყვიტონ, საბა, სიბრძ. 109,17; გაგაგდებ³ ქვის დაშენითა, ბესიკი 525,18,8.

წა-: შენ წაიშენ თავსა, ტანთ ჩაიცვამ შავსა, გურამ. 228,23; წა- მაიჩოქეს ქართველთა, თავს წაიშინეს ხელია, იქვე 112,9.

მყავს მოვახშენი, თავში წამშენი, გურამ. 188,13; საწუთრომ უთხრა: თუ კი შენ იცი ზრმლით, ჯოხით შენაო, გურამ. 203,21.

0, ა-: ეგ მაშინც გულსა უწყალოდ წამწამ-ლახვრითა მაშენსა, „შენკენ არ მოვიხედაო“ — ამით მალონებს, მაშენსა, თეიმ. I, მაჯამა, 119,9,2 (წამწამ — ლახვრით უშენს, ესვრის).

95. შუერ (შვერ) — შუირ (შვირ) (მი-, შე-, წა-) მიშვერა, მიწოდება.

საბას დამოწმებული აქვს „წაშუერილი“: წაშუერილი წაშვერილი, წინ წარზიდული. ძველ ქართულში ეს ფუძე არ შეგვხვედრია. საშუალი ქართულის აღრინდელ ძეგლებში ამ ფუძეში უ გვაქვს, მოგვიანებით — ვ.

მი-: აგრევ უშვერთა რას მიუშვერთა, გემო ვერ ნახონ ბროწეულისა, არჩ. I, 240,77,3; ძმარი... რკინაზედა დაასხან და მერმე ცხუირთა წინა მიუშუირონ, სამკურ. წიგნი II, 320,39.

შე-: კაცსა რომე ზურგი მოსდრეკოდეს ან ზურგის მძივი მალლად შეეშუიროს, იქვე 635,25.

³ გამოცემაშია: გაგაგდებ.

წა-: ველური პიტნა კარგად მოხარშონ, იმაზედა თავი წაიშუიროს... რომე მისი ორთქლი თავშიგან გაუქდეს, იქვე 324,25; ცხური ზედა წაიშუიროს, იქვე 315,33.

96. შუნდენ — შუნდინ, 0, ი- (იშუნდენს — იშუნდინა) მოხდენა(?) (მკურნალობა) თუ არა იშუნდინოს, ნუ შეშინდები, ეგრევე უფთვე მრავალჯერ, ვითა პირველ გუითქუამს, სამკურ. წიგნი II, 289,35.

ეს არის მკურნალობა „ნავდლიანთათუის“. სიტყვა დაკავშირებული უნდა იყოს **შუენ** ფუძესთან. **აშუნენს** = უხდება, ასევეა **აშუნია**.

97. შხლეკ — შხლიკ, და- (დაშხლეკს — დაშხლიკა); ენის გადმოვდება.

და-: (ცოფიანსა ძაღლსა თუ) პირი დაეღრინოს და ენა დაეშხლიკოს, სამკურ. წიგნი II, 672,9 (პირი დაეღოს და ენა გადმოვდოს).

98. ჩეკ — ჩიკ (გამო-).

ახალ ქართულში ეს ფუძე ხმოვანმონაცვლე არ არის (გამოჩეკს, გამოჩეკა). ძველ ქართულში ეს სიტყვა არ შეგვხვდებოდა. არ არის ილ. აბულაძისა და ზ. სარჯველაძის ლექსიკონებში. სულხან-საბას ლექსიკონში უზმნისწინო ფორმა არის განმარტებული: **ჩეკა** კვერცხთ გამოტება საწიწილედ.

საშუალო ქართულის ძეგლებში სულ ორი მაგალითი შეგვხვდა, რომლებშიც **ჩიკ** ფუძეა გამოყენებული:

მოვიდის ერთი ტრედი და მას პალოზე ბუდე ქმნის და ხუნდები გამოჩიკის, საბა, სიბრძ. 171,21; იმასაც ბარტყი გამოეჩიკა, რუსულ. 417,13.

პირველი მათგანი მეორე ზოლმეობითია, მეორე — II თურმეობითი, საწყისია ჩეკა, გამოჩეკა. I სერიაში გვექნებოდა **გამოჩეკს**.

99. ჩენ — ჩინ (0, გამო-, გან-, და-, მი-).

ძველ ქართულში ჩეულებრივ გვხვდება **-ეზ**-ით გართულებული ფუძე, საშუალში **-ეზ** აღარ დაერთვის და გვაქვს:

ვითარცა აჩენს გუჯარნი მათი, ვახუშტი 63, ქვ. 9; კარგაცობასა აჩენთ, რუსულ. 306,18; გამოვაჩენო, იქვე 110,30; განვაჩენდი, იესე ბარათ. 264,4; გაიჩენს, რუსულ. 75,34; ჯამაგირსაც გაგიჩენ, კალმას. 438, ქვ. 6 (დაგინიშნავ); თავის საფერს სარჩოს გაუ-

ჩენს, რუსულ. 531,26 (ის მას მას დაუნიშნავს). ეს შინაარსიც ახალია.

აწ თქვენ კაცი იგი შინაურად გაგიჩენია, ქილ. და დამ. 931, 10 (მიგილია); ნუშრევან მეფის გამოჩენამდე, იქვე 195,1.

100. ჩნევ — ჩნევ (და-, მი-, შე-) დაჩნევა, დამჩნევა, მიჩნევა, დაფასება; შემჩნევა. მ ამ ფუძის დასაწყისში უფრო გვიან არის გაჩენილი. ქვემოთ მოყვანილ მაგალითებში ის მხოლოდ ერთხელ გვხვდება (იესე ბარათაშვილთან).

და-ა: დალსა დაგაჩნევს შწარესა, ქილ. და დამ. 614,26; ზედ დამაჩნივი, რაც დამაჩვივი, გურამ. 188,5.

და-ი: ნუ დაიჩნევ, ლომო, წყლულსა. ვეფხ. 376,2; მატკინა გული..., მაგრამ... არ დავიჩნევდი, რუსულ. 408,28; მანამღი ისინი არც სიხარულს დაიჩნევდეს, იქვე 297,4; არა შევიდა გულსა მისსა და ეზომ არც დაიჩნია, იქვე 25,15; რაგინდ ავი შვილი ვიყო, მაშინც დაიჩნიოო ჩემის მოსვლის სიხარულით, იქვე 236,5.

და-ე: დამეჩნია შავი ისრად, თეიმ. I, მაჟამა, 120,11,2 (დამაჩნდა).

მი-: მისწერა: მოდი, მიგიჩნევ მამადო, გურამ. 48,9; თუ მიიჩნევ ტბილად, იქვე 287,23; ძმა ძმისა საზიანოსა თუ არ მიიჩნევს ზიანად, იქვე 60,15; ვაი, რა კარგი საჩინო რა ავად მიგიჩნიესო, იქვე 33,18.

პატივს მცემდა მეფე... ზეით ჯდომა, მიჩნევა (= დაფასება), იესე ბარათ. 272,6; მდივანბეგის აღგილი მქონდა, მიმჩნევა (= დაფასება), იქვე 272,8.

შე-ა: იპარავს, მაგრამ შევაჩნევ შვიდწილად მას საზღვეველად, არჩ. I, 42,186,2; არ ვიცი, რად ქნეს უგბილთა, ავი რა შეგაჩნიესო, გურამ. 35,17; ყმაჟან ქალსა შეა[მ]ჩნია⁴ მისი ნდომა დიატური, არჩ. I, 194,492,2.

შე-ი: სირცხვილითა არა შეიჩნივა რა, რუსულ. 377,7; მოლხენით არის ძალუა, არ შეიჩნია, არაო, ბესიკი, 543,99,1.

101. ჩქთემ — ჩქთიმ (0, ი/უ) ჩქმეტა: მისი გასინჯვა ესე არის, სნეულსა უჩქთიმე, ან ნემსითა უჩხულიტე, სამკურ. წიგნი II, 316,31.

102. ჩხულეტ (ჩხვლეტ) — ჩხულიტ (ჩხვლიტ) (ი/უ-, და-).

⁴ კავებში ჩასმული [მ] ავტორს არ ჰქონია, აღდგენილია გამოცემელთა მიერ.

ძველი ქართულის ჩხულეტ — ჩხულიტ ზემოთ დამოწმებული არის მიმღეობის სახით (საჩხულეტელი). ერთი პირიანი ფორმა კი მოყვანილია „ვისრამიანიდან“ (მჩხულეტდა). საშუალ ქართულში კიდევ რამდენიმე მაგალითი აღმოგვაჩნდა. ესენია:

ოჲ- მისი გასინჯვა ესე არის, სნეულსა უჩქთიმე, ან ნემსითა უჩხულიტე, სამკურ. წიგნი II, 316,31.

და- სადაც ძარღვი ჰქონდა, ყველა შაშრით დაჩხვლიტა, საბა, სიბრძ. 90,29.

და-ოჲ- ანჩხლი და ურჩი... დაგიჩხვლეტს გვერდებს, გურამ. 282,8.

მო- პირველად სადაცა კეთრი იყუის, ნემსითა მოჩხულიტიან, სამკურ. წიგნი II, 616,37.

გვხვდება „დაჩხულეპა“-ც, რომელიც შესაძლოა, დიალექტური ვარიანტი იყოს: აიღე ღუიძლი ვაციისა... და დაჩხულიპო ბრტყელითა დანითა, სამკურ. წიგნი II, 352,36; ჩაუპყრე ყოველსა ნაჩხულეპსა ადგილსა დარაფილფილი, იქვე 352,37.

103. ჩხრეკ — ჩხრიკ (ო, გა-, და-) გარჩევა, გასინჯვა, ძებნა, კვლევა, ძიება, დათვალიერება; გაქექვა.

ო: რას ეშურებინ, ანუ სჩხრეკ, წერდეს რა, არჩ. I, 85,17,3; ჰქექენ, სჩხრეკენ და ეძებენ, გურამ. 15,14 (ეს სიტყვები ერთმანეთის სინონიმებია); არ სჩხრეკენ ყვაფთა ჩხავილსა, იქვე 16,6; რაზომცა სჩხრეკდენ საწუთროს, ბრძენთ ბედი არ მოსწონდაო, იქვე 24,19; სათამაშოს ქაღალდებს სჩხრეკდენ, კალმას. 487,4.

ვინავარდე, საქმე ვსჩხრიკე, გურამ. 61,6.

არც ახლა ამ კლდეში სიარულისა და ჩხრეკისათვის მცალიანო, რუსულდ. 307,12; ვაზირი ჰკუისა და სიბრძნის მჩხრეკელი ხამს, საბა, სიბრძ. 45,31-32; იაგუნდის მჩხრეკელთა კაცთა კკითხე, რუსულდ. 536,18.

გა- მსაჯული გასჩხრეკს კოდს, სასწორს, აღლსა, გურამ. 337,12.

გა-უ- ვისაც ჴელს მოჰკრავს, აიყვანს, ნახავს, გაუჩხრეკს პირსაო, იქვე 24,16.

განსჩხრიკე საშვალი მისი, კალმას. 393,21; რა გაჩხრიკეს ცეცხლი, ძვლიც ველარ პოვეს, ესრეთ დამწვარიყო, საბა, სიბრძ. 77,12-13 (გაქექეს); კაცმან ეს წიგნი ბოლომდე გაჩხრეკით უნდა წაიკო

თხოს, საბა, ანდერძი, 292, ქვ. 3; მკუდარსა ეგვანების, რომე კაცმან გაჩხრიკოს, ვერას შეატყუებს, სამკურ. წიგნი II, 320,17 (დაკვირვებით გასინჯოს).

და-: ადგა სახლის პატრონი, ... ეს სტუმრები დაჩხრიკა, საბა, სიბრძ. 112,15; მერმე დავსჩხრიკოთ კლდე და ხევი, რუსულ. 294,17; კლდენი არ გაგიშვია, არ დაგეჩხრიკოს, იქვე 550,3.

როგორც მოყვანილი მაგალითების მიხედვით ჩანს, ამ სიტყვას საშუალო ქართულში ძველი ქართულისაგან სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს.

104. ჩხუერ — ჩხუირ „მუცლის გვრემა“ (საბა), გვერდის ტკივილი.

(თუ) მარჯუენისა გუერდისავენ სჩხუერდეს და ტკივილი გაუგრძელდეს, სამკურ. წიგნი II, 491,17.

105. ცდენ — ცდინ (0, ა-, ა(ღ)-, და-, მო-, შე-, წა-) შეცდენა, აცდენა, მოცდენა; ჰკუიდან შეშლა, გაგიჟება; წაცდენა, უნებლიეთ თქმა.

ძველ ქართულში ჩვეულებრივ გვაქვს -უნ სუფიქსიანი ფორმები, რომლებსაც ეს სუფიქსი (-უნ) მეორე სერიაშიც გადაჰყვებათ და, მაშასადამე, ხმოვანმონაცვლეობა აღარ გვაქვს. საშუალო ქართულში ამ ფუძეში -ენ გაბატონდა და ეს ზმნა ჩვეულებრივი ხმოვანმონაცვლე გახდა.

0, ა-: ბოზი ლამაზი ბევრს კაცსა აცდენს, გურამ. 283,21; გამეთამაშა, მაცდინა, საცხოვრებელი მომიგო, იქვე 116,9.

ა(ღ)-: ისარი აიცდინა, რუსულ. 433,31.

და-ა: არ დამაცდენენ არც ერთსა, არჩ. I, 141,57,3; ისარს არას დააცდენდა, იქვე 183,400,2; რამდენიც შესტყორცა, არც ერთი დააცდინა, რუსულ. 331,19; ლახტი ვესროლო, არამც დავაცდინო, იქვე 179,12.

ო-: ლახტი დაიცდინა, იქვე 132,34; 133,21; ავზედ ძრახვა დაიცდინოს, გურამ. 44,8; რაგინდ ბრძენი იყოს, ერთიც არის, საქმე არ დაიცდინოს, საბა, სიბრძ. 45,17.

გნებ: ჩვენსა გზასა დავცდებით, რუსულ. 405,15 (გზის დაკარგვა, გზის არევა, გზის აცდენა).

ამა გზისა დაცდენაზე რა მოხდებაო, იქვე 405,21.

მო-ა (მოცდევინება, დაგვიანება): ძნელი არის, შეილო, არა საადვილო, ქორწილს მოგაცდენს, გურამ. 301,4; მზე ხარ კეკლუცთა, ეგება მაგით ვინმ მოგაცდინაო, არჩ. I, 215,671,1.

შე-ა: მისსა მჰკრეტელსა შეაცდენს, თეიმ. I, მაჟამა 117,7,4; ჩემი მართალი ლაყბად გიჩნს, სრულ ამან შემაცდინაო, არჩ. I, 215,671,4; არცა მის მალლის საქმეთა შინა აჩქარება და შეცთენა მოცდებისო, ქილ. და დამ. 479,25; მისი შიში... და ცთენა, იქვე 361,21; თითქმის ასე განარისხეს, ჰყუვისაგან შეაცდინეს, გურამ. 53,6.

ვნებ-: მისის ზარისა და სიმწარისაგან კაცი შესცდებოდა, რუსულ. 147,24 (ჰყუიდან შეიშლებოდა, გაგჟდებოდა).

წა-: (ყივილს) შენ ვახშამთ უკან რათ წაიცდენ ხოლმეო, საბა, სიბრძ. 26,8.

106. ცვეთ — ცვით (გა-, შემო-) გადატ. გაქრობა, დაღევა; დახევა. ძველ ქართულში **გან-** ზმნისწინიანი მოქმედებითის ფორმა არ შეგვხვდრია, არც **შემო-** ზმნისწინით.

გა-: მერმე სიყვარულს დაღევენ, გასცვეთენ, გააფლიღებენ, არჩ. I, 137,18,4.

შემო-ა: პერანგი... შემომაცვითა ზე ნარმა (=ნარ-ეკალმა), გურამ. 95,14.

(შე)ცნევა ნახე (შე)მცნევა.

107. ცვრევ — ცვრივ (// მცვრევ — მცვრივ)⁵.

ძველი ქართულის **ცურევ — ცურივ** (0, გარდამო-, და-, შე-), რომლის მნიშვნელობებია — სხურება, დანამვა, გაგრილება..., საბას ლექსიკონში არ გვხვდება. საბა იმოწმებს სრულიად განსხვავებული შინაარსის ფორმებს: **ცვრევა** ნასთვლევის მოკუფხლვა; **მცვრევა** ვენახის(!) მოკუფხლვა; ვენახის მოხილვა სთველს უკან. ორივე ვარიანტი მოცემულია თავ-თავის ადგილას.

ო-: ვიმცვრივე ჰალას ბაბილო ნაქაფი და ნაჰაჰარი, გურამ. 7,8.

108. ცრეც — ცრიც (გა-) გაცრეცს — გაცრიცა.

გა-: აწყა დამიწყე წუნობა, გამცრიცე, გამაყვითენი, თეიმ. I, ვარდ-ბულ. 11,71,4.

109. ცქერ — ცქირ (0, ი/უ): **ცქერა** არს, გარჩევით ზილისათვის ახლორე **დაცქერით** თვალი დააპყრას, საბა, გამოყრებ. ლექსიკონი, ნახე **მზერა**.

⁵ საბას ლექსიკონის ილ. აბულაძის გამოცემაში გასწორებულია: ცურევმცურევ.

ცქერა თვალის შემტერება; და ცქერა თვალის მიპყრობა; ჩაცქერა თვალ(ი)თ დაღმა დაშვება (საბა).

ხმოვანმონაცვლეა უზმნისწინო ფორმები, ზმნისწინიანები (დასცქერის, ჩასცქერის) მეორე სერიას ვერ იკეთებს. მაქცევრები საბას არ აქვს მითითებული. უზმნისწინო სასხვისო ქცევის ფორმებში შესაძლოა გვქონოდა ხმოვნის შენაცვლება: უცქერს — უცქირა. ვნებიტში ხმოვანმონაცვლეა: მზესა რომე დაეცქიროს, ისიცა აწყენს, სამკურ. წიგნი II, 314,2 (გვულისხმობთ იმას, რომ ცქირ ფუძე გვაქვს).

110. ცქებ — ცქიტ (და-) „დიდხანს მზერა“: კაცი რა არის, ვერ მოეწვრთა, რა თუალი დავაცქიტია, ქილ. და დამ. 933,21.

111. ცქებ — ცქებ (წა-) ყურების დაცქვეტა.

წა-ი: (ვირმან) ყურნი წაიცქვეტინა და დიდი დაიყვირა, საბა, სიბრძ. 61,27.

112. ცცუვე — ცცუვ (და-) ჩაყრა, დაფრქვევა.

ძველ ქართულში მხოლოდ ორი ნიმუშის მოპოვება შეგძელით. ესენია: აცცვე და შთააცცვა. ორივე გვხვდება ტობიას წიგნში. საშუალ ქართულში ეს სიტყვა საკმაოდ ხშირად იხმარება XV საუკუნის ერთ ძეგლში; ეს არის ზაზა ფანასკერტელის სამკურნალო წიგნი „კარაბადინი“. სხვაგან არ შეგვხვედრია, როგორც ჩანს, გადავარდა ხმარებიდან. ამ ძეგლში ის ხშირად წარმოდგენილია ფუძეში ერთი ც-თი: დაცცუიე // დაცუიე. არის სხვა გადახვევა: II სერიაში ფუძისეული ც-ც დაკარგულია: დაცუიე. იშვიათად არის აგრეთვე წარმოდგენილი ზმნისწინის შემდეგ ა- პრეფიქსიც: დააცუიე // დაცუიე.

და-ა: დაგალე კირი, დააცცუიე ზედა, სამკურ. წიგნი II, 548,26; დააცცუიე ზედა წამლები, იქვე 693,7; მერმე კირი დააცუიე ზედა, იქვე 548,2; დაღვი ცეცხლსა ზედა, ... და დააცუიე ზედა წამლები და ურიე, იქვე 435,4.

და-ი: დანაყე და დაგალე და დაცცუიე წყლულსა ზედა, იქვე 663,35; დაცცუიე ამა წამალსა ზედა, იქვე 664,1; ასევე: 522,29; 436,18; 525,4.

დაცუიე ღუიძლსა ზედა, იქვე 505,11; ასევე: 446,32; 496,32; დაგალენ და დაცცუიე შესასმელსა მას ზედა, იქვე 430,29; წამალნი იგი დაგალენ და ზედა დაცცუიენ და დაურიე, იქვე 438,18-19; დაცცუიენ ზედა წამალნი, იქვე 435,21; იქვე 428,29.

დამახინჯებულია საწყისიც: დაცუიემისა შედეგად, იქვე 504,37.
წამალნი საცუელნი წყლულთა ნედლთა ზედა, იქვე 663,19.

113. ძლევ — ძლივ (მი-, შე-) მიცემა, მიცემის სურვილი, შეძლევა.
ძველ ქართულში ამ მნიშვნელობით ორიოდ ნიმუში შეგვხვდა: აძლევდიან; აძლიეს. საშუალ ქართულშიც ამდენივეა:

ძი-ა: ცოდვანი სძლევენ, ცეცხლს მიმაძლევენ, გურამ. 189,16.

შემო-ა: რაზომ გეხვეწა, არ იქნა, რითც თავი შემოგაძლია, არჩ. I, 214,662,2.

114. ძრწენ — ძრწინ (გა-).

გა-ი: უმძიმდა ყოველსა ერსა, განა (= გარნა?) ვერ გაიძწენდენ — ხელმწიფის შიშითა ვინ გაიძრწენდა?! რუსულ. 523, 6-7 (ძრწოლას, შეძრწუნებას გაამჟღავნებდნენ, გამოთქვამდნენ (ივ. გიგინეიშვილი). ფუძისეული რ ზოგჯერ იკარგება.

ძველსა და ახალ ქართულშიც გვხვდება **ძრწუნ** ფუძე, რომელიც ჩვეულებრივ **შე-** ზმნისწინიანია (შეაძრწუნებს). შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ **ძრწუნ/ძრწენ** სხავდასხვა ზმნისწინთან არის დაკავშირებულიო, მაგრამ **ძრწენ** „ვეფხისტყაოსანში“ **შე-** ზმნისწინითაც გვხვდება: მტერთაცა შესაძრწენია (ფორმა ზემოთ არის მოყვანილი).

115. წევ — წივ (0, ი/უ-, ე-). ეს ფუძე ძველ ქართულშიც გვხვდება.

მოგვყავს მხოლოდ ძველი ქართულისაგან განსხვავებული მნიშვნელობის ფორმები.

1. 0 (მოწევა, მოქაჩვა): ორისა ხელით თმა შესტაცა და სწევდა, კალმას. 527,2 (თმაში ხელი სტაცა და ექაჩებოდა, თავისკენ ეწეოდა); სწიეს და ვერც კი შეძრეს, რუსულ. 300,14 (მოსწიეს, მოქაჩეს).

2. (სურვილის, საწადელის შესრულება; ღირსება, მოსწრება): უფალმა თქვენსა ნებასა გწიოს, თუ ჩემთა მშობელთა ხილვასა მწიოთო, რუსულ. 202,9-10 (უფალმა თქვენი სურვილი შეგისრულოს, საწადელს მიგაღწევინოს, თუ ჩემი მშობლების ნახვა მაღირსოთ, მომასწროთ).

0, **ი/უ-**: ვითა ტორუა... ცამდის შეიწყებს სტვენასა; ვერ უწევს, ქვევე ბრუნდების, გურამ. 37,14 (ვერ ალწევს); ხვათანი სულ დახივა და ხორცთაცა უწივა, რუსულ. 57,15 (ხორცამდე მიაღწია); გვარჯასპის ფენსაც უწივა, იქვე 434,24 (მისწვდა).

ე- ვერვინ ეწევა ნებასა, არჩ. I, 129,23,4 (ვერავინ აისრულებს სურვილს); მალ მეწივე, არას მარგებს ცული რამე გულის დები, თეიმ. I, იოსებ-ზილიხ. 85,200,2 (შემეწიე, დამეხმარე); აწ სიხარულსა ეწიე, არჩ. I, 210, 630,4.

ა(ღ) → ა (ზევით დაჟერა, წაღება, წამოწევა): (კარებს) თუ უნდათ, ასწევენ, თუ უნდათ, ჩამოუშევენ, საბა, მოგზ. 260,11; ნავს ასწევენ ჰახრაკითა და კარზედ გარდაათრევენ, იქვე 260,12; ასწივა, აიღო და მის კლდიდამე გარდამოუშვა, რუსულ. 57,17; ასწივა, აიღო თავის სწორად, იქვე 176,21; ავსწივეთ და ავიღეთ, იქვე 449,28.

ო- არც უხამსად დამდაბლდეს, არც ბეწვად აიწიოსო, არჩ. I, 8,44,4 (ამაღლდეს!); შემწუხრდა და მოემანთა ასაყარად აიწივეს, იქვე 217,689,1 (წამოღვნენ).

გა-ა- შინ არა დამიგდია რა ბერის მამის მეტი, აქამდი ის არ გააწევდა, რუსულ. 222,7 (ე. ი. მოკვდებოდა).

გა-ი-ე: ხრამი იყო, ვერცა ისარი გაუწევდა და ვერცა თოფი, იქვე 410,5 (გასწვდებოდა, მიაღწევდა); ისარს ვერ გაუწევდა კაცი, იქვე 225,19 (მიაწვდენდა); ჯვარზედ გაგაკრეს, ჯელ-ფეცთა ლურსმანი გაგიწიესო, გურამ. 34,25 (გაგიმსჯვალეს, გაგიყარეს); ჯელ-ფეცთა ლურსმანი გაუწიესო, იქვე 30,21 (გაუმსჯვალეს, გაუყარეს).

გა-ო ვნებ.: მათი ჭოსთა ხმა ცად გაიწეოდა, რუსულ. 476,9 (ცამდე აღწევდა); ჯეზირის ტირილი და ხმა ცამდი გაიწეოდა, იქვე 147,24.

გამო- (მოზიდვა, თავისკენ მოწევა): გამოვწიე ძალიან და გამოვათრიე, რუსულ. 244,2; გამოსწივა მას სვეტსა და ასე უჭიროდ გამოუყარა, იქვე 449,24; გამოსწივა სპილოსა და უწინ ხელმწიფესა მოუყენა, იქვე 494,4 (მოიყვანა).

ო- თუ გამოიწივს თქვენის ხელმწიფის შვილი, ... ეცდება... დააყენოს, იქვე 173,20 (გამოსვლას ეცდება, წამოსვლას დააპირებს).

გარდა- (გადაწევა, გადაადგილება): (ქვა) გარდასწივა და მაშინვე გამოაძრო და მიღმა გასტყორცა, რუსულ. 56,27.

და- (დაბლა ჩამოწევა): ორთა უკუე კაცთა დასწიეს თოქსა ჰახრაქსა შინა გაყრილსა, კალმას. 544, ქვ. 7.

მი- (სურვილის, საწადელის ასრულება. მიღწევა): მიმწიე ჩემსა ნდომასა, რუსულ. 542,34; თეიმ. I, ქეთ. 131,41,4; აგრევე ნებამ მიქსწიოს მას კეთილს განზრახულებსა, მამ. ბარათ. 25,11.

მო- (მოზიდვა; შემოსვლა, დამწიფება): მსხვილი იყო ასეთი; რომე... ვერავინ მოსწივა, რუსულ. 305,6 (ვერავინ მოზიდა); სრულ დაგლიჯე ვარდი ჩემი, იგ არცა თუ მოაწივე, თეიმ. I, შედარ. გაზ. და შემ. 110,86,1; მშვილდს მომიწივა მუხთალმა, ისარი გულში მამასო, გურამ. 116,19 (მოზიდა).

უკუ-, უკმო- (უკან გამოწევა, გამოზიდვა; გამოწევა, გადმოწევა): (ფარდის) ცოტა პირებს უკუესწივე, ვნახე, რუსულ. 454,2; (კარი) ლახტის ტარით უკუესწივა, იქვე 451,18-19; ეგზომ ძალიანი თურმე უკუესწივა, იქვე 133,1; ცხენმა უკუესწია, 179,38.

(ფიქალი) უკმოსწია და უკმოაგლო, იქვე 58,24.

116. წვდენ (წუდენ) — წვდინ (წუდინ) (O. ა-, ა(ლ)-, გა-, მი-, მო-, შემო-) მიწვდენა.

O, ა-: ბურთს ყვანჯი ჰკრის, ცას აწვდენდა, არჩ. I, 183,400,4; სხვაფრივ ხელი ვერ აწვდინეს, გურამ. 53,7.

ა(ლ)-ა: რასაც კაცი ხელს ააწვდენს, სიმაღლე იმდენი იყო, რუსულ. 454,1; ერთი მდგომი კაცი რომ ხელს ააწვდენდეს, იმსიმაღლე კედელი... იყო, იქვე 212,30.

გა-: თვალი ვერსით გავაწვდინე, რუსულ. 216,14; ვერცა სიგძესა გავაწვდინე თვალი და ვერცა განსა, იქვე 210,5; (ისარი) ვერავინ მოსწივა და ვერც იმათ ისარს მკლავი გააწვდინა, იქვე 305,7; უჭვრიტეთ, რასაც თვალი გავაწვდინეთ, იქვე 412,14.

იკე-: მას ბაღში რომ შესულიყო, თვალს ძლივ გაუწვდენდა კაცი, რუსულ. 415,3.

მი-ა: საქმის ბოლო სარგებლისა რიგთა მიაწუდენს, ქილ. და დამ. 601,9; ნახეთ, თუ თავის სახელი სად მიაწვდინა ამან, სა? არჩ. I, 143,76,4; შენს მაგდენს ილიკ ბალიკსა მე სად ვინ მიმაწვდინაო, იქვე 215,671,2.

მო-ა: ჩემს ამბავს შენ მოგაწვდენს, დიმიტ. ორბელ. 38,18; სით მოგაწვდინო ჩემი ხმა, რუსულ. 603,36.

შემო-ა: ვერც ჭიმშედ დევს ხელი შემოაწვდინა, იქვე 179,32.

ძველ ქართულში უნდა გვქონოდა **წუდენ — წუდინ** ფუძე, მაგრამ ჩვენს მასალაში არ აღმოგვაჩნდა. გავიხსენოთ „ვეფხისტყაოსნის“ —

თვალნი ძლივ გარდასწვდებიან. 1300,1. როგორც ვნახეთ, საშუალ ქართულში ეს ფუძე (წვდენ — წვდენ) არ არის იშვიათი. ერთ შემთხვევაში შემორჩენილია ფუძეში ზ:

ჩა-: კაპნები... ჩაუშვეს მას ორმოსა შინა და ვერა ჩააწუდინეს, სამკურ. წიგნი II, 779,38.

117. წვევ — წვივ (0, ა-; 0, ი-; 0, ე; გარდა, და-, მი-, მო-, შე-ი, შემო-) მიწვევა, მიპატიება.

ძველ ქართულში გვაქვს საარვისო ქცევის ა- პრეფიქსიანი ფორმები, რომლებიც უზმნისწინოც არის და ზმნისწინიანიც: მაწუევეს, გაწუევეს, აწუევეს — აწუა, აწუეს; მიაწუეს; მიმოდააწუეს; მოაწუევედეს.

საშუალ ქართულში უზმნისწინო ფორმებში კვლავ ა- პრეფიქსია გაბატონებული: მე თქუენსა დასა ვაწვეო, რუსულ. 134,33; მეც რატომ არ მაწვევ ხოლმეო, საბა, სიბრძ. 129,31; ნუ გგონია, ჩემთვის გაწვევდეო, რუსულ. 280,8-9; აწვია სახლის პატრონმან, კალმას. 364,20; აწვივეს ხოსრო, რუსულ. 305,8; აწვივის მეფენი, იქვე 402,37.

იშვიათად ი- პრეფიქსიც გვაქვს: ვიწვიე... დიდებულნი, რუსულ. 21,18; იწვიეს ვახშმად, კალმას. 362,8.

სხვა ვითარებაა ზმნისწინიან ფორმებში, აქ თითქმის ყოველთვის ი- პრეფიქსი იხმარება:

გარდ(ა)-ი: გარდმიწვიეს და ხელმწიფესა სიახლოვეს დამსვეს, რუსულ. 139,32; ტახტსა სამეფოსა გარდაიწვიეს, იქვე 42,14.

და-ი: ინდოთა მეფისა ძე უმცროსსა ტახტსა დაიწვია, რუსულ. 85,28 (მიიწვია); დაიწვია დედოფალმან სახლის უხუცისა ცოლი და იგი არ დაჟდა, იქვე 389,37; რა დამინახეს დიდებულთა, დამიწვიეს, იქვე 577,36 (მიმიწვიეს); ხან ერთმა დაიწვივის და ხან მეორემა, იქვე 496,22-23; უმცროსმან კაცმან უფროსი არ უნდა დაიწვიოსო, არჩ. I, 8,44,1; ასევე: იქვე 8,45,1.

მე-ი: მაშინ ელიაზარ მიიწვევს მას, კალმას. 383,2.

მო-ი: სხვა სტუმარი მოიწვიეს, არჩ. I, 217,689,3.

რამდენიმე შემთხვევაში ა- პრეფიქსიც გვხვდება: მოაწვია, ტიმ. გაბ. 170,7; გამდელიც მოაწვივიან, თეიმ. I, იოსებ-ზილის. 94,278,1.

შე-ი: და შეიწვია სახლად, კალმას. 376, ქვ. 4; ბაღში შეგიწვიათ, რუსულ. 173,13.

შემო-ი: მერმე შემოიწვიეს მეფენი, რუსულ. 364,2.

პრეფიქსთა შეცვლით, რა თქმა უნდა, რამდენადმე შეიცვალა ამ ფორმათა შინაარსიც.

118. წკებ — წკიბ (მო-).

საბა იმოწმებს „მოუწკიბე“ ფორმას: მოუწკიბე ცხ.

119. წრეტ — წრიტ (0) ძალ-ღონისაგან დაცლა, დაწრეტა.

ტვირთი მისი მძიმე ზურგსა მწრეტს და დამწყვეტს სუკებს, არჩ. I, 65,6,3; ცოტას ხანს ღარიბობისად არ მწრეტდე, არ მაქმუნებდე, იქვე 39,168,2.

ამ შემთხვევებში ზმნას ძველი ქართულისაგან რამდენადმე განსხვავებული შინაარსი აქვს.

120. წყევ — წყივ (0, და-) დაწყევლა.

ეს ზმნა ძველ ქართულში საკმაოდ ხშირად გვხვდება, მაგრამ არ არის ხმოვანმონაცვლე, ორივე სერიაში ფუძეში არის ე ხმოვანი. აწმყო: ვსწყევ, შუშ. ჰაგ. ლიტ. I, 299,6; ნუ სწყევ, პრომ. 12,14; მწყევ-ვენ, მამ. ცხ.-ბანი 30,9.

II სერია: ჰსწყევე, მრ. 11,21; მოვედ და სწყევე იაკობი, რიცხ. 23,7; მოვედ და მიწყევე მე ერი ესე, იქვე 22,6AKG; მტერმან ჩემმან მწყეოს მე, ბას. კესარ. სწავლ. 45,8 და სხვ.

ირკვევა, რომ საშუალ ქართულში ეს ზმნა ხმოვანმონაცვლეებს უდგას გვერდით. მაგ.:

0: ბედსა და დიდებასა ნუ სწყევ, ვისრ. 88,2; ნულარ მწყევთ, არჩ. I, 56,310,4; ნუ სწყევ შენსა შობის დღესა, იქვე 204,575,2; ვწყევდი თავსა ჩემსა, რუსულ. 468,31; სწყევდეს „იქმნესო ეშმაკად შავად“, თეიმ. I, 166,22,4.

სომეხთა სწყიეს, სიტყვითა სძლიეს, თეიმ. I, 164,16,3.

წყევას ქვეშ დარჩა სულ მათი გუნდი, იქვე 166,8.

და-: დასწყევს დაბადებისა მისისა დღესა, ვისრ. 78,19; დასწყევს, ვინც განყოს, თეიმ. I, 165,17,8; თუ არ დამლოცოთ, ნურც დამწყევთ, არჩ. I, 222,743,3.

დასწყევა მტერი, საკმაოდ სცა მტერი, ჩახრუხადე, თამარიანი, 376,107,25; დასწყია საწუთრო და მისი მუხთლობა, ვისრ. 60,26; დასწყია თავისა დაბადება, იქვე 182,20-21; ნუთუ დედამან დამწყია, იქვე 167,28; მან დასწყევა შობისა დღე, თეიმ. I, იოსებ-ზი-

ლიხ. 82,180,3; ზოგათა დავსწყვიცეთ შობანი, იოსებ ტფილელი, დიდ-მოურავ. 666,406,4.

მერყეობაც გვაქვს: დასწყევთ თავის სიცოცხლე, არჩ. I, 186,417,4; დასწყევლა ყოვლი საწუთრო, იქვე 174,318,1.

ახალ ქართულში ამ უკანასკნელმა გაიმარჯვა (დაწყველის, დაწყევლა).

121. წენ — წინ (0, ა-, ი-, მო-, შე-).

ამ ნაწილში შერჩეულია ისეთი მასალა, რომელსაც ძველი ქართულისაგან განსხვავებული შინაარსი აქვს.

0, ა- (ვნების, ზიანის მიყენება; წყენინება): ვერცა რას გაწყენ და ვერცა რას გაამებ, რუსულ. 143,30; ჯავრი შენ გაწყენს, იქვე 435,3 (ვნებას, ზიანს მოგაყენებს); გამგონეთ ისრე სად აწყენს, იჭექოს რისხვით რა ცამან, არჩ. I, 92,87,2; ცქაფად მქცეველი ვიყავ და მრავალსა ვაწყენდი მშობელთა ჩემთა, რუსულ. 143,18 (უსიამოვნებას ვაყენებდი); ბატონს აწყინე, გაგიწყრა, გურამ. 63,9; ცოცხალს ვერა მაწყინეთ რა, საბა, სიბრძ. 47,4 (ვერაფერი დამიშავეთ); ბევრი გაწყინე და ბევრჯელაც გაგაჯავრე, რუსულ. 144,17 (წყენა, უსიამოვნება მოგაყენე); თუმცა ჩვენ გაწყინეთ, ესენი უბრალო იყვნენ, იქვე 366,21.

ეს ფორმები ზოგჯერ შუალობითის მნიშვნელობით იხმარება.

ა-: ღმერთიცა იწყენს, რუსულ. 316,29 (არ ესიამოვნება, უკმაყოფილო დარჩება); ერთმან ღვემან იწყინა მისი ისეთი სიტყვა, იქვე 125,15 (არ ესიამოვნა, უკმაყოფილო დარჩა); მოველ, მინდა მოეყიდა, მიწყინა, არ შემეყარა, არჩ. I, 130,30,2 (ეწყინა ჩემგან, უკმაყოფილო დარჩა); ფრთხილად იყავით, არა იწყინოს რა, რუსულ. 271,30 (არაფერი მოიწიოს, არაფერი მოუვიდეს, არაფერი დაიშავოს, არაფერი იტკინოს, — ივ. გიგინეიშვილი); ყმაწვილი არის და არა იწყინოს რაო, რუსულ. 331,2 (მნიშვნელობა იგივეა).

ი/ე-: საპყარმან უწყინა და უთხრა, საბა, სიბრძ. 55,32 (არ ესიამოვნა, უკმაყოფილო დარჩა).

ცუდსა საქმესა ბოლო მოკლე და საწყენი აქვს, საბა, სიბრძ. 52,14.

მო-ა (ცუდ გუნებაზე დაყენება, დაღონება, უსიამოვნების მიყენება): ხან მოაწყენს, აატირებს, ხან მოაღზენს, გურამ. 117,16.

ო-: აწე, ნუ მოიწყენ, ... ლხინობდი, რუსულ. 356,1; მონადირე სად მოიწყენს, სად ნადირი ზშირად ხედება, არჩ. I, 138,26,1; ნუმცა ოდეს მოიწყენს მეფობა თქვენი, რუსულ. 356,3 (ცული ნურაფერი შეგემთხვევათო).

ვა, რა მაქვს დიდი მოწყენა, სადა არს ჩემი მოლხენა, გურამ. 159,3.

შე-ი (შეწუხება, დაღონება, მოწყენა): მხიარულ იყავ და ნუ შე-იწყენო, რუსულ. 352,25; ნურაოდესცა შეიწყენს მეფობა თქვენიო, იქვე 329,16; 85,33; ნუმცა ოდეს შეიწყენს მეფობა თქვენი, იქვე 364,22; მაგაზე რასთვის შეიწყენთო, იქვე 378,26; შეწყენით იყვნეს, იქვე 246,6; შენითა შეწყენითა მე არა მერგება რა, იქვე 552,16.

122. წყვიტ — წყვიტ (0, ა-).

ეს ფუძე (ძვ. ქ. წყუელ — წყვდ, მერმინდელი წყვიტ — წყვიტ) სრულად არის წარმოდგენილი ძველ ქართულშივე. მას ნაირ-ნაირი მნიშვნელობები აქვს. საშუალ ქართულში განსხვავება არის მხოლოდ ორ უზმნისწინო ფორმაში. ესენია:

0, ა-: კუბოზედან ეხვეოდეს, თავს აწყვეტდეს, ზედ უძგერდეს, თეიმ. I, ლეილ-მაჟნ. 53,222,4 (კუბოს თავს ურტყამდნენ, ახლიდნენ); თავს იქით-აქეთ აწყვეტდენ, ახლიდენ ქვასა და ხესა, გურამ. 113,8 (აქეთ-იქით ეხეთქებოდნენ, აწყდებოდნენ).

მიწასა ზედა ესოდენი აწყვიტა, გუელი სრულიად გაგალა, ქილ. და დამ. 523,2.

123. ჭერ — ჭირ (0, და-, გარდა-, გარდმო-, მო-, შემო-, ჩა-).

საშუალ ქართულში ჭირავ ფუძე იშვიათია.

ჭერ — ჭირ ფუძეს საშუალსა და ახალ ქართულში მრავალი მნიშვნელობა აქვს, რითაც განსხვავებულია ძველი ქართულისაგან. იმდენად სხვაობს თითოეული შემთხვევა ერთმანეთისაგან, რომ ცალ-ცალკე განმარტება სჭირდება. ეს განსაკუთრებით ეხება და- ზმნისწინიან ფორმებს.

0, **ი/ე-** (მოჭერა; ხელის მოჭერა თანაგრძნობის ნიშნად): მუნ შე-მოკრბეს სრულ არაბნი, ტიროდეს და ხელს უჭერდეს, თეიმ. I, ლეილ-მაჟნ. 53,222,2; არ დაიჭირვის ხელშია, რაგინდ რომ ბჰალი უჭირო, გურამ. 115,12.

და-ი: არ დავიჭერო, მაჩენე და ისევ მალე გაუშვებო, რუსულ. 14,33 (აქ არ დავიტოვებ, არ გავაჩერებო); ერთ ჯოხს დავიჭერ და წავალ ჩემთვის, იესე ბარათ. 232, ქვ. 9 (ხელში ავიღებ); ამ უხანოს საწუთროსად ნუ დავიჭერ ავსა ხელთა, არჩ. I, 171,290,1 (ნუ აიღებ ხელში); (ბედი), თუ მოეწონა, დავიჭერს, თუ არა, დასცემს ძირსაო, გურამ. 24,17 (თავისთან დავიტოვებს, გააჩერებს); ის ენას ველარ დავიჭერს, წასძლევს სამ სიტყვა ჭუფილთა, არჩ. I, 168,268,2 (ვერ გააჩერებს); ვერც არავინ დავიჭერსო, რუსულ. 6,11 (ვერც არავინ დავიკავებსო, ვერც არავინ გეტყვის უარსო — ივ. გიგინეიშვილი); ერთის ბძანებით დავიჭერენ კაცსა, კალმას. 363, ქვ. 4 (დააპატიმრებენ, დაატუსაღებენ); ხეს დავიჭერდა კბილითა, არჩ. I, 5,22,1 (კბილებით ხეს აიღებდა და დავიკავებდა).

ალარც ვეზირმა დამიჭირა (დამაკავა, გამაჩერა — ივ. გიგინეიშვილი), რუსულ. 254,1; იგ რა ესმა, წამოვიდა, დავიჭირა ავლაბარი, გურამ. 67,14 (დაიპყრო, დაეუფლა, დაისაკუთრა — ივ. გიგინეიშვილი); შამახია თამაზ-ხანმა დავიჭირა, იქვე 104,15 (დაიკავა, დაეპატრონა); (პური) ნახევარი მე მიბოძა, ნახევარი თვითონ დავიჭირა, რუსულ. 170,34 (დაიტოვა); საომარი იარაღი მზად დავიჭირეთ, იქვე 286,23 (გავამზადეთ); თქვენ რომ ის კაცი დავიჭირეთ, კალმას. 564,1 (დააპატიმრეთ); ბერები დავიჭირესო, გურამ. 67,10 (დააპატიმრეს, დაატუსაღეს); მათ თქვენი მოწერილობა დიად შორს დავიჭირესო, გურამ. 67,11 (არ მიიღეს); დავიჭირეს, წაგვიყვანეს, მიგვასხეს ერთს სახლში, საბა, მოგზ. 287, ქვ. 3 (დაგვაპატიმრეს); იმათ თქვენ საჭმელი... რათ დავიჭირესთ, გურამ. 238,10 (რად არ მოგცეს); დავიჭირეთ და წაასხით, გურამ. 67,5 (დააპატიმრეთ); (საჩივარი) თუ დავიჭირის ხელმწიფემან — ბეჭედი დაუსვის, რუსულ. 141,31 (თუ ქალაქს ხელში აიღებდა ხოლმე, დავიჭერდა ხოლმე); დავიჭირე მყუნის წუნენი... და შეასუი, სამკურ. წიგნი II, 380,38; დავიჭირე (= აიღე) ჩამიჩი, იქვე 38,30.

(გზა) საძაგელს დევს დაუჭერია, რუსულ. 51,2 (ხელში ჩაუკიდია, გადაუკეტავს); ხალუმთა... მუშვი და ამბარი დავეჭირათ, იქვე 495,9 (ეჭირათ, დაჭერილი ჰქონდათ).

და-ი-ჩ: ეს ფრანგები მე მომეცო..., მე შორს დავუჭირე, როგორ მიცემდი, საბა, მოგზ. 288,18 (უარის თქმა); მაჭა დაუჭირა, ლახტი წაართვა, რუსულ. 360,19 (მაჭაში ხელი სტაცა).

გარდ(ა)-იჲ (მოქნევით დარტყმა): ძმამ ძმას საჯრე გარდუჭი-
რა, გურამ. 45,18.

გარდმო-იჲ: გაჯაერებული მომიცდა, გარდმომიჭირა ვმალია,
იქვე 120,24.

მო-: კმარა, ყველამ მოუჭიროთ აწ პირსა, დავით ბატონიშვ.
350,10,1 (დავხუროთ პირი, ე. ი. ნაკლები ვილაპარაკოთ).

ჩა-: ცხენი მიუხდა, კბილით კისერს ჩაუჭირა, რუსულ.
544,20.

124. ჰვრეტ — ჰვრიტ (0, ი-, ა-, ი/უ, გა-, მიმო-).

საშუალ ქართულში ამ ფუძეს (ძველი ქართულის ჰურეტ — ჰუ-
რიტ) ზოგიერთი განსხვავებული ნიუანსი აქვს.

0: რად მჰვრეტ თვალითა მქისითა, არჩ. I, 171,291,4 (უდი თვა-
ლით მიყურებ, მიცქერ); მოეწონა... გადასახედავი ადგილი, რომელიც
სჰვრეტდა დიდს ადგილს, კალმას. 527, ქვ. 2 (გადაჰყურებდა).

ი-(უ)ბ: რაოდენც იჰვრიტა, მისის მოყვარეთაგან არავინ პოვა,
ქილ. და დამ. 287,33; ღილყავმან მიმოიჰვრიტა, იქვე 553,12.

იჲ: უთხრა: ... მე საპატრონოდ გიჰვრეტო, რუსულ. 49,37
(მიმაჩნია, რომ ქვეყნის პატრონად გამოდგები); არზუთ ვითლა უჰ-
ვრიტოს მზესა, იქვე 151,12 (როგორ იყოს ცოცხალი).

ა-: გაუყრელად მაჰვრიტე ჩემს საყვარელს, გურამ. 164,4 (გა-
ნუყრელად მაცქერინე, მაყურებინე ქრისტეს).

გა-: პირისპირ გავსჰვრეტდით მთაწმიდას, ტიმ. გაბ. 134, ქვ. 7
(გავეყრებდით, გავსცქეროდით).

ჩა-: მუდამ რომე თოვლსა ჩასჰურეტდეს, ისიცა აწყენს, სამ-
კურ. წიგნი II, 314,3.

125. ჰმევ — ჰმივ (შე-).

ზემოთ ორიოდ მაგალითია მოყვანილი „ვეფხისტყაოსნიდან“ და-
ზმნისწინით. ფორმა შუალობითია.

შე-: (სიკვდილი) დაგვცოცს და მატლთა შეგვაჰმევს, გურამ.
191,14; გულს უთხრა... ჩემის ხელით ამოგიღებ და ძალს შეგაჰ-
მეო, რუსულ. 292,2.

126. ჰუერ — ჰუიარ (გამო-) თვალის გახელა.

გამო-: თუალი გამოჰყერით ექნების და რომე კაცმან თუალი
დაუჰუხოს (= დაუხუჰოს), კიდევე გამოაჰყერს, სამკურ. წიგნი II,

320,31-32; თუ თულგამოჰყერიო იწვეს და კაცმან დაუტუნეს და მან კიდევე გამოაჰყიროს, ავი ნიშანია, იქვე I, 87,21-22.

127. ჰეებ — ჰეობ (0, ი/უ) ფართოდ გახელა თვალეზისა.

ლომ-ვეშაპ-მგელნი დიდს პირს მიღრენენ, თვალეზს მიჰყეტენ, მყეფენ, მიღრენენ, გურამ. 335,12.

შდრ. ახალი ქართულის თვალეზს დააჰყეტს — თვალეზი დააჰყიტა.

128. ჰელეტ — ჰულოტ (გა-, და-) გასრესა.

ამ ფუძის ერთი ნიმუში „ამირანდარეჯანიანში“ შეგვხვდა (ჩაჰყლიტა). იშვიათი ხმარებისაა.

გა-: მმარშიგან დაალბე და მერმე ჰელითა გაჰყლიტე, სამკურ. წიგნი II, 540,30.

გა-ი/ჲ: თუ იქ ამისგან უდიდესი ბმოდა, თავს გამიჰყლეთ დაო, საბა, სიბრძ. 28,17; ცხენი გაუჰენა, უნდოდა, ცხენისათვი გაეჰყლეთინა (გოშია), ვერ შემოიგდო, რუსულ. 274,23 (შუალობითია).

და-: მუნ მსხმოიარე მოცხრის ხე მდგარა, ის ზედ დასჰყლეთია, საბა, სიბრძ. 59,9.

მო-: მოუჰყლიტე (საბა).

ბ

129. ხდენ — ხდინ (< ჯდენ — ჯდინ) (0, ა(ლ)-, გარდა-, მო-, ჩამო-, წა-).

პირველად „ამირანდარეჯანიანში“ შეგვხვდა და წახდენას, დაზიანებას, გაფუჰებას ნიშნავს.

საბას ლექსიკონში აღჰდენა, გარდაჰდენა, მიჰდენა, ჩამოჰდენა არ არის. წაჰდენა განუმარტავია. მო- ზმნისწინიან ფორმას ასეთი ახსნა აქვს: მოჰდენა საქმის მოსვლა.

0, ა- (წახდენა, დარბევა, გაძარცვა): ლექვები ახდენდნენ მგზავრთა, კალმას. 417, ქვ. 1.

ი/ჲ- (წახდენა, გაფუჰება, დაზიანება): უხდენს სიკვდილი კაცთ კარგთა სახეთა, გურამ. 180,2.

ა-ი/ჲ: მე კარგა აუხდინე სიზმარი, რუსულ. 447,9 (სიზმრის ახსნა, დალოცვა).

გარდა-: ნურცა ბერსა მამაშენსა გარდააჰდენ (ცხენიდან), რუსულ. 101,6 (ჩამოახდენ, ჩამოსვამ — ივ. გიგინეიშვილი); მოსთხრის კაცს, წახდენს, მცნებას გარდაახდენს, გურამ. 283,23 (გადაიყვანს,

დაარღვევინებს); ღვთის მცნებასა გარდმახდინა, გურამ. 321,24; როგორც მე ნდომამ ჰკვას გარდმაჲდინა, გურამ. 306,17 (ჰკუიდან გადამიყვანა, შემშალა).

მო-ა: ვნახოთ, ღმერთი რას მოახდენს ჩემზედაო, რუსულ. 340,29 (რას იზამს, რას გააკეთებს); ღმერთმან ბოლოჲამ ასე მოახდინა ჩემი საქმე, რუსულ. 231,16-17 (ასე ქმნა, ასე მოახდინა); აწე როგორ მოვახდინო, რომე ჩემი ნახვა მათ ეღირსოს, იქვე 381,9 (რავნა, როგორ მოვიქცე).

ო/ჲ- საქმემ არ მოგვიხდინა ნახვა, საბა, მოგზ. 260,32 (არ მოგვცა ნახვის საშუალება).

ო- შენ რატომა ჰენ, რად მაიჲდინე, თექვსმეტის წლისამ რაც ჩაიღინე? გურამ. 279,5 (რატომ მოახდინე, რატომ გააკეთე); რად მაიჲდინე, შენის ცოლისა სიტყვა ისმინე, იქვე 296,5 (მოახდინე შენთვის); კაცმან უნდა... საქმე კარგა მაიჲდინოს, გურამ. 44,7 (ქმნას, მოაწყოს თავისთვის).

ჩამო-ა: იოანე მიიყვანა და იქაურის გზირის სახლში ჩამოახდინა, კალმას. 497,6 (დააყენა, დააბინავა); ჩამოახდინა თავისა კარავსა... და უმასპინძლა, რუსულ. 36,26; ტურფა სახლი იდგა, იქ ჩამოგვახდინეს, იქვე 441,38 (ჩამოგვიყვანეს, დაგვაბინავეს); ასეთს ოთახში ჩამოახდინეს, რომ თვალი მის უამეს ვერას ნახევდა, იქვე 489,33-34 (შეიყვანეს, დააყენეს, დააბინავეს).

წა-ა: რად წაახდენ ჩემსა ხუთისა წლისა სარჩელსა და თავს მოიკლავ, რუსულ. 70,5 (რატომ აფუჰებ, წყალში რატომ მიყრი); თუ მე ზამთარი წამახდენს, თეიმ. I, შედარ. გზ. და შემ. 108,75,3; ბევრის ნდომა კაცს ასე წაახდენს, საბა, სიბრძ. 26,36; ყოვლსა სიკეთესა ტანისასა წააჲდენს, სამკურ. წიგნი II, 391,26-27.

მტერმან ასე წამახდინა, გურამ. 321,18; დაეცა ლეკის დიდი ჯარი და წაახდინეს, იესე ბარათ. 280,2; (ლუინომ) თავი და მაცაში წააჲდინოს, სამკურ. წიგნი II, 773,25.

ი/ჲ- ვა, თუ სიბრძნე წამიხდინა, თეიმ. I, ლეილ-მაჲნ. 57,250,4; (ცულს) პირი რამ წაუხდინა, რას შემოჰყარო? საბა, სიბრძ. 82,18.

ო- დაიწყებს ღონებას, ... წაიჲდენს თავსა, გურამ. 291,16; ასე გინდა, მაგ გრძნეულის ხელით თავიც წაიხდინო, რუსულ. 174,5-6.

წაჲდენის დროს მამა-შვილთაც არა ჰქონდათ ერთი პირი, გურამ. 52,6.

ამ სიტყვის მოქმედებითი გვარის ფორმა ძველ ქართულში რატომღაც არ ჩანს, ვნებიანის მიხედვით ჩანს, რომ ფუძეში ჳ ბგერა უნდა გვექნოდეს. მართლაც, სამკურნალო წიგნსა და დ. გურამიშვილის თხზულებებში მოქმედებითის ფორმებში ჳ ყოველთვის დაცულია.

130. ზევ — ხევ (და-, ჩა-).

აქ წარმოდგენილი იქნება როგორც ძველი ქართულის ჳ, ისე ზ. მათი ნიველირების პირველი შემთხვევები უკვე 864 წლის სინურ მრავალთავში გვხვდება.

ზევ — ხევ ფუძე ძველ ქართულში საკმაოდ ხშირია. იხმარება სხვადასხვა ზმნისწინით (გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-, შე-).

საშუალო ქართულში მას ხშირად ძველისაგან განსხვავებული შინაარსი აქვს, მეტაფორულია, რაც საყურადღებოა. მოვიყვანო ამგვარი ნიმუშებს.

გარდა- მე ნამუსისა მანდილსა გარდვიხევ, კვლავ შევებშია, არჩ. I, 203,569,1.

და- (მზემ) შავის შალის პერანგი დახივა, რუსულ. 441,20 (ლამე შეცვალა ღღემ და მზემ); (მზემან) შავი ფარდაგი დახია, იქვე 177,24 (მზე ამოვიდა); ფარდა დახია სირცხვილის, არჩ. I, 188,442,4 (სირცხვილი დაივიწყა); ვინმე რომ შეიძლოს და მთელი სამი სამეფო დახიოს, ანაფორის დახევაზედ რაღა ეჭვი უნდა, კალმას. 462, ქვ. 9-10 (დაანაწევროს, დაშალოს).

დაა- სადაც ხელი მომკრის, ზეწარივით ხორცი დამაჩივის, რუსულ. 539,16-17 (ხორცს მაგლეჯდა); მისისა სულისა ზეწარი არ დახიოს, ქილ. და დამ. 613,27.

ო- მოთმენისა საყელოთა დაიხევდენ, ქილ. და დამ. 574,13; დაიხია პირიხ სახე, თეიმ. I, იოსებ-ზილიხ. 82,182,1 (დაჭრა, დაკოღვა, დაკაწვრა); რა მოაბად დაინახის, პირი სულა დაიხივის, არჩ. I, 178,356,1 (მნიშვნელობა იგივეა).

ო ვნებ.: შავთ უფსკრულთა ფარდაგი... მზის შუქითა დაიხივა, საბა, სიბრძ. 23,5 (გათენდა, მზე ამოვიდა); მათის ცხენების ტერფითა მიწა დაიხია, რუსულ. 176,5-6 (დასკდა, დაიპო, დაიხა).

ჩა- ჯაჭვის საყელო სულ ჩაეხივა, რუსულ. 195,15 (დაეგლიჯა).

ჩამო- ანაფორა ჩამოაჩივს, კალმას. 454, ქვ. 8 (ტანზე შემოაჩივს).

ამ ორი უკანასკნელი ზმნისწინით ეს სიტყვა ძველ ქართულში არ გვხვდება.

131. ხელ — ხილ (0, ა-) თვალის გახელა.

ერთადერთი მაგალითი მოგვეპოვება, რომელიც ამ სიტყვის კანონ-ზომიერ ფორმას წარმოადგენს.

0, ა-: ნათლისა გავხდე მიწური, რადგან თვალებსა ვახელო, გურამ. 74,17.

132. ხედენ — ხეღინ (< ქუდენ — ქუდინ) (0, ა-, მი-) წილად ხედდრება; შესრულება წადილისა).

0, ა-: რაც მახედინა და წილში მარგინა, გურამ. 298,7.

მი-ა: ღმერთო, რომელსა გაქონან არსის საყდართა ჯდომანი, ... შენ მიმახედინე წადილსა, არ მაქნდეს ცუდად ცდომანი, გურამ. 13,5 (შემისრულე წადილი).

133. ხეევ — ხეევ (< ხუევ — ხუვ) გა-, და-, მი-, მო-, შე-, შემო-, წა-.

ეს ფუძე საკმაოდ სრულად არის წარმოდგენილი ძველ ქართულში. საშუალ ქართულში თავს იჩენს ზოგიერთი განსხვავებული ნიუანსი და მხოლოდ მათ შესახებ გვექნება საუბარი.

გან- ზმნისწინიანი ფორმები ძველ ქართულში არ შეგვხვდრია.

გა(ნ)-ი: შენ ისევ მის სახევეში გაგახვია, რუსუდ. 580,26 (შეგახვია); მან ბრამან (ფული) სარტყელსა გაიხვია, საბა, სიბრძ. 60,25 (შეინახა).

და-: დახვიეს ხელი და, რაც კაი... იმ ქვეყანას იშოებოდა, ... შუა გამიყო, რუსუდ. 230,28 (ხელი დაავლეს ბევრს); დახუიე წუივთა მისთა თოკუი, სამკურ. წიგნი II, 689,24.

მი-, მო-: მრავალი კუნძულია და გზა მიუხვევს, მოუხვევს, საბა, მოგზ. 278,3 (გზა სხვადასხვა მიმართულებით მიდის).

მო-: რად მომხვე გასაცრცველად მონა გარსა, გურამ. 62,3 (დასევა, თავს დახვევა); (გველი) რამდენსაც ჰხოცთ, არ დაილევა, უფროსი და უფროსი მოგეხვევათ, რუსუდ. 173,39 (თავს დასხმა, დასევა).

შე-ი/ე-: მარილი... ზედა მოაყარე და შეუხუიე, სამკურ. წიგნი II, 781,16.

შე-ი: თუცა ქალი ხარ, შევნიერთა ძუძუთა შემიხვიე, საბა, სიბრძ. 17,8.

ე-: ლომი მზესა შევეხვიე, რუსუდ. 554,1 (მოვეხვიე).

• ვნებ.: ვითა ტკბილნი ღელა-შვილნი შეიხვიენენ, რუსულ. 88,23 (მოხვევა, ჩახვევა).

შემო-: გარს მცველი შემოგხვიესო, გურამ. 35,10 (გარს შემოდგომა ბევრისა); რა ეს ლაშქარი გარ შემოგხვიოო, რუსულ. 191,24 (თავს დაგახვიო ბევრი).

ა-: შემოახვია ქარი და ბატონისშვილები, იესე ბარათ. 259,26 (თავს დაახვია); სხვა ქარი შემოვახვიოთ, რუსულ. 274,3 (დავახვიოთ).

ე-: (გველები) შემოგვეხვია გარე, რუსულ. 174,11 (დაგვესია); მოვიდეს მმანი მისნი..., შემოეხვიენეს დას გარე, იქვე 19,10 (გარს შემოადგენ).

მოუსხამ თხუთმეტი თავადი დევი მათის ლაშქრით, გარ შემოუხვევია, რუსულ. 279,5 (გარს შემოუყენებია).

წა-ა: რბილს ნაქსოვში წაახვია, რუსულ. 580,22 (შეახვია); ტილოში წაგახვიესო, გურამ. 35,11 (შეგახვიეს).

134. ზვრეტ — ზვრიტ. 1. ზვრება, დაღევა, სმა (ცხელი, თბილი სითხისა); 2. ამოჭრა, ზვრელის გაკეთება; დახვევა, გაგლეჯა.

ძველ ქართულში პირველ შემთხვევაში ზ იწერებოდა, მეორეში — ჳ. ამასთან, ამ ბგერებს მოსდევდა ფ, რომელიც შემდგომ ფ-ში გადავიდა. შედეგად საშუალ ქართულში მივიღეთ ომონიმები ორი განსხვავებული სიტყვის ნაცვლად. ძველი ქართულის „ჳურეტ“ ზოგჯერ მოგვიანებითაც ინარჩუნებს ჳ-ს დიალექტებში და აქედან შემოდის სალიტერატურო ენაში (დ. გურამიშვილი): ბნელსა ვზივარ, გეაწები, სასინათლო ამიწვრიტო, გურამ. 73,18 (ქვევიდან ზევით გახვრიტო, ამოჭრა ჩემთვის — ივ. გიგინეიშვილი); შდრ.: მახვრიტეს ხინკლის წვენია, იქვე 72,12 (შემასვეს).

ჩვეულებრივ კი ჳ-ს მაგიერ ზ გვხვდება. მაგ.:

გა-: ვაზირის სახლიდამ... გახვრიტეს ქალაქი, საბა, სიბრძ. 18, ქვ. 3; კლდე გაუხვრეტიათ დიდს ადგილსა, საბა, მოგზ. 269, ქვ. 1; კარი გაუხვრეტიათ კლდეში, იქვე 273,2; აქ გვიბოძეთ, დია სჯობსო გაუხვრეტელს განამხვრიტი, თეიმ. 1, ლეილ-მაჟნ. 46,168,4.

გამო-: მისის სადგომიდან ჩემის სადგომის ძირი გამოუხვრიტა, საბა, სიბრძ. 39,5.

და-: (ხარმა) საწვიმარი კაბა და ახალუხი რკით დახვრიტა, იესე ბარათ. 238,4 (დახია, დაგლიჯა).

მო- ჩოგნის მოხვრეტა, მობანდვა, არჩ. I, 6,27,1 (ამოჭრა, ზერელის გაკეთება).

„ხვრეტ“ ფუძე სმის, დაღვეის მნიშვნელობით საშუალ ქართულშიც ინარჩუნებს ძველ დაბოლოებას, რომელიც მოგვიანებით შეიცვალა (ტ-ს ადგილი მ თანხმოვანმა დაიჭირა): მე რომ ამ გზობას ყოფით მივლია, სისხლი და ოფლი მიხვრეტიან, რუსულ. 470,24 (მიხვრეპია, მისვამს); ღვინის სანაცვლოდ სისხლი და ოფლი გიხვრეტიან, იქვე 548,34 (გიხვრეპია, გისვამს); შენ სისხლთა ჩემთა მხვრეტელი, უცნობი ავტორი, 305, ქვ. 2.

შენ, შარბათი, ვით დაგლუარო და ძიმწარის წვენი ვხვრიტო, გუ-რამ. 73,17 (დავლიო, შევსვა).

ახალ სალიტერატურო ქართულში კიდევ ერთი ცვლილება მოხდა, რომელმაც ეს ორი ფუძე კვლავ გამოაცალკევა და ომონიმებად აღარ აღიქმება: ხურეტა > ხერეტა > ხერეპა (თუმცა „ხვრეტ“ ზოგჯერ შენარჩუნებულია: „რძე ბევრი გექნებათ და ხვრიტეთ, რამდენიც გინდათ!“ (ვაჟა).

135. ხლეჩ — ხლიჩ (< ჳლეჩ — ჳლიჩ) (ა(ღ)-, გა-, და-) ძალით მოცილება, დაშორება; შუაზე გაგლეჯა, ასო-ასოდ დაგლეჯა.

მნიშვნელობით ახლოა ძველი ქართულის შესაბამის ფორმებთან, მაგრამ განსხვავებაც არის, რადგან სიტუაციებია სხვადასხვა.

ა(ღ)- ასეთს უსულოსა ახლიჩეს და წაიყვანეს ასული იგი მცირე, რუსულ. 13,3; დედა პირზედ დაეკონა, ვერ აპხლიჩეს დაბნედილი, თეიმ. I, ლეილ-მაჟნ. 50,198,1.

გა- მოეხვია შვილსა და ხანამდი ვეღარ გაგხლიჩეთ, რუსულ. 312,10; ფეხსა რომელი ეკიდა, ... ასწივა და შუა გახლიჩა, იქვე 127,26.

და- აწვე გავალ და ასო-ასოდ დავხლეჩო, რუსულ. 359,26.

ვერც ფარდათა ხლეჩითა იხარებდა, იქვე 304,6.

136. ხმევ — ხმევ (< ჳუმევ — ჳუმვი).

ძველ ქართულში ფართოდ იყო გამოყენებული სხვადასხვა ჭკევის ფორმა. საშუალში იშვიათია (სამიოდე მაგალითი შეგვხვდა) და ყველა სათავისოა. ეს ზმნა უკვე გამოსულია ხმარებიდან.

მ- რაცა მწადდა, მას ვიხმევდი, ვახტ. VI, 12,17 (ვიყენებდი); ყოველსავე საჳმელს იხმევდეთ სახსნილოსა, კალმას. 386, ქვ. 1 (ხმა-

რება, გამოყენება, მიღება); საკმაოდ იხმის ღვინო, იქვე 451,19 (მიიღეს, დალიეს).

137. ხმეჲ — ხმიჲ. იგივეა, რაც ღმეჲა = ღრეჲა.

რა უარეა მამაცსა ომშიგან პირის მხმეჲელსა, ვეფხ. 799,1; ხან იმელი მაქვს სოფლისა, ხან კი დავიწყებ ხმეჲასა, დიმიტ. ორბელ. 35,13.

138. ხრეკ — ხრიკ.

ეკლესიასა ხრეკ... ქურდი იქნები, კალმას. 526,17 (ძარცვაე). იგივეა, რაც კრეხ. თუ შეცდომა არ არის, მაშინ ეს ფორმა მიღებულია ბგერათა გადასმით: კრეხ > ხრეკ.

ეს სიტყვა ზემოთ აღნიშნული ფორმით გვხვდება საბას ლექსიკონშიც: **ხრეკა** ძრცვა. ნ. მხრეკელი. მხრეკელი (CDE) განმარტებული აღარ არის.

იმვე ლექსიკონში ამ ფაქტის ყოველგვარი განმარტების გარეშე თავის აღგილას შესულია ამოსავალი ფორმაც **კრეხ**. **კრეხ** ძრცვა ZABCD პარეა E; აგრეთვე **მკრეხელი** თავისი განმარტებით.

139. ხრეს — ხრის (მო-) მოსრესა?

ეს სიტყვა შესულია როგორც საბას გამოკრებილ ლექსიკონში, ასევე ილ. აბულაძის გამოცემულ ორტომეულშიც. **ხრესა** მოსმით მონაყვა. ნ. მოხრესა. **მოხრესა** დაჭირებით მოგლა.

140. ხრწევ — ხრწივ (გა-, და-).

საშუალ ქართულში იშვიათი ხმარებისაა და განსხვავებული შინაარსი აქვს. ძველ ქართულში ნიშნავს: დაბრკოლებას, შეფერხებას, ხელის შეშლას; საშუალ ქართულში = თავის დახსნა, დაღწევა.

გა-: თევზი... მას მდინარესა ჩავარდა და სული სიცოცხლით გაახრწია, ქილ. და დამ. 347,30.

და-: სამის დღის ბორჯლითა, დიდისა სასჯლითა მძლივ დავეხრწივე, გურამ. 238,15 (თავი დავალწიე, თავი დავიხსენი, გადავურჩი — ივ. გიგინეიშვილი).

141. კულევ — კულივ (შე-).

შეკულეფა უნგისაგან რკინის ამოკმა ZABCab (საბა).

142. კურეტ (ხურეტ) — კურიტ (ხურიტ) (გა-).

წელწიგან გამოებმის რამე და ნაწლევთა გახურეტს, სამკურ. წიგნი II, 561,32; ქურეტ > ხურეტ.

კუერცხი ერთი... გაქურიტე, სამკურ. წიგნი II, 573,30-31.

143. ჭგელემ — ჭგელიმ.

მივიდა მოლა, ნახა, ღორი შიგ გდია. აიღო უღელი და ზევიდამ შიგ ჭგელემა დაუწყო, საბა. სიბრძ. 73,16.

საბას ლექსიკონში მითითებულია სხვადასხვა ფორმა (მჭგულემ, მიჭგულიმა, ნაჭგულემი, საჭგულემელი, სჭგულემ, უჭგულემია). მაგრამ განმარტება არცერთს არ ახლავს.

144. ჭდენ — ჭდინ.

0, ა: ვინც მამის-შენის წილ ტახტზედ მაჭდინა, გურამ. 129,18.
მაჭდენს — მაჭდინა.

სმოვანმონაცვლე ზმნათა სია

(ინდექსი)

ძველი ქართული

1. ბლუენ / ბლუნავ-ბლუნ (0,ი-)
2. ბზეკ — ბზიკ (ამო-):
3. ბნედ — ბნიდ (და-, შე-)
4. ბნევ — ბნივ (0, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, მიმოდა-, მი-, მო-, შე-, შთა-)
5. ბრდლუენ — ბრდლუინ (ი-)
6. ბრწყენ/ბრწყინავ/ბრწყინებ — ბრწყინ (აღმო-, გამო-, გან-):
7. ბრჟენ — ბრჟინ (და-)
8. ბლნეჟ — ბლნიჟ (და-)
9. ბლულეძ — ბლულიძ (გამო-)
10. გლეს — გლის (გან-, შე-)
11. გლეჟ — გლიჟ (გა-, და-, მო-)
12. გრგენ — გრგინ (0, ი/უ-, მო-)
13. გრეხ — გრიხ (0, შე-, წა-).
14. გრძნებ — გრძნიბ (შე-)
15. გრჴებ — გრჴიბ (ი/უ-)
16. გუმერ/გურემ — გუმირ/გურიბ (0, ი/უ-, გან-, და-, შე-)
17. ღგენ/ღგინებ — ღგინ (0, აღ-, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-, შე-, შთა-, წარმო-).
18. ღევ — ღივ (0, მი-, მო-, მიმოდა-)
19. ღენ/ღინებ — ღინ (0, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, დამო-, მო-, შთა-, წარ-, წარმო-)
20. ღრეკ — ღრიკ (0, გან-, გარდა-, და-, მი-, მიმო-, მო-, შე-)
21. ღრეს — ღრის (აღ-, მი-, შე-)
22. ღრტუენ — ღრტუნ (0, ი-, ი/უ-)

23. ვლენ/ვლინებ — ვლინ (0, აღ-, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, მი-, მო-, შე-, შემო-, შთა-, წარ-, წარმო-)
24. ზელ — ზილ (0, აღ-, გან-, და-, მო-, შე-, წარ-)
25. ზრზენ/ზრზინებ — ზრზინ (0, აღ-)
26. ზულევ — ზულივ (და-)
27. ზღვევ — ზღვივ (0, ა-, ი-)
28. თევ — თივ (0, გან-)
29. თმენ — თმინ (0, და-, დამო-, მო-)
30. თნევ — თნივ (0, ა-)
31. თრევ — თრივ (0, გამო-, გან-, გარდა-, მი-, მიმო-, მიმოდა-, მო-, შთა-, შთამო-, წარ-, წარმო-)
32. თულემ — თულიმ (0, და-)
33. თქრენ — თქრინ (მიმო-)
34. თქუფ — თქუფ (აღ-)
35. თქუმევ — თქუმივ (0, აღმო-)
36. თხევ/თხევ — თხივ (0, აღმო-, გამო-, გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, მი-, მო-, შე-, შთა-, წარ-, წარმო-)
37. თხუეპ/თხეპ — თხუპ
38. იგურდევ — იგურდივ (გან-)
39. კბენ — კბინ (0, ი-, ი/უ-, და-)
40. კდემ/კდიმებ — კდიმ (0, ი-, შე-)
41. კლვევ — კლვივ (მო-).
42. კრებ — კრიბ (0, აღ-, აღმო-, გამო-, გა(ნ), გარდა-, და-, მი-, მო-, შე-, შემო-, შთა-, წარმო-, წიად-)
43. კრებ — კრიბ (გამო-, გან-)
44. კრკუენ/კრკუნავ — კრკუნ (0, ი/უ-, გამო-)
45. კუდენ/კუდინებ — კუდინ (მო-)
46. კულევ — კულივ (0, ი-, გამო-, მო-)
47. კუმევ — კუმივ (0, აღ-, და-, მო-)
48. კუნეტ — კუნიტ (მო-)
49. კცენ — კცინ
50. ლევ — ლივ (0, აღ-, გან-, და-, მო-) = გამოლევა
51. ლევ — ლივ (და-) = დალევა, შესმა
52. ლხენ/ლხინებ — ლხინ (0, ა, ი, ი/უ-, მო-)
53. მარხვევ — მარხვივ
54. მზერ — მზირ (ი/უ-, და-)

55. მთხუევ — მთხვე (0, და-, მი-, მო-, შე-)
56. მრეზ — მრიზ (ალ-) = აღრენა, გაბრაზება
57. მრლუევ — მრლვე (ალ-, შე-)
58. მტაეც/მტაიცებ — მტაიც (0, გან-, და-, შე-)
59. მტურევ — მტურივ (გან-, და-)
60. მშევ — მშივ (0, მო-, შე-)
61. მხელ/მხილებ — მხილ (0, გან-) პირში თქმა ნაკლისა; გამომჟღავნება, გამოაშკარავება.
62. *ორძენ/ორძინებ — ორძინ (ალ-): *ალაორძენს/ ალაორძინებს — ალაორძინა
63. ჟლეტ — ჟლიტ
64. ჟლემ — ჟლიმ (და-) გასრესა, დაჟყლეტა
65. რბევ — რბივ (0, მო-) ცხენით მოსვლა, მორბენა, ჰენება; • უობ.: რბენა (ფეხით).
66. რბევ — რბივ (0, მო-) დარბევა, აოხრება, თავდასხმა.
67. რბენ — რბინ (0, ალ-, გარდა-, მი-, მო-, ჩა-, წა-)
68. რევ — რივ (0, ი/უ-, ე-, ალ-, გან-, გარდა-, და-, შე-, წარ-)
69. რეც — რიც (ალ-) მოხრა, მოდრეკა
70. რენ/რინებ — რინ (გან-) ხსნა, გადარჩენა
71. რეენ/რეინებ — რეინ (0, ი-, ე-, შე-) შეჭიდება, შერკინება, შებრძოლება
72. რკუევ — რკვე, (გამო-)
73. რქენ — რქინ (ი/უ-, გა-, და-)
74. რლუევ — რლვე (0, ა-, ალ-, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-, უკმო-, შთამო-(ჩამო-))
75. რლუენ — რლუნ (წარ-) = ჩარეცხვა, წალბა
76. რყევ — რყივ (0, ი-, მიმო-, შე-)
77. რჩევ — რჩი(ვ) (0, ი-, ი/უ-, ალ-, გამო-, გან-, და-, წარ-, წარმო-)
78. რჩენ — რჩინ (და-) რჩენა, აღზრდა, შენახვა, დაცვა.
79. რჩენ — რჩინ (შე-) შერჩენა
80. რცხუენ/რცხუნებ — რცხუნ (0, ა-, შე-): შერცხვენა.
81. რწყევ — რწყივ = ლებინება
82. რხევ — რხივ (მიმო-, შე-) მერყეობა; შერხევა
83. სმენ/სმინებ — სმინ (0, ა-, ი-, გან-, მიმოგან-, მო-, შე-) მოსმენა, გაგონება; განთქმა, გავრცელება; გაგებინება

84. სმენ — სმინ (0, ა-, შე-ა) დასმენა, დაბეზლება, ბრალის დადება

85. სრევ — სრი(ვ) (0, -ა, გან-, და-, შე-) გატყორცნა, გასროლა; სროლინება

86. სრემ — სრიმ (თელვა; ზ. სარჩველად; კეკელუცად სწორება, გასწორება, ლ. ბარამიძე)

87. სტუენ/სტუნავ — სტუნ (0, ი-, ი/უ-, და-)

88. სულებ — სულიბ (და-, შე-)

89. სუმევ — სუმივ (0, ა-, შე-) დაღვეინება.

90. სხებ — სხიბ (0), კრეფა; გარდაკაფა, წაკაფა (საბა).

91. სხერ — სხირ (და-) დამსხვრევა.

92. სხერბ — სხირბ (გან-, და-) განსხერბა, დასხერბა (გაკერა, გაჭიმვა)

93. სხლეტ — სხლიტ (აღ-, და-, მო-)

94. სხრეკ — სხრიკ (შე-) დაწვა, შეხრუკვა

95. სხუერტ — სხურტ (ფშვნეტა, მოფშვნეტა)

96. 1. ტევ — ტივ (0, ი-, და-, შთა-) მოთავსება, დატევა, გადატ. მიღება; ჩატევა

97. 2. ტევ/ტევებ — ტივ (შე-, შემო-) შებრძოლება, შეტევა.

98. ტკენ — ტკინ (0, ა-)

99. ტკეც — ტკიც (გან-)

100. ტყენ/ტყინებ — ტყინ (0, ე-, აღ-, აღმო-)

101. ტყუევ/ტყუევებ — ტყვე (ტყვევ/ტყვევებ — ტყვევ) (და-)

102. ტყლეჟ — ტყლოჟ (და-)

103. ფევ — ფივ (ი-)

104. ფენ/ფინებ — ფინ (გან-, გარდა-, გარდამო-, და-, მი-, მიმო-, მიმოდა-, მო-, შემო-)

105. ფლეთ — ფლით (და-)

106. ფრენ/ფრინავ/ფრინევბ — ფრინ (0, აღ-, გან-, გარდა-, გარდამო-, მი-, მო-, წარ-)

107. ფრეწ — ფრიწ (0, გან-, გარდა-, და-)

108. ფრტუენ/ფრტუნავ — ფრტუნ (0, აღ-ი)

109. ფრფენ/ ფრფინავ — ფრფინ (ვეფხ.; დან. შესუეტე)

110. ფრქუევ/(ფქურევ) — ფრქვე/(ფქურივ) (0, ა-, აღ-, აღმო-)

111. ფრჩხენ — ფრჩხინ (ფრცხენ — ფრცხინ) (0, მო-)

112. ფშუენ/ფშუნავ — ფშუნ (0, აღმო-)

113. ფშუნეტ — ფშუნიტ (და-)

114. ფხეკ — ფხიკ (გან-, მო-)
115. ქლეშ — ქლიშ (0, ა-, მო-, შე-)
116. ქმნევ — ქმნივ (0, ა-, შე-)
117. ქნევ — ქნივ (0, ი-, და-, მო-)
118. ქრევ/ნქრევ — ქრივ/ნქრივ (0, ა-, გამო-, გან-, ჩამო-)
119. ქშენ — ქშინ (ალ-)
120. ქცევ — ქცივ (0, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მი-, მიმო-, მო-, შე-, შემო-, წარ-, წარმო-)
121. ღრეკ — ღრიკ (0, და-, მო-, შე-)
122. ღრეჯ — ღრიჯ (და-)
123. ღრჰენ — ღრჰინ (0, ი-, და-)
124. ღუმერ — ღუმირ (0, ი-)
125. 1. ყმედ — ყმიდ (0)
126. 2. ყმედ — ყმიდ (შე-)
127. ყუენ/ყუნავ — ყუნ (0, ი-, და-)
128. შდენ, შთენ/შთინებ — შდინ, შთინ (და-)
129. შრეტ — შრიტ (0, აღმო-, და-)
130. ჩენ/ჩინებ — ჩინ (0, აღ-, აღმო-, გამო-, გან-, და-, მი-, წარმო-).
131. ჩუევ — ჩუვ (და-, შე-)
132. ჩხერ — ჩხირ (და-)
133. ჩხრეკ — ჩხრიკ (0, და-, შე-, ჩა-) დაწერა; ცუდად წერა
134. ჩხრეკ — ჩხრიკ (0, აღმო-) ჩიჩქნა, ამოჩიჩქვნა
135. ჩხუეპ — ჩხუპ (0, და-, შე-)
136. ჩხულეტ — ჩხულიტ (0)
137. ცდევ — ცდივ (გა-) განცდევინება, დანახვება, ჩვენება
138. ცდენ — ცდინ (და-) აცდენა
139. ცთენ (< ცდენ) — ცთინ (< ცდინ), (აღმო-) წამოცდენა, უნებლიეთ თქმა
140. ცთენ (< ცდენ)/ცთუნებ (0, შე-) შეცდენა
141. ცნევ — ცნივ (0, ა-) შეტყობინება, გაგება
142. ცრევ — ცრივ (მო-) მობნევა, მოფანტვა, მოფრქვევა
143. ცუეთ — ცუთ (გან-, და-) გაცვეთა (სამოსლისა)
144. ცუეთ — ცუთ (და-) წინა-დაცუეთა
145. ცუნ/ცვენებ — ცუნ (გამო-, გარდამო-, წამო-)

146. ცურევ — ცურივ (0, გარდამო-, და-, შე-) სხურება, დანამა, გაგრილება

147. ცსუევ — ცსუვ (0, ა-, შთა-) ცსუევა, შთაცსუევა (ჩაყრა, მიფრქვევა)

148. ცხრენ — ცხრინ (გან-) გაცხრილება, გაცრა

149. ძევ/ძივებ — ძი(ვ) (0, ი-, გამო-, მო-) გამოძიება

150. ძენ/ძინებ — ძინ (და-, შე-) დამატება, დართვა

151. ძლევ — ძლივ (0, და-, მი-, მო-) მორევა

152. ძლევ — ძლივ (0, ა-) მიცემა, შეძლევა

153. ძრევ — ძრივ (0, ა-) განძრევა

154. ძრევვ/ძრევები — ძრვივ (0, ა-) დაძვრა, ამოძრავება

155. ძრწენ — ძრწინ (შე-)

156. ძურენ — ძურინ (0, გა-, შე-, შთა-) გააძურენს

157. წლევ — წლი(ვ) (0, ი-, ი/უ-) დასხმა, ჩასხმა, დალევინება; მიწოდება

158. წევ — წივ (0, აღ-, აღმო-, გან-, მი-, მო-, შე-, შემო-, შთა-, შთამო-, წარ-) = დაწევა

159. წევ — წივ (0, შე-) შეწევნა, დახმარება

160. წერტ — წირტ (0, ი/უ-, და-) ჩხვლეტა

161. წვენ — წვინ (და-, მი-, შემო-, შთა-) დაწვენა

162. წმედ — წმიდ (0, ი-, აღმო-, გან-, და-, მო-)

163. წნებ — წნიხ (0, გამო-, და-, მო-) სრესა, ჰყულება

164. წრედ (> წრეტ) — წრიდ (> წრიტ) (გამო-, და-, მო-, შთა-) დაწრეტა

165. წუევ — წუვ (0, მი-, მიმოდა-, მო-)

166. წულელ — წულილ (ი-) = გამოკითხვა, გამოძიება

167. წყენ/წყინებ — წყინ (0, მო-, შე-)

168. წყმედ — წყმიდ (0, წარ-) დალუპვა, დაკარგვა

169. წყულევ — წყულივ (და-, მი-, შე-, შემო-) = ახ. ქ. მწყევლე — მწყვდი(ვ), სადაც მ განვითარებულია

170. წყუელ — წყუდ (0, აღ-, აღმო-, გან-, გარდა-, და-, მო-) პირდაპირი ობიექტი მრავლობითშია (0, აღ-, აღმო-, და-, მო-). ახ. ქ. წყვეტ — წყვიტ.

171. ჰერ/ჰირავ — ჰირ (0, და-, მო-, შემო-)

172. ჰმევ — ჰმივ (და-) დააჰმევს — დააჰმი(ვ)ა

173. ჰრტენ — ჰრტინ (ი-) დაჩივლება, შეტირება, წუხილი

174. ჭურ — ჭყრ (აღმო-, გარდამო-, შთა-) გადმოხედვა
175. ჭურეტ — ჭურიტ (0, აღმო-, გან-, და-, შემო-, შთა-)
176. ჭყებ — ჭყიბ
177. ჭყერ — ჭყირ (გამო-)
178. ჭყლემ — ჭყლიმ (და-, შე-)
179. ჭყლეტ — ჭყლიტ (ჩა-)
180. ხევ — ხივ (0, ა-, გამო-, გან-, გარდა-, და-, მო-, შე-)
181. ხელ/ხილავ — ხილ (აღ-, გან-)
182. ხრწევ — ხრწივ (0, და-) შეფერხება, ხელის შეშლა
183. ხსნევ — ხსნივ (გა-)
184. ხუევ — ხუვ (0, და-, მი-, მო-, შე-, წარ-)
185. ხურეტ — ხურიტ (0, შე-) = ხვრება
186. ჯღევ — ჯღივ (გარდა-)
187. ჯღენ — ჯღინ (0, წა-) წახდენა, გაფუჭება
188. ჯლეჩ — ჯლიჩ (ხლეჩ — ხლიჩ) (0, ა(ღ)-, გა-, მო-) (ბაგეების) გახსნა; მოხლეჩა, მოტეხა, მოგლეჩა
189. ჯუმევ — ჯუმივ (0, ა-, ი-, ი/უ-) ხმარება, გამოყენება
190. ჯურეტ — ჯურიტ (გან-, და-, შთა-) გახვრეტა, ჩახვრეტა

საშუალო ქართული

1. ბლეტ — ბლიტ (და-) თვალების ვედრებით დახრა; თვალების დახუჭვა, დაძინების სურვილი
2. ბნევ — ბნი(ვ) (0, ა-, გან-) ცრემლის ბნევა; ღველფის გაბნევა
3. ბრეტ — ბრიც (და-)
4. ბღვერ — ბღვირ
5. ბღლედ — ბღლიძ (და-)
6. ბღნეჟ — ბღნიჟ (და-)
7. ბ(რ)ჟენ — ბ(რ)ჟინ (და-, მი-, მო-, ჩა-)
8. გვრემ — გვრიმ (გა-)
9. გლეს — გლის
10. ღგენ — ღგინ = ჭენება, ცხენთა გამოცდა
11. ღგენ — ღგინ (გა-) = შეზავება, შერევა
12. დევ — დივ (და-)
13. დენ — დინ (ჩა-) = ქმნა, გაკეთება
14. დრეკ — დრიკ (გამო-) = გამორიდება, გამოქცევა

15. ვლევ — ვლივ (ჩა)
16. ვლენ — ვლინ (O, ა-)
17. ზევ — ზივ (O, აღ-, გა-, გამო-, და-, მი-, მო-, წა-) = მოზიდვა, მოწევა
18. ზელ — ზილ (ჩა-) = ჩართვა
19. ზვლევ — ზვლივ (და-, ჩამო-)
20. თევ — თივ (გა-, და-)
21. თვლემ — თვლიმ (და-)
22. თქუევ — თქუივ (O, გა-, და-)
23. თხევ — თხივ (აღმო-, და-).
24. თხლევ — თხლივ
25. კბეჩ — კბიჩ
26. კვლევ — კვლივ (O, ი-, ი/უ-)
27. კვნეტ — კვნიტ (O)
28. კლეტ — კლიტ (გამო-, და-, წა-)
29. კმე(ნ)დ — კმი(ნ)დ (გა-)
30. კრევ — კრივ (O, აღ-, და-, მო-, შე-)
31. 1. კრეჭ — კრიჭ (კბილეზის დაკრეჭა, სიცილი)
2. კრეჭ — კრიჭ (თმის შეკრეჭა, გაკრეჭა)
32. კრკენ — კრკინ (= კორტნა)
33. ლევ — ლივ (და-)
34. მზერ — მზირ (O, ი-, ი/უ-, და-, შე-, შემო-)
35. მსხვრევ — მსხვრივ (O, გამო-, და-, შე-, ჩა-)
36. მტვრევ — მტვრივ (ი-, გარდა-, შე-, შემო-, ჩა-)
37. მჩერ — მჩირ (ა-) = აწევა, აღერა. აშვერა
38. მცნევ (ცნევ) — მცნივ (ცნივ) (შე-)
39. მძრევ — მძრივ (შე-)
40. მწყვდევ — მწყვდივ (და-, შე-)
41. ნგრევ — ნგრივ (აღმო-, და-, მო-)
42. ნჩქრევ — ნჩქრივ (O, ა-, შე-)
43. ნძრევ — ნძრივ (გან-)
44. ნჟლევ — ნჟლივ
45. ჟლულემ — ჟლულიმ (და-)
46. რბევ — რბივ (გამო-)
47. რბევ — რბივ (და-, მო-)
48. რბენ — რბინ (O, ი/უ-, გა-, გამო-, და-, მო-, წა-, შემო-)

49. რგენ — რგინ (0, ა-) = რგუნება
50. რევ — რივ (0, აღ-, გამო-, გან-, გარდამო-, და-, ე-, მო-)
51. რენ — რინ (გა-)
52. რვევ — რვევ (გამო-, გან-)
53. რვევ — რვივ (და-)
54. რვენევ — რვენივ (გა-) = წახდენა, გაფუჭება
55. რჩევ — რჩივ (გა-)
56. რჩენ — რჩინ (0, ა-, გადა-, და-, მო-, შე-)
57. რცხვენ — რცხვინ (შე-)
58. რწყევ — რწყივ (0, ა-)
59. რხევ — რხივ (0, ა-, და-, მო-, შე-)
60. სევ — სივ (გა-, გამო-, მი-, მო-, წა-, წამო-)
61. სრევ — სრივ (გან-)
62. სრემ — სრიმ (შე-)
63. სრეს — სრის (0, ი/უ-, გან-)
64. სტუნ (> შტუნ) — სტუნ (ი/უ-, და-)
65. სხლეთ — სხლიტ (მო-)
66. სხურევ — სხურივ (შე-)
67. ტენ — ტინ (0, ა-, ე-, წამო-)
68. ტეც — ტიც (შე-)
69. ტყებ — ტყიბ (მო-, შე-)
70. ტყლეჲ (ტყლეჲ) — ტყლიჲ (ტყლიჲ) (გა-, და-, მო-)
71. ფლეთ — ფლით (0, და-)
72. ფრენ — ფრინ (0, ა-, და-, წა-)
73. ფრთქვენ — ფრთქვინ (აღმო-)
74. ფრთხვენ — ფრთხვინ (წა-)
75. ფსმევ — ფსმივ (0, ა-, მო-)
76. ფშვენ — ფშვინ (0, ა-, ამო-, წა-)
77. ფშენეტ — ფშენიტ (0, ი/უ-, და-)
78. ფხეკ — ფხიკ (ამო-, გა-, და-)
79. ქლეშ — ქლიშ (0, და-)
80. ქნევ (< ქნევ) — ქნივ (<ქმნივ) (0, ა-) ქმნევიანება
81. ქნევ — ქნივ (0, ი-, უკუ-ი-, გა-, მო-, უკუ-, უკმო-) მოქნევა
82. ქშენ — ქშინ (0, ა-, ა(ლ)-, ამო-, შე-)
83. ქცევ — ქცივ (0, ა-, ი/უ-, ა(ლ)-, და-, შე-)
84. ლლეთ — ლლიტ (და-)

85. ღმეჲ — ღმიჲ (ღა-)
86. ღრეჲ — ღრიჲ (შე-)
87. ღრენ — ღრინ (0, ა-, ი/უ-, აღ-, ღა-)
88. ღრეჲ — ღრიჲ (ღა-)
89. ღურემ — ღურიმ (ღა-) = დაღვრემა
90. ყმელ — ყმილ (ღა-)
91. ყრდენ — ყრდინ (მი-)
92. ყუენ — ყუინ (მო-)
93. შენ — შინ (ღა-, წა-)
94. შუერ (შვერ) — შუირ (შვირ) (მი-, შე-, წა-)
95. შუნდენ — შუნდინ (0, ი-) (იშუნდენს — იშუნდინა)
96. შხლეჲ — შხლიჲ (ღა-)
97. ჩეჲ — ჩიჲ (გამო-)
98. ჩენ — ჩინ (0, გამო-, გან-, ღა-, მი-, წარმო-)
99. ჩნევ — ჩნივ (ღა-, მი-, შე-)
100. ჩქთემ — ჩქთიმ (0, ი/უ)
101. ჩხულეტ (ჩხვლეტ) — ჩხულიტ (ჩხვლიტ) (ი/უ-, ღა-)
102. ჩხრეჲ — ჩხრიჲ (0, გა-, ღა-)
103. ჩხუერ — ჩხუირ
104. ცდენ — ცდინ (0, ა-, აღ-, ღა-, მო-, შე-, წა-)
105. ცვეთ — ცვით (გა-, შემო-)
106. ცვრევ — ცვრივ (// მცვრევ — მცვრივ)
107. ცრეჲ — ცრიჲ (გა-)
108. ცქერ — ცქირ (0, ი/უ)
109. ცქებ — ცქიტ (ღა-)
110. ცქვებ — ცქვიტ (წა-)
111. ცცუენ — ცცუივ (ღა-)
112. ძლევ — ძლივ (მი-, შე-)
113. ძრწენ — ძრწინ (გა-)
114. წევ — წივ (0, ი/უ-, აღ-, გა-, გამო-, გარღა-, ღა-, ე-, მი-, მო-, უკუ-, უკმო-)
115. წვდენ (წუდენ) — წვდინ (წუდინ) (0, ა-, ა(ღ)-, გა-, მი-, მო-, შემო-)
116. წვევ — წვივ (0, ა-; 0, ი-; 0, ე-; გარღა, ღა-, მი-, მო-, შე-ი, შემო-)
117. წკებ — წკიბ (მო-)

118. წრეტ — წრიტ (0)
 119. წყევ — წყივ (0, და-)
 120. წყენ — წყინ (0, ა-, ი-, მო-, შე-)
 121. წყვეტ — წყვიტ (0, ა-)
 122. კერ — კირ (0, და-, გარდა-, გარდმო-, მო-, შემო-, ჩა-)
 123. კერეტ — კერიტ (0, ი-, ა-, ი/უ, გა-, მიმო-)
 124. კმევ — კმივ (შე-)
 125. კყერ — კყირ (გამო-)
 126. კყეტ — კყიტ (0, ი/უ)
 127. კყლეტ — კყლიტ (გა-, და-) გასრესა.
 128. ხდენ — ხდინ (< ჯდენ — ჯდინ) (0, ა(ლ)-, გარდა-, მო-, ჩამო-, წა-)
 129. ხევ — ხივ (და-, ჩა-)
 130. ხელ — ხილ (0, ა-)
 131. ხვდენ — ხვდინ (< ჯუდენ — ჯუდინ) (0, ა-, მი-)
 132. ხვევ — ხვივ (< ხუევ — ხჳვ) (გა-, და-, მი-,მო-, შე-, შემო-, წა-)
 133. ხვრეტ — ხვრიტ (გა-, გამო-, და-, მო-)
 134. ხლეჩ — ხლიჩ (< ჯლეჩ — ჯლიჩ) (აღ-, გა-, და-)
 135. ხმევ — ხმივ (> ჯუმევ — ჯუმივ)
 136. ხმეჭ — ხმიჭ
 137. ხრეკ — ხრიკ
 138. ხრეს — ხრის (მო-)
 139. ხრწევ — ხრწივ (გა-, და-)
 140. ჯულეფ — ჯულიფ (შე-)
 141. ჯურეტ (ხურეტ) — ჯურიტ (ხურიტ) (გა-)
 142. ჯგვლემ — ჯგვლიმ
 143. ჯდენ — ჯდინ

ხმოვანმონაცვლე ზმნები ხულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში

1. ბდუნ — ბდუნ (ბდუნვა, მბდუნვარე)
2. ბჳეკ — ბჳიკ (გა-):
3. ბნელ — ბნილ (და-)
4. ბნევ — ბნივ (და-)
5. ბრდლუნ — ბრდლუნ (ი-)

6. ბრეც — ბრიც (და-)
7. ბრწეც — ბრწეც (ი/უ)
8. ბლენძ — ბლინძ (ი-ენ.)
9. ბლვერ — ბლვირ
10. ბლლემ — ბლლიძ (და-)
11. ბლნეჟ (ავად პირის დაბლნეჟა) — ბლნიჟ
12. ბჟენ // ბრჟენ (მიბრჟენა) — ბრჟინ
13. გლეს — გლის (მო-, ჩა-)
14. გლეჟ — გლიჟ (ა-, გა-, და-)
15. გრგენ — გრგინ (ო)
16. გრეხ — გრიხ (გარდა-, შე-)
17. გურდეც — გურდიც (გან-)
18. გურემ — გურიმ (გან-)
19. დგენ — დგინ (გა-, გარდა-, და-, მი-, შე-,)
20. დრეც — დრიც (და-, მი-, მო-)
21. დრეს — დრის (და-) = ხოხინი
22. დრტუენ — დრტუნ (ი-)
23. დღეც — დღეც (სადღეცელი — დოს გასათქვეფი)
24. ვლენ — ვლინ (ა-, გა-, გამო-, მო-)
25. ზეც — ზივ (აზევა, მზეველი)
26. ზელ — ზილ (გა-, და-, მო-, შე-)
27. ზრზენ/ზრზინებ — ზრზინ (ა-, აღ-) ბოროტად აღძრვა
28. ზღვეც — ზღვივ (ი-) გარდაცდევა
29. თეც — თივ (ლამის უძილოდ გატარება)
30. თმენ — თმინ (და-, მო-) დათმენა, მოთმენა
31. თნეც — თნივ (თნევა — სათნო ყოფა) (მხოლოდ ესაა!)
32. თრეც — თრივ (გამო-, მო-, შე-)მიწაზე დებით
33. თულემ — თულიმ (თულემა — ძილით თავის კანტური)
34. თქლემ — თქლიმ (ა-) წვნის ამოკმა
35. თქულემ — თქულიმ (აღ-) ერთმანეთში გაქნა
36. თქმეც — თქმივ (სხუას ათქმის)
37. თხეც — თხივ (და-, შთამო-) დაქცევა; სროლა
38. კბენ — კბინ (კბენა)
39. კდემ — კდიმ (შე-, შემო-) დაბად. 41,42 — კდემულ იქმნენ ZA
40. კმელ — კმილ (გა-)
41. კრეც — კრივ (მო-, შე-)

42. კრეფ — კრიფ (ხილთ მოსთვლება)
43. კრეპ — კრიპ (არის მხოლოდ კრეპა)
44. კრეხა
45. კუმეფ — კუმეფ (ვაკმეფ — დავაკმეფ)
46. კუნეტ — კუნიტ
47. კუნა
48. ლევ — ლივ (აღ-, გა-, მო-) = გათავება
49. ლხენ/ლხინებ — ლხინ (ი-)
50. მზერ — მზირ (ი-, და-)
51. მზლულევ — მზლულივ
52. მთხუევ — მთხუვ (0, შე-)
53. მსხურევ — მსხურივ (მრავლად დამტურევა)
54. მტურევ — მტურივ (და-) დამტურეული
55. მღურევ — მღურივ (ა(ღ)-)
56. მშევ — მშივ (და-, მო-)
57. მცნევ — მცნივ (შე-) შეატყოს რამე
58. მცურევ — მცურივ (0) ვენაციის მოკუფხლვა ZAB. შდრ.

ცურევა

59. მხელ/მხილებ — მხილ (0,ა-, გა-). მხილება — ესე არს სიტყვი-თა და საქმის გარჩევით ბოლოს დანახვება Z; ამხილა — ასწავლასავით ZAB; გამხილება — სამალავის საცხადო ქმნა ZA.

60. ნქრევ — ნქრივ (გან-) შეღმა შებნევა რისამე ZAB. განქრევა, განანქრია

61. ნჩქრევ — ნჩქრივ (წყალთ ძრვა ZAB)
62. ნჯლევ — ნჯლივ (მძინარის კაცის რუევა)
63. პრწკენ — პრწკინ (პრწკენა — ჩქმეტა მცირე ZA)
64. ჟლეტ — ჟლიტ (მრავალთ სირთ(ა) სრვა ZABCD)
65. ჟლულემ — ჟლულიმ (მო-, შე-) ავად ზელა ZABCD.

მოუჟლულიმე, შეუჟლულიმე

66. რბევ — რბივ (და-) = დარბევა
67. რბევ — რბივ = რბოდეს, გინა ჰუნება
68. რბენ — რბინ (ი-, მო-)
69. რევ — რივ (მო-, შე-, ა(ღ)-, გარდა-, წა-)
70. რინებ (გან-)
71. რკენ — რკინ (რკენ = კაცთ ჰიდება

72. რკუევ — რკვ (გა-) (= გარჩევა)
73. რქენ — რქინ (0), რქით ჭგვლემა ZAB
74. რლუევ — რლვ (ა-, გან-, და-)
75. რყევ — რყივ (ი-) დიდი ძრვა ZAA
76. რჩევ — რჩივ (ალ-, გამო-) = გამორჩევა ZABCD
77. რჩენ — რჩინ (გარდა-, მო-, შე-) = ჰირისაგან ვსნა
78. რჩთენ — რჩთინ (< ჰრტენ — ჰრტინ ?) (და-) და-ვე-ი-რჩთინ-

ება

79. რწუევ — რწუივ (= ნთხევა)
80. სმენ — სმინ (ი-, და-, შე-)
81. სევ — სივ (შესაპყრობლად შეუძახოს)
82. სრეს — სრის (გა-, მო-) კელით და თითებით დაჰყვლება

ZABCb

83. სტუნ — სტუნ (ი-) ბაგით წივილი, გინა იჰურიტებოდა
84. სულეზ — სულიზ, შევსლბი (ფსალმ. 87,16) ავირი(ვ)ე, გინა

დავბნდი

85. სულეზ — სულიზ (ძალთაგან წვნის სმა ZAB)
86. სხეზ — სხიზ (= გარდაკაფა, წარკაფა)
87. სხერზ — სხირზ (გან-)

88. სხლეტ — სხლიტ (ი-, გა-, და-, მო-) ნასროლი რა მოხვდეს და აისხლიტოს

89. სხრეკ — სხრიკ (დასხრეკა C; მოსხრეკა ZAB; შესხრიკა CDE; სალეჰსიკონო ერთეულად გამოტანილია „შესხირეკა“, რომელიც მიღებული უნდა იყოს „შესხრიკა“-სგან

90. სხუეზ — სხვზ (სხუეზა = თავთავთა და ფოთელთ წაგლეჩა ZAB)

91. ტკენ — ტკინ (ტკივილის ნაწილი ZA)

92. ტკეც — ტკიც (შე-) შეტკეცა = მიჯრა

93. ტკუერ — ტკურ (= კვნეტა ZABCD)

94. ტრეზ ნ. ტრიზა. ტრიზა — ცხენის ფერკმა რომ კაცს ტალახი შეასხას.

95. ტყენ — ტყინ (ალტყინება)

96. ტყეზ — ტყიზ (ნ. იტყეზდა, ნატყეზი, მოტყიზა) იტყეზდა ცხ; ნატყეზი ცხ; მოტყიზა — ერდოს კეტით დალაჰვა ცხ.

97. ტყლეუ — ტყლიუ (0, მო-) ცომის ავად მოზეღა

98. ფეთ — ფით (და-) დაფითა — დაბალთა ZA; დაჭრასავით BCab; დაჭრა CqD.

99. ფენ — ფინ (და-, მო-, ჩა-) დაფენა — სრულ გაშლა ZAB; მოფენა — ყოველგან გაშლა ZAB; ჩაფენა — ღრმაში ჩაგება ZAB.

100. ფრენ/ფრინავ — ფრინ (ფრინვა) ფრინვლის (ჰ)აერში სლვა ZAB.

101. ფრეწ — ფრიწ (გამოფრეწა, 2 მეფ. 23,6ZAa. წყაროშიაო — გამონაფრეწი). ფრეწა ZAA; გაფრეწა — ჯაჭუთა და მისთანათა გახევა ZAB.

102. ფრქუევ (ფქურევ) — ფრქვე (ფქურივ) (0. შებნევა თუ შეპყურება)

103. ფშეკ — ფშიკ (გაფშეკული — ავად გამხმარი ZAB)

104. ფშუნეტ — ფშუნიტ (ფშუნეტ ZABCD; ფშუნეტა და ფშუნა E) ქვათა და მიწათა დაწვლილება BC. ნაფშუნეტი — წვრილად მომსხვრეული.

105. ფხეკ — ფხიკ. ნ. საფხეკი Cb. (გან-, მო-)

106. ფხლეზ — ფხლიზ (და-) მკლავის გაშიშვლება ZAB.

107. ქლეშ — ქლიშ (ი-, მო-) ძლიერი ხეხა ZAB. კაცთა ჯორცთა ფხეკა სატკენლად; წაგლეჯა ჯორცთა. საქლეში — საფხეკი ZA.

108. ქმნევ — ქმნივ (ვაქმნივ = ვაქნევივ ZAB)

109. ქნევ — ქნივ ქნევა არ დაჰკრა და საშიშად მოუქნიოს, გინა მარაოთ უგრილებდეს ZA.

110. ქრევ — ქრივ (ქრევა წვლილი ლეწა B)

111. ქშენ/ქშინავ — ქშინ (ქშენა CDE) ესე არს სნეულისაგან საძნელო სულის კვეთა ZAB.

112. ქცევ — ქცივ (ბრუნება, რღვევა, დათხევა) აქცევა. გაქცევა, დაქცევა, მიქცევა, მოქცევა, შექცევა

113. ლლეტ — ლლიტ (0, და-) კიდებით დაკოდა ZA.

114. ლმეკ — ლმიკ (და-) პირისახის დატკნობა.

115. ღრეკ — ღრიკ (და-) ღრეკა CDE — ღრეკა; ღრეკილი ZAB — მოღრეკილი; დაღრეკა ZAB — დაღრეკით დაშავება; დაღრეკილი (მათე 15,31) — მოღრეკილი კაცი ZAA.

116. ღრენ/ღრინავ — ღრინ (ღრინვა — ძალღთა და მვეტთაგან წყრომა ZAB).

117. ღრეჟ — ღრიჟ (და-) ღრეჯა, დაღრეჯა — დიდად მოწყენა ZAB.

118. ღრჟენ — ღრჟინ (ღრჟენა ZABCD — კბილთ ღრაჟენი).
119. ღუმენ — ღუმინ (ი-) (ვლუმენ ZA — ტრედისებრ ღულუნთ ZA; იღუმენდეს — ღომინი ყვროდეს).
120. ყმედ — ყმიდ (და-, მო-) მშევა B. დაყმედა ZACDE — მომშევა, დამშევა; დაყმედილი Z — მომშეული; მოყმედა — მომშევა.
121. ყრდენ — ყრდინ (მი-) მიყულება ZABCaDE, მიყრდენა.
122. ყუნ/ყუნავ — ყუნ (და-) მოპარსვა.
123. შენ — შინ (მი-, მო-) შენა — დაშენა ZA; მიიშინა — იცა Cb; მოუშინე Cb.
124. შრეტ — შრიტ (და-) ცეცხლის დავსება ZABCD; საშრეტი — ცეცხლის დასავსები ZAB.
125. შუერ — შურ (წა-) წაშუერილი — წინ წარზიდული ZAB.
126. შულებ — შულობ (მო-) წყლულის პირის მოძარცვა B.
127. ჩენ — ჩინ (აღ-, გა-, შე-, შემო-) თვალის ხედვა ZABC, გამოჩენა; საბჭო დაწერა; მოღალატე ZAB. აღმოჩენა ქვეიდათ ითქმის, ხოლო გამოჩენა ზეიდათ ZABCaB.
128. ჩნევ — ჩნივ (და-, მი-) საცხადოდ სახილავადობა B; პატივისცემისათვის.
129. ჩუევ — ჩუვ (და-). დაჩუა — ჩუელება აქმნია ZA.
130. ჩქლეთ — ჩქლით; ჩქლეთა — დაწვლილება ჯორცთა ZA.
131. ჩქმეტ — ჩქმიტ; ჩქმეტა — ბრწყენა ZABC; უჩქმიტა Cb.
132. ჩქუეფ — ჩქუფ; ჩქუეფება — ბრმათ ბეცება B.ეჩქუეფებოდიან (ტობ. 11,10) — ბრმები ებეცებოდიან ZAB.
133. ჩხრეც — ჩხრიც (გა-) გამოწვლილით განხილვა ZAB.
134. ჩხუებ — ჩხუბ (და-) დაჩხუება (2 შჯულ. 1,44) ლახვრით დაჩხვლეთა ZAB. ჩხუება — ჩხლეთა (!) B. საჩხუებელი — დამჩხვლეთელი ZAB. „სათნო თუ ვისმე წარუწყმდეს, განძინებულ არიან, გლოვა ორწილ არიან საჩხუებელნი“, E (იოვ. ოქრობ.).
135. ჩხულეტ — ჩხულიტ (და-) ჩხულეთა — შაშრითა და სადგისით კრვა ZA; დაჩხულეთა — დასადგისვა ZAB.
136. ცდენ (ცთენ) — ცდინ (ცთინ) (და-, შე-) ცდენა — მართალი შეატუნოს ZAB; დაცდენა — ვერ მოახვედროს ZA; შეუცთენია Cb.
137. ცუეთ — ცუთ (და-, მო-) დაცუეთა — დაკვეთა, გინა გარდაცნა ZABCD. მოცუეთილი cb (ახსნა არ ახლავს).

138. ცურევ — ცურივ (ნასთვლევის მოკუფხლვა). შდრ. მცურევა.

139. ცქერ — ცქირ (და-, ჩა-) ცქერა — თვალის შემტერება ZABCD; დაცქერა — თვალის მიპყრობა ZAB; ჩაცქერა — თვალით დაღმა დამზერა ZAB.

140. ცქეტ — ცქიტ (და-) დაცქეტა — დიდხანს მზერა ZAA.

141. ძენ/ძინებ — ძინ (შე-) შემატება: შეძინება (1 კორინთ. 9,13Z) ZABCDE; შესძინა (დაბად. 25,1) შემატა ZAB.

142. ძლევ — ძლივ (0, შე-)აძლევს — მიმცემლობს ZABCab; ვაძლივე (ვაძლივ B) — მიცემას ვეცადე ZA. შეძლივა — მიღება, გინა მისლვა უთხრას ZA; შეეძლივა — თავისი ხლება უთხრა ZAB.

143. წლევ — წლივ (ი-). წლევა — ღვინის დასხმა ZABC; იწლევა — დაისხა, წლევაყო ZAB.

144. წევ — წივ (ალ-, მი-, მო-, შე-) აწევა — აღმა ძვილ ა(ლ)სლვა (+ გინა აზევა B) ZAB; მძიმის ზე აზევა ZA. მიწევა — თავისკენ მიიზიდოს; უკან ღვენით მიეწიოს ZA; შეწევა — შიგნით შესლვის ცდა ZAB; მოწმარება ZAB.

145. წვენ — წვინ (და-, მი-) მიიწვინა — დაიწვინა Cb.

146. წკებ — წკიბ (0,უ-, მო-) უწკეპს Cb; მოუწკიპე Cb (განმარტებები არ ახლავს).

147. წმედ = წმიდ (გან-, და-) წმედა — მოვოცა ZAB; განწმედა (ლუკა 5,14); წმიდა იყოს ZAB; დაწმედა — ღწიოშთაგან გარჩევა ZAB; დაწმედილი (34,18 ეზეკ.) — უღწიოშო ZAA.

148. წნეს — წნის (0, და-) წნება — ფერკით ყურძნის დაწურვა ZA; სწნებს Cb; ეწნება — ფერკით დაეჭულიტა ZAB; საწნებელი — ყურძნის საჭულეტი ZAB; დაწნება — ფე(რ)კით დაწურვა ZAB.

149. წრედ (წრეტ) — წრიდ (წრიტ) (0, და-); წრეტა — სრულიად წარმოცლა ZABC; დაწრედა — (+5,9 ლევიტ. ZAA) ცვართაგან წარმოცლა ZABCD.

150. წუევ — წვე (0, და-). წუევა (12,33 გამოსლ.) — მიწოდება ZAB; დაწუევა — მოსრულისათვის ზე აღგომა ZA; ზე აღგეს და გვერდს დაისვას მისრული D (ე. ი. მიწვევა, მიპატიუება).

151. წყენ — წყინ (0, მო-). გიწყინა (49,16 იერემ.) — წყენა ქნა ZAA; იწყენს Cb; წყენა ZAA; მოწყენა — ხალისის გადავარდნა ZAB; მოწყინება — იგივე მოწყენა ZA.

152. წყმედ — წყმიდ (0, წარ-). წარწყმედა (+11,9 ესაია ZAB) და-
კარგვა ZABCD; წყმდების — წარწყმდების ZABCB; წყმედული (+50,6
იერემ. Z) წარწყმედული ZA.

153. წყუდევ — წყუდივ (0, და-). წყუდევა (+1,14 აბდია ZLa) —
დაპყრობა სახლში ZAB; დაწყუდევა — შეგდება რასმე შინა ZA.

154. წყუედ (წყუეტი) — წყუიდ (წყუიტი) (0, ა-, გა-, და-, მო-)
წყუედა — მოსრვა ZAB; აწყუედა — მოსრვა ZA; თოკის გახეთქა ZA;
გაწყუედა — გარდაწყვედა ZACq; გაწყუეტა — თოკის ქელით გაგლეჯა
ZAB; დაწყუედა — დაწყვეტა ZABCD; მოწყუედა — დატოვა ZAB;
წყვეტა — კრეფა B; მოწყუეტა — ხილთა და ყვავილთ მოკრეფა Z.

155. ჰერ — ჰირ (გარდა-, მი-). გარდაჰირება — მაგრად გარდაკრვა
ZA. მიიჰირა — მიიყრდნა Cb.

156. ჰრტენ — ჰრტინ (ნ. და-ვე-ირჩითინება, მჰრტინავი).

157. ჰურეტ — ჰურიტი (0, გამო-). ჰურეტა — ჰზერა ZA; სჰურეტს
— უმზერს ZAB; მიჰურიტა ZA; ეჰურიტა — ემზირა ZAAH; გამოჰურე-
ტა — სარკმლით იხედვიდეს ZAB.

158. ჰყეტ — ჰყიტი (0, გამო-)ჰყეტა — თვალის ურიგოდ გახილება
ZA; გამოჰყეტა — თვალის ძლიერ გახილება ZAB.

159. ჰყლემ — ჰყლიმი (ი-, და-, მო-, შე-). იჰყულემს Cb; დაჰყლემა
(დაჰყულემა CDE) ქელით გაქნა ZAB; მოუჰყულიმე Cb; შეჰყლემული
— დაშავებული ZAB.

160. ჰყლეთ — ჰყლიტი (0, ი-, და-, მო-). ჰყლეთა — ქელით გამო-
წურვა რისამე ZLa. იჰყლეთს cb; მოჰყლეთა cb; მოუჰყლიტე cb.

161. ხდენ — ხდინ (წა-) წახდენა cb.

162. ხევ — ხივ (გა-, და-) ხევა — გახევა, დახევა ZAB; ახიოს —
შეხევა, გახევა უყოს; განხევა განკვეთა ZAB; დახევა — დაფრეწასავით
ZAB.

163. ხრევ — ხრივ (0, ა-) ახრევს — ხელს იქნევს ZAB; ახრევენ —
ქელს იქნევენ ZAB; ახრევდენ — ქელს იქნევდენ Z.

164. ხრეკ — ხრიკ (< კრეხ — კრიხ); ხრეკა — ძრკვა CD; მხრეკე-
ლი CDE (= მძარცველი).

165. ხრეს — ხრის (მო-). ხრესა — მოსმით მონაცვა ZABCD; მოხ-
რესა — დაჰირებით მოგლა ZABCDE.

166. ზრწევ — ზრწივ (და-); ზრწევა — დაცადება თუ დაყენება ZAB; ღაზრწევა — ღაშლა ZAB; დაცადება, გინა ღაშლა CD.

167. ხუევ — ხვე (O, გარდა-). ხუევნა — მიკონება თუ გარდაჭდობა ZAB; გარდახუევა — ჭირის გარდადება ZAB.

168. ხურეტ — ხურიტ. ხურეტა — ცხელის წვენთ წყვეტ-წყვეტით შესმა ZA.

169. ჯღევ — ჯღივ (გარდა-); ჯღევა — ზღვევა B; გარდაჯღევილება — დანაშაულის ზღვევინება ZA.

170. ჯღენ — ჯღინ (ა-, მო-, წა-). ჯღენა — მოჯღენა, წაჯღენა ZABCD; აჯღენა — სიზმართ გამოცხადება Z; მოჯღენა — საქმის მოსლეა ZAB; მოაჯღინე Cb; წააჯღინა — მოშალა ZA.

171. ჯეჩ/ჯლეჩ — ჯიჩ/ჯლიჩ (აღ-, გა-, და-, ჩა-); ჯეჩა — ძლიერად განპება (გაძობა CD) ZABCD; ჯლეჩა — გავლეჩა, დაჯლეჩა, ჩაჯლეჩა; აჯლეჩა, დაჯლეჩა — ხილთა და ჯორცთა ჯელით დაგლეჩა ZA; ჩაჯლიჩე — ჩაგლიჩე Cb.

172. ჯმევ — ჯმივ. ჯმევა — ჯმარება ZABC; იჯმია (+1 კორინთ 7,21 Z) იჯმარა ZAB.

173. ჯულეფ — ჯულიფ (შე-): შეჯულეფა — ჟანგისაგან რკინის ამოკება ZABCab.

174. ჯურეტ — ჯურიტ: ჯურეტა (21,18 ფსალმ.) — გავჯერეტა, შეჯერეტა ZA; განჯურეტა (განჯერეტა Aa) 40,19 იობ ZAA; ჩაჯურეტი — დაღმა განჯერეტი Cb; ჩაჯურეტილი ZA.

175. ჯგულებ — ჯგულებ (O): ჯგულება Cb; გჯგულებ Z; სჯგულებ Cb; მიჯგულებ Cb; უჯგულებია Cb.

176. ჯლებ — ჯლიბ (შე-): ჯლება — ცხენის მიქუსელ — მოქუსელა ZA; შეჯლევა — ცხენის შექუსლეა ZAB.

ლიტერატურა

1. ტექსტები და შემოკლებანი

ა) ძველი ქართული

- ამონ. ერმ.** — ამონიოს ერმისის თხზულებები ქართულ მწერლობაში, გამოსცა მაია რაფაევამ, თბ., 1983.
- ბალ., ბალავ.** — ბალავარიანის ქართული რედაქციები, გამოსცა ილია აბულაძემ, თბ., 1957.
- ბარუქ.** — წიგნი ბარუქისი: ძველი აღთქმის აპოკრიფების ქართული ვერსიები, I, გამოსცა ც. ქურციკიძემ, თბ., 1970.
- ბას. კესარ. თხზ.** — ბასილი კესარიელის თხზულებათა ძველი ქართული თარგმანები, გამოსცა ნინო ქაჯაიამ, თბ., 1992.
- ბას. კესარ. სწავლ.** — ბასილი კესარიელის სწავლათა ძველი ქართული თარგმანი, გამოსცა ც. ქურციკიძემ, თბ., 1983.
- გამოსლვ.** — წიგნი გამოსლვათამ: წიგნნი ძუელისა აღთქუმისანი, I, გამოსცეს ბაქარ გიგინეიშვილმა და ცოტნე კიკვიძემ, თბ., 1989.
- გობრ.** — წამებამ გობრონისი: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, გამოსცა ილია აბულაძემ, თბ., 1964.
- დან., დანიელ** — წიგნი დანიელისი: მცხეთური ხელნაწერი, გამოსცა ელენე დოჩანაშვილმა, თბ., 1986.
- დან. მესუეტი** — დანიელ მესუეტის ცხოვრება, გამოსცა ც. ჩიკვაძემ: თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 25, რედაქტორი ზ. ჭუმბურიძე, თბ., 1984.
- დიდი სჯ.** — დიდი სჯულისკანონი, გამოსცეს ე. გაბიძაშვილმა, ელ. გიუნაშვილმა, მ. დოლაქიძემ და გ. ნინუამ, თბ., 1975.
- ებისტ. იერემ.** — ებისტოლე იერემიადისი, ნახე აქვე ბარუქ.

- ეზიკ. (გელ.)** — ეზეკიელის წინასწარმეტყველების გელათური ვერსია: ეზეკიელის წიგნის ძველი ქართული ვერსიები, გამოსცა თ. ცქიტიშვილმა, თბ., 1976.
- ეზრა ზორობ.** — წიგნი ეზრა ზორობაბელისი, ნახე აქვე **ბარუქ**.
- ეზრა სუთ.** — წიგნი ეზრა სუთიელისი, ნახე აქვე **ბარუქ**.
- თარგ. ეკლ.** — თარგმანებამი ეკლესიასტისამი მიტროფანე ზმურნელ მიტროპოლიტისამი, გამოსცა კ. კეკელიძემ, ტფ., 1920.
- თეკლა** — მარტულობამ თეკლამისი, გამოსცა ილია აბულაძემ: ენიშკის მოამბე, ტ. VIII, თბ., 1941; გადაბეჭდილია წიგნში: ილია აბულაძის შრომები, I, 1975.
- ფ. ხოლ.** — იგავნი სოლომონისნი: ქართული ლექციონარის პარიზული ხელნაწერი, ტ. I, ნაწ. I, გამოსცა კ. დანელიამ, თბ., 1987.
- იერემ.** — იერემიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული ვერსიები, გამოსცა კ. დანელიამ, თბ., 1992.
- იერემ. I** — იერემიას წინასწარმეტყველების იერუსალიმური ხელნაწერის ტექსტი კ. დანელიას გამოცემაში.
- ილარ.** — ილარიონ პალესტინელის ცხოვრება, გამოსცა ეთ. ბასილაშვილმა: თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 25, ზ. კუმბურჩიძის რედაქციით, თბ., 1984.
- იოანე ბოლნ.** — იოანე ბოლნელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი, გამოსცა მ. ჭანაშვილმა, 1911.
- იოვ. ოქრობ. ცხ.** — იოვანე ოქროპირის ცხოვრების ძველი ქართული თარგმანი, გამოსცა რ. გვარამიამ, თბ., 1986.
- იოველ** — იოველის წინასწარმეტყველება: მცხეთური ხელნაწერი, ელენე დოჩანაშვილის გამოცემა, თბ., 1986.
- იოვ. განშ.** — იოვანე ოქროპირი, განმარტება იოვანეს სახარებისა, ნაწ. I, მ. შანიძისა და ზ. სარჯველასის რედაქციით, თბ., 1993.
- ისო ნავე** — წიგნი ისო ნავესი, გამოსცეს ც. ქურციკიძემ და უ. ცინდელიანმა: წიგნნი ძუელისა აღთქუმისანი, ტ. 3, თბ., 1991.
- კატ. აგებ.** — უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთაისა“ და „კაცისა აგებულებისათჳს“. გამოსცა ილ. აბულაძემ, თბ., 1964.
- კიმ. II** — კიმენი, ქართული ჰაგიოგრაფიული ძეგლები, გამოსცა კ. კეკელიძემ, ტ. II, თბ., 1946.

- კლარჯ. მრავალ.** — კლარჯული მრავალთავი, გამოსცა თამილა მგალობლიშვილმა, თბ., 1991.
- ლევით.** წიგნი ლევითელთამ; გამოსცა ილია აბულაძემ: წიგნნი ტუელისა აღთქუმისანი, II, თბ., 1990.
- ლევით. G** — იქვე, გელათის ბიბლიის ტექსტი.
- ლიმ.** — იოანე მოსხი, ლიმონარი, გამოსცა ილ. აბულაძემ, თბ., 1960.
- მ. სწ.** — მამათა სწავლანი X-XI სს. ხელნაწერების მიხედვით, გამოსცა ილია აბულაძემ, თბ., 1955. შემოკლება ილია აბულაძისაა (ლექსიკონში), ჩემი: **მამ. სწავლ.**
- მამ. ცხორ.-ნი** — მამათა ცხორებანი, გამოსცა ვ. იმნაიშვილმა, თბ., 1975.
- II სჯ., 2 სჯ.** — მეორე სჯული, გამოსცა ილია აბულაძემ: წიგნნი ტუელისა აღთქუმისანი, II, თბ., 1990.
- მეტაფრ.** — ძველი მეტაფრასული კრებულები, გამოსცა ნარგიზა გოგუაძემ, თბ., 1986.
- მინჩხი** — იოანე მინჩხის პოეზია, გამოსცა ლელა ხაჩიძემ, თბ., 1987.
- მოქც. ქართლ.** — მოქცევამ ქართლისამ: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, გამოსცა ილია აბულაძემ, თბ., 1964.
- მსაჯ.** — წიგნი მსაჯულთამ, გამოსცეს ც. ქურციკიძემ და უ. ცინდელიანმა: წიგნნი ტუელისა აღთქუმისანი, ტ. III, თბ., 1991.
- მც. სჯ.** — მცირე სჯულისკანონი — ნახე დიდი სჯულისკანონი.
- ნოვ. I, II** — შუა საუკუნეთა ნოველების ძველი ქართული თარგმანები, გამოსცა მანანა დვალმა, თბ., 1974.
- რიფს.** — წამებად წმიდისა რიფსიმესი... გამოსცა ილია აბულაძემ, ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, თბ., 1960.
- რიცხ.** — წიგნი რიცხუთამ, გამოსცა ილია აბულაძემ, წიგნნი ტუელისა აღთქუმისანი, II, თბ., 1990.
- რუთ.** — წიგნი რუთისი, გამოსცეს ც. ქურციკიძემ და უ. ცინდელიანმა: წიგნნი ტუელისა აღთქუმისანი, ტ. III, თბ., 1991.

- საბა ასური** — ცხოვრებამ საბა ასურისამ, გამოსცა ს. ჯანაშიამ: არილი, ტფ., 1925; გადმობეჭდილია: ს. ჯანაშის შრომები, III, თბ., 1959.
- ს. გაბ.** — მოც. საქს., სევერიან გაბალოვნელი, მოციქულთა საცსენებელი, ნახე სინური მრავალთავი.
- საკ. წიგ. I, II** — საკითხავი წიგნი ძველ ქართულ ენაში, გამოსცა ი. იმნაიშვილმა, I, თბ., 1963; II, 1966.
- სიბრძ. სოლომ.** — სიბრძნე სოლომონის: ძველი აღთქმის აპოკრიფების ქართული ვერსიები, I, გამოსცა ც. ქურციკიძემ, თბ., 1970.
- სინ. მრ.** — სინური მრავალთავი 864 წლისა, გამოსაცემად მოამზადეს ძველი ქართული ენის კათედრის წევრებმა ა. შანიძის რედაქციით, თბ., 1959.
- ტობისი** — წიგნი ტობისი: ძველი აღთქმის აპოკრიფების ქართული ვერსიები, I, გამოსცა ც. ქურციკიძემ, თბ., 1970.
- უდაბ. მრ.** — უდაბნოს მრავალთავი, გამოსაცემად მოამზადეს ძველი ქართული ენის კათედრის წევრებმა, ა. შანიძისა და ზ. ჭუმბურიძის რედაქციით, თბ., 1994.
- ფიზ.** — ფიზიოლოგი, მკვეტათეს სახისა სიტყუამ, ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, I, თბ., 1953.
- ფილეკტ.** — წამებამ წმიდისა ფილეკტიმონისი, გამოსცა კ. კეკელიძემ, კიმ. II, თბ., 1946.
- ფს.** — ფსალმუნის ძველი ქართული რედაქციები, X-XIII სს. ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა მზექალა შანიძემ, I ტექსტი, თბ., 1960.
- ფსევდომაკ., ფსევდომაკარი** — ფსევდომაკარის თხზულებათა ქართული ვერსია, გამოსცა გ. ნინუამ, თბ., 1982.
- შატბ. კრებ.** — შატბერდის კრებული, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა, თბ., 1979.
- შესაქმე** — წიგნი შესაქმისამ: წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი, ნაკვ. I, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ც. კიკვიძემ, თბ., 1989.
- ცხ. ანტ.** — ცხოვრებამ წმიდისა ანტონისი, გამოსცა ვ. იმნაიშვილმა, თბ., 1970.

ცხ. ილარ. — ცხოვრებაში წმიდისა... ილარიონისი, გამოსცა ეთ. ბასილაშვილმა: თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 25, თბ., 1984.

ძლისპირ. — ძლისპირნი და ღმრთისშობლისანი (X-XI სს), გამოსცა ელენე მეტრეველმა, თბ., 1971.

ჩავახ. აღწ. — ივანე ჩავახიშვილი, სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბ., 1947.

ლექსიკონები

ვეფხისტყაოსნის სიმფონია-ლექსიკონი, შეადგინა ა. შანიძემ, თბ., 1956.

ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები), შეადგინა ილია აბულაძემ, ელ. მეტრეველისა და ც. ქურციკიძის რედაქციით, თბ., 1973.

ზ. ხარჭველაძე. ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1995.

ზ. ხარჭველაძე. ძველი ქართული ენის სიტყვის კონა, თბ., 2001.

ქართული აგიოგრაფიული ძეგლების სიმფონია-ლექსიკონი, ტ. I, თბ., 2005; ტ. II, თბ., 2007. გამოსცა ნარგიზა გოგუაძემ. მადლობას მოვახსენებ ნ. გოგუაძეს, რომ ნება დაგვრთო გვესარგებლა დანარჩენი ორი ტომის (III ტ. და IV ტ.) მასალებითაც, რომლებიც მაშინ დაბეჭდილი არ იყო. მომზადდა ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

პ. ფერაიხი, ზ. ხარჭველაძე. ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ., 2000.

ქართული სამოციქულოს სიმფონია-ლექსიკონი, შეადგინეს ლელი ბარამიძემ, რუბენ ენუქაშვილმა და თეიმურაზ მეტრეველმა. რედაქტორი ლელი ბარამიძე, თბ., 2009.

ბ) საშუალო ქართული

აბდულმ. — იოანე შავთელი, აბდულმესიანი, ქართული მწერლობა, ტ. 3, თბ., 1989.

ამირანდარეჯ. — მოსე ხონელი, ამირანდარეჯანიანი, გამოსცა ლ. ათა-ნელიშვილმა, თბ., 1967.

- არჩ. I** — არჩილიანი I, ალ. ბარამიძისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, ტფ., 1935.
- ბესიკი** — ბესარიონ გაბაშვილი, თხზულებანი, მეექვსე გამოცემა, ალ. ბარამიძისა და ვ. თოფურიას რედაქციით, თბ., 1962.
- ბესიკი** — ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- გურამ.** — დავით გურამიშვილი, თხზულებათა სრული კრებული, თბ., 1955; მეორე გამოცემა, თბ., 1964.
- დავით ბატონიშვი.** — დავით ბაგრატიონი (ბატონიშვილი), ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- დიმიტ. ორბელ.** — დიმიტრი ორბელიანი, ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- ვასტ., ვასტ. VI** — ვასტანგ მეექვსე, ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- ვახუშტი** — ვახუშტი ბაგრატიონი (ბატონიშვილი), ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- ვეფხ.** — ნახე ვეფხისტყაოსნის სიმფონია-ლექსიკონი.
- ვისრ.** — სარგის თმოგველი, ვისრამიანი, თარგმნილი სპარსულიდან, გამოსცეს ალექსანდრე გვახარიამ და მაგალი თოდუამ თბ., 1962.
- თეიმ. I, ვარდ-ბულ.** — თეიმურაზ პირველი, თხზულებათა სრული კრებული, ალ. ბარამიძისა და გ. ჭაკობიას რედაქციით, ტფ., 1934.
- თეიმ. I, იოსებ ზილის.** — თეიმურაზ პირველი, იოსებ ზილიხანიანი, ნახე აქვე თეიმ. I, ვარდ-ბულბულიანი.
- თეიმ. I, ლეილ. მაჭ.** — თეიმურაზ პირველი, ლეილ-მაჭუნიაანი, ნახე აქვე თეიმ. I, ვარდ-ბულბულიანი.
- თეიმ. I, შედარ. გაზ. და შემ.** — თეიმურაზ პირველი, შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა, ნახე აქვე: თეიმ. I, ვარდ-ბულბულიანი.
- თეიმ. I, ქეთ.** — თეიმურაზ პირველი, ქეთევანიანი, ნახე აქვე თეიმ. I, ვარდ-ბულბულიანი.
- თეიმ. I, მაჭამა** — ნახე აქვე თეიმურაზ I, ვარდ-ბულბულიანი.
- იესე ბარათ.** — იესე ბარათაშვილი, ცხოვრება-ანდერძი: ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- იოსებ ტფილელი, დიდმოურავ.** — იოსებ ტფილელი, დიდმოურავიანი, ქართული მწერლობა, ტ. 6, თბ., 1989.

- კალმას.** — იოანე ბაგრატიონი (ბატონიშვილი). კალმასობა, ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- მამ. ბარათ.** — მამუკა ბარათაშვილი, ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- რუხუდ.** — რუსუდანიანი, ი. აბულაძისა და ი. გიგინეიშვილის რედაქციით, თბ., 1957.
- საბა, ანდერძი** — ს.ს. ორბელიანი, თხზულებანი ოთხ ტომად, ტ. I, თბ., 1959.
- საბა, მოგზ.** — სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი ოთხ ტომად, ტ. I, გამოსაცემად მოამზადეს ს. ყუბანეიშვილმა და რ. ბარამიძემ, თბ., 1959.
- საბა, სიბრძ.** — სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი ოთხ ტომად, ტ. I, „სიბრძნე სიკრუისა“ და „მოგზაურობა ევროპაში“, თბ., 1959.
- სამკურ. წიგნი, I, II** — ზაზა ფანასკერტელი-ციციშვილი, სამკურნალო წიგნი კარაბადინი, მიხ. შენგელიას გამოცემა, ტ. I, თბ., 1986; ტ. II, თბ., 1988.
- ტიმ. გაბ.** — ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოსლვა, ქართული მწერლობა, ტ. 8, თბ., 1990.
- ქილ. და დამ.** — ქილილა და დამანა, სპარსულიდან თარგმნილი მეფე ვახტანგ მეექვსისა და სულხან-საბა ორბელიანის მიერ, ტექსტი დაადგინა, შესავალი, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო მაგალი თოდუამ, თბ., 1975.

II. გამოკვლევები

- გ. ახვლედიანი, 1949 — გიორგი ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბ., 1949.
- თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, 1965 — თამაზ გამყრელიძე, გივი მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბ., 1965.
- გ. გოგოლაშვილი, ც. კვანტალიანი, დ. შენგელია, 1989 — გ. გოგოლაშვილი, ც. კვანტალიანი, დ. შენგელია, ქართული ენის ზმნური ფუძეების ლექსიკონი, თბ., 1989 (ქველის მიხედვით).

- ფ. ერთელიშვილი, 1970 — ფარნაოზ ერთელიშვილი, ზმნური ფუძეების ფონემატური სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები ქართულში, თბ., 1970.
- ვ. თოფურია, 1936 — ვარლამ თოფურია, ფუძედრეკად ზმნათა სუფიქსაციისათვის, ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. III, 1936. გადაბეჭდილია ვ. თოფურიას შრ., ტ. II, თბ., 2002.
- ბ. მარი, 1925 — Н. Я. Марр, Грамматика древнелитературного грузинского языка, Л., 1925.
- დ. მელიქიშვილი, 1979 — დამანა მელიქიშვილი, მოქმედებითი გვარის ზმნის უღლების სისტემა თანამედროვე ქართულში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 1, თბ., 1979.
- დ. მელიქიშვილი, 2001 — დამანა მელიქიშვილი, ქართული ზმნის უღლების სისტემა, თბ., 2001.
- ჰ. ფოგტი, 1947 — ჰანს ფოგტი, ზმნური სუფიქსები ძველ ქართულში, 1947: თსუ მიმომხილველი, 4-5, თბ., 1968.
- ივ. ქავთარაძე, 1985 — ივანე ქავთარაძე, ქართული ენის მოხეური დიალექტი, თბ., 1985.
- რ. ქურდაძე, 2005 — რამაზ ქურდაძე, ხმოვანმონაცვლე ზმნები თანამედროვე ქართულში, თბ., 2005.
- ა. შანიძე, 1973 — აკაკი შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973.
- ა. შანიძე, 1980 — აკაკი შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თხზულებანი, ტ. III, თბ., 1980.
- თ. ცოფურაშვილი, 1988 — თამარ ცოფურაშვილი, ხმოვანმონაცვლე ზმნები ძველ ქართულ ენაში, დისერტაცია ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაბოვებლად, დაბეჭდილი ხელის მანქანაზე, თბ., 1988.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი	5
ნაშრომის მიზანი და ამოცანები	17
ხმოვანმონაცვლე ზმნები ძველ ქართულში	20
ხმოვანმონაცვლე ზმნები საშუალ ქართულში	138
ხმოვანმონაცვლე ზმნათა ხია (ინდექსი)	194
ძველი ქართული	194
საშუალი ქართული	200
ხმოვანმონაცვლე ზმნები სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში	204
ლიტერატურა	213
I. ტექსტები და შემოკლებანი	213
II. გამოკვლევები	219

გამომცემლობის რედაქტორი **მარინე გიორგობიანი**

გარეკანის დიზაინი **ნინო ებრალიძე**

ნაშრომის კომპიუტერული უზრუნველყოფა: **მაია ჭაფოშვილი**
ნათია დვალი